

ОЛЕНА ГУБІНА, СЕРГІЙ ГУБІН, КАТЕРИНА ЛЕВЧЕНКО

НАВІГАТОР 1325

НАВІГАТОР 1325

Київ 2026

Загальна редакція
Катерина Левченко

Автори:
Олена Губіна, Сергій Губін, Катерина Левченко

Дизайнери:
Сергій Бурій, Наталія Тілікіна

Підготовка та друк книги «Навігатор 1325» стали можливими завдяки підтримці Уряду Великої Британії, наданої через Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії в межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом», що реалізується Українським Жіночим Фондом. Інформація, що представлена в книзі, не завжди відображає погляди Уряду Великої Британії та/або Урядової уповноваженої з питань гендерної політики чи Українського Жіночого Фонду.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Вступне слово Катерини Левченко	6
Вступне слово Наталії Карбовської	15

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	23
------------------------	----

ГЛАВА 1.

Національний план дій 1325 та інституційний механізм його реалізації	27
Розділ 1. Національний план дій 1325 «Жінки. Мир. Безпека» ...	27
Розділ 2. Коаліції 1325 та локалізація НПД 1325 у регіонах України	46
Розділ 3. Мережа радників і радниць із гендерних питань	66

ГЛАВА 2.

Протидія СНПК та надання допомоги постраждалим у порядку денному 1325 «Жінки. Мир. Безпека»	84
Розділ 4. Імплементативний план на виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом	84
Розділ 5. Центри допомоги врятованим, онлайн-платформа «Аврора», Платформа допомоги врятованим	104
Розділ 6. Виплата невідкладних проміжних репарацій для постраждалих від СНПК	118

ГЛАВА 3.

Інструменти впровадження

Національного плану дій 1325 «Жінки. Мир. Безпека»	133
Розділ 7. Індекс гендерної рівності в Україні	133
Розділ 8. Гендерні аналітичні центри	146
Розділ 9. Платформа забезпечення гендерного мейнстрімінгу та інклюзії у відновленні	169
Розділ 10. Однострій для жінок	186
Розділ 11. Гендерні аудити безпеки громад і територій	204
Розділ 12. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України	222
Розділ 13. Національна тренерська та медіаторська мережі ГО «Ла Страда-Україна»	235
Розділ 14. Роль мистецтва у візуалізації питань гендерної рівності та прав жінок	248

ГЛАВА 4.

Розвиток сервісів підтримки українців і українок, які постраждали від збройної агресії РФ проти України

Розділ 15. Центри допомоги родинам військових «ПідТримай» ..	265
Розділ 16. Сервіси для постраждалих	286
Розділ 17. Притулки для постраждалих від війни	303
Розділ 18. Національна гаряча лінія ГО «Ла Страда-Україна» ...	315

ГЛАВА 5.

Порядок денний «Жінки. Мир. Безпека» та лідерство жінок ...

Розділ 19. 140 років українського жіночого руху	327
Розділ 20. «Невидимий батальйон» став видимим	344
Розділ 21. Жінки в дипломатії	364
Розділ 22. Сталий та справедливий мир: бачення та участь жінок	389
Розділ 23. Світова Федерація Українських Жіночих Організацій	414

Розділ 24. Жінки в медіа	442
Розділ 25. Українська асоціація працівниць правоохоронних органів	462
Щиро дякуємо за співпрацю!	475
Інформація про авторів	479

ПЕРЕДМОВА

Тримаю в руках щойно підготовлене видання «Навігатор 1325» і відчуваю піднесення: ми змогли це зробити! Вже добігає дванадцятий рік російської збройної агресії проти нашої країни, ми всі геть втомлені від втрат і болючих ран, від постійних сирен, що оголошують тривогу через повітряні цілі з боку рф, від вибухів посеред ночі, після яких вимикається світло, зникає вода та опалення, від непевних очікувань і слабких гарантій миру, від боротьби за врожаї на замінованих полях, які потому перевозять зруйнованою рф залізницею, і решти інших випробувань, спричинених війною. Але попри це Україна живе та працює! Ми накопичуємо вагомий досвід витримки та стійкості, яким готові ділитися з цілим світом – багато кому він справді стане в пригоді. І пишемо книжки, щоб розповісти про свої новації, які є цікавими та мають практичну користь.

Саме тому захотіли і написали книгу «Навігатор 1325»! І мали для цього всі підстави: співпраця з державними структурами, міжнародними партнерами, Коаліціями 1325, чисельними громадськими організаціями, серед яких – Український Жіночий Фонд, що охоче підтримує і допомагає впроваджувати цікаві та потрібні ініціативи, давала можливість комплексного та різнобічного бачення актуальних питань. Тож не випадково спільно з УЖФ готуємо вже третю авторську збірку, присвячену

позитивним практикам України у подоланні викликів війни та підтримки постраждалих від неї. Дві попередні книги – «Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною (2022–2024 рр.)» та «СНПК: воєнний злочин без терміну давності» – вже знайшли свого читача в Україні та за її межами. Міжнародній популярності посприяло й те, що перше видання було перекладено англійською і представлено на майданчиках ООН у Нью-Йорку та Женеві, Ради Європи в Страсбурзі, ОБСЄ у Відні, Євросоюзу та НАТО – у Брюсселі. Також їх презентуємо лідерам держав світу, членам королівських родин, які підтримують Україну в її боротьбі, відомим політичним і громадським діячам. І отримуємо відгуки – у нас просять додаткові примірники для поширення.

Світ хоче знати про Україну, про те, як українці та українки протистоять злу і відстоюють свій демократичний вибір, хто і яким чином допомагає нам боротися. Хоче оцінити важливі напрацювання стосовно захисту постраждалих від російської агресії – а в нашій країні створено таку систему у співпраці українських урядових структур, громадських і міжнародних організацій. Перші два згадані видання розповідали про український досвід подолання наслідків страшних злочинів, скоєних російськими військовими проти мирних мешканців України, а саме про СНПК, та водночас про роль самих постраждалих – і жінок, і чоловіків у боротьбі за справедливість, створенні системи підтримки, інституалізації такої роботи.

Зрозуміло, що український досвід участі жінок у подоланні викликів війни є різноплановим: жінки йдуть служити та працювати до сектору безпеки та оборони, освоюють нові професії, які раніше вважалися здебільшого «чоловічими», руйнують негативні суспільні

стереотипи, працюють на дипломатичних теренах, долучаються до переговорних процесів на різних рівнях, просувають «український інтерес» завдяки активним дипломаткам і політикиням та згуртованому жіночому руху в Україні та світі.

Згадані питання насамперед стосуються Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» та пов'язаних з нею «сестринських» резолюцій 1820, 1960, 2106, 2122, 2242 та інших. Цей міжнародний порядок денний набув особливої актуальності для України, зокрема в його практичному застосуванні. Бо ми не лише використовуємо запропоновані резолюціями підходи, але й посилюємо їх власним баченням, новими механізмами реалізації. За останній час накопичили цілу «валізу» позитивних практик у цих питаннях і я дуже цим пишаюся і відчуваю особисту причетність до багатьох із них, оскільки є Національною координаторкою з виконання Резолюції РБ ООН 1325 в Україні. Про багато з них можна дізнатися із соціальних мереж, їх озвучують під час різноманітних зустрічей і навіть завдяки «черезтинному радію». Але в цій ситуації йдеться про обмежену аудиторію споживачів, коли цікаві напрацювання обговорюються у вузьких галузевих групах. Інша справа – книжкове видання, яке знаходить широке коло читачів, зокрема й міжнародних, і яке спроможне зберегти інституційну пам'ять – для декого її зміст може стати особливо актуальним у майбутньому.

Тож вирішили розповісти про наших колег і колежанок, які в часи воєнного стану не складають крила, а продовжують боротися, працювати, підтримувати й надихати інших. Резолюція 1325 саме про це – про лідерство та впевненість жінок у власних силах під час важких випробувань.

Такою була ідея написання книги «Навігатор 1325». Це видання – наша розмова з однодумцями та однодумицями й розширення кола тих, хто розуміється на питаннях гендерної рівності, це обмін досвідом і можливість адвокації всіх питань порядку денного «Жінки. Мир. Безпека». Водночас це подяка тим, з ким пощастило працювати в цій царині і хто просуває в ній важливі напрацювання. І тим, хто вірить, що така робота є вкрай важливою, обов'язково хочу згадати, що поява нашої книги завдячує фінансовій підтримці Уряду Великої Британії, який сприяє реалізації проекту УЖФ «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом».

Політика гендерної рівності в Україні значною мірою ґрунтується на політичній волі держави. З 2016 року координація цієї роботи є відповідальністю Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Цю посаду обіймали Іванна Климпуш-Цинцадзе, Вадим Пристайко, Дмитро Кулеба, Ольга Стефанішина. В липні 2025 року на посаду призначений Тарас Качка. У кожного – свій стиль роботи, але спільна риса – системне впровадження європейських норм і цінностей в українських реаліях, зокрема рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Вони підтримували та підтримують ініціативи у цій сфері, що виходили як від державних структур, так і громадського сектору, розвивали співпрацю з міжнародними організаціями для реалізації таких активностей. 2017 року в Україні з'явилася посада Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, яку я обіймаю з 2018 року. Це ще одне підтвердження європейського вибору України, важливості захисту прав людини, тож в нашій роботі ми завжди знаходили спільну мову та сприяння з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця, його

Представників та членів команди. Дякуємо їм усім!

Потужну підтримку гендерній політиці надають і українські депутатки та депутати Міжфракційного депутатського об'єднання (МФО) «Рівні можливості», створеного ще 2011 року, яке виступає за напрацювання необхідної законодавчої бази для впровадження гендерної рівності, розширення жіночого лідерства, боротьбу з гендерними стереотипами, насильством та дискримінацією. Назв'ю прізвища тих, з ким активно взаємодіємо і хто своєю працею вже перетворив ініціативи стосовно змін і розвитку на позитивну реальність: це Марина Бардіна, Леся Василенко, Ірина Геращенко, Марія Іонова, Іванна Климпуш-Цинцадзе, Олена Кондратюк, Євгенія Кравчук, Марія Мезенцева, Ірина Нікорак, Інна Совсун, Ірина Фріз, Олена Хоменко, Олена Шуляк, Неллі Яковлева та багато інших. Вони готують та адвокатують законопроекти на підтримку рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони, підтримку постраждалих від російської агресії, зокрема постраждалих від СНПК, законодавчо узгоджують впровадження невідкладних проміжних репарацій та положень Стамбульської конвенції, беруть участь у міжнародних перемовинах задля підтримки української боротьби проти російської агресії, є менторками у підтримці жінок-лідерок та їхньої участі в ухваленні рішень різного рівня. А деякі втілюють необхідні під час війни практичні новації: наприклад, Ірина Нікорак є засновницею соціальної ініціативи Arm Women Now, яка виготовляє та забезпечує українських військовослужбовиць жіночим військовим одягом. Наразі відповідний досвід мають лише кілька країн, чому присвячено один із розділів книги. Надійне партнерство з міжнародними організаціями, особливо із структурою ООН Жінки в Україні, а

також на регіональному та глобальному рівнях є запорукою успішної роботи, активної комунікації та представленості України на світових платформах.

Загалом у книзі 25 розділів. Таким був задум від початку, адже саме 2025 року Резолюція 1325 відзначила своє 25-річчя. Тим ми підкреслюємо українську спорідненість із міжнародними практиками: результативними положення Резолюції 1325 стануть тоді, коли їх втілюватиме дедалі більша кількість учасників і вони складатимуть основу державної політики в різних країнах.

Україна вибудовує свій європейський шлях на стандартах міжнародного права, ми є сумлінними членами ООН та інших міжнародних організацій. Цінуємо надбання наших партнерів і використовуємо їх. Так, згідно із сучасною практикою Європейського Союзу почали застосовувати в Україні Індекс гендерної рівності. Спільно з міжнародними партнерами розбудовуємо Платформу гендерного мейнстрімінгу та інклюзії у відновленні та Міжнародний Альянс гендерно відповідального відновлення.

Однак ми не лише запозичуємо, але й ділимося тими розробками, які вперше запровадили в нашій країні. І тут є дуже гарний приклад. Ірина Довгань, засновниця та голова мережі постраждалих від СНПК «SEMA-Україна», яка є членкинею правління Глобального фонду тих, хто пережив насильство, поінформувала, що Фонд планує використовувати напрацьовані в Україні процедури, документи та підходи для виплати компенсацій в межах невідкладних проміжних репарацій постраждалим від СНПК в Сирії, де ця організація також працює.

Інший приклад: за напрацьованою моделлю Національних гарячих ліній ГО «Ла Страда-Україна» подібні інструменти контактування та підтримки постраждалих

від домашнього, зокрема гендерно зумовленого насильства, торгівлі людьми, протидії дискримінації за ознакою статі були створені в Республіці Молдова. В інших країнах опрацьовується український досвід виготовлення військового одягу для жінок, інші цікаві новації. Про більшість із них можна дізнатися з книги «Навігатор 1325».

Які теми висвітлюємо в розділах видання? Підкреслю такі.

Напрацювання системи захисту та підтримки постраждалих від воєнних злочинів росії – невідкладні проміжні репарації; сервіси для постраждалих, організація Центрів допомоги врятованим, притулків, онлайн-платформи «Аврора», Платформи допомоги врятованим; робота Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.

Інструменти реалізації гендерної політики та порядку денного 1325: запровадження Індексу гендерної рівності ЄС в Україні; здійснення аудитів безпеки громад і територій; діяльність національних тренерської та медіаторської мереж ГО «Ла Страда-Україна»; методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України; втілення гендерної проблематики в сучасному мистецтві; розширення діяльності гендерних аналітичних центрів, дослідження гендерного профілю українських медіа.

Напрями та формати інституалізації політики, зокрема підготовка Національних планів дій (НПД) 1325 та їхня локалізація в регіонах завдяки Коаліціям 1325; реалізація Імплементацийного плану на виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН

щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом; запровадження інституту гендерних радників і радниць та розбудова Української асоціації працівниць правоохоронних органів; створення Платформи забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні; відзначення 140-річчя українського жіночого руху.

Окрему увагу приділили тематиці подолання гендерних бар'єрів для жінок у ЗСУ; виготовлення військового одягу для військовослужбовиць; роботі центрів «Підтримай» з допомоги родинам військових.

Три розділи стали справжніми дослідженнями – це «Сталий та справедливий мир: бачення та участь жінок», «Жінки в дипломатії» та «Світова Федерація Українських Жіночих Організацій». Хотілося подати ці теми в розвитку, адже у цих сферах ми накопичували досвід впродовж багатьох років, і це підтверджує значимість української історії. Водночас сьогодні продовжуємо давні традиції, вдосконалюємося, готуємо плани на майбутнє – цей процес є неперервним.

Книга «Навігатор 1325» має трьох авторів, точніше, двох авторок та автора, але насправді коло тих, хто причетний до її підготовки, дуже широке. У цій праці нас підтримували партнери з громадських та міжнародних організацій, урядових структур, місцевих органів влади і громад. Колежанки та колеги надсилали цікаві матеріали, ділилися інформацією та думками, експертними висновками та аналітичними розробками. Всім дуже вдячні – ми завжди з вами разом! Тому не випадково найбільш вживані слова нашого видання – не лише «Резолюція 1325», але й «допомога» і «підтримка». Це стиль нашого життя та нашої роботи.

Час біжить, але Резолюція 1325 не втрачає своєї акту-

альності, навпаки – перетворюється на конкретні плани дій, які розробляють у багатьох країнах світу, щоб зміцнити вагу гендерних перетворень та закріпити подальші перспективи. В Україні 2025 року розробили третій Національний план дій 1325 до 2030 року, ми віримо, що тепер, плануючи наше майбутнє, ми завжди триматимемо в полі зору питання безпеки, раннього виявлення та реагування на загрози. Ми також підкреслюємо це в книзі «Навігатор 1325».

Обкладинка видання – це ще одна новація нашої популяризації Резолюції 1325. У дні, коли відзначалася урочиста дата ухвалення цього документа, у Києві розгорнули мистецький проект, що візуалізує порядок денний «Жінки. Мир. Безпека» в авторських картинах, де кожна присвячена одній з резолюцій порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» – вони намальовані людьми, про більшість з яких ви прочитаєте в цій книзі. Ці творчі доробки розповідають про роль жінок у зміцненні безпеки та відновленні України. Якщо ми пропускаємо такі ідеї не лише через розум, але й через серце, вони справді стають загальним надбанням.

*КАТЕРИНА ЛЕВЧЕНКО,
Урядова уповноважена з питань гендерної політики,
Національна координаторка з виконання
Резолюції РБ ООН 1325*

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 1325 «Жінки. Мир. Безпека» ухвалювалася на зламі тисячоліть і це справді символічно. Світ дедалі ширше використовував інші стандарти демократичного розвитку, зважаючи на важливу роль жінок у запобіганні конфліктам і в процесах миротворення. Кожна країна враховувала власні цілі та особливі підходи, реалізуючи положення Резолюції. Для України вони набули особливого практичного значення відтоді, як у 2014 році росія захопила частину наших територій. Але тепер, коли вже більше чотирьох років триває широкомасштабне вторгнення рф на нашу землю, я думаю, що все, що відбувається з українськими жінками, стосується порядку денного, визначеного цим важливим рішенням ООН. Ми маємо навчитися відповідати на сучасні виклики, принесені війною, та долати їх. Тому так важливо опанувати підходи Резолюції 1325, зробити це нормою повсякденного життя, і водночас – стратегічних перспектив.

Український Жіночий Фонд (УЖФ) уже тривалий час долучений до співпраці з Резолюцією 1325. Так, саме до співпраці, адже не лише цей міжнародний документ пропонує нам моделі безпекової роботи – ми набуваємо досвіду, який оновлює загальну практику, тому значною мірою впливаємо на те, як у ній враховуватимуться рівні права жінок і чоловіків, і яким чином це може мати позитивний вплив на запобігання воєнним конфліктам

і агресії на різних континентах, а також сприяти захисту тих, хто найбільше потерпає від цього. Тому УЖФ був зацікавлений розпочати роботу над проектом «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом»¹. Фінансову підтримку йому надав Уряд Великої Британії – це вагома допомога, яку ми дуже цінуємо.

Проект мав кілька особливостей. Насамперед у тому, що передбачав досить нетривалий термін реалізації – від 1 червня 2024 року до 31 грудня 2025 року. Це додавало інтенсивності в роботі, адже впродовж півтора року необхідно було виконати низку важливих завдань, зокрема зосередитися на локалізації Національного плану дій (НПД) 1325, який розроблений українським Урядом у співпраці з громадськими та міжнародними організаціями та реалізується за підтримки Коаліції 1325 – ще однієї новації, започаткованої для доведення положень Резолюції 1325 до українських регіонів і громад. Оскільки Коаліції 1325 сьогодні працюють в усіх областях України, проект «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом» також охоплював їхні території, але найбільшу активність демонстрував у Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Черкаській і Чернігівській областях.

Ще одна особливість чи, скоріше, унікальність, у тому, що проект виконувався консорціумом із шести найпотужніших і найдосвідченіших українських жіночих громадських організацій: «Фундація громадського здоров'я», «Центр «Жіночі перспективи», Інформаційно-консультативний жіночий центр, Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», «Ла Страда-Україна» та Український

¹ Український Жіночий Фонд.

URL: <https://uwf.org.ua/zhinky-myr-bezpeka-diyemo-razom/>

Жіночий Фонд. До того ж ми мали державного партнера, без якого нам важко було б впоратися з поставленими завданнями, – це Апарат Урядової уповноваженої з питань гендерної політики. Таке поєднання зусиль та чітка координація між виконавцями – не просто взаємна підтримка, але створення цілісної команди, що працює на результат, вміє визначати завдання для кожного та поєднувати зусилля на загал. І завдяки напрацюванню такої системи ми справді діяли дуже ефективно.

Роль громадянського суспільства є значною. По-перше, громадський сектор підхоплює багато сервісної роботи на місцях. Починаючи від гуманітарної підтримки (цим переважно займаються громадські організації) і закінчуючи конкретною допомогою людям. Коли 2022 року звільняли тимчасово захоплені території в Київській, Чернігівській, Херсонській областях, виявлялося дуже багато постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною. Ми зверталися, у першу чергу, до громадських організацій, тому що вони працюють в громадах. А з іншого боку, вони працюють з владою, реалізують на практиці положення НПД 1325. І їм це вдається доволі добре, бо вони знають людей, їхні потреби і, що важливо, – які інструменти застосувати для ефективного вирішення проблем, що виникають. Громадські організації в Україні в умовах війни добре зберігають інституційну пам'ять, і це дозволяє планувати роботу на перспективу.

Проєкт визначив кілька завдань, серед них – посилення стійкості українських громад, підготовка місцевих жінок-лідерок і розширення їхніх можливостей та перспектив; зростання жіночого представництва на керівних посадах у секторі безпеки та оборони та використання їхнього впливу на гендерно чутливу й інклю-

зивну повоєнну відбудову України. Ще один аспект – це підвищення економічної безпеки та самореалізації жінок, які мають позитивно вплинути на скорочення випадків гендерно зумовленого насильства щодо жінок. У пріоритетах також була підтримка ветеранів і ветеранок та їхніх сімей.

Передбачалося, що цільова аудиторія проекту буде досить широкою. Насамперед це жінки в секторі безпеки та оборони, зокрема ті, які входять до особового складу Збройних Сил України, поліції, служб з надзвичайних ситуацій та прикордонної служби. Йдеться не лише про важливу складову, але й про ті завдання, які мають бути зосереджені навколо неї. Жінки та дівчата останніми роками активно поповнюють силові структури і потребують відповідної підтримки: забезпечення рівних прав із чоловіками у професійних питаннях, повсякденному контактуванні, і водночас – формування гендерної культури у своєму оточенні на місці роботи чи служби. Проект також був спрямований на підтримку жінок, які постраждали від конфлікту, серед них – ВПО, жінки, які проживають на прифронтових територіях, жінки старшого віку, жінки з інвалідністю, жінки з національних меншин, члени сімей ветеранів та ветеранок війни, а також жінки, які втратили роботу або дохід через військові дії або переміщення.

Оцінюючи напрями діяльності, за якими працювали, виходило, що маємо відповідати практично на всі виклики війни, що зачепили українських жінок. Сьогодні в Україні немає невразливих категорій – таку ситуацію ми називаємо «множинною вразливістю». Почати можна від класичних безпекових викликів. Бо щохвилини кожна та кожен із нас може стати мішенню для ракет і безпілотників з боку країни-агресорки росії. Тому тре-

ба дбати про укриття, інші надійні інструменти захисту. Серед решти викликів – постійні стреси, складний психологічний стан, економічна нестабільність. У нас зараз навіть базові потреби з великою трудностю закриті. Бо коли немає світла, це – погано. Також погано, коли відсутня вода, опалення – це все виклики для жінок.

Але також з'являються нові групи жінок, яких ми в цей проєкт включили і яким допомагаємо. Наприклад, родини військових. Ця група не гомогенна, бо включає тих, хто перебуває в абсолютно різних ситуаціях. Серед них є вдови, є жінки, які чекають на повернення своїх близьких з фронту, або ті, в кого рідні перебувають в російському полоні. У кожної з цих категорій і потреби особливі, і законодавча база для підтримки інша. В найуразливішому стані – родини військових, які зникли безвісти. Навіть психологи кажуть, що з ними найважче працювати через невідомість. Попри такі труднощі, в Україні є громадські організації, які надають допомогу таким категоріям. І наш проєкт спрямовувався на те, щоб надати їм інструменти для якісної та ефективної діяльності.

Що ми маємо в результаті реалізації проєкту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом»? По-перше, ми створили моделі кращих практик, започаткованих у рамках цього проєкту. Це і центри «ПідТримай», і гендерні аудити, і зміцнення системи локалізації НПД 1325, залучення до неї нових виконавців, і налагодження співпраці в регіонах, підтримка громад. Важливими були комунікаційні кампанії на тему «Жінки. Мир. Безпека» – це теж великий успіх. А ще робота стосовно відновлення України та врахування в цих процесах інтересів жінок й інклюзивних підходів. Україна вже напрацьовує відповідні проєкти з різними бізнес-партнерами, зокрема й міжна-

родними, тому для нас ця тема є дуже помітною. Під час виконання проєкту ми підтримували роботу гендерного мейнстримінгу у відновленні та консультативної панелі громадських організацій у межах цієї платформи. Тож не випадково, що ті 10 блоків гендерно-інклюзивного відновлення, які ми презентували під час Четвертої міжнародної конференції з відновлення України в Римі у липні 2025 року, фактично стосувалися роботи, яку здійснювала консультативна панель і платформа за сприяння проєкту.

Новації, які були випробувані під час реалізації проєкту, насправді дуже важливі. Вони є цікавими, сучасними та дієвими. Але головне в тому, що вони вже стали частиною українського досвіду, здатного збагатити міжнародну практику з реалізації положень Резолюції 1325. Бо насправді ми маємо багато цінних і нешаблонних напрацювань в різних галузях, тим більше, що про безпекові питання та про участь жінок у миротворенні Україна ділиться під час війни – наш набутий досвід є особливо вартісним.

Він не просто важливий – його необхідно поширювати. З цією метою було вирішено підготувати в межах проєкту книгу «Навігатор 1325». Зрештою для УЖФ це теж стало традицією: впродовж останніх років ми пропонуємо читачам третє видання, яке узагальнює діяльність України в протидії викликам війни, допомагає постраждалим від них. Такі книги присвячуються кращим практикам у цих питаннях, тож стали потужним адвокаційним інструментом як усередині країни, так і на міжнародних майданчиках.

Книга «Навігатор 1325» присвячується 25-річчю Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека», тому об'єднує 25 розділів – успішних практик втілення

її положень. Серед них – робота Коаліції 1325 на місцевому рівні, реформування роботи правоохоронних органів щодо підтримки рівних прав жінок і чоловіків, втілення Імплементацийного плану на виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, запровадження Індексу гендерної рівності та методичних рекомендацій з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, діяльність центрів допомоги постраждалим і родинам військовослужбовців, гендерних аналітичних центрів. Важливим є досвід роботи українських жінок у дипломатії, в миротворчих процесах, а також підтримка українського жіночого руху в Україні та за її межами завдяки Світовій Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО). Є й інші доробки, про які розповідається в книзі, та які можуть бути дуже корисними як в Україні, так і в інших країнах світу.

Також я думаю, що саме публіцистичний формат видання є важливим для тих людей, які не достатньо знайомі з темою «Жінки. Мир. Безпека». Мій досвід власне цього проекту і аудитів безпеки показує, наскільки ми часто обмежені у своєму розумінні ситуації, в якій живемо. Ми думаємо, що відсутність укриття або його недоступність – це нормально, бо таке життя. Але книга показує, як має бути насправді. До того ж вона написана доступною мовою, тому може бути цікавою широкому колу читачів.

І це стосується як окремих людей, так і громад в цілому. Ці напрацювання можна втілювати в особистому житті й на рівні громад, на національному рівні. Історії, викладені в книзі, показують, наскільки важливо втілю-

вати в наше життя положення Резолюції 1325 і як саме це робити.

Я з нетерпінням чекаю, коли книга вийде з друку. Вона підсумовує велику роботу, яку Україна провела для втілення положень Резолюції 1325. Знайомство з нею засвідчує, що наша країна в цій царині здобула просто величезний досвід. Його варто застосовувати в нашому житті, щоб рухатися далі, він гідний того, щоб його поширювати на весь світ. Зрештою, заради цього книга і писалася. Заради цього вона видається двома мовами – українською та англійською.

Бачу, що є зацікавлення в цьому виданні. Я беру участь у багатьох міжнародних заходах, чую і сама говорю про те, що Україна в темі впровадження Резолюції 1325, Національного плану дій 1325 може бути прикладом для великої кількості країн. Те, як ми розробляємо свої плани, те, як ми їх впроваджуємо, – це дійсно варте поширення не лише в нашій країні, а й за кордоном. Я вже чекаю, коли ми будемо цю книгу презентувати.

*НАТАЛІЯ КАРБОВСЬКА,
директорка зі стратегічного розвитку
Міжнародного благодійного фонду
«Український Жіночий Фонд»*

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АТО – Антитерористична операція на сході України
- БФ – Благодійний фонд
- ВПО – Внутрішньо переміщені особи
- ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй
- ГАЦ – Гендерний аналітичний центр
- ГО – Громадська організація
- ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
- ЄІБ – Європейський інвестиційний банк
- ЄІГР – Європейський інститут гендерної рівності
- ЄС – Європейський Союз
- ЖМБ – Жінки. Мир. Безпека
- ЗМІ – Засоби масової інформації
- ЗСУ – Збройні Сили України
- ІГР – Індекс гендерної рівності
- КМЄС – Консультативна місія Європейського Союзу
- МАЖП – Міжнародна асоціація жінок-поліцейських
- МБФ – Міжнародний благодійний фонд
- МВС – Міністерство внутрішніх справ України
- МЗС – Міністерство закордонних справ України

Мінекономіки – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України

Міноборони – Міністерство оборони України

Мінсоцполітики – Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

МОН – Міністерство освіти і науки України

НАКО – Незалежна антикорупційна комісія

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

Нацсоцслужба – Національна соціальна сервісна служба України

НММ – Національна мережа медіаторів ГО «Ла Страда-Україна»

НПД – Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»

НПР – Невідкладні проміжні репарації

НТМ – Національна мережа тренерів ГО «Ла Страда-Україна»

НУО – Неурядова організація

ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати

ОВА – Обласна військова адміністрація

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ООН Жінки – Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок

ОПД – Обласний план дій

ОСББ – Об’єднання співвласників багатоквартирних будинків

ОТГ – Об’єднана територіальна громада

ОМС – Орган місцевого самоврядування

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй

СБО – Сектор безпеки і оборони

СНПК – Сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом

УАППО – Українська асоціація представниць правоохоронних органів

УБД – Учасник/учасниця бойових дій

УЖІ – Українська жіноча ініціатива

УЖФ – Український Жіночий Фонд

УНМЦ – Український навчально-методичний центр

УФГЗ – Українська фундація громадського здоров’я

ЦСР – Цілі сталого розвитку

AWN – Arm Women Now

EIGE – European Institute for Gender Equality / Європейський інститут гендерної рівності

ILI – International Liberty Institute / Міжнародний інститут свободи

NAP – National Action Plan / Національний план дій

URC – Ukraine recovery Conference / Конференція з відновлення України

Національна комісія України зі стандартів державної мови постановила, що написання слів «росія», «москва», «російська федерація» та пов'язаних з ними термінів малими літерами не вважається орфографічною помилкою, що дозволяє внести цю зміну у відповідь на триваючу війну росії проти України. Відповідно до цього рішення в книзі «Навігатор 1325» не використовуються великі літери для позначення слова «росія» та пов'язаних з ним термінів.

ГЛАВА 1. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ 1325 ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА»

Так сталося, що штучний інтелект долучився до наших пошуків інформації про національні плани дій з виконання Резолюції 1325 (НПД 1325) і – зазнав фактологічної помилки! Ми запитали, яка держава план ухвалила першою, і отримали відповідь, що саме Україна. Насправді це не зовсім так, бо наша країна першою в світі ухвалила НПД 1325 в умовах збройного конфлікту, спричиненого агресією російської федерації, інші такі плани розробляли та приймали за мирних умов. Але цей факт насправді є унікальним і показовим: з одного боку, чітко усвідомлювалося зростання ролі жінок у подоланні конфліктів і встановленні миру, у необхідності їхньої інтеграції до безпекового сектору. А з іншого – ми планували свої дії в практичній площині, випробовуючи нові інструменти впровадження державної політики в питаннях гендерної рівності та захисту прав людини, протидії воєнним викликам, значної шкоди від яких зазнають жінки та дівчата.

Резолюція 1325 як документ Радбезу ООН у сфері прав жінок і гендерної рівності передбачає, що держа-

ви-члени ООН повинні розробити національні плани дій на її виконання. Цілком зрозуміло, що насамперед до ухвалення таких рішень були готові країни, де розвинені феміністичні рухи, де питання гендерної рівності вже перейшли з кола дискусійного обговорення до реально-го втілення в повсякденне життя. На думку провідної офіцерки Міністерства оборони Сполученого Королівства з питань жінок, миру і безпеки, підполковниці Речел Граймс, запроваджені в 2005 році перші НПД мали бути прикладом того, як виконувати Резолюцію 1325 і протидіяти недостатній відповідальності щодо неї: *«Я аплодую Данії як першій країні-члену ООН, яка прийняла NAP, і Норвегії, Швеції і Сполученому Королівству за те, що вони не набагато відстали від неї»*². Відтоді країни на різних континентах розробляли та втілювати власні НПД, багато з них уже виконують треті чи навіть четверті Національні плани дій 1325. Ці стратегічні документи стають своєрідною візитівкою країни не лише щодо готовності подолати безпекові проблеми, але й захистити права людини та сприяти розвитку демократії.

Так, перший НПД в Канаді було ухвалено 2010 року. Нині вона реалізує третій НПД, розрахований на період 2023–2029 років. Він передбачає інтеграцію гендерних засад у планування та реалізацію зовнішньої політики країни, а також у миротворчу діяльність. Республіка Чилі у 2015 році схвалила свій другий НПД. Він включає показники та систему моніторингу для оцінки впровадження, однак для його реалізації не передбачено бюджету, натомість зазначено, що кожна координуюча установа відповідає за фінансування визначених заходів через свій річний бюджет. Аргентина підтримала пер-

² NATO REVIEW, 31 жовтня 2019 року.
URL: <https://tinyurl.com/4d46tavv>

ший власний НПД у 2015 році, а другий опублікувала у 2022-му. Ірак ухвалив свій перший Національний план дій щодо жінок, миру та безпеки у 2014 році на період до 2018-го й став першою країною в регіоні Близького Сходу та Північної Африки, яка прийняла НПД³. У Східному Тиморі, країні в Південно-Східній Азії з населенням у 1,4 млн жителів, яка стала суверенною 2002 року, перший НПД з'явився 2016 року, нині вона реалізує такий стратегічний документ, розрахований на період до 2028 року. Його розроблено на основі уроків та досвіду жінок і чоловіків внаслідок окупації Східного Тимору та на підтвердження того, що хоча війна закінчилася, жінки продовжують боротися за досягнення справедливості та рівних прав сьогодні. НПД включає конкретні дії щодо перегляду та вдосконалення законів, політики та програм для посилення активної та змістовної участі жінок у всіх аспектах миру та державного будівництва⁴.

Три НПД в Нідерландах впроваджувалися у 2008–2011, 2012–2015, 2016–2019 роках. Сьогодні тут діє четвертий Національний план дій, розрахований до кінця 2025 року⁵. Варто зазначити, що в цій країні до розробки плану долучилася громадська організація WO=MEN (Women Equal Men – Жінки рівні з чоловіками). *«Маємо досить відомий приклад, як громадянське суспільство може працювати з державою, щоб робити плани такими, які відповідають потребам їхніх аудиторій. Спільно розробляють НПД 1325, потім його спільно впроваджують»*, – поділилася інформацією директорка зі стратегічного розвитку МБФ «Український Жіночий Фонд» (УЖФ) Наталія Карбовська. – *«І держава оплачує гро-*

³ <https://1325naps.peacewomen.org/index.php/nap-overview/>

⁴ Те саме джерело.

⁵ Те саме джерело.

мадським організаціям їхню роботу. Україна запозичила у Нідерландів такі підходи співпраці, за винятком фінансового інструменту».

У Нідерландах основний план є рамковим документом, а конкретні заходи визначаються самими виконавцями – вони підписують НПД і формують власні плани, що забезпечує гнучкість та відповідальність під час реалізації. Подібну модель застосовують і у Швеції, де основний план є загальним, а реальні цілі та дії визначаються через локальні чи відомчі плани. В Ірландії створено спеціальну наглядову групу для моніторингу виконання НПД, а в Хорватії значну увагу приділяють безпековим ризикам у контексті Резолюції «Жінки. Мир. Безпека» (ЖМБ).

«Національний план дій важливий не лише як інструмент, щоб відповісти на безпекові виклики. Він є стратегічною рамкою, щоб передбачити нові можливі виклики і бути готовими до їхнього подолання».

Олеся Бондар, директорка УЖФ

Станом на серпень 2025 року НПД 1325 ухвалені у 110 країнах світу⁶.

Перший НПД 1325 (2016–2020 роки)

«В Україні ми маємо де-юре другий Національний план дій, а де-факто – вже четвертий», – розповіла старша референтка Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Галина Жуковська. Так сталося, що обидва НПД, які ухвалювалися у 2016 та 2020 роках, згодом вимагали серйозного оновлення, тож зазнавали сут-

⁶ <https://1325naps.peacewomen.org/index.php/nap-overview/>

тевих змін і доповнень (у 2018 і 2022 роках). І це не випадково: в Україні триває війна, щодня з'являються нові загрози в безпекових сферах, на які необхідно відповідним чином реагувати, тому корективи просто неминучі.

«Україна має свої особливості формування НППД 1325. Перша – всі вони ухвалювалися під час активних бойових дій. Друга – це їхня локалізація. Локалізація на центральному рівні відбувається в секторі безпеки та оборони, вони розробляють і затверджують свої плани дій на виконання Національного плану. Локалізація на регіональному рівні – там також розробляються обласні плани дій, які затверджуються розпорядженнями голови обласної військової адміністрації».

**Галина Жуковська,
старша референтка Апарату Урядової
уповноваженої з питань гендерної
політики**

Коли 2016 року в Україні затверджувався перший Національний план дій 1325⁷, серед найбільших викликів визначали збройний напад РФ і гуманітарну кризу, яку він спричинив. Посилювалася гендерна нерівність у доступі до ресурсів і процесів ухвалення рішень, що обмежувало участь жінок у мирних процесах та постконфліктному відновленні. Серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) більшість складала жінки, водночас саме вони були менш працевлаштованими, зазнавали соці-

⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 113 «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80#Text>

ально-економічних і фінансових труднощів. З тимчасово окупованих рф українських територій почали надходити повідомлення про сексуальне насильство, вчинене російськими військовими.

Положення Резолюції 1325 набули особливої актуальності в українських реаліях. *«ООНівська Резолюція насправді є дуже близькою, бо це про наше життя кожного дня»*, – ділиться думкою Наталія Карбовська. Підготовка НПД – це було лише питання часу, особливо після того, як його просування активно почав лобювати громадський сектор. Насамперед це стосується Інформаційно-консультативного жіночого центру та його засновниці й старшої аналітикині Олени Суислової, яка ініціювала багато питань у цій сфері, та ГО «Ла Страда-Україна». Їхня співпраця з державними структурами набувала конкретного втілення.

У першому українському НПД увага, зокрема зосереджувалася на необхідності проведення досліджень стосовно впливу збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях на жінок і дівчат, чоловіків і хлопців з урахуванням віку, інших соціальних ознак, зокрема стосовно ризиків гендерно зумовленого насильства, сексуального насильства, а також здійснення аналізу стосовно доступу до правосуддя, до медичних та соціальних послуг жінок на лінії розмежування та непідконтрольних Україні територій (надання безоплатної правової допомоги, адміністративних, насамперед соціальних послуг тощо). Міноборони, Міністерству закордонних справ, Міністерству внутрішніх справ, громадським об'єднанням та міжнародним організаціям (за згодою) пропонувалося долучитися до аналізу досвіду та умов забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосто-

ронніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим загрозам.

Серед ключових результатів виконання НПД у 2016–2020 роках можна виокремити такі:

- ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»⁸;
- жінкам сержантського складу дозволено обіймати бойові посади у ЗСУ;
- відкрито набір дівчат до військових і військово-морських ліцеїв;
- проведено навчання для сектору безпеки і просвітницькі кампанії з гендерної рівності;
- продовжено фахову підготовку кадрів центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань порядку денного «Жінки. Мир. Безпека»;
- вдосконалено систему захисту жінок і дівчат, які постраждали внаслідок конфлікту, зокрема в частині їхньої ідентифікації, надання допомоги та інформування про доступні послуги.

Водночас реалізація плану виявила низку обмежень: слабку міжвідомчу координацію, брак моніторингу, недооцінку нових викликів – зростання кількості ВПО, ветеранок, випадків конфліктного сексуального насильства.

«Перший план був дуже складний, – пояснює Галина Жуковська. – Чому? Тому, що включав дуже багато завдань,

⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» від 6 вересня 2018 року № 2523-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80#Text>

заходів, але найголовніше – ті стейкхолдери, які виконували план, чесно кажучи, були не свідомі того, що насправді мають робити. Тому він не був достатньо ефективним».

Проміжна оцінка Національного плану дій, підготовлена в рамках Проекту ООН Жінки в Україні «Гендерна рівність у центрі реформ, миру та безпеки» за фінансової підтримки Уряду Швеції у 2018 році⁹, дозволила проаналізувати всі плюси та зони зростання, які можна використати в майбутньому, побачити шляхи фінансування цього документу через зовнішні та невраховані внутрішні джерела, з'ясувати рівень достовірності заявлених завдань і заходів та зрозуміти методологічні перешкоди. Результати оцінки мали вплинути на розробку наступного НПД. Такі перспективи охарактеризувала Галина Жуковська: «Ми вирішили, що нам потрібно взагалі змінити підхід до формування плану».

Другий НПД 1325 (2020–2025 роки)

2020 року відбувалися засідання Тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації у Донецькій та Луганській областях. Від України до її складу було включено лише двох жінок – Юлію Свириденко, тодішню заступницю Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, та Галину Третьякову, яка на той час була головою Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів¹⁰, – виключно з гуманітарними та соціальними повноважен-

⁹ https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2019/10/The%20Midterm%20evaluation%20of%20the%20Ukrainian%20NAP%20on%20implementation%20of%20UNSCR%201325%20WPS_UKR.pdf

¹⁰ Указ Президента України від 5 травня 2020 року №167/2020 «Про делегацію України для участі у Тристоронній контактній групі». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1672020-33561>

нями. Цей факт не залишився непоміченим в експертному середовищі. Програмна аналітикиня ООН Жінки з питань жінок, миру та безпеки Світлана Закриницька привернула до нього увагу, говорячи, що участі українських жінок у процесах врегулювання конфліктів бракує: *«Ми не завжди чуємо їхні голоси і аргументи в переговорному процесі. Навіть у публічному просторі вони належно не представлені»*¹¹. Такі підходи розділяли й інші і це показувало, що суспільство змінилося в ставленні до питань гендерної рівності та участі жінок у миротворчих процесах.

Галина Жуковська підкреслила, що іншим став і стиль роботи у цій сфері центральних органів влади та місцевого самоврядування – вони дедалі більше уваги звертали на необхідність втілювати положення Резолюції 1325 в повсякденне життя людей, розуміли їхню важливість та актуальність. Позитивно на таких процесах позначилося і створення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків¹² під головуванням Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. *«Уряд почав використовувати програмний цільовий підхід у формуванні різноманітних політик. Ми скористалися такими критеріями для підготовки другого НППД»*, – зазначила Галина Жуковська.

Новий документ формували вже за інших умов, ніж під час розробки попереднього. По-перше, 2020 року

¹¹ Армія Inform, 30 листопада 2020 року.

URL: <https://armyinform.com.ua/2020/11/30/analitikynya-oon-zhinky-svitlana-zakryneczka-vid-rozshyrennya-mozhlyvostej-zhinok-napryamu-zalezhyt-bezpeka-ta-myr-u-derzhavi/>

¹² Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 року № 784 «Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2020-%D0%BF#Text>

вже були експерти, які не лише розумілися на цих питаннях, але й мали певний практичний досвід. По-друге, для здійснення цієї роботи було запропоновано новий інструмент – стратегічні сесії. Їх можна назвати «колективним мозковим штурмом», бо в кожному засіданні брали участь 60–80 осіб. *«Стратегічні сесії проводилися як для центрального рівня, так і для обласного, тобто збиралися думки та пропозиції з усіх рівнів. Активно до таких обговорень залучалися й представники силових структур, громадянського суспільства, аналітичних центрів»*, – зазначає гендерна експертка Світлана Герасценко. Саме в цей час в регіонах створюються Коаліції 1325, вони також вносять багато цікавих пропозицій.

«Коли говорю про НППД, я часто використовую концепцію «критичних друзів». Ми плідно співпрацюємо, а якщо критикуємо, то – по-дружньому. НППД дуже партнерський документ. Ми спільно розробляли його з владою, з тими людьми, які ухвалюють рішення, і потім локалізували так само у партнерстві з громадськими організаціями і владою на місцях і іншими дотичними структурами».

Наталія Карбовська,
директорка зі стратегічного розвитку УЖФ

За інформацією Міністерства соціальної політики, документ консолідував зусилля 56-ти органів державної влади на центральному та місцевому рівнях, органів місцевого самоврядування, міжнародних структур, а також 18 громадських організацій.¹³

¹³ Урядовий портал, 28 жовтня 2020 року.
URL: <https://tinyurl.com/4uwahmfc>

Наталя Богданова, керівниця експертної групи Мінсоцполітики, зазначила: *«Під час стратегічних сесій ми спочатку визначали проблемні аспекти, потім обговорювали шляхи вирішення, і лише після цього визначали стратегічні цілі до відповідних напрямів діяльності»*. Також важливо було навчати фахівців, щоб набрати необхідний коефіцієнт знань, умінь і навичок у цій сфері.

Другий НПД 1325 має чітку структуру та включає 5 стратегічних цілей, які деталізовані у 15 операційних цілях, 43 завданнях і 124 заходах:

Стратегічна ціль 1. Забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки і оборони.

Стратегічна ціль 2. Створення гендерно чутливої системи ідентифікації безпекових викликів, запобігання таким викликам, реагування на них.

Стратегічна ціль 3. Забезпечення процесу постконфліктного відновлення, розбудови та впровадження системи перехідного правосуддя за принципами забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стратегічна ціль 4. Забезпечення захисту від насильства за ознакою статі, сексуального насильства (в умовах збройного конфлікту та в мирний час).

Стратегічна ціль 5. Забезпечення розвиненої інституційної спроможності виконавців Національного плану для ефективного впровадження порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» відповідно до міжнародних стандартів.

Важливо те, що другий НПД інтегрував міжнародні стандарти (Стамбульський протокол, Римський статут, рекомендації НАТО, ЦСР ООН, Угоду про асоціацію з ЄС).

28 жовтня 2020 року НПД було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України¹⁴. Попри те, що він розрахований на термін до 2025 року, після початку повномасштабної агресії рф майже одразу постала необхідність його оновлення.

Чому це було важливим?

Насамперед через те, що в країні суттєво змінилися безпекові виклики. Наприклад, актуального значення набули питання наявності укриттів, оповіщення про небезпеку, питання чистої питної води, питання чистого повітря – вони стосувалися всього населення.

Посилилися й інші загрози. На тимчасово окупованих територіях російські військові масово вдавалися до таких злочинів, як сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК). Постраждали від нього потребували захисту й допомоги, доступу до правосуддя. В оновленому НПД суттєво побільшав перелік категорій осіб, на яких він спрямовувався, до передбачених раніше 17-ти додалося ще 26. Серед них, зокрема були військовополонені, цивільні полонені, примусово переміщені до рф, особи з інвалідністю, сім'ї, які втратили на війні своїх рідних.

Протидія СНПК стала важливим чинником для невідкладного оновлення другого НПД. На початку травня 2022 року до України прибула Спеціальна представниця Генсека ООН з питань сексуального насильства в умовах конфлікту Праміла Паттен, між Урядом України та ООН було підписано Рамковий документ про співпра-

¹⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544 «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

цю, спрямовану на запобігання та реагування на СНПК. Ця програма включала 17 напрямів, які необхідно було відобразити в Імплементативному плані, а також у Національному плані дій 1325. Позитивним було те, що такий підхід розширив коло стейкхолдерів документа: якщо раніше в його виконанні брали участь здебільшого центральні та місцеві органи влади, громадські організації, тепер ширше долучилися й міжнародні структури, міжнародні донори.

Перегляд НПД у 2022 році в умовах повномасштабного вторгнення включав вступну онлайн-зустріч та два раунди стратегічних сесій, які відбулися в червні. Участь у них взяли близько 200 представниць і представників урядових і неурядових структур. Робочі групи працювали над темами безпеки інфраструктури, гуманітарної допомоги, реагування на СНПК тощо. Результати були враховані в оновленій версії НПД, переданій на затвердження Мінсоцполітики. Оновлений НПД був схвалений 16 грудня 2022 року¹⁵.

Залучення громадського сектору до роботи з НПД відбувається не лише під час розробки цього документу чи реалізації його завдань, але й у питаннях фінансування. Зазвичай значна частина заходів НПД можуть бути інтегровані в чинні місцеві програми соціального, безпекового, економічного розвитку, які передбачають бюджетну підтримку. Водночас значну частину ресурсів залучають громадські організації – через грантову підтримку з боку міжнародних партнерів. Програми малих грантів, які адмініструються Українським Жіночим Фон-

¹⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1150 «Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#n2>

дом, дозволяють Коаліціям 1325 оперативно підтримувати локальні ініціативи для реалізації НПД. У 2024 році на фінансування обласних планів дій загалом залучено 836,247 млн грн. Відтак Коаліції 1325 забезпечили 61,8 % (517 млн грн) цих коштів. *«У 2024 році, – поінформувала координаторка проєктів УЖФ Олена Бордюкова, – наша громадська організація надала підтримку у 72 млн грн, що становить 14 %».*

Громадські організації ініціювали і вдосконалення системи моніторингу виконання НПД, яка передбачає щорічну звітність, якісні та кількісні індикатори. *«Спільно з іншими партнерами запропонували до використання рамку моніторингу, яка має бути однаковою для всіх регіонів. Ми розробили методологію, за якою здійснюватиметься моніторинг, і відповідно навчили цій методології», –* зазначила Наталія Карбовська.

У 2025 році УЖФ також здійснив аналіз виконання НПД і підготував у межах проєкту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом» за підтримки Уряду Великої Британії Оцінку ефективності та перспективи вдосконалення Національного плану дій України щодо реалізації Резолюції РБ ООН 1325¹⁶. Він зокрема розглянув актуальність стратегічних і операційних цілей, логіку плану та ефективність завдань, індекс ЖМБ, результативність локалізації, оцінив механізми підзвітності та підпорядкування у виконанні НПД та вніс рекомендації для вдосконалення НПД на наступні роки.

¹⁶ EU NeighboursEast, 2 травня 2025 року.

URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/oczinka-efektywnosti-ta-perspektyvy-vdoskonalennya-nacjonalnogo-planu-dij-ukrayiny-shhodo-rezolyuciyi-rb-oon-1325/>

Третій НПД 1325 (2026–2030 роки)

12–13 червня 2025 року в Сараєво відбулася міжнародна конференція «Жінки. Мир. Безпека», під час якої обговорювалися механізми реалізації національних планів дій 1325 і яка сформулювала рекомендації для урядів щодо оновлення та осучаснення НПД¹⁷. Гендерна експертка, представниця ГО «Центр «Розвиток демократії» Марія Дмитрієва, яка долучилася до її роботи, розповіла, що представники різних країн багато говорили про труднощі, з якими стикаються. Приміром, у Боснії навіть через 30 років після завершення конфлікту гострим залишається питання подолання наслідків СНПК. *«І я була єдиною людиною, яка вийшла та сказала: у нас війна, повномасштабне вторгнення, ми потерпаємо через щоденні атаки, гинуть люди, але ми реалізуємо НПД. Учасники конференції були просто вражені».*

«У період війни НПД для нас – це такий собі якір, щоб триматися і на світовому рівні показувати, що ми не лише просимо про допомогу, але й самі багато працюємо, щоб у період широкомасштабної агресії включатись у процеси відновлення, не відкладаючи це на майбутнє».

**Олеся Бондар,
директорка УЖФ**

Наталія Карбовська також підкреслює цю важливу роль Національного плану дій – представлення України,

¹⁷ Центр розвитку демократії, 13 серпня 2025 року.

URL: <https://ddc.org.ua/%D1%86%D1%80%D0%B4-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B2-%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97/>

підтримку української теми на міжнародній арені: *«Ми робимо це через мову, яка буде зрозумілою іншим країнам. Бо Резолюція 1325 – це ж міжнародний інструмент»*.

Термін виконання другого НПД добіг кінця у 2025 році. Враховуючи, що процес розробки та затвердження нового документа складний, цю роботу розпочали ще наприкінці 2024-го. За ініціативою та під головуванням Урядової уповноваженої з питань гендерної політики була створена потужна робоча група – на початку до неї вже входили 86 осіб, які представляли центральні та місцеві органи влади, громадський сектор і міжнародні структури. Скористалися вже перевіреним інструментом формування змісту майбутнього документа – послідовними стратегічними сесіями, міжвідомчими, міжгалузевими та міжсекторальними. Їхня організація – приклад взаємодії Міністерства соцполітики як головного відповідального органу за виконання НПД, Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, УЖФ, Інформаційно-консультативного жіночого центру та ООН Жінки. 2025 року загалом відбулося три таких заходи, в кожному з яких були задіяні понад 100 осіб.

На першій стратегічній сесії зустрілися представники центральних органів виконавчої влади та ключових стейкхолдерів. Під час заходу були обговорені стратегічні й оперативні цілі нового плану, а також узгоджено підходи до побудови його логічної структури. Заступниця Міністра соціальної політики з питань європейської інтеграції Ірина Постолюк (2023–2025 рр.) підкреслила, що Національний план дій має бути не просто документом, а живим інструментом реагування на виклики, які постають перед державою. Завдяки міжвідомчому партнерству Україні вдається змінювати систему,

зокрема, посилювати роль жінок у відновленні країни¹⁸.

У другій зустрічі стратегічного планування участь взяли представниці та представники громадського сектору, зокрема регіональних Коаліцій 1325. Учасниці й учасники зосередилися на регіональному досвіді, потребах громад і конкретних пропозиціях до змісту оновленого плану. Обговорили завдання та заходи, які мали увійти до нового НПД.

Третя стратегічна сесія згуртувала представників профільних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для формування письмових пропозицій до структури та змісту НПД.

Зазвичай сесії проходили у форматі фасилітованої роботи малих груп, розподілених за ключовими секторами (виконавча влада, безпековий блок, громадянське суспільство, регіональні коаліції тощо). Такий підхід дозволив поєднати стратегічний аналіз із розробкою прикладних індикаторів, критеріїв моніторингу та ефективних механізмів координації.

Фіналізовану версію передали до Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності для узгодження.

«Третій НПД 1325 від попередніх відрізняє концепція комплексної безпеки, – оцінює новий документ Ольга Перунова, заступниця начальника Управління моніторингу дотримання прав людини МВС України. – Небезпека для жінок не лише тоді, коли стріляють. А це й інформаційні загрози, гібридні. Це економічна ситуація, яку ускладнила війна. Це екологічні виклики та багато іншого. Цій концепції ми навчилися у наших міжнародних партнерів».

¹⁸ Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, 1 квітня 2025 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/formuvannya-maybutnoho-z-urakhuvannyam-holosu-zhinok:-rozpochato-rozrobku-natsionalnoho-planu-diy-zhinky-myr-bezpeka-do-2030-roku>

«У новому НПД до 2030 року ми системно розширили виявлення безпекових викликів. І тепер робимо аудити безпеки територій, аудити безпеки транспорту з урахуванням різних категорій жінок і чоловіків, чого раніше не було. Окремим блоком включаємо розмінування територій тощо. Тобто йдеться про комплексний підхід».

**Ганна Лемешко,
координаторка проєктів Української
фондації громадського здоров'я**

Тема відновлення перебуває у фокусі нового документа і це не випадково. На думку Наталії Карбовської, цей процес має зосереджуватися не лише на відбудові зруйнованих об'єктів і майна, житлових будинків, шкіл, поліклінік, мостів тощо, але й на відновленні людського капіталу – жінки та чоловіки повинні бути впевненими, що їхні потреби та інтереси будуть враховані у програмах розвитку. *«У липні 2025 року в Римі відбулася Міжнародна конференція з відновлення України, - нагадала керівниця УЖФ. – Під час неї було заявлено дуже багато позитивних новин, зокрема, що новий Флагманський фонд для відбудови нашої країни створюється Євросоюзом. Дуже було багато підписано різних міжурядових угод. Бізнеси теж підписали угоди. Наші міжнародні партнери дійсно думають про Україну та готові інвестувати. Але дуже важливо робити так, щоб ці великі кошти були гендерно інклюзивними. І в цьому велика роль Національного плану дій».*

Вона також ділиться думкою, що НПД – це повсякчас новаторський інструмент, який можна використовувати для реагування на нові виклики чи запити: *«Ми свого часу придумали нову методологію – локалізацію, почали створювати Коаліції 1325 для адвокації на обласному*

рівні. Значить, тепер потрібно розробляти методології, щоб включати питання прав жінок і гендерної рівності в плани відновлення».

Україна наразі рухається до посилення локалізованих планів дій, зберігаючи централізоване планування, але приділяючи дедалі більше уваги залученню регіонального досвіду та голосів громад. Хоча повноцінний підхід «знизу-вгору» поки не затверджений на офіційному рівні, на відміну від деяких країн ЄС. Вектор розвитку спрямований саме на розширення участі громад у стратегічному плануванні та впровадженні політики ЖМБ. Сьогодні в Україні вже 27 територіальних громад мають свої плани дій 1325. Це означає, що вони стають максимально наближеними до людей і це добре.

РОЗДІЛ 2. КОАЛІЦІЇ 1325 ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ НПД 1325 У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Наприкінці травня 2025 року українська делегація здійснила навчальний візит до Королівства Нідерланди та Королівства Бельгія в межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: місцеві потреби – місцеві рішення», що реалізується Українським Жіночим Фондом (УЖФ) у співпраці з міжнародною гендерною платформою WO=MEN (Гаага, Нідерланди) за підтримки Уряду Королівства Нідерланди¹⁹. Зазвичай коли йдеться про такий формат поїздок, передбачається, що українські фахівці знайомитимуться з досвідом зарубіжних колег і опановуватимуть їхні вдалі практики з певних питань. Але в цьому випадку ситуація була іншою: значну увагу привернули саме українські напрацювання. *«Ми менше вчилися у наших партнерів з Нідерландів, а більше ділилися своїм досвідом, як локалізуємо, як ми дивимося на питання «Жінки. Мир. Безпека» в більш загальний спосіб»*²⁰ – зазначила Наталія Карбовська. Сьогодні Україна, яка тримає оборону проти російської агресії, у вкрай складних умовах розробляє сучасні інструменти впровадження державних політик у різних сферах, зокрема й стосовно Резолюції 1325, захисту прав жінок і їхньо-

¹⁹ Медіацентр Україна, 2 червня 2025 року.

URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/rezolyutsiya-1325-na-mistsyah-ukrayinska-delegatsiya-predstavila-v-yes-dosvid-lokalizatsiyi-gendernoyi-politiki/>

²⁰ Те саме джерело.

го залучення до повоєнної відбудови. Серед новачійних підходів – створення Коаліцій 1325 та їхня участь у локалізації Національного плану дій 1325.

«Наша мета сьогодні – не просто представити статистичні дані, а розкрити роль і внесок Коаліцій 1325 у реалізацію гендерної політики на регіональному рівні, проаналізувати ефективність партнерських моделей та визначити шляхи подальшого розвитку. В умовах повномасштабної війни ця робота набуває особливого значення, оскільки жінки та гендерні питання стають критично важливими для відбудови та майбутнього розвитку нашої країни».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики²¹**

Коаліції 1325 – це мережа регіональних об'єднань, які згуртували організації громадянського суспільства, органи влади, бізнес, медіа, волонтерів й інші зацікавлені сторони, зокрема освітні, медичні та соціальні служби, а також правоохоронні органи, щоб сприяти реалізації НПД та поширювати положення та принципи Резолюції 1325. Регіональні коаліції діють на рівні областей, громад або в межах окремих секторів, зокрема сектору безпеки та оборони (СБО), залучаючи широке коло стейкхолдерів. Сьогодні в Україні працюють 25 Коаліцій 1325 – в усіх областях і місті Києві, окрім тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим.

²¹ Урядовий портал, 15 серпня 2025 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kateryna-levchenko-vziala-uchast-u-stratehichnii-zustrichi-oblasnykh-koalitsii-1325-zhinky-myr-bezpeka>

Механізм впровадження, інструмент об'єднання

2016 року в Україні схвалили перший Національний план дій 1325. Передбачалося, що для його реалізації в областях будуть розроблені відповідні регіональні документи – з конкретними завданнями та заходами, які б відповідали інтересам і особливостям кожної території. *«При цьому було важливо, щоб відповідальні особи мали знання стосовно існуючих міжнародних документів у відповідній сфері, враховували відмінності різних регіонів, потреби та інтереси місцевих громад, інтереси груп, які постраждали внаслідок конфлікту, – ВПО, ветеранів і ветеранок, волонтерів і волонтерок, удів, членів родин тих, хто пропали безвісти чи загинули в бою, тощо»*²². До виконання обласних планів також потрібно було залучати неурядові організації, адже багато з них завдяки мобільності та неформальному стилю роботи могли швидко та ефективно реагувати на нові безпекові виклики – нерідко саме вони першими задовольняли потреби осіб із груп, що утворилися внаслідок конфлікту, розвивали стосунки з релокованими ініціативами, відстоювали інтереси внутрішньо переміщених осіб.

Обласні плани дій (ОПД) і справді були підготовлені, але вже невдовзі очевидними стали їхні суттєві недоліки. *«На місцях просто копіювали текст НПД, лише підставляли назву своєї області та структур своїх виконавців, – пояснює Олена Суслова, засновниця Інформаційно-консультативного жіночого центру. – В резуль-*

²² Посібник з локалізації та кошторисування місцевих планів дій з виконання Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1325 «Жінки. Мир. Безпека» в Україні, ООН Жінки 2020.
URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/6/UnWomen_Localization_Digital-min.pdf

таті отримали однакові копії, про ефективність яких годі було говорити».

Представники різних структур, долучених до виконання обласних планів дій (ОПД), нерідко згадували, що їм важко розібратися в тому чи іншому пункті документа, в нових термінах і поняттях. *«В інтерв'ю представниці ОМС та районних державних адміністрацій відповідали, що не розуміють визначення «гендерне насильство»: який механізм, як діяти і кого залучати. І подібних пунктів плану дуже багато. Нам не вистачає знань та практик»²³.*

Через брак розуміння та підтримки відповідні проблеми виникали й з фінансуванням. Так, місцеві плани заходів на виконання плану дій підписує голова району чи міста, але їх не виносили на голосування, процедура порушувалася, тож не виділялися кошти з бюджетів міста/ОТГ (об'єднаної територіальної громади) чи району. До того ж неурядові організації в областях переважно не були ознайомлені з порядком денним «Жінки. Мир. Безпека» і не долучалися до підтримки та проведення заходів на місцевому рівні²⁴.

На той момент Національні плани дій уже втілювалися у 84 країнах світу і в 63 із них (75 %) громадянському суспільству відводилася конкретна роль на різних етапах процесу їхнього виконання. *«У Нідерландах задіяно багато громадських організацій, – ділиться старша референтка Апарату Урядової уповноваженої*

²³ Посібник з локалізації та кошторисування місцевих планів дій з виконання Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1325 «Жінки. Мир. Безпека» в Україні, ООН Жінки 2020.

URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/6/UnWomen_Localization_Digital-min.pdf

²⁴ Те саме джерело.

з питань гендерної політики Галина Жуковська, – але вони співпрацюють з урядом через одну «точку входу»: всі комунікації здійснюють через гендерну платформу WO=MEN (Women Equal Men – Жінки рівні з чоловіками), через неї подають свої пропозиції, узгоджують дії». Були й інші приклади співпраці урядових структур, громадських організацій та ініціатив, зокрема й такі, які для реалізації НПД використовували локалізацію. Аналізуючи їхній досвід, українські громадські активісти звернули увагу на важливий підхід: таку роботу розпочинали з навчання людей на місцях.

Наталія Карбовська пояснює: *«Дуже важливо навчити та об'єднати їх разом для того, щоб вони спільно розробляли стратегії, які будуть потрібні конкретним областям. І для того, щоб вони спільно ці стратегії адвокатували. Бо якщо вони розробили їх разом, то, відповідно, зацікавлені в тому, щоб вони виконувалися, щоб моніторити хід реалізації та планувати наступні кроки. І так фактично виникла ідея Коаліції 1325».*

За її словами, ініціатива народилася в офісі УЖФ у той момент, коли розпочинали співпрацю з Європейським Союзом, який став першим донором проекту по локалізації Національного плану дій 1325. Далі консультовалися з партнерами в регіонах. Не всі вони вірили на той час, що нова модель співпраці може дати позитивні результати. Наприклад, складно було уявити, що Національна поліція обговорюватиме з громадськими організаціями зміни в роботі, які необхідні для ефективного виконання завдань НПД. Чи здатні неурядові структури чи, скажімо, освітні заклади допомогти правоохоронній структурі в стратегічному плануванні та в який спосіб? Шукаючи відповіді на подібні запитання, перші Коаліції 1325 створювали радше як експеримент, до яко-

го варто було придивитись. Та вже за певний час стало очевидним, що локалізація по-українськи – це саме та «фішка», яка вирізняє наш досвід такої роботи серед інших країн, і він вартий поширення.

«Коаліції 1325 показали, що об'єднуватися можна для досягнення цілей і що об'єднуватися потрібно».

**Світлана Ходакова,
голова секретаріату Коаліції
«Вінничина – 1325»**

Хронологія створення Коаліцій 1325

Коаліції 1325 створювалися в Україні у кілька етапів:

- **Перший етап (2018):** нові структури започатковані в Луганській, Запорізькій, Хмельницькій, Вінницькій, Дніпропетровській, Чернівецькій областях. Це перші платформи, створені за підтримки УЖФ, які заклали основу локалізації НПД 1325.
- **Другий етап (2021–2022):** Житомирська, Волинська, Одеська, Херсонська, Донецька, Львівська, Закарпатська, Харківська області. Сформовані в умовах війни з фокусом на підтримку ВПО та роботу з безпековими структурами.
- **Третій етап (2023):** Кіровоградська, Сумська, Чернігівська, Рівненська області, м. Київ. Орієнтовані на молодіжну участь, роботу з деокупованими громадами та відновлення.
- **Четвертий етап (2024–2025):** Полтавська, Миколаївська, Тернопільська, Івано-Франківська, Черкаська області. Наймолодша Коаліція була створена 19 грудня 2024 року на Київщині. Йдеться про об'єднання, що формують партнерства з ОВА та розробляють

власні обласні плани дій. Їхня поява демонструє сталість моделі коаліцій та її масштабованість на всю країну.

Український Жіночий Фонд допомагав створювати обласні Коаліції 1325. *«У вересні–жовтні 2021 року Фонд організував на Буковині тренінги з гендерної рівності, побудови коаліцій, локалізації Національного плану дій «Жінки. Мир. Безпека» та моніторингу його виконання. Учасниці й учасники тренінгів представляли поліцію, ДСНС, соціальні служби, центр зайнятості, міждепутатські об'єднання «Рівні можливості» Чернівецької обласної та міської рад, Державну прикордонну службу, заклади освіти та громадські організації. Завершивши навчання, ми створили регіональну Коаліцію «Буковина 1325», – згадує Наталя Батракова, представниця секретаріату Коаліції «Буковина 1325».*

Про започаткування Коаліції «Київ–1325» розповіла директорка Інформаційно-консультативного жіночого центру (ІКЖЦ) Анастасія Ненька. 2020 року вона в партнерстві з УЖФ проводила тренінги для п'яти областей, де почали формувати Коаліції. Тема Резолюції 1325 була близькою, тож активістка вирішила, що варто і в Києві мати таке об'єднання²⁵. Ще 2021 року ІКЖЦ виступив з такою ініціативою. Спочатку ця Коаліція згуртувала 10 організацій²⁶, у 2025 році нараховує вже 40 організацій-членів і 11 партнерів²⁷.

²⁵ 50 %, 16 серпня 2023 року.

URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/koalitsiyi-1325-yak-gromadskym-organizatsiyam-efektyvno-spivpratsyuvaty-z-vladoyu/>

²⁶ ІКЖЦ, 5 квітня 2021 року.

URL: <https://wicc.net.ua/post/koalitsiya-kyiv-1325>

²⁷ Гендерні практики міста Києва.

URL: <https://www.geo-kyiv.com/posts/koaliciya-1325-kiyiv>

«Локалізація означає, що ви повинні скласти план, який відповідає місцевим потребам та пріоритетам. Це можливість бути ближче до того, що є найважливішим для людей у регіоні. Ось так оживає Національний план дій. Він має бути значущим для людей і призвести до чогось дуже практичного».

***Анастасія Ненька,
директорка ІКЖЦ²⁸***

За яким принципом добиралися перші пілотні області для формування Коаліцій 1325? Спочатку ініціатива виходила саме від громадських організацій – вони вносили пропозиції, цікаві ідеї, напрацьовували шляхи дієвої комунікації з владою.

«Є критерії, за якими до складу Коаліцій можуть входити громадські організації, експерти, бізнес, – зауважує Галина Жуковська. – Насамперед вони мають поділяти цінності стосовно прав людини та гендерної рівності. Гендерні рухи в Україні – не новина і сьогодні вони відроджуються. Для створення Коаліцій мають бути й інші ресурси, зокрема людські. Наприклад, хороші лідери організації. А також добре, коли ці структури вже мають досвід співпраці та взаємодії з владою».

Ініціативу Коаліцій 1325 підтримала Урядова уповноважена з питань гендерної політики, якій вдалося розвинути ідею, залучити відповідальних виконавців, допомогти Коаліціям співпрацювати з обласними військовими адміністраціями.

²⁸ КМЄС в Україні, 2 травня 2024 року.

URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/un-security-council-resolution-on-women-peace-and-security-1325-twenty-five-years-on-what-does-it-mean-for-ukraine/>

Така підтримка дозволила багатьом регіонам досить швидко напрацювати власний досвід у цих питаннях. Співпраця місцевих органів влади з Коаліціями 1325 стала ефективною. Відтак саме представники влади почали звертатися до УЖФ з пропозиціями створити в їхніх областях Коаліції – так було з Полтавщиною, Київщиною, Кіровоградщиною.

«Коаліції 1325 стали брендом. Не хочу сказати, що влада повсюдно повірила в ефективність співпраці з громадянським суспільством. Але ми повірили і побачили, що модель працює і вона потрібна для виконання НПД».

**Катерина Колтунова,
заступниця голови Кіровоградської ОВА**

Меморандуми про співпрацю

Від травня 2024 року до квітня 2025 року кількість учасниць і учасників обласних Коаліцій 1325 зростає на 52 % – з 626 до 953 осіб. Найбільше з них представляють громадський сектор – 574 особи, 167 осіб – це місцева влада та депутати, 101 особа – сектор безпеки та оборони, решта 111 – експерти, бізнес та інші. За інформацією Галини Жуковської, станом на 2025 рік в Коаліції 1325 входять 356 громадських організацій, які працюють на різних рівнях.

Коли говорять про Коаліції, зазвичай згадують про співпрацю громадського сектору, місцевих органів влади та СБО. У різних регіонах вони представлені в певному співвідношенні, хоча неурядові структури переважають у кожному. Найбільш пропорційний склад учасників – у Кіровоградській, Волинській, Херсонській, Полтавській

та Запорізькій областях. Водночас у Донецькій області високу активність демонструють представники громадянського суспільства, але СБО представляють лише дві особи, а в м. Києві цей сектор у Коаліції 1325 взагалі не представлений.

Склад учасників і учасниць Коаліцій оцінюють не випадково: це певним чином позначається на характері та результативності роботи об'єднань. Там, де більш чисельними є представники органів влади, виконується й більше завдань ОПД. Приміром, впродовж 2024 року у Волинській області виконано 86 завдань (Коаліція включає 12 представників влади і 6 – СБО), у Кіровоградській – 66 завдань (19 представників влади і 4 – СБО), у Вінницькій – теж 66 завдань (відповідно – 18 і 8). Водночас перевага у чисельності учасниць і учасників від громадських організацій впливає на зростання залученого фінансування. Так, у Донецькій області залучено 109 млн грн при 54 учасниках неурядових організацій (НУО), в Одеській – 47 млн грн (36 представників НУО), Львівській – 18 млн грн (38 осіб від НУО).

Пропорційність складу – баланс між діями та ресурсами. Найкраще це засвідчують результати виконання ОПД в Херсонській області (в Коаліції 1325 16 представників ГО, 6 – від влади і 5 від СБО). Тут виконано 28 завдань і залучено 101 млн грн. Інший позитивний приклад – Полтавщина (у Коаліції 24 особи від ГО, 11 від влади і 4 від СБО), тут реалізовано 16 завдань і залучено 55 млн грн.

«Одна із цінностей Коаліції 1325, і ми принципово наголошуємо на цьому, що вони офіційно не реєструються», – каже Наталія Карбовська. І додає, що насправді в деяких областях були пропозиції розпочати юридичне оформлення об'єднань, ми не можемо цього заборони-

ти, але говоримо, що це – не з нами: *«Щойно Коаліція зареєструється, вона стане коаліцією імені тієї людини, яка її зареєструвала»*. Це порушить всю логіку, всю цінність об'єднань як майданчиків для рівного спілкування та взаємодії їхніх учасників і учасниць.

Водночас донори можуть запитувати про сталість Коаліцій і те, як її зберегти. *«Сталість Коаліцій для нас у тому, що збережеться підхід, що люди навчатимуться працювати одне з одним горизонтально. І що вони зрозуміють, що якщо виникає якась потреба термінова, можна зібрати Коаліцію, прозоро домовитися про принципи, правила, нові спільні теми для адвокації»*, – пояснює Наталія Карбовська. Наприклад, у Хмельницькому Коаліція 1325 використовується як майданчик для адвокації політичної участі жінок. Інші зосереджуються на темі відновлення: *«Тому для нас головна мета і сталість Коаліцій в тому, щоб люди зрозуміли, що це не про конкуренцію, а про те, щоб об'єднуватися, домовлятися про правила спільної роботи»*.

Однак без інституалізації роботи Коаліціям 1325 не обійтися. На цьому наголошує Галина Жуковська. Організації, які входять до їхнього складу, працюють у певній сфері та на певній території. Вони співпрацюють із владою та долучаються до розробки й виконання ОПД, тож все має бути вноrmовано, щоб забезпечити системність роботи.

«І тому ми вирішили, що таким системним підходом може бути укладання меморандуму. Оскільки кожен регіон, кожна територіальна громада має свої виклики, загрози, свої ресурси і пріоритети в реалізації ОПД, у меморандумі є рамка, яка вноrmовує ті напрями, за якими вони діють, уноrmовує питання співпраці, взаємодії, визначає, хто може входити в коаліцію, порядок організації»

зустрічей, обміну інформацією», – ділиться Галина Жуковська. На її погляд, це системні питання. А вже додатком до меморандуму можуть бути практичні напрями роботи. Кожна громадська організація працює в певній сфері і може реалізовувати лише певні завдання. Меморандум про співпрацю дозволяє застосувати комплексний підхід: зробити гендерний аналіз потреб територій, підготувати дорожню карту, щоб врахувати всі виклики.

«У нашому меморандумі зазначено, що до нас можуть долучитися не лише представниці організацій, але й активні особистості. Людина подає заяву, яку розглядають усі учасниці коаліції. Ми обговорюємо її діяльність, цінності та мотивацію. Для нас важливо, щоб наші принципи співпадали».

Оксана Луньова,
координаторка Коаліції 1325
«Луганичина. Жінки. Мир. Безпека»²⁹

Релоковані Коаліції 1325

Так склалося, що найбільшою за чисельністю є Коаліція 1325 «Донеччина». Інша її особливість – вона була сформована ще в лютому 2021 року під час «другої хвилі», тож є однією з найдосвідченіших. Тоді вона згуртувала 36 учасників – 33 громадські організації та 3 ініціативні групи, які поставили підписи під відповідним Меморандумом³⁰. У лютому 2024 року до цієї Коаліції вже входило

²⁹ Трибун, 17 грудня 2024 року.

URL: <https://tribun.com.ua/uk/116618-zhinochij-rux-z-luganschini-jak-aktivistki-tvorjat-zmini-v-umovax-vijni>

³⁰ Антикризисний медіа-центр, 14 травня 2021 року.

URL: <https://acmc.ua/14-travnja-10-00-pres-konferencziya-z-pryvodu-stvorennja-koalicziyi-1325-donechchyna/>

близько 50 ГО³¹. Причому більшість учасниць і учасників (понад 90 %) мали статус ВПО чи біженців³².

Спеціалістка з комунікацій УЖФ Наталія Поколенко ділиться думкою: *«Свого часу Донеччина була однією з найбільш густонаселених територій України. 2014 року багато активних і підприємливих людей залишили тимчасово окуповані території та переїхали на підконтрольні Україні – зі своїми ідеями та ініціативами. Вони хотіли стати «видимими» в нових громадах, тому охоче долучалися до їхнього життя»*. На той час у східних регіонах України реалізовувалося багато міжнародних проєктів, зокрема ООНівських, які сприяли розвитку цих територій та їхніх мешканців. Така робота виховувала нових лідерів, їхній авторитет зростав. Наприклад, координаторкою Коаліція 1325 «Донеччина» є краматорка Лілія Кісліцина, засновниця та президентка жіночої ГО «Smarta». Донецьку Коаліцію вона називає «унікальною»: *«Після 24 лютого 2022 вона розсипана не тільки по Україні, а й за кордоном. Але ми всі спілкуємось. Коаліція стає ще більшою, тому що багато людей до неї доєднуються. Також ми підписали меморандуми з прикордонниками та обласною державною адміністрацією. Оновили обласний план дій, до нього було внесено 130 правок. Зараз у 5 громадах Донеччини, 2 з яких деокуповані, ми також створюємо місцеві плани дій, проводимо фокус-групи разом з іншими громадськими організаціями Донеччи-*

³¹ Донецька обласна державна адміністрація, 27 березня 2024 року. URL: <https://dn.gov.ua/news/oleksandr-shevchenko-privitav-uchasnic-strategichnoyi-sesiyi-koaliciyi-1325>

³² Донецька обласна державна адміністрація, 18 лютого 2025 року. URL: <https://dn.gov.ua/news/zbori-koaliciyi-1325-donechchina-yednist-pidtrimka-nezlamnist>

ни»³³. Після початку широкомасштабного вторгнення Коаліція 1325 «Донеччина» територіально дислокується у Львові.

«Більшість членів луганської Коаліції так само, як і Луганська ОВА, перебувають у Дніпрі. Коаліція продовжує виконувати луганський обласний план дій, але зараз він трансформований, локалізований. Там більше уваги до внутрішньо переміщених осіб, величезна частина яких теж мешкає саме в Дніпропетровській області. Тому луганська коаліція активно співпрацює та координує діяльність із дніпропетровською Коаліцією», – пояснює Катерина Безгінська, заступниця голови Луганської ОВА.

За словами координаторки Коаліції 1325 «Луганщина. Жінки. Мир. Безпека» Оксани Луньової, основний напрям діяльності об'єднання – це співпраця з органами влади на всіх рівнях з метою розробки та впровадження на місцях регіональних і місцевих планів дій 1325. Не менш важливим є і комунікаційний сегмент – поширення інформації про принципи, завдання НПД, його важливість та локалізацію на місцях. *«Окрім того, ми займаємось підтримкою та посиленням ролі жінок з різних соціальних груп у прийнятті рішень на рівнях влади»*³⁴. Навесні 2025 року була запроваджена інформаційна платформа «Луганщина в дії: Порядок денний 1325» для підтримки реалізації порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» на місцевому рівні – <https://1325.lg.ua/>.

³³ Pro100media Краматорська, 13 жовтня 2023 року.

URL: <https://pro100media.com.ua/yavolonter/volonterstvo-tse-zvyhajnyjstan-normalnoyi-lyudyny-yak-kramatorka-liliya-kislitsyna-dopomagaye-zhinkam-ta-pereselentsyam-pid-chas-vijny/>

³⁴ Остров, 19 березня 2024 року.

URL: <https://www.ostro.org/articles/zaluchennya-zhinok-do-protseiv-pryujnyatta-rishen-prynese-novi-perspektyvy-oksana-lunova-i465604>

Для релокованих Коаліцій 1325 побільшало викликів. Один із них – брак фахівців, з попередніми співпраця розвивалася впродовж років, але через війну не з усіма зберігся зв'язок. І тут у пригоді стала підтримка УЖФ, який запропонував проведення навчань для нових працівників, щоб підвищити їхню компетентність стосовно гендерно чутливих підходів і їхнього застосування в практичній діяльності. За словами Оксани Луньової, такі заходи були запитуваними, ними зацікавилися понад 100 осіб, які залишили хороші відгуки про тренінги: *«Це свідчить про прагнення людей розібратися в темі»*³⁵. Завдяки підтримці партнерів релокованим Коаліціям вдається і далі працювати в цьому напрямі й налагоджувати комунікацію на місцях.

Сьогодні в багатьох містах України працюють релоковані структури влади, підприємства, організації громадянського суспільства, десятки медіа, що позиціонуються з територіями, які через окупацію їм довелося залишити.

«Так, певної території немає. Але є люди, які відповідають за реалізацію політики цієї області. Тому шукають нові підходи до своєї діяльності», – пояснює Лілія Золкіна, начальниця Управління сім'ї, молоді та масових заходів національно-патріотичного виховання Донецької ОВА. Луганська та Донецька Коаліції 1325 працюють зі своїми людьми, які розселені на нових територіях, в нових громадах. Вони проводять навчання, щоб знатися на особливостях подолання нових викликів, на механізмах реалізації планів дій. *«Скажімо, ми навчаємо людей з Донеччини та Луганищини, як проводити аудити безпеки. І вони їх проводять – на тих тери-*

³⁵ Остров, 19 березня 2024 року.

URL: <https://www.ostro.org/articles/zaluchennya-zhinok-do-protsesiv-pryjnyattya-rishen-prynese-novi-perspektyvy-oksana-lunova-i465604>

торіях, де зараз перебувають. Таким чином набувають певні знання та навички й поліпшують ситуацію в новій громаді. Але Коаліції працюють на випередження: ми сподіваємося, що окуповані території будуть звільнені, люди повернуться і вже з набутими знаннями й практиками будуть цю роботу продовжувати. Фактично ми вже сьогодні готуємось до тих процесів, коли люди відновлюватимуть ті території».

«Коаліція – це об'єднання, підтримка, обмін ресурсами, експертизою, знаннями, щоби більш ефективно виконувати завдання, які стоять перед нами. Об'єднані голоси звучать сильніше та мають більший вплив на людей, а отже й більше можливостей для досягнення результатів».

Оксана Луньова,
координаторка Коаліції 1325
«Луганищина. Жінки. Мир. Безпека»

Формати взаємодії та мотивація

Коаліції 1325 використовують широкий спектр адаптивних форматів – від аудитів безпеки, шкіл самооборони й кризових кімнат до моніторингових кампаній, ретритів і супроводу ВПО, ветеранок й осіб з уразливих груп. Особливу увагу приділяють просвітницьким ініціативам, економічній інтеграції та роботі з молоддю. Кожна Коаліція підлаштовується під контекст свого регіону, наприклад:

- **Закарпаття.** Фокусується на безпеці, правах людини та інтеграції ВПО. Проводить безпекові аудити, Школу безпеки для жінок і дівчат, кампанії з кібербезпеки. Підтримує перенаправлення клієнтів, супровід молоді, облаштування хабів;

- **Луганщина.** Працює переважно онлайн, підтримуючи ВПО й освітні заклади. Реалізує гендерні аудити, гендерний паспорт області, виставки, марші рівності, антикризові ініціативи, підтримку ветеранів і заходи пам'яті. Впроваджує практики самодопомоги та швидкі гранти;
- **Львівщина.** Охоплює підтримку ВПО, ветеранок, родин з дітьми з особливими освітніми потребами. Реалізує гендерні портрети громад, програми економічної спроможності жінок, моніторинг потреб, просвітницькі заходи, механізми зворотного зв'язку й перенаправлення;
- **Харківщина.** Зосереджується на відновленні інфраструктури, інтеграції ВПО, ветеранів, маломобільних груп. Проводить анкетування, фокус-групи, готує рекомендації, співпрацює з ООН і місцевою владою. Ініціює звернення щодо освітніх і економічних потреб;
- **Хмельниччина.** Активна в адвокації гендерної політики, розробці стратегій розвитку та гендерно чутливого бюджету. Підтримує жіноче підприємництво, політичну участь, створення посад радниць із гендерної політики. Здійснює громадський нагляд у сфері безпеки.

«Найбільша цінність Коаліції 1325 в Україні полягає у тому, що вони значною мірою сприяли локалізації глобальних принципів Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» на регіональному та місцевому рівнях. Об'єднуючи владу, громадськість та експертне середовище, Коаліції стали майданчиками з впровадження Резолюції 1325 через гендерну політику, розширення прав жінок та їхню участь у прийнятті рішень, що особливо важливо під час війни. Коаліції перетворили цілі Резолюції на конкретні дії та результати (через участь жінок, аудити безпеки громад, класи безпеки, заходи із запобігання та протидії гендерному насильству та ін.) на рівні областей та територіальних громад».

**Маріанна Колодій,
голова секретаріату
Коаліції 1325 «Закарпаття»**

Важливими чинниками для ефективної роботи є наявність координатора/координаторки або секретаріату Коаліції, системна комунікація між учасниками, чітке позиціонування Коаліції в публічному просторі (ЗМІ, соцмережі, події), включення Коаліції в процеси розробки чи моніторингу місцевих планів дій (гендерна політика, безпека тощо). Нерідко саме Коаліціям 1325 вдається привернути увагу до актуальних питань територій, які, на перший погляд, видаються несуттєвими, але вони впливають на комфортне та безпечне життя жінок у цих громадах. Наприклад, облаштування зупинок транспорту, освітлення тощо. Часто саме такі питання зумовлюють розробку місцевих планів дій та моніторинг їхнього виконання.

Наталія Карбовська розповіла, що активно їздить територіальними громадами, де локалізують обласні плани дій. Ключові особи, що залучені в ці процеси на рівні областей і на рівні громад, мають різну мотивацію. На обласному рівні її більше: громадські організації, силові структури, люди, які ухвалюють рішення в обласних військових адміністраціях, мають об'єктивні причини для такої роботи. У багатьох посадовими обов'язками обумовлено, що вони відповідають за реалізацію Резолюції 1325. *«Коли ми приходимо в громади, там ситуація цілком інша. Вони абсолютно нікому нічим не зобов'язані»*, – ділиться Наталія Карбовська. Як розвинути мотивацію?

Директорка зі стратегічного розвитку УЖФ пригадує історію, що трапилася з нею на Закарпатті. В один із районів було релоковано підприємство з Донеччини. Місцеві мешканці зраділи: з'явилися нові робочі місця! На підприємстві влаштувалися переважно жінки з маленького села, до роботи діставатися електричкою, яка зранку вирушає в один бік, а пізно ввечері – назад. Зупинка – просто посеред поля. *«Я дізналася, що в «Укрзалізниці» є дві концепції: станція та зупинка, – коментує Наталія Карбовська. – Станція – з обладнанням, ліхтарями, лавами, працівниками у форменках. Зупинка офіційно теж існує – в тому полі її можна визначити за перевернутим відром. Жінки стають на нього, щоб сісти в електричку чи злізти з неї. Дороги з села до того відра теж не прокладено – просто дряпайся вгору серед ночі»*.

Провели аудит безпеки. Відтак звернулися до «Укрзалізниці», щоб обладнати зупинку, але там відмовили, мовляв, нерентабельно. *«І тоді вони вирішили в межах аудиту безпеки з нашою підтримкою облаштувати дорогу до зупинки, а потім знову постукати до залізниці, мовляв, підтримуйте вже нас, бо ми свою частину роботи викона-*

ли, – каже Наталія Карбовська. – Ми зустрічалися з тією Ставненською громадою, люди на конкретному прикладі зрозуміли перспективи плану дій 1325 та охоче ухвалили його. Це для них теж інструмент адвокатувати, щоб більше грошей виділялося на такі речі, які є небезпекою для жінок».

На думку Наталки Тарасенко (секретаріат Коаліції «Житомирщина-1325»), коли ми говоримо про Коаліції 1325, то насамперед йдеться про координацію дій місцевої влади і громадянського суспільства. *«Ми живемо в дуже важкі часи, а це, перш за все, дефіцит людських ресурсів і фінансових. Все, що роблять Коаліції, спрямовано на підсилення цих ресурсів».*

Інший важливий аспект – діяльність Коаліцій сприяє включенню гендерної складової до державних політик і стратегій, щоб забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків стало в них наскрізним: *«Лише тоді, коли в нас буде культура гендерної рівності, ми зможемо показати цінність цього підходу для кожного із нас, це стане нормою життя. І забезпечить сталий розвиток суспільства»*, – резюмує директорка УЖФ Олеся Бондар.

РОЗДІЛ 3. МЕРЕЖА РАДНИКІВ І РАДНИЦЬ ІЗ ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ

2019 року після затвердження нової редакції Українського правопису почали активно використовуватися фемінітиви. Не всі в суспільстві сприйняли це однозначно: слова, які визначають жінок за професією, посадою, соціальним статусом, декому видавалися вкрай незвичними. З цього приводу навіть починали жартувати: якщо він – «посол», то вона хто – «послиця»? Але втрутилися спеціалісти, які довели, що фемінітиви, що завжди існували в українській мові, тепер віддзеркалюють розвиток суспільних процесів. Згідно з Конституцією України, жінки мають рівні права з чоловіками, в сучасному суспільстві вони почали обіймати високі посади, керувати бізнесом, займатися політикою – цілком природно, щоб мовні норми відповідали таким змінам³⁶. Тож сьогодні дискусій навколо фемінітивів значно поменшало – вони прийшли у різні сфери професійного та суспільного життя. І жінку, яка має вищий дипломатичний ранг та представляє державу, називають «посолкою» та «амбасадоркою». І це вже не жарти.

Ми багато говоримо про необхідність впровадження гендерної політики в Україні, але не завжди розуміємо, що такі перетворення тривалі в часі. І на цьому шляху без підказок фахівців і фахівчинь не обійтися: вони по-

³⁶ «Маркетологиня, водійка та підприємця: що таке фемінітиви та чому ми їх вживаємо», Віледж, 29 травня 2019 року.

URL: <https://www.village.com.ua/village/city/talk/285571-marketologinya-vodiyka-ta-pidpriemnitsya-scho-take-feminitivi-ta-chomu-mi-yih-vzhivaemo>

винні розтлумачити та переконати, запропонувати правильні підходи. А в конкретних випадках – реально допомогти власними діями. Саме з такою метою в Україні було запроваджено інститут гендерних радників і радниць, які невдовзі створили власну Мережу для обміну та поширення досвіду, напрацювання спільних підходів у забезпеченні рівних прав жінок і чоловіків.

Що зумовило створення Мережі?

Національний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні як системний чинник було запроваджено після ухвалення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»³⁷ у 2005 році. Попри те, що в наступні роки активно працюювалася нормативно-правова база для реалізації державної політики в цій царині, залишалось чимало практичних питань, які впливали на її ефективність. Одне з них – професійна підготовка фахівців у державних структурах, секторі оборони, бізнесі. Багато керівників не мали правильного розуміння, яким чином враховувати в роботі підпорядкованих їм установ і закладів рівність інтересів і потреб своїх працівників і працівниць, як здійснювати гендерний аудит і планувати гендерне бюджетування, яким чином реагувати на скарги стосовно дискримінації за ознакою статі тощо. Для оперативного впливу на вирішення подібних запитів найкращим варіантом стало запровадження інституту радників і радниць із гендерних питань.

³⁷ Закон України №2866-IV від 8 вересня 2005 року «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177>

Офіційно цьому сприяло ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 930 «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»³⁸, якою передбачено створення відповідальних підрозділів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та затверджено Типове положення про радника з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі. Радники/радниці мають консультувати та вносити керівникові певної структури пропозиції стосовно дотримання гендерних паритетів у її роботі, аналізувати стан забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків і долучатися до розробки робочих планів й інших документів з тим, щоб вони враховували належний гендерний баланс. Серед інших завдань радників – підготовка доповідних записок про те, як краще вдосконалити діяльність структури за «гендерним компасом», проведення для її працівників навчальних заходів (семінарів, тренінгів), які впливають на загальний рівень гендерної освіти. «Слабким місцем» новації було те, що запровадження посади радників має рекомендаційний характер, тому все залежало від позиції керівництва та від того, наскільки радники та радниці зуміють заявити про свою «потрібність».

³⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 930 «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>

«Знаєте, часто дуже помітно, в яких структурах такої посади нема. Міністерство молоді та спорту оголосило сімейні змагання «Тато, мама, я – активна сім'я», запросивши таким зверненням до участі тільки повні сім'ї – маму, тата, дитину. Тобто відразу дискримінували дітей, у яких тато служить у війську, загинув, зник безвісти або взагалі відсутній, те ж саме стосується й мам. Замість того, щоб цю дитину підтримати, їй створили штучний бар'єр для участі у змаганнях. Так от, саме в цьому міністерстві радниці чи радника з гендерних питань немає. Якби така людина була, то, напевно, вона б не допустила такої ситуації, адже дивилась би на кожну програму, ініціативу, рішення, розпорядження через гендерну оптику».

***Наталія Байдюк,
радниця з гендерних питань голови
Черкаської ОДА, викладачка Черкаського
національного університету, фахівчиня
із запобігання гендерно зумовленому
насильству ГО «Десяте квітня»³⁹***

Перевагою радників і радниць є те, що ці люди переважно прийшли з громадського сектору – вони мають активну життєву позицію та «підвищеною прохідністю». Більшість із них не отримували освіти з гендерної спеціалізації, бо раніше це не входило до навчальних програм, але мали фах журналістів, юристів, психологів, соціоло-

³⁹ 1800, 15 липня 2024 року.

URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/genderna-radnicya-golovi-cherkaskoyi-oda-rozpovila-pro-vazhlivist-rivnosti-pid-chas-vijni/>

гів, питання гендерної рівності здебільшого освоювали на практиці та вміли відстоювати власну думку.

«У 83 % радників немає стажу роботи в гендерній сфері, і це цілком зрозуміло, бо таких фахівців ніколи не готували в країні, всі фахівці і фахівчині з гендеру перебувають переважно в громадському секторі. Я і сама до 2017 року була громадською діячкою, поки не зайшла на штатну посаду радниці в Національну гвардію, пізніше в Міністерство внутрішніх справ, а зараз – у ЗСУ».

**Вікторія Арнаутова,
радниця Головнокомандувача Збройних
Сил України з гендерних питань (на мо-
мент публікації)⁴⁰**

Радники і радниці працюють здебільшого на громадських засадах, наприклад, у ЗСУ 96 % – позаштатні на кшталт натівського зразка⁴¹. Це дало можливість утримувати певну незалежність у роботі, виходити не стільки з корпоративних прихильностей, скільки з інтересів справи. Оскільки опинялися в нових для себе умовах праці, кожному особі доводилося долати власні труднощі та через різноманітні випробування виходити на позитивний результат. Таким чином накопичували власний досвід.

Але «особиста скринька» – це точкове використання, яке втрачає звою значущість без подальшого поширення. За певний період стало очевидним: радники та рад-

⁴⁰ 50 %, 3 грудня 2021 року.

URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/yak-u-zsu-nalagodzhuyut-merezhu-radnykiv-ta-radnyts-iz-gendernyh-pytan/>

⁴¹ Те саме джерело.

ниці з гендерних питань повинні виходити на системну співпрацю та обмін досвідом. Тому 12–13 жовтня 2021 року вони зібралися на свою першу спільну зустріч і за підтримки Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДПІЛ) створили власну Мережу з метою посилення інституційної спроможності своєї роботи.

Мета роботи Мережі

Об'єднання на професійних засадах вважаються одними з найбільш затребуваних в Україні. Пояснити просто: досить часто практичні навички в тій чи іншій царині випереджають теоретичні обґрунтування її діяльності, тому ініціатива виникає за потребою, а не нав'язується згори. І це дуже важливо.

Мережа радників і радниць із гендерних питань своєю метою визначила завдання, які актуальні для більшості її членів, а саме: консолідацію зусиль для забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, обмін досвідом, дотримання прав людини та просування ідей гендерної рівності. Згуртувавшись разом, вони мають кращі можливості для обміну інформацією, робочими навичками та напрацюваннями, а також спільного навчання, долучення до кращих практик зарубіжних партнерів у цих питаннях.

Склад Мережі постійно змінюється, бо призначаються нові радники та радниці у міністерствах, обласних військових адміністраціях, територіальних громадах, освітніх закладах. Кожен додає власного бачення загальній справі. Активно працює мережа гендерних радників та радників у сфері безпеки та оборони. Зокрема в ЗСУ задіяні 220 радниць і радників (переважна більшість із них – жінки).

«Важливість радника/радниці полягає саме в практичному вирішенні певної проблеми, пов'язаної з дискримінацією чи насильством, у допомозі конкретній людині, що зіштовхнулася із труднощами, особливо нині, в час повномасштабної війни росії проти України».

**Оксана Григор'єва,
радниця з гендерних питань
Збройних Сил України⁴²**

50 заяв радників і радниць подано на рівні центральних органів виконавчої влади, обласних та місцевих адміністрацій, 17 заяв – експертів і експерток. 27 із них пройшли курс навчання, організований Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини для радників/радниць із гендерних питань у червні–липні 2021 року.

Відтоді Мережа вже встигла «накачати м'язи». Для зміцнення своєї діяльності вона співпрацює з органами державної влади та місцевого самоврядування, їхніми структурними підрозділами, центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, громадськими об'єднаннями, закладами освіти, науковими установами, організаціями профспілок та роботодавців, міжнародними організаціями, благодійними фондами та іншими зацікавленими сторонами в межах чинного законодавства. А це означає – об'єднання набуває певного іміджу, стає авторитетним у своїй сфері. 2024 року Мережа долучилася до Платформи гендерного мейнстрімінгу – це не лише інституційна підтримка на стратегічний період, але вже певна заявка на участь у роботі з повоєнного відновлення України.

⁴² Оперативне командування «Схід», 25 вересня 2024 року.
URL: https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=554657487086646&id=100076271976598

Вкрай важливим є те, що радники та радниці беруть активну участь у напрацюванні гендерно чутливих стратегій та політик на різних рівнях прийняття рішень. Тема рівності зафіксована в стратегічних документах України, зокрема в Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації⁴³, Стратегії розвитку людського капіталу в Силах оборони до 2027 року⁴⁴ (зокрема у ній передбачається формування жіночого лідерства для підвищення рівня залучення та утримання жінок на військовій службі), у планах відновлення, оновлення стратегій, розробляються цільові програми в територіальних громадах. В Україні відбувається адвокатування оновлення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Важливим напрямком є локалізовані плани реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325. Представники та представниці Мережі теж активно долучаються до цих процесів.

Під час російської агресії робота сектору безпеки та оборони привертає особливу увагу. Тим більше, що в ньому на бойових і на цивільних посадах служить і працює дедалі більше жінок. Тому одним із напрямків діяльності Мережі в цьому секторі є забезпечення гарантій рівних прав та можливостей людини у життєдіяльності війська незалежно від її статі, зокрема у питаннях просування жінок кар'єрними сходами, професійного нав-

⁴³ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80>

⁴⁴ Стратегія залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/public_discussion/03_09_2024_projekt_nakazu.pdf

чання та підвищення кваліфікації, створення умов для поєднання професійних та сімейних обов'язків військовослужбовцями, які виховують дітей.

Громадська діячка, волонтерка, кандидатка фізико-математичних наук, радниця Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України Оксана Григор'єва на початку березня 2025 року була призначена радницею з гендерних питань у ЗСУ. Першим серед своїх завдань на посаді вона бачить забезпечення рівних прав і можливостей для військовослужбовців і військовослужбовиць. На її думку, це – головне, те, для чого була створена посада гендерної радниці.

«Принципом гендерної рівності керуються у всіх арміях світу, зокрема у країнах, які входять до НАТО. Тож для нас також важливо досягти того, аби гендерна рівність у армії існувала не лише на папері, у законах, але і щоб прописані норми виконувалися на практиці».

Оксана Григор'єва,
радниця з гендерних питань у ЗСУ⁴⁵

Радниця зазначила і про інші пріоритети у її роботі: *«Здобуття жінками вищої офіцерської освіти тактичного, оперативного, стратегічного рівня та можливість кар'єрного зростання у війську. Ми вже визнали, що жінки гарно воюють. Вони зарекомендували себе як повноцінна бойова одиниця. Проте, якщо подивитися на керівний склад будь-якого підрозділу, ми побачимо, що керівники, в основному, саме чоловіки. Жінок на керівних посадах у армії поки що дуже мало».*

⁴⁵ NV, 27 квітня 2025 року.

URL: <https://nv.ua/ukr/socium/mobilizaciya-zhinok-chim-zaymayetsya-genderna-radnicya-vikliki-problemi-v-zsu-novini-ukrajini-50509118.html>

Вона також зауважила, що з 2014 року до української армії добровільно долучилося чимало чоловіків і жінок, і чоловіки-добровольці зараз вже комбати, комбриги. *«Жінки ж залишаються, фактично, на тих самих посадах, зокрема і через те, що на момент, коли вони приєдналися до війська, не мали права займати бойові посади, навчатися у військових вишах на бойових спеціальностях. Проте, вони все одно весь цей час воювали на рівні з чоловіками».*

Оксана Григор'єва також наголосила на ще одному напрямі роботи – боротьбі з дискримінацією, насильством за ознакою статі, сексуальними домаганнями, упередженнями та стереотипами. *«Це ті прояви, яким у армії не місце. Та, на жаль, вони досі існують, і ми працюємо над тим, аби це виправити»⁴⁶.*

«Сьогодні гендерні радники є у всіх родах військ. Безумовно, у повітряних або у військово-морських силах їх набагато менше. Це міждисциплінарна посада, яка потребує знань у різних сферах, наприклад, з психології, соціального напрямку, юридичного, також і медичного. Навички комунікації мають бути на високому рівні. Особливої спеціальності, за якою можна було б здобути вищу освіту, отримати диплом як радник з гендерних питань, немає, тож такі фахівці потребують спеціалізованого навчання».

**Оксана Григор'єва,
радниця з гендерних питань у ЗСУ⁴⁷**

⁴⁶ NV, 27 квітня 2025 року.

URL: <https://nv.ua/ukr/socium/mobilizaciya-zhinok-chim-zaymayetsya-genderna-radnitsya-vikliki-problemi-v-zsu-novini-ukrajini-50509118.html>

⁴⁷ Те саме джерело.

Радники та радниці з гендерних питань активно залучаються до проведення моніторингів, аналізу стану забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідній сфері (на відповідній території), здійснення гендерних аудитів, організації навчальних заходів, інформаційно-просвітницької діяльності.

Порадник для радників і радниць

«Вас призначили радником/радницею з гендерних питань? Тоді ця книга – саме для вас!» – так анонсується видання «Порадник для гендерних радників і радниць»⁴⁸, яке підготували, щоб допомогти набути необхідних знань і навичок у роботі тим, кого призначили на посаду своєрідних «провідників» у сфері гендерної рівності. Якщо нові посадовці, навіть маючи вищу освіту, не знаються достеменно на особливостях нової роботи, їм треба максимально посприяти в цьому та навчити. Найкращий варіант – «Порадник для гендерних радників і радниць», який 2023 року підготовлений за підтримки Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, за участі Мережі радників і радниць із гендерних питань і за фінансового сприяння ОБСЄ/БДПІЛ. Видання не просто зосереджується на теоретичних засадах гендерної проблематики, пропонує підтримку законодавчої бази в цих питаннях, але й надає конкретні практичні інструменти що, як і за яких умов. Тобто якщо радник чи радниця з гендерних питань ставить собі запитання – що робити в тій чи іншій ситуації, то Порадник пропонує скористатися підказками з досвіду попередників

⁴⁸ Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

– багатьом із них доводилося напрацьовувати рішення «на ходу», а тепер вони готові поділитися власними підходами та думками.

Підготувати Порадник для радників і радниць було дуже доречною ідеєю, яка певною мірою узагальнювала спільний досвід учасників Мережі.

«Важливим надбанням розвитку гендерної політики стали розуміння і практична реалізація того, що ця політика не зводиться лише до соціальної сфери, а є наскрізною складовою в усіх сферах державного управління. І її ефективність значною мірою зумовлена ступенем інтегрування питань гендерної рівності до інституціональної політики, до внутрішньої організаційної культури й до повсякденної діяльності органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, до національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, що його важливою складовою є інститут радників із гендерних питань».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики⁴⁹**

Насамперед у Пораднику пояснюється важливість нової інституції: «Радники/-ці з гендерних питань – це ключ до ефективної внутрішньої і зовнішньої політики та політики національної безпеки. Радники/-ці з гендер-

⁴⁹ Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

них питань є вкрай важливою сполучною ланкою з тим, що відбувається на місцях, вони сприяють змінам у процесах формування та реалізації політики, підтримуючи виконання інституціями/організаціями своїх мандатів з урахуванням гендерних аспектів і порядку денного «Жінки, мир, безпека»⁵⁰.

Як зазначає Наталка Рябушенко, радниця голови Волинської ОВА, секретарка Мережі та співавторка Порадника, у ньому *«даються відповіді на актуальні запитання: Хто може претендувати на посаду радника чи радниці з гендерних питань? Якими є їхні ключові компетенції? Як використовувати законодавство з питань гендерної політики, що передбачають інструменти координації гендерної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях? Також розповідається про гендерний підхід у публічному управлінні, про те, як формувалися та змінювалися підходи до гендерної політики»*.

«Кожний підрозділ ОМС чи адміністрації, плануючи свою діяльність, працює з показниками, що відображають гендерні прогалини (gaps) і нерівності, на подолання яких спрямовано їхню діяльність. Втім, є показники, важливі для формування й досягнення стратегічних цілей громади. Саме тому радник/-ця, у співпраці з департаментом/відділом економіки, може акумулювати інформацію та ініціювати її збирання й узагальнення».

Порадник для гендерних радників і радниць⁵¹

⁵⁰ Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

⁵¹ Те саме джерело, стор. 22.

Але найбільша цінність Порадника – в його практичній спрямованості. *«Наприклад, у ньому розглядається порядок оскарження дискримінації за ознакою статі, розповідається про перспективи налагодження співпраці з центрами та бюро безоплатної правової допомоги, подаються телефони спеціальних служб, які надають таку допомогу»,* – зазначає консультант Апарату Урядової уповноваженої, співавтор Порадника Олександр Остапенко.

«Позитивною практикою запобігання дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням стала розробка Етичних кодексів поведінки, а також інструкцій із реагування на такі факти. Якщо у вашій організації таких кодексів та інструкцій немає, це важлива ініціатива – розробити й затвердити наказом керівника вищевказані документи», – радять автори Порадника.

Ще одна підказка для радників і радниць – встановити контакти з гарячими лініями, які займаються питаннями протидії гендерно зумовленому насильству та консультують постраждалих від нього. *«Радникам доцільно встановити контакти з цими гарячими лініями, спрямовувати в разі необхідності на них громадян та поширювати інформацію про їхню роботу»⁵².*

Окремий розділ видання присвячений гендерним інструментам для досягнення змін. У ньому детально розповідається про гендерний аналіз, гендерний моніторинг політик і програм, особливості гендерного бюджетування та гендерного аудиту як аналітичного інструменту, підготовку гендерного паспорту області, громади чи організації. Зокрема зазначено, що *«радник/-ця має*

⁵² Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

право консультувати щодо врахування принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час розроблення нормативно-правових актів, зокрема стратегій розвитку території, регіональних програм і планів, з урахуванням результатів гендерного аналізу, визначення індикаторів для їх оцінювання (відповідно до компетенції органу влади)». Задля цього радник/-ця може співпрацювати з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, профспілками, роботодавцями, їхніми організаціями та об'єднаннями, подавати запити про отримання документів, матеріалів та інформації з урахуванням законодавчих обмежень. За допомогою моніторингу та оцінювання можна відстежувати зміни у просуванні політики гендерної рівності на будь-якому рівні та вимірювати прогрес у подоланні гендерних розривів⁵³.

У Пораднику окремий розділ присвячено також ефективним комунікаціям задля гендерної рівності. Діяльність будь-якої установи чи організації неможлива без добре налагодженої та продуманої комунікаційної стратегії, тим більше, якщо це стосується таких чутливих питань, як гендерна політика, подолання дискримінації за гендерною ознакою та стигматизації цієї теми в суспільстві. *«Гендерні радники та радниці повинні організовувати інформаційно-просвітницькі кампанії, щоб розширювати знання з даної тематики, формувати її розуміння та підтримку. У Пораднику розповідається про те, як це краще зробити»*, – наголошувала на одному із заходів авторка Порадника Анжела Литвиненко, яка, на жаль, передчасно пішла з життя.

⁵³ Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

Увага акцентується ще на одному аспекті: радники/-ці з гендерних питань можуть зіштовхуватися з багатьма викликами, маніпуляціями та міфами у своїй роботі, які значною мірою є продуктом інформаційної гібридної війни, яку розпочала росія як сплановану пропагандистську кампанію, націлену зупинити євроінтеграційний рух України та діяльність. *«У разі появи таких «маніпулятивних» аргументів варто одразу звертатись до нормативно-правового поля України та посилатись на визначення, наведені в міжнародних стандартах і в українському законодавстві, проаналізованому в першому розділі цього видання»⁵⁴.*

У Пораднику наводяться документи, які регламентують діяльність Мережі радників і радниць із гендерних питань. Це не лише посилання на ту базу, за якою працює громадська ініціатива, але й своєрідне заохочення долучатися до її роботи. Адже досвід кожного члена організації – це вагома частина загальних надбань, це перспективи спільного розвитку.

Мережа радників і радниць використовує ще один важливий інструмент у своїй роботі – соціальні мережі. Сторінка у Facebook постійно оновлюється, до неї додаються актуальні теми, які можуть знадобитися в роботі гендерним радникам і радницям. Наприклад, 18 червня 2025 року тут розмістили пост про те, як вижити під завалами після атаки ракет чи БПЛА російських терористів. Напевне, це не випадково: користувачі сторінки мають бути обізнаними з усіх питань.

⁵⁴ Порадник для гендерних радників і радниць, Київ, 2023 рік.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

«У Мережі гендерних радників і радниць не тільки ті, хто зараз займають цю посаду, а й колишні. Ми маємо таке ком'юніті, де можемо скористатися експертизою, запитати поради у тих, хто давно працює в цій темі. Часто така експертиза є безцінною. Посада гендерних радників і радниць не нова. Але ж робота у напрямку досягнення гендерної рівності, лобювання відповідних законодавчих актів, стратегій, політик, зокрема і ратифікації Стамбульської конвенції тощо триває в Україні з моменту проголошення незалежності. Насправді і довше: цього року виповнюється 140 років жіночому руху. І люди, які роками і десятиріччями докладали зусиль до досягнення нинішнього рівня гендерної рівності, охоче діляться знаннями, інструментами, досвідом».

***Наталія Байдюк,
гендерна радниця голови Черкаської ОДА⁵⁵***

Сьогодні практичним досвідом, який накопичила Мережа радників і радниць із гендерних питань, можуть скористатися не лише її представники та представниці, але і їхні колеги та колежанки з громадських організацій, які працюють із цими питаннями. І цей досвід також може бути цікавим для інших країн, для яких впровадження гендерної політики є одним із важливих державних пріоритетів.

⁵⁵ 18000, 15 липня 2024 року.

URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/genderna-radnicya-golovi-cherkaskoyi-oda-rozpovila-pro-vazhlyvist-rivnosti-pid-chas-vijni/>

Мережа готова співпрацювати з радниками та радницями, які виявили бажання долучитися до її складу, адже кожен і кожна має власний досвід і напрацювання, які будуть на користь загальній справі. Щоб стати частиною спільноти, слід направити письмову заяву на адресу секретаріату Мережі (пошта: gender.adviser.network@gmail.com), і вказати в ній наступну інформацію: ПІБ, дату народження, посаду (із зазначенням повної назви установи), контактні дані, інформацію про документ, яким призначено радником/радницею.

ГЛАВА 2. ПРОТИДІЯ СНПК ТА НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ У ПОРЯДКУ ДЕННОМУ 1325 «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА»

РОЗДІЛ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНИЙ ПЛАН НА ВИКОНАННЯ РАМКОВОЇ ПРОГРАМИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УРЯДОМ УКРАЇНИ ТА ООН ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ, ПОВ'ЯЗАНОМУ З КОНФЛІКТОМ

Швидко, злагоджено, ефективно – саме за такими принципами в Україні вибудовувалася система допомоги постраждалим від воєнних злочинів РФ, зокрема від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Невдовзі після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року стало відомо про численні випадки такої наруги та знущань стосовно цивільного українського населення, а відтак – і українських військовополонених. На той момент постраждалим активно надавали гуманітарну підтримку, правоохоронні органи здійснювали заходи, спрямовані на відновлення

справедливості та покарання винних. Водночас досвіду більш широкої роботи в цьому напрямку бракувало – йдеться про підготовку законодавства, роботу закладів охорони здоров'я, соціального захисту, психологів, навчання суддів тощо. А ще вкрай необхідно було, щоб світ дізнався про злочини агресорів і підтримав наші позиції. Тому Уряд звернувся за сприянням до міжнародних структур, зокрема й до Офісу Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в конфліктах Праміли Паттен. Саме ця структура значною мірою формує позицію світового співтовариства у питаннях протидії СНПК та у розробці дієвих політик, тому співпраця з нею є дуже важливою.

Вже на початку травня 2022 року Праміла Паттен прибула з візитом до Києва, бо, як тоді зазначала під час зустрічей, не могла залишатися осторонь страждань українського народу⁵⁶. В інтерв'ю «Голосу Америки» вона невдовзі зазначила, що не чекала, поки її Офіс отримає дані про кількість випадків СНПК, щоб залишити Нью-Йорк та поїхати в Україну: *«Дуже важко отримати точну статистику, але для мене важливо забезпечити роботу із запобігання такому насильству, захисту жертв та надання послуг. Також я можу точно сказати, що всі попереджувальні сигнали блимають червоним, коли йдеться про сексуальне насильство»*⁵⁷.

⁵⁶ Генсек ООН у доповіді приділить особливу увагу сексуальним злочинам росіян в Україні – МЗС, Укрінформ, 4 травня 2022 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3474383-gensek-oon-u-dopovid-i-prividil-it-osoblivu-uvagu-seksualnim-zlocinam-rosian-v-ukraini-mzs.html>

⁵⁷ Чому застосовується сексуальне насильство? Бо зловмисник знає, що це дешева та ефективна зброя, – спецпредставниця Генсека ООН, Голос Америки, 22 червня 2022 року.

URL: https://www.holosameryky.com/a/oon_seksualne_nasylystv_ukraina/6627362.html

3 травня 2022 року, під час візиту високопосадовці, була підписана Рамкова програма співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом⁵⁸. Праміла Паттен поставила свій підпис від імені Організації Об'єднаних Націй, Віцепрем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина – від імені української сторони. Цей крок поклав початок серйозній міжнародній співпраці у протидії та запобіганні СНПК та допомоги постраждалим від нього українським жінкам, чоловікам і дітям.

Про яку програму йдеться?

Насамперед потрібно зважати на те, що Рамкова програма – документ воєнної пори, що оперативно відреагував на тогочасні виклики, з якими стикнулося українське суспільство. Водночас він охоплював певні спільні цілі, які необхідно було вирішити у стратегічній співпраці. У документі зазначається, що мета Рамкової програми – посилити захист та реагування на СНПК, особливо в контексті військових операцій російських сил в Україні. Для цього зокрема необхідно зміцнити спроможність національних механізмів та інститутів у згаданій царині. Рамкова програма визначила 16 пріоритетних завдань за п'ятьма напрямками:

- відстеження фактів торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в умовах конфлікту;
- надання допомоги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом;

⁵⁸ Рамкова програма співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/ramkova-programa-spivrobotnictva.pdf>

- доступ до правосуддя та притягнення до відповідальності;
- посилення спроможності сектору безпеки та оборони з попередження СНПК;
- репарації та компенсації⁵⁹.

Рамковою програмою передбачалося розробити та зміцнити національні політики щодо запобігання та реагування на СНПК та запровадити заходи для зменшення ризиків пов'язаної з конфліктом торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації/проституції; зміцнити захист внутрішньо переміщених осіб від сексуального насильства; посилити захист, у межах чинних міжнародних засад, усіх цивільних осіб, які вимушені рятуватися втечею за кордон, надаючи допомогу всім постраждалим від насильства, особливо жінкам і дітям, з облаштуванням, адаптацією, доступом до ринку праці й освіти та з отриманням доступу до комплексних послуг, включаючи медичні послуги, психологічну підтримку та правову допомогу; зміцнити національні системи охорони здоров'я та соціальних послуг з метою забезпечення вільного доступу постраждалих від сексуального насильства, а також їхніх дітей, членів сімей та інших свідків до безперешкодних, своєчасних та орієнтованих на постраждалих послуг; зміцнити верховенство права та посилити відповідальність за злочини сексуального насильства шляхом підтримки сектору правосуддя, законодавчої реформи для протидії всім формам СНПК, відповідно до міжнародних норм та стандартів; передбачити заходи з моніторингу, аналізу та звітування щодо СНПК; сприяти збору доказів та підготовці справ для скарг постраждалих до будь-якого національного або міжнародного трибуналу.

⁵⁹ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 р. - С. 46.

Один із пунктів Рамкової програми передбачає розробку/посилення політики «нульової терпимості» до сексуального насильства, видачу наказів командування, що забороняють такі злочини, та створення супутніх виконавчих і дисциплінарних процедур.

Інструменти реалізації Рамкової програми

Зазвичай підготовка та ухвалення подібних стратегічних документів – це своєрідна заява про наміри, готовність виконувати взяті зобов'язання. Конкретних обрисів така робота набуває після розробки наступного плану дій, який визначає необхідні заходи, терміни їхньої реалізації та виконавців, а також прогнозовані результати. Для втілення задумів Рамкової програми необхідно було підготувати відповідний Імплементацийний план⁶⁰. Особливість ситуації полягала в тому, що він мав не просто передбачати наступні кроки у сфері протидії та запобігання СНПК, але й стати консолідуючим документом для поєднання та узгодження зусиль багатьох суб'єктів, які надають допомогу постраждалим від цього воєнного злочину. Інша визначальна риса тодішнього моменту: часу на «розгойдування» практично не було, всі питання необхідно було вирішувати у вкрай стислі терміни.

Тому за три тижні – 25 травня 2022 року – була створена Міжвідомча робоча група з питань протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією росії проти України, та надання допомоги постражда-

⁶⁰ План реалізації Рамкової програми співробітництва між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/plan-realizaciyi-ramkovoyi-programi-spivrobotnictva-miz-uriadom-ukrayini-ta-organizacijeu-objednanix-nacii-2022-2025rr.pdf>

лим (МРГ). МРГ очолила Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко. До її складу увійшли на експертному рівні представники державних органів, міжнародних та громадських організацій, які працюють у сфері її компетенції, науковці, представники науково-педагогічних, аналітичних центрів. Серед них – народні депутати й депутатки, представники та представниці Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, центральних органів виконавчої влади. Особлива увага – участі силових структур: Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби, Міністерства оборони, Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, які долучені до завдань щодо фіксації, розслідування випадків СНПК, підготовки справ до розгляду в судових органах та покарання винних у цих злочинах. Також у роботі МРГ взяли участь представники Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики, Національної соціальної сервісної служби, громадських та міжнародних організацій – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), ООН Жінки, Міжнародної організації з міграції, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Ради Європи, Консультативної місії Європейського Союзу, фонду доктора Деніса Муквеге та Глобального Фонду тих, хто пережив насильство, ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр», Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем», ГО «Ла Страда-Україна», МБФ «Український Жіночий Фонд», ПАКТ Україна, Центру економічного відновлення, ГО «Інноваційні соціальні рішення», Мере-

жі жінок, які постраждали від сексуального насильства «СЕМА-Україна», Української Гельсінської спілки з прав людини, Програми «ПРОТЕСТ» та інших.

Під час засідання МРГ у липні 2022 року було вирішено, що Імплементативний план має бути підготовлений до засідання Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2022 року. Це були досить амбітні наміри, оскільки йшлося про розробку масштабного та серйозного документа із залученням великої кількості стейкхолдерів, а на роботу фактично відводилося півтора місяці. Такі терміни могли видатися просто нереальними. Але проєкт був успішно реалізований. Під час публічного заходу «Захист і правосуддя для постраждалих від сексуального насильства: Створення цілісної та ефективної системи розслідування, документування та притягнення винних до відповідальності» 23 вересня, організованого спільно Офісом Віцепрем'єр-міністра та Офісом Генерального прокурора України в межах 77-ої сесії Генасамблеї ООН, Ольга Стефанішина презентувала міжнародній громадськості Імплементативний план на виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

«План спільних дій є основою формування злагодженої прозорої та ефективної системи протидії СНПК та надання комплексної допомоги постраждалим, що дозволить Уряду діяти більш ефективно та структуровано»⁶¹.

**Ольга Стефанішина,
Віцепрем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції
України (2020-2025 рр.)**

Досвід і новації під час підготовки Імплементацийного плану

Секретар Міжвідомчої робочої групи, консультант Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Анатолій Досич розповів, що попри побажання міжнародних партнерів щонайшвидше побачити готовий документ, вони не сильно вірили, що його розроблять у визначені терміни – надто великий обсяг роботи передбачався. Пропозиції до Імплементацийного плану надходили від значної кількості структур і організацій та задіювали чимало виконавців.

⁶¹ Україна презентувала План дій з протидії сексуальному насильству та допомоги постраждалим на полях Генасамблеї ООН, Урядовий портал, 25 вересня 2022 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-prezentovala-plan-dii-z-protydii-seksualnomu-nasyilstvu-ta-dopomohy-postrazhdalym-na-poliakh-henasamblei-oon>

«Ми збирали всіх, хто потенційно може бути зацікавленим у виконанні такого плану і в реагуванні на СНПК. Головне – правильно скоординувати роботу для загальної користі. Нам це вдалося».

***Анатолій Досич, секретар
Міжвідомчої робочої групи, консультант
Апарату Урядової уповноваженої
з питань гендерної політики***

Насамперед у пригоді став уже набутий досвід: координація зусиль багатьох стейкхолдерів відпрацьовувалася ще під час оновлення Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» на період до 2025 року. Попередній такий документ, розроблений 2020 року, після початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну потребував невідкладного внесення змін, робота над ним була ефективно налагоджена, тому вже в грудні 2022 року відповідні розробки були підготовлені та ухвалені. Тоді прискорити роботу вдалося завдяки багатьом новим інструментам, зокрема використанню онлайн-форматів спілкування, задіянню цифрових технологій. Цими інструментами скористалися й під час роботи над Імплементативним планом. Активно застосовувалися стратегічні сесії, онлайн-заходи – вони одночасно охоплювали велику кількість учасників, дозволяли розгорнути широкий обмін думками, визначити невідкладні завдання та сформулювати стратегічні цілі. Заходи з онлайн-спілкування відбувалися часто, траплялося – по кілька разів на тиждень. Висловлені пропозиції оперативно опрацьовувалися в Апараті Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, тут їх «шліфували»

та узгоджували із загальними міжнародними вимогами та стандартами. Можливо, мирної пори такі темпи не були б запитуваними, але війна та її щоденні виклики зумовлювали особливий ритм роботи – результати потрібні були тут і зараз.

Значна підтримка в підготовці Імплементатійного плану надходила від громадських організацій. Багато з них мають власний досвід роботи з постраждалими від СНПК, знають їхні потреби, тому мали готові пропозиції щодо поліпшення загальної системи допомоги та здійснення конкретних заходів у цьому напрямку – для них ці питання є обміркованими та зваженими, активісти неурядових структур були готові аргументувати їхню важливість та відстоювати включення цих позицій до загального тексту.

Дуже важливим було й залучення до розробки Імплементатійного плану самих постраждалих від СНПК. Такий підхід – один із принципів напрацювання системи допомоги особам, які зазнали СНПК: «Нічого для нас – без нас». Зрештою, їхнє залучення до спільної роботи – це так само один із видів допомоги. Багато з постраждалих включаються в загальну справу, почувуються запитуваними, вчаться й опановують нові можливості для власного розвитку, стають громадськими активістами та допомагають іншим постраждалим. Тому думка таких людей – хороша оцінка ефективності та перспективності документу, що готується.

І, безперечно, на оперативну та якісну підготовку Імплементатійного плану вплинула співпраця з Офісом Прамілі Паттен. Працівники Офісу постійно консультували українських колег, надавали свою експертизу, допомагали в коригуванні стратегічних та оперативних цілей, завдань, заходів. Вони допомагали і з формуванням

мови документа: оскільки йдеться про вагомий документ, скоординований з роботою ООН, у ньому мають використовуватися належні формулювання тощо. «Експерти з Офісу Спеціальної представниці Генерального секретаря ООН щодо сексуального насильства в конфліктах, які були залучені до розробки кожного з напрямів Імплементацийного плану, підказували нам, допомагали визначити саме ті ключові завдання та напрямки, які необхідно врахувати для забезпечення ефективного реагування на СНПК, надання якісної допомоги постраждалим і розробки нормативно-правової бази, якої на той час у нас не існувало. Вони володіли знаннями, яких ми тоді не мали», – поділився Анатолій Досич. За його словами, спілкування з працівниками Офісу пані Паттен відбувалося регулярно – один-два рази на тиждень.

«Співпраця з Офісом Праміли Паттен засвідчила не лише політичну волю українського Уряду реагувати на СНПК та шукати важливі інструменти для цього. Ми показали нашу готовність працювати відкрито, у координації з міжнародними структурами. Ми пускаємо до себе всі міжнародні місії, структури, які моніторять ситуацію, наприклад, із утриманням російських військовополонених, чого російська федерація не робить. Ми не хочемо бути подібними до них, тому демократичний світ нас підтримує».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена з питань
гендерної політики**

Розробка Імплементацийного плану допомогла Уряду засвідчити свою готовність бути і підзвітним, і зрозумі-

лим для міжнародних структур, для України це сьогодні дуже важливо.

Виконання та моніторинг

Одна з характерних рис Імплементативного плану – він працює як «живий» документ. Більшість заходів, які до нього внесені, мають реальний запит до виконання, залишаються актуальними та потрібними. Але життя не стоїть на місці, ситуація може розвиватися, виникають нові виклики та потреби. Наприклад, уже в листопаді 2022 року до стратегічного документу були внесені пропозиції Офісу Спецпредставниці Праміли Паттен. А в лютому-березні 2023 року під час підготовки до участі делегації українського Уряду в 67-ій сесії Комісії зі становища жінок і організації заходів високого рівня з питань надання допомоги постраждалим від СНПК виконавці Плану надали інформацію про його реалізацію. За кілька місяців роботи вони вже мали практичний досвід, яким варто було поділитися.

Так, Міністерство внутрішніх справ України повідомило, що Департаментом міграційної поліції Національної поліції України, Львівським державним університетом внутрішніх справ затверджено «Комплексну профілактичну програму міжвідомчої взаємодії у протидії торгівлі людьми». Для працівників вищезгаданого Департаменту проведено курс лекцій щодо використання OSINT під час документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, спільно з Консультативною місією Європейського Союзу в Україні. Міністерством соціальної політики запущено сайт <https://safewomen.com.ua> з важливою інформацією для жінок і дівчат, які перетинають кордон, про правила безпеки, небезпечні сигнали та про те, куди звертатися по

допомогу в разі потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Національною соціальною сервісною службою спільно з Українською школою урядування Національного агентства України з питань державної служби (НАДС) розроблено курс навчання за спеціальною короткостроковою програмою підвищення кваліфікації на тему «Протидія торгівлі людьми». Проведеним навчанням охоплено 118 осіб. Урядові та недержавні структури повідомили про посилення інформаційної роботи, проведення тренінгів і навчань, інших заходів.

Водночас оцінювання виконання Імплементаційного плану визначило й проблемні питання, які потребували додаткової уваги та ресурсів. Наприклад, необхідність приведення законодавчої бази для запобігання та протидії СНПК у відповідність до міжнародних стандартів; розробка та ухвалення закону «Про внесення змін до деяких законів і нормативно-правових актів у зв'язку з ратифікацією Стамбульської конвенції»; розробка та затвердження стандартів надання допомоги особам, що постраждали від СНПК, відповідно до категорій постраждалих: жінки, чоловіки, хлопці, дівчата, особи з інвалідністю; необхідність відновлення зруйнованих/пошкоджених під час повномасштабної війни приміщень і майна спеціалізованих служб підтримки постраждалих від насильства за ознакою статі та СНПК; відновлення діяльності надавачів медичних, соціальних, психологічних та інших необхідних послуг на місцях і їхнє наближення до постраждалих. Такі проблеми озвучували стейкхолдери, які працювали з постраждалими від СНПК.

Під час звіту про результати виконання Імплементаційного плану у березні 2023 року-березні 2024 року з'явилися нові особливості. В роботі кожної підгрупи МРГ вагомого значення набув освітній компонент та

гармонізація в підходах до навчання з питань СНПК. Це підвело до необхідності створення двох нових структур: Робочої групи з гармонізації підходів до навчання з питань СНПК та Консультаційної платформи з постраждалими від СНПК. Серед основних результатів – поліпшено доступ жителів і жительок деокупованих територій до можливостей документування випадків СНПК; підвищено рівень службової підготовки в системі органів правопорядку щодо розслідування випадків СНПК та комплексного захисту постраждалих, а також спроможності юристів та адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правничої допомоги постраждалим від СНПК. Підвищено обізнаність суддів стосовно розгляду справ СНПК і відповідальності за ці злочини; розроблено типову Програму підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування «Виявлення і реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, і надання допомоги постраждалим»; ухвалено стратегію для впровадження постраждалоцентристського підходу до розслідування випадків СНПК; поліпшено законодавство та відомчі документи в сфері реагування на випадки СНПК. Також створено мапу організацій для консультування з постраждалими від СНПК, на основі якої затверджено перелік інституцій, відповідальних за роботу консультаційного механізму та організацію процесу консультацій; розпочато роботу над впровадженням механізму перенаправлення для надання репарацій між Урядом, громадянським суспільством та агентствами ООН. Особлива увага приділялася вразливим верствам населення, які перебувають у групі ризику потрапляння до ситуації торгівлі людьми, зокрема з початку повномасштабного вторгнення на Полтавщині працевлашто-

вано 1 390 внутрішньо переміщених осіб, 48 осіб отримали мікрогранти на створення та розвиток власного бізнесу. Загальна сума – понад 11 мільйонів гривень у рамках урядової програми «Робота». У Сумській області створено 2 833 нових робочих місць.

Виконання Імплементативного плану – це також координація співпраці з міжнародними структурами, які працюють в Україні. Такі партнери зазвичай кажуть: стратегічне планування – це круто! Це «commitment» – зобов'язання держави виконувати певні стандарти міжнародних документів. А відповідно – її прогнозованість і авторитет. Тому не випадково для реалізації Плану українська сторона працює не лише з Офісом Праміли Паттен, але й з іншими агентствами ООН – є взаємодія з Фондом ООН у галузі народонаселення, ООН Жінки, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією з міграції. Документ також став потужним інструментом фандрейзингу: його використовують донори, коли планують, на які цілі спрямувати кошти. Імплементативний план оновлено на 2026-2027 рр.⁶².

Локалізація завдань

Наприкінці березня 2025 року розпочався новий етап реалізації Імплементативного плану. Йдеться про локалізацію його завдань, яка має забезпечити тісну координацію відповідної роботи з регіонами України. Для

⁶² План реалізації Рамкової програми співробітництва між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом на 2026-2027 роки.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/plan-realizaciyi-ramkovoyi-programi-spivrobotnictva-2026-2027.pdf>

відпрацювання потрібних алгоритмів, визначення основних моментів, які мають узгоджуватися з потребами та можливостями тієї чи іншої області було заплановано проведення дводенних стратегічних сесій.

«Сесії проводимо на початку року, щоб максимально якісно виконати Імплементацийний план протягом 2025 року, бо це важливе і потужне джерело координації роботи та інформації, результати якої ми виносимо на міжнародний рівень. Тому роботу обласних адміністрацій видно не лише в Україні, але й на всіх можливих міжнародних майданчиках ООН, серед яких Комісія зі становища жінок та Генеральна Асамблея»⁶³.

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена з питань
гендерної політики**

Сесії мають на меті вирішити низку завдань, серед яких – проаналізувати виконану роботу щодо реагування на СНПК на регіональному рівні, визначити наступні кроки для втілення Імплементацийного плану на локальному рівні, сформувані дорожні карти його виконання в кожному регіоні, а також обговорити найактуальніші питання місцевого значення, які варто додати до цього Плану.

⁶³ Розпочато проведення серії стратегічних сесій щодо локалізації впровадження Імплементацийного плану з реалізації Рамкової програми, Урядовий портал, 1 квітня 2025 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochato-provedennia-serii-stratehichnykh-sesii-shchodo-lokalizatsii-vprovadzhennia-implementatsiinoho-planu-z-realizatsii-ramkovoii-prohramy>

Слід зауважити, що ключовими суб'єктами реалізації Імплементацийного плану на місцях є обласні військово-адміністрації та їхні структурні підрозділи, що додає ваги відповідній роботі в регіонах.

До роботи з локалізації Імплементацийного плану долучилися й громадські організації. Зокрема Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» у співпраці з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та за підтримки Уряду Великої Британії в межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом», який реалізує Український Жіночий Фонд, провела фасилітовані сесії в регіонах, щоб допомогти тим, хто займатиметься відповідною роботою, розробити заходи, які зорієнтовані на особливості тієї чи іншої області і можуть бути більш затребуваними саме там. Участь у таких дводенних регіональних сесіях вже взяли фахівці/фахівчині з м. Києва, Київської, Чернігівської, Житомирської, Вінницької, Полтавської, Черкаської, Львівської, Закарпатської, Чернівецької, Рівненської, Волинської та Кіровоградської областей⁶⁴.

Такі підходи засвідчують, що Імплементацийний план залишається «живим» документом, розрахованим на тривалу співпрацю багатьох суб'єктів.

Серед основних досягнень роботи МРГ можна назвати такі:

1. Законодавчий прорив: ухвалення Закону України № 4067-IX «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України,

⁶⁴ <https://tinyurl.com/ypksjfb2>

та надання їм невідкладних проміжних репарацій»⁶⁵ стало фундаментальним зрушенням у національній правовій системі.

Цей крок є безпосередньою імплементацією статті VII Рамкової програми співробітництва (РП) та п'ятого напрямку Імплементаційного плану. Закон вперше в історії України формує чітку законодавчу рамку, визначаючи статус осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та встановлює дієвий механізм надання невідкладних проміжних репарацій.

2. Комплексна реабілітація: впродовж 2024 року UNFPA за підтримки ініціативи «Дії ООН проти сексуального насильства» реалізував унікальну реабілітаційну програму на базі Центру цілісного відновлення жінки (ГО «Неемія»). Програма, що включала психотерапію, медичний супровід та кейс-менеджмент, продемонструвала високу ефективність: скринінг учасниць показав зниження рівня ПТСР з 54-75 % до 7,7-36 %, а також суттєве зменшення симптомів депресії.

ГО «Блакитний птах» розробила концепцію спеціалізованої допомоги чоловікам і хлопцям, які пережили СНПК. Цей комплексний підхід, що поєднує юридичну, психосоціальну підтримку та економічну інтеграцію, базується на консультаціях із самими постраждалими.

Додаткові потужності для реабілітації забезпечують Медико-реабілітаційний центр МОМ та Шелтер Святої Ольги.

⁶⁵ Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

3. Голос громадянського суспільства: станом на грудень 2025 року в Україні сформувався потужний рух організацій, що об'єднують постраждалих. Вісім ключових організацій стали голосом тих, хто вижив: «СЕМА-Україна» та «Нумо, сестри!» – об'єднання жінок; «Випускники», «29 грудня», БФ «11 листопада», ГО «Цивільні полонені», ГО «Вільно жити», ГО «Шлях вільних» – організації чоловіків, що пережили полон.

4. Комунікація та адвокація: вихід книги «Україна не мовчить. Хроніка протидії СНПК (2022-2024 рр.)» став знаковою подією. Видання містить 25 інтерв'ю з експертами та постраждалими, документуючи унікальний український досвід побудови системи допомоги під час війни.

Український Жіночий Фонд спільно з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики реалізував масштабну інформаційно-просвітницьку кампанію у 14 областях щодо підвищення обізнаності громадян про СНПК. Загальний наклад матеріалів сягнув 81 000 примірників, створено серію просвітницьких відеороликів, спрямованих як на фахівців, так і на широку громадськість.

5. Інституційна прозорість: важливим кроком у впровадженні норм міжнародного гуманітарного права (МГП) стала підготовка Міністерством оборони України першого Добровільного звіту у сфері міжнародного гуманітарного права⁶⁶. Документ містить окремий блок, присвячений СНПК як забороненому методу ведення війни, а також висвітлює політику гендерної рівності та нульової толерантності до насильства у військах.

⁶⁶ Добровільний звіт у сфері міжнародного гуманітарного права.
URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/dobrovilnij-zvit-u-sferi-mgp-14-11-24-a99f628e0a.pdf>

6. Сталість: МРГ в 2025 році розроблено оновлений Імплементаційний план з виконання Рамкової програми на 2026-2027 роки. У ньому зроблено чіткий акцент на регіональне впровадження; передбачено нові заходи щодо соціально-психологічної та сімейної реабілітації; запропоновані послуги комплексної реабілітації дітей, які постраждали від СНПК, а також комплексна підтримка дітей, народжених внаслідок СНПК.

РОЗДІЛ 5. ЦЕНТРИ ДОПОМОГИ ВРЯТОВАНИМ, ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМА «АВРОРА», ПЛАТФОРМА ДОПОМОГИ ВРЯТОВАНИМ

В Україні багато мирних мешканців постраждало від російської агресії. Дехто перебував на тимчасово окупованих територіях і піддавався знущанням, тортурам і приниженням, зазнавав сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), незаконного утримання під вартою, інших видів порушення прав людини. Постраждалими є ті, хто через війну втратив здоров'я, майно, хто змушений був залишити рідну домівку та вирушити до більш безпечних місць. Станом на 5 січня 2026 року в Україні зареєстровано 209 223 злочини агресії та воєнних злочинів, скоєних російськими військовослужбовцями з 24 лютого 2022 року. Постраждали потребують комплексної допомоги, про організацію якої дбають державні структури у співпраці з міжнародними та громадськими організаціями. Тому варто згадати найбільш успішні соціальні сервіси.

Центри допомоги врятованим

1. Як виникла ідея створення?

Українці та українки стикаються з викликами війни і часто не можуть відповісти на просте запитання: де шукати потрібну допомогу? В інтернеті пропозицій безліч, але яким можна довіряти? З ким із фахівців варто порадитися в кризових ситуаціях, а хто зуміє тривалий час

надавати психологічну допомогу, щоб подолати отримані травми? Хто посприяє в пошуку тимчасових пригуків чи безкоштовного житла? І загалом – у які двері стукати, якщо опинився в чужому місті разом із дітьми та домашніми тваринами, а нерідко – з купою проблем і непорозумінь.

Такі потреби постраждалих стали очевидними вже невдовзі після початку широкомасштабної агресії рф. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), психологічно травмованих і розгублених цивільних чоловіків і жінок – такими були реалії весни 2022 року. За ініціативи Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та за підтримки Урядової уповноваженої з питань гендерної політики було вирішено створити державну мережу надання допомоги постраждалим від війни – Центри допомоги врятованим (ЦДВ). Вони мали стати своєрідними хабами, до яких можна звернутися з усіх «питань війни» – по допомогу, консультацію, сприяння. Насамперед вони орієнтувалися на ВПО як одну з найбільш вразливих верств населення, але мали надавати допомогу й іншим постраждалим, а також місцевим жителям у регіонах, де їх відкривали, адже вони також потребували підтримки та захисту.

Урядову ідею допомогли реалізувати міжнародні партнери – Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) за фінансового сприяння урядів Австрії, Бельгії, Іспанії та Швеції. А також місцеві органи влади та громадські організації – на них покладалася локалізація необхідної роботи. Характерною ознакою розгортання ЦДВ була надзвичайна оперативність: перший такий «хаб» облаштували та відкрили в Запоріжжі впродовж трьох тижнів – у червні 2022 року. Місто обрали не випадково, такою була реакція на російську окупацію Маріуполя та навко-

лишніх населених пунктів, звідки евакуйовувалися українські громадяни. Автобусами та іншим транспортом їх доставляли до Запоріжжя, а тут, у гуманітарному пункті, пропонували скористатися послугами нової державної структури – Центру допомоги врятованим.

Подальші міграційні потоки в Україні зумовили й появу наступних ЦДВ – у Львові, Дніпрі, Києві, Мукачеві, Чернівцях, Херсоні, Харкові, Полтаві, Кропивницькому, Одесі, Сумах. У більшості міст були облаштовані стаціонарні Центри, у Харкові та Херсоні на початку – мобільні, вони зосереджувалися на потреби постраждалих із деокупованих територій.

Сьогодні в Україні діє 15 Центрів допомоги врятованим: 12 стаціонарних і 3 мобільні, останні працюють у Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській та Херсонській областях. Мобільні ЦДВ створені для оперативного реагування на запити постраждалих.

2. Яку допомогу можна отримати в ЦДВ?

«Головне завдання – з'ясувати проблему, з якою людина стикнулася через війну. Зазвичай вона має психологічний характер. Але буває і розгубленість: людина не знає, як зорієнтуватися, з чого почати. І тут фахівці Центрів можуть допомогти – роз'яснити, як діяти далі, коректно поцікавитися, що сталося з людиною».

Павло Замостьян,
заступник Представника UNFPA в Україні⁶⁷

Клієнти ЦДВ можуть розраховувати на отримання чотирьох видів послуг: соціальних, психологічних, пра-

⁶⁷ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 рік. - С. 85.

вових і медичних. Тут працюють соціальні працівники, спеціалісти з ведення випадків (кейс-менеджери), психологи для дорослих, психологи для дітей, юристи та інші фахівці. Вони сповідають основні принципи роботи – безумовність, безоплатність, конфіденційність і анонімність, добровільність, безбар'єрність. Дбають про те, щоб створювати довірливу атмосферу спілкування з постраждалими, враховувати їхні інтереси та потреби та не завдавати їм повторної травматизації.

Не всі послуги надаються безпосередньо в Центрах, наприклад, деякі забезпечуються державними структурами, але ЦДВ підключені до системи перенаправлень на центральному та місцевому рівнях, тож можуть невідкладно посприяти в цих питаннях. ЦДВ співпрацюють з багатьма організаціями, а також представниками публічного та приватного секторів для надання всебічної підтримки та допомоги постраждалим. Серед них – Офіс Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Урядова уповноважена з питань гендерної політики, Офіс Генерального прокурора та Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків, Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, Міністерство соціальної політики України, Офіс Омбудсмана, система безоплатної правничої допомоги; обласні військові адміністрації, міські ради, інші органи місцевої влади; міжнародні організації, зокрема UNHCR, IOM, HRMMU; численні громадські організації, зокрема БФ «Рокада», ГО ХОЦ «Успішна жінка», ГО «Асоціація Амбасадорок України», ГО «Культура Демократії», ГО «Неемія» та інші.

Особливості надання допомоги ЦДВ залежать від територій, де вони розташовані, і продиктовані запитами користувачів. *«Спочатку людина, яка полишила своє міс-*

це проживання, думає про безпеку, а вже на наступних етапах почне дбати про соціальне облаштування. Тож ми дуже чітко спостерігаємо, як внутрішньо переміщений українець рухається, наприклад, зі східної частини країни до західної. Його потребою десь біля Запоріжжя, Дніпра буде кризове обговорення допомоги від психолога, а вже ближче до Львова, до заходу – це стратегічні питання про забезпечення свого майбутнього життя», – розповіла проектна координарка UNFPA Ніна Ломпарт. Спеціалісти ЦДВ надають клієнтам як одноразові консультації, так і допомогу, розраховану на тривалий період. Вони регулярно підвищують свою кваліфікацію через супервізії, інтервізії, курси та тренінги, тож працюють за сучасними вимогами. Уже в перший рік роботи 50 фахівців ЦДВ пройшли спеціалізовані тренінги роботи з постраждалими від сексуального насильства. Це навчання з різних аспектів надання допомоги, її стандартів, наприклад, з ідентифікації, роботи з травмою, балансу між терапією та психологічною підтримкою, кризових інтервенцій тощо.

3. Чого вдалося досягти?

Від початку діяльності соціального сервісу ЦДВ з червня 2022 року й до кінця 2024 року допомогу в них отримали 52 404 особи. Переважну частину з них (79 %) складають жінки, 21 % – чоловіки. Також було надано 87 746 послуг, 70 % яких отримали внутрішньо переміщені особи. Найбільш запитуваними є соціальні послуги – 45,3 %. На другому місці – послуги психологічного характеру для дорослих (20,5 %), відтак – ведення випадків гендерно зумовленого насильства (13,2 %), юридичні послуги (11,5 %) та психологічні послуги для дітей (9,5 %).

Відгуки клієнтів про роботу Центрів допомоги врятованим

«Поки що в мене немає не тільки минулого, але й майбутнього. Усе, чого я хочу, це перестати боятися. Тому я пішла у Центр допомоги врятованим до психолога. Потроху я почала говорити. Не про минуле – його я не пам'ятаю, і не про майбутнє – його я не бачила. А про теперішнє й свої почуття в ньому. Дівчата у Центрі зустріли мене привітно і з розумінням. Надали всю необхідну інформацію та допомогу, яка була вкрай потрібна на новому місці. Я відчула, що не сама. Коли мені запропонували консультацію у психолога, одразу прийняла цю допомогу, бо розуміла, що сама не впораюся.

Психологиня допомогла мені впоратися з тривогою, яка постійно переслідувала. Я зрозуміла, що у Центрі мені не вирішити всіх проблем, але тут можна знайти опору, щоб проблеми більше не керували тобою».

Клієнтка Центру допомоги врятованим

«Я не знала, куди йти, бо останні гроші я тоді заплатила, щоб переночувати. У Центрі допомоги врятованим мені допомогли знайти прихисток. Також мені допомогли психологічно, бо на той момент я була у відчаї. Я розуміла, що буде складно, але не уявляла наскільки. Я відчувала цілковиту внутрішню розгубленість... Люди з такою турботою поставилися, ти відчуваєш себе захищеним. У такі моменти важлива довіра і я довірилася».

Клієнтка Центру допомоги врятованим

Враховуючи важливість діяльності ЦДВ, Кабінет Міністрів України ухвалив 19 листопада 2024 року постанову № 1321, якою затвердив Примірне положення про центр допомоги врятованим⁶⁸. Воно закріпило основні принципи, завдання, функції, порядок утворення та організації діяльності ЦДВ. Практика їхньої роботи поширюватиметься.

Чи працюватимуть ЦДВ після завершення російсько-української війни? На думку заступника Представника UNFPA Павла Замостьяна, йдеться про довготривалу допомогу. З часом можуть з'явитися нові виклики, які потребуватимуть підтримки фахівців. Наприклад, робота з ветеранами війни щодо їхньої реінтеграції в суспільство, превенції домашнього насильства тощо. *«Від війни травмоване практично все українське суспільство. Воно потребує реабілітації. І на це знадобиться чималий час»*, – зазначив він⁶⁹.

Онлайн-платформа «Аврора»

1. Що спонукало створення?

Появу онлайн-платформи «Аврора» насамперед зумовила необхідність оперативної допомоги постраждалим від масових злочинів СНПК, про які стало відомо навесні 2022 року. Більшість жінок і чоловіків, які зазнали сексуального насильства, пов'язаного з війною, потребували психологічного супроводу, адже отримана ними травма є дуже глибокою. Вони мали невідкладно одержати доступ до професійної підтримки.

⁶⁸ Постанова Кабінету Міністрів України № 1321 від 19 листопада 2024 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2024-%D0%BF#Text>

⁶⁹ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 рік. - С. 90.

«Ми розуміли, що постраждали від СНПК не будуть одразу готовими спілкуватися, як ми кажемо, обличчя до обличчя – персонально. По-друге, вони, напевне, змінюватимуть місце проживання, виїжджатимуть на інші території, зокрема й за кордон. Водночас запит на психотерапевтів в Україні різко зріс, а їх тут дуже мало. Тому, щоб об'єднати фахову допомогу та уможливити доступ до неї з будь-якого місця в конфіденційній, сприятливій формі, ми дійшли висновку, що найкраще це зробити в онлайн форматі»⁷⁰.

**Павло Замостьян, заступник
Представника UNFPA в Україні**

Робота онлайн-платформи «Аврора» стартувала 31 травня 2022 року за сприяння Офісу Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та за підтримки Уряду Великої Британії. Волонтери однієї з найбільших ІТ-компаній у світі SoftServe, яка працює у Львові, розробили сайт сервісу в межах корпоративної pro bono програми OpenTech.

2. Яка допомога надається?

Головне завдання сервісу – надати спеціалізовану психотерапевтичну допомогу постраждалим від насильства, пов'язаного з війною. Якщо на початках цей соціальний сервіс орієнтувався на постраждалих від СНПК, то згодом орбіта клієнтів розширилася. Так само, як і перелік послуг: нині люди, які зазнали різних травм від війни і співпрацюють з «Авророю», можуть також розрахову-

⁷⁰ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 рік.- С. 80

вати на сприяння в юридичних і медичних питаннях, навіть у пошуку необхідного притулку. Тут працюють психіатриня та гінекологиня, які можуть зробити огляд і призначити необхідне лікування. Такі послуги зумовлені не лише набутим онлайн-платформною досвідом, але й рівнем довіри між її працівниками та постраждалими.

Допомогу клієнтам «Аврори» надають професійні психологи, які мають досвід роботи з травматичними випадками, можуть застосовувати для цього ефективні інструменти, зокрема методику EMDR-терапії, що дає позитивні результати. Потенційний клієнт має можливість побачити фото та познайомитися з резюме психотерапевтів і психотерапевток на сайті онлайн-платформи, дізнатися про їхню роботу, надати комусь із них перевагу.

Процедура отримання індивідуальних послуг досить проста: потрібно зареєструватися на сайті «Аврори», пройти попереднє тестування, яке визначить потреби та особливості травмування постраждалого, обрати фахівця, з ким є бажання працювати, а також форму спілкування: це може бути телефонна розмова чи інтернет-контактування. Кожному клієнту надається можливість пройти 15 безкоштовних сеансів психотерапевтичної допомоги. Загалом це досить солідна підтримка, вона допомагає постраждалим подолати травматичний досвід, відновити емоційну рівновагу, скласти план подальшої індивідуальної роботи для відновлення нормального життя. Допомога надається на умовах конфіденційності: про історію клієнта знає лише спеціаліст, із яким він співпрацює.

Завдяки онлайн-режиму роботи «Аврора» може надавати підтримку навіть клієнтам із тимчасово окупованих територій України та тим, які через війну були змушені виїхати за кордон.

3. Чого вдалося досягти?

Вже впродовж першого року роботи онлайн-платформи допомогу надали 175 постраждалим⁷¹. За кожною – окрема історія, окрема доля і – загальна надія у відновлене життя, у людські цінності та в нашу Перемогу.

«Боротьба з гендерно зумовленим насильством завжди була головним пріоритетом для Великої Британії, і Посольство Великої Британії пишається тим, що підтримує Україну в її боротьбі з насильством та надає допомогу всім, хто її потребує». «Важливість та актуальність «Аврори» не можна недооцінювати. Ця платформа вже допомагає українським жінкам і чоловікам отримувати якісну підтримку для подолання травматичного досвіду та відновлення суспільства»⁷² – зазначила Дама Мелінда Сіммонс, Посол Великої Британії в Україні (2019-2023 роки).

Робота «Аврори» активно популяризується в регіонах України, постраждалі звертаються по підтримку, бо довіряють сервісу. Це теж один із результатів, якого вдалося досягти.

⁷¹ «В Україні працює онлайн-платформа психотерапевтичної підтримки для постраждалих від насильства, пов'язаного з війною, – «Аврора», UNFPA, 22 травня 2023 року.

URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/aurora_ukr

⁷² «SoftServe спільно з UNFPA запустили онлайн-платформу психотерапевтичної підтримки «Аврора», SoftServe, May 30, 2023.

URL: <https://www.softserveinc.com/uk-ua/news/softserve-and-unfpa-launched-aurora>

«Травму не можна вилікувати, її можна лише інтегрувати. А для цього потрібна робота. Кажуть, час лікує, але ні, час нам потрібен для того, щоб вилікувати себе. Лікує не він, а ми себе лікуємо, заручившись підтримкою фахівців».

**Олексій Гелюх,
психотерапевт онлайн-платформи
«Аврора»⁷³**

Платформа допомоги врятованим

1. Як виникла ідея створення?

Інформаційна підтримка – один із найважливіших видів допомоги, яка надається постраждалим від російської агресії в Україні. Багато з них потребують конкретної та оперативної підтримки в тих чи інших питаннях. Комуś необхідне посилення на гарячу лінію, що надає допомогу постраждалим від гендерно зумовленого насильства, від СНПК, інші шукають адреси сервісних служб чи онлайн-кабінетів спеціалістів того чи іншого профілю, медичних установ, які цілодобово надають послуги, чи юридичних консультантів, котрі знаються на правах постраждалих. Враховуючи такі різноманітні потреби, в українському уряді було запропоновано створити відповідну сервісну службу. Це було ще одне починання Офісу Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції у співпраці з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики, які координують роботу сервісу за підтримки Фонду ООН

⁷³ «Ми допомагаємо вилікувати крила, або відростити нові» — психотерапевт платформи «Аврора», UNFPA, 11 серпня 2023 року. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/geliukh_ukr

у галузі народонаселення та експертної підтримки ООН Жінки в Україні.

Головна ідея полягала в тому, щоб створити майданчик для надання в онлайн-режимі чіткої та перевіреної інформації для постраждалих. Чимало з них, перебуваючи на тимчасово окупованих територіях та за кордоном, не можуть розраховувати на особисті зустрічі з фахівцями та навіть на телефонні дзвінки до них. У такому разі важливим стає інтернет-спілкування, а контакти необхідного спеціаліста можна отримати на Платформі допомоги врятованим.

Заразом Платформа є корисною не лише для самих постраждалих від насильства під час війни, але й для їхніх близьких, щоб спростити взаємодію з травмованою особою, а також для фахівців, які працюють із постраджалими.

2. Яку інформацію надають?

Працівники Платформи своє завдання визначають наступним чином: насамперед – простою та зрозумілою мовою пояснити користувачам, для чого потрібна допомога фахівців і чому нею варто скористатися, а відтак інформують про доступні сервіси, до яких можна звернутися в разі потреби. Важливим також є створення середовища довіри між постраджалими та надавачами послуг, нерідко це допомагає травмованим людям зробити наступні кроки в пошуку справедливості – наприклад, піти на співпрацю з правоохоронними органами, щоб притягти кривдників до відповідальності.

«Поява Платформи – це ще одна цеглина у фундаменті ефективного механізму реагування на випадки насильства. Кожен користувач або користувачка Платформи з її допомогою однозначно отримує необхідну і професійну підтримку. Нормалізувавши свій психоемоційний стан та пропрацювавши отриману травму, людина може бути готовою свідчити проти кривдників. А отже Платформа допомоги врятованим – це також вагомий внесок у відновлення справедливості й покарання усіх винних».

**Ольга Стефанішина,
Віцепрем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції
(2020-2025 рр.)⁷⁴**

На Платформі можна дізнатися як про урядові програми, так і про ініціативи, створені у партнерстві з громадськими та міжнародними організаціями. На сайті також розміщені різноманітні буклети, інформаційні матеріали, зокрема психологічного спрямування, щоб розпізнати негативні наслідки насильства і вчасно впоратися з ними.

Сайт Платформи подає не лише контакти та інформацію щодо отримання первинної допомоги, а також повідомляє про освітні та економічні можливості для постраждалих від війни та насильства. Такий підхід спрощує для них отримання комплексної допомоги для подальшого розвитку. На Платформі також міститься інтерактивна мапа роботи Центрів допомоги врятованим. Окремо розроблено блок зворотного зв'язку для співпраці та запитів від ЗМІ, а також громадськості.

⁷⁴ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 рік. - С. 31

3. Яких результатів досягнуто?

Послуги Платформи допомоги врятованим є стабільно запитуваними. Лише впродовж 2024 року понад 140 тисяч осіб в Україні та за кордоном отримали від сервісу необхідну інформацію про підтримку. Завдяки проведеній інформаційній кампанії за підтримки ТСА (USAID) кількість унікальних відвідувачів сайту зросла більш ніж в чотири рази в розрахунку на місяць. Кампанія була сфокусована на мешканцях прифронтових регіонів та тих, хто постраждав від війни та насильства, щоб заохотити їх звертатися по допомогу. Окрім користувачів з території України, вебпортал Платформи активно відвідували українці та українки в Індонезії, Німеччині, Польщі, США та Франції. Також відбувалися перегляди з тимчасово окупованих територій, зокрема з Донецька та Донецької області. Інформаційна кампанія сприяла також посиленню суспільного діалогу щодо насильства та воєнних злочинів. Загальний рівень обговорення цих тем зріс у 2,5 рази.

РОЗДІЛ 6. ВИПЛАТА НЕВІДКЛАДНИХ ПРОМІЖНИХ РЕПАРАЦІЙ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СНПК

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), стало одним із викликів, з яким Україна стикнулася в результаті російської збройної агресії. Станом на 2 грудня 2025 року прокурорами в Україні зареєстровано 389 випадків СНПК з початку повномасштабної воєнної агресії РФ, серед постраждалих 145 чоловіків, 244 жінки, зокрема 22 неповнолітні дівчини та один хлопець. Наведені цифри лише умовно подають уявлення про масштаб проблеми, що виникла в результаті російсько-української війни. Українські та міжнародні експерти припускають, що постраждалих може бути в рази більше, бо зазвичай по допомогу не звертаються дев'ять із десяти постраждалих. До того ж наразі відсутня достовірна інформація про СНПК на тимчасово окупованих територіях – після її отримання вона може суттєво вплинути на загальну картину.

«Ми знаємо, що в Україні є багато постраждалих від СНПК. І також знаємо, що зараз працюємо з верхівкою айсберга, бо такі люди не завжди звертаються по допомогу, для них це невимовно важко. Але різні державні структури, недержавні організації, наприклад, СЕМА-Україна, працюють над тим, щоб допомогти постраждалим, чимало з яких залишаються на окупованих територіях чи в полоні. Це теж особливість України».

**Катрін Коппенс,
виконавча директорка Фонду
доктора Деніса Муквеге ⁷⁵**

Жінки та чоловіки, які постраждали від воєнних злочинів, мають право на відшкодування тієї шкоди (матеріальної, фізичної, психологічної тощо), якої зазнали від агресорів. Йдеться про репарації за грубі порушення прав людини та серйозні порушення міжнародного права, і зазвичай вони передбачені після завершення збройних конфліктів. Після узгодження формальностей та решти розрахунків, ідентифікації постраждалих рішення ухвалюють лише за кілька років чи навіть десятиліть. Такою досі була світова практика.

Україна змінила підходи до надання репарацій для тих жінок і чоловіків та дітей, які зазнали СНПК. Попри те, що в країні наразі триває активне бойове протистояння російським військам, постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з війною, почали отримувати невідкладні проміжні компенсації в розмірі 3 000 євро. Це стало можливим завдяки Пілотному проекту з невід-

⁷⁵ Україна не мовчить, Харків, ФОЛІО, 2024 рік. - С. 191.

кладних проміжних репарацій (НПР) для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з агресією російської федерації проти України. У березні 2024 року він здійснив перші виплати. Впродовж 2024 року, терміну дії проекту, такі компенсації мали надійти до 500 постраждалих від СНПК.

Чому питання надання невідкладних проміжних репарацій набуло особливої актуальності для України?

Репарації – важливий крок, пов'язаний з допомогою постраждалим від воєнних злочинів. Зазвичай характер репарацій та розмір компенсації визначаються під час підписання мирних угод або інших відповідних міжнародних договорів: виплати має здійснити країна-агресорка тій країні, на яку напала. Росія від початку свого нападу на Україну позиціонувала власні дії як «спеціальну воєнну операцію» – на її розуміння, вона не повинна передбачати подальших компенсацій. Тому узгодження такого питання може розтягнутися на довгі роки – хіба що коаліція демократичних держав напрацює інші шляхи стягнення з росії коштів для репарацій.

Жінки, чоловіки та діти, які зазнали сексуального насильства, пов'язаного з війною, досить часто переживали й інші порушення прав людини: вони втратили здоров'я, роботу, майно, перспективи розвитку, не мають коштів на утримання сім'ї. Для багатьох отримання фінансової допомоги є нагальною потребою «вже тут і зараз». Без належної та невідкладної підтримки процеси повернення до нормального життя можуть розтягнутися на невизначений термін і навіть більше того – призвести до непоправної шкоди.

«Суть самих репарацій передбачає два важливі моменти. Перший – це визнання. Самим постраждалим необхідно, щоб їх визнали такими на офіційному рівні. Відповідний статус засвідчує, що вони не винні, що не вони спричинили для себе цю біду, що вони все ще залишаються людьми. Їхня гідність знову відновлюється.

І другий момент – це дати людям можливість зібрати до купи рештки свого попереднього життя, знов зіпнутися на ноги. Тому що через такі страшні випадки люди залишають навчання, втрачають роботу, втрачають свої сім'ї, від них рідні відвертаються. Повернути цих людей до нормального життя, нормальної самооцінки – це найголовніша частина нашої роботи».

***Естер Дінгеманс,
виконавча директорка Глобального
фонду тих, хто пережив насильство ⁷⁶***

Як виникла ідея проєкту з невідкладних проміжних репарацій?

Після початку широкомасштабної агресії росії проти України 24 лютого 2022 року українські та міжнародні правники почали опрацьовувати забезпечення різних форм репарацій: реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію та гарантії неповторення. Вони так чи інакше вже задіяні в Україні. Постраждалі особи отримують медичне, правове, психологічне сприяння, гуманітарну підтримку. Розроблено національне законодавство стосовно визначення статусу постраждалих від СНПК, ви-

⁷⁶ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 рік. - С. 138

значаються механізми надання їм репараційних заходів для подолання наслідків завданої шкоди.

Україна також звернулася по допомогу до тих міжнародних структур, які активно займаються питаннями протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, захисту прав та підтримкою постраждалих від нього в різних країнах світу. Чільне місце серед таких організацій посідає Глобальний фонд тих, хто пережив насильство. Він оперативно відреагував на прохання українського уряду, і вже в липні 2022 року підписав Рамкову угоду з Офісом Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики. Того ж року Фондом було опубліковано Глобальне дослідження репарацій, яке засвідчило, що в Україні існує нагальна потреба в комплексних репараційних заходах, які здатні задовольнити критичні потреби та сприяти довгостроковому відновленню постраждалих. Ідея Пілотного проєкту набула конкретних обрисів.

Якою була мета проєкту?

Пілотний проєкт був ініційований у вересні 2023 року. Він мав на меті виконати кілька завдань. Найсамперед – забезпечити доступ постраждалим до НПР.

У межах Пілотного проєкту постраждалі отримували фіксовану компенсацію, яка базується не на оцінці завданої шкоди, а на самому факті порушення прав людини. Також постраждалим надавалися інші репараційні заходи, зокрема реабілітаційні, шляхом перенаправлення до надавачів послуг.

До того ж постраждалі жінки, чоловіки та діти, які були визнані такими, що мають право на отримання компенсацій в межах проєкту, мають право на одержан-

ня виплат від інших структур, а також на повноцінні репарації.

Інше, не менш важливе завдання проекту, – випробувати саму пілотну систему ідентифікації та визнання постраждалих. Для України, а також для інших країн світу це унікальна практика, адже вона мала зусібіч опрацювати різні етапи серйозної роботи: від комунікації з постраждалими, проведення з ними співбесід для збору свідчень, визначення відповідності зафіксованих випадків сексуального насильства критеріям проекту, ухвалення злагоджених рішень і, в разі позитивного висновку, – здійснення виплат.

Вагомою складовою роботи проекту була підготовка умов та інструментів подальшої трансформації пілотної системи в повноцінну державну програму невідкладних проміжних репарацій постраждалим від СНПК. Вона також може бути моделлю для роботи з надання репарацій постраждалим від інших воєнних злочинів, скоєних рф під час агресії проти України. Тому такий проект – це чіткий підхід до принципів повоєнного відновлення України та соціально-економічної реінтеграції постраждалого населення, і, як зазначила перша леді Олена Зеленська, – *«крок до відновлення справедливості по відношенню до постраждалих»*⁷⁷.

Хто втілював проект?

Спільний представник в Україні Фонду доктора Деніса Муквеге та Глобального фонду тих, хто пережив насильство, Федір Дунебабін пояснив: *«Ми змогли ре-*

⁷⁷ Репарації будуть виплачені постраждалим від сексуального насильства під час війни в Україні.

URL: <https://www.theguardian.com/global-development/2024/apr/26/reparations-survivors-wartime-sexual-violence-by-russian-soldiers-ukraine-war-olena-zelenska>

алізувати проєкт лише спільними зусиллями. Забезпечення доступу до репарацій передбачає умову, коли уряд визнає свою відповідальність за захист прав постраждалих осіб. У нашому конкретному випадку ми отримали необхідну підтримку від української влади, від Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та від Урядової уповноваженої з питань гендерної політики».

Для координації та нагляду за роботою Пілотного проєкту була створена Наглядова рада. Її склад добирався таким чином, щоб згуртувати не лише фахово підготовлених спеціалістів з питань допомоги постраждалим, а й тих, хто зажив авторитету серед української та міжнародної спільноти. Такі чесноти – на користь загальній роботі. Наглядову раду очолила Урядова уповноважена з питань гендерної політики. Серед інших учасників – представники Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Міністерства соціальної політики України, Національної соціальної сервісної служби України, Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Фонду доктора Деніса Муквеге, Міжнародної організації з міграції, Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем», Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, а також громадських організацій, які об'єднують жінок – постраждалих від СНПК, («СЕМА-Україна» та «Нумо, сестри!») і мережі чоловіків, які пережили полон і тортури від рук російських загарбників («Випускники»). Від співпраці урядових структур, міжнародних і громадських організацій значною мірою залежала ефективність роботи проєкту. Наприклад, психологи та психологині, які працюють у низці неурядових організацій в різних регіонах України, виконували

функції кейс-менеджерів Пілотного проекту під час безпосереднього контактування з постраждалими та збору їхніх свідчень.

До створення та розгортання діяльності проекту були долучені імплементаційні партнери – Центри допомоги врятованим, Урядовий контактний центр, громадські організації «Ла Страда-Україна», Інформаційно-консультативний жіночий центр, «Блакитний птах», «Елеос-Україна», благодійна організація «Благодійний Фонд «Фонд сім'ї Андреевих», українська громадська організація «Truth Hounds», яка спеціалізується на документуванні та розслідуванні воєнних злочинів.

Безпосередньо репараційні виплати здійснював «Фонд сім'ї Андреевих». Проект став можливим завдяки підтримці урядів Франції та Бельгії.

Критерії проекту для ідентифікації та визнання постраждалих

Проект надає підтримку жінкам і чоловікам, дівчатам і хлопцям, які зазнали сексуального насильства в результаті збройної агресії РФ проти України. Міжнародне право, зокрема Інструкція Генсека ООН «Репарації у випадку сексуалізованого насильства, пов'язаного з конфліктом»⁷⁸, визначає, що СНПК може проявлятися у різних формах, серед них – згвалтування, примусова вагітність, примусова стерилізація, примусові аборти, сексуальна експлуатація, сексуальне поневолення, каліцтво статевих органів та/або катування, кастрація або будь-яка інша форма сексуального насильства порівнянної тяжкості. Саме таке пояснення СНПК є робочим для визначення критеріїв проекту – воно не звужується

⁷⁸ https://wicc.net.ua/media/Reparation_CRSV.pdf

винятково до згвалтування, як його розуміють багато людей. Через таку необізнаність навіть чимало постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, не можуть самоідентифікуватися.

Проект здійснював виплати компенсацій особам, які зазнали СНПК з лютого 2014 року, відколи російські військові почали захоплювати частини українських земель та скоювати воєнні злочини. Це вкрай важливий момент, адже до широкомасштабного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року міжнародна спільнота не визнавала російської агресії, тож питання репарацій залишалося без відповіді. Багато постраждалих уже просто втратили віру в те, що їхні права будуть захищені. Тепер вони можуть сказати: про нас не забули.

Постраждалими за критеріями Пілотного проекту також вважаються діти, народжені в результаті СНПК.

Від початку діяльність проекту не поширювалася на військовополонених, які входили до складу Збройних Сил України та потрапили в полон під час виконання ними завдань щодо захисту безпеки та стримування збройної агресії. Але згодом це правило було переглянуто і військові, які зазнали СНПК в російському полоні, також отримали право на доступ до НПР в рамках проекту.

Проект передбачав допомогу постраждалим незалежно від того, чи зверталися вони до правоохоронців стосовно фіксації випадків СНПК, які з ними сталися, чи відмовилися від цього. Першочерговий захист інтересів постраждалої особи визначав характер роботи проекту.

Послуги в проекті надавалися конфіденційно та безкоштовно.

Механізми роботи Пілотного проекту

Від заяви постраждалої особи та до здійснення репараційних виплат у проекті було передбачено кілька етапів.

Перший – налагодження контактування з постраждалими від СНПК особами, які бажають співпрацювати з проектом. Зважаючи на його пілотний характер і на обмежені ресурси та терміни реалізації, комунікація з постраждалими здійснювалася здебільшого через надавачів послуг, які вже працювали з такими особами та мали достатній рівень довіри. Наприклад, Центри допомоги врятованим були знайомі з чоловіками та жінками, які зазнали СНПК, знали їх та їхні історії і могли запропонувати співпрацю з проектом. Таке ж контактування здійснювалося й через офіційні та неформальні мережі, громадські організації, які згуртовують самих постраждалих. У таких випадках йшлося про людей, які вже готові не лише говорити про пережите ними, проходити реабілітаційні програми, а навіть здатні допомагати іншим постраждалим долати наслідки травмуючих подій.

Інформація про роботу Пілотного проекту оприлюднювалася в соціальних мережах, а також працювало так зване «черезтинне радіо».

Звернутися для участі в проекті постраждалі могли через систему реагування uir@globalsurvivorsfund.org, через дзвінок до координаторок кейс-менеджерів на номер 093 505 75 42, а також через гарячі лінії за телефонами 1547, 0 800 500 335, 116 123.

Наступний етап – робота з кейс-менеджерами проекту, які проводили співбесіду з постраждалими. На початку співбесіди заявник заповнював та підписував Заяву, Поінформовану згоду на участь у Пілотному проекті та Згоду на обробку персональних даних. Заявник

міг додавати до своїх свідчень різноманітні документи та інші докази, але це не було обов'язковим.

Відтак відбувалася ідентифікація постраждалих. *«Ми оцінюємо фактор імовірності, – пояснив Федір Дунебабін. – Звіряємо зібрані свідчення зі своєю базою, у ній вже задокументована велика кількість злочинів. Скажімо, умовно, ми знаємо, що стосовно катівень Херсону є дуже багато задокументованих випадків СНПК певних форм. Якщо людина розповідає про схожі випадки, це виглядає достовірним.*

У нас діє принцип доброчесності. Хоча інколи виявляємо факти, які можуть говорити, що людина, на жаль, їх вигадала».

Термін ідентифікації залежить від форми сексуального насильства, але загалом це не дуже тривалий процес.

Після завершення оцінки та аналізу інформації Технічний секретаріат готував усі документи, необхідні до розгляду Радою з питань ідентифікації.

Якщо ухвалювалося позитивне рішення щодо надання компенсації, інформація передавалася для здійснення виплат через імплементаційного партнера.

Репараційні виплати в рамках проекту не підлягали оподаткуванню, хоча податкові органи повідомлялися про отримання благодійної допомоги.

У середньому час від звернення заявника до позитивного рішення та виплати невідкладних проміжних компенсацій становив 6 тижнів.

«Анкета (опитувальник) хоч і не маленька, але вона розроблена так, щоб якнайкраще розповісти про те, що відбувалося з постраждалими».

«Вважаю, що час, який потрібно витратити для опису ситуації в ході опитування, доречний. У кожного полоненого своя історія, кожному є що розповісти. Жодних недоречних запитань в анкеті не було».

«Анкета мені здалася доцільною. Хоча залишилося відчуття дискомфорту, що пережитий досвід треба вмістити в слова».

«У проєкті все продумано, кейс-менеджери також роблять усе, щоб підлаштуватися під життя постраждалих і щоб всім було комфортно».

***Відгуки постраждалих про роботу
Пілотного проєкту***

Вимоги конфіденційності під час обробки свідчень

Для осіб, які піддавалися СНПК, вкрай багато важить збереження інформації, яку вони не хочуть оприлюднювати. У проєкті була розроблена чітка система збереження конфіденційності отриманих свідчень. Зібрані заяви, факти, документи, подані на підтвердження, кейс-менеджери вносили до захищеної бази даних. Приміром, кожен кейс фіксувався під унікальним кодом – особисті дані людини залишалися прихованими.

База даних була доступною винятково для членів Технічного секретаріату, кейс-менеджери могли лише створювати запис у файлі постраждалих. Навіть до податкової подавалася лише інформація про одержувача та суму отриманої допомоги як особи, що зазнала шкоди внаслідок збройної агресії рф.

Чи можливий обмін даними бази проєкту з іншими реєстрами, які також займаються питаннями виплати

репарацій, зокрема Міжнародним реєстром збитків для України, що працює в Гаазі? Насправді такий обмін інформацією може бути дуже потрібним для підтримки процесів правосуддя та встановлення істини, також він здатен уберегти постраждалих від повторної травмизації, якщо вони будуть подаватися на отримання компенсацій в межах міжнародних або національних механізмів. Однак у проєкті однозначно визначено: такий обмін можливий лише за наявності інформованої згоди постраждалої особи.

Які труднощі виникали під час реалізації Пілотного проєкту?

Федір Дунебабін назвав три чинники, які ускладнювали роботу проєкту.

Перший із них – досить суб'єктивний. Йдеться про те, що багато осіб, які зверталися для участі в проєкті, не розуміли, що СНПК проявляється в багатьох формах, а також деякі з них зверталися і для отримання компенсації за інші види пережитих злочинів, які не підпадали під критерії проєкту.

Другий чинник – втілення проєкту передбачало досить стислі терміни та відсутність достатніх фінансових ресурсів і, відповідно, велике навантаження на його працівників та неможливість ефективно інформувати та ідентифікувати жінок і дівчат, які постраждали під час окупації.

Ще один ускладнюючий момент – в Україні наразі бракує фахівців, зокрема психологів і психологинь, які можуть працювати кейс-менеджерами. Загалом працювало 9 таких спеціалістів – у Києві, Харкові, Херсоні, Львові, Дніпрі, Івано-Франківську, хоча в разі потреби вони могли виїждати до інших регіонів. Складною є і система перенаправлення – це стосується інструментарію,

коли постраждалих могли спрямувати до спеціалістів у інших структурах, державних і неурядових, здатних надати їм інші види допомоги.

Отримані результати

Станом на 19 грудня 2025 року до Пілотного проєкту було подано заяви від 1 208 осіб. 1 080 серед них були визнані такими, що мають право на відшкодування, зокрема 726 чоловіків, 331 жінка, 4 хлопчики та 19 дівчат. 704 особи вже отримали компенсації. Решта ідентифікованих постраждалих отримають компенсації в 2026 році. 62 були визнані такими, що не відповідають критеріям проєкту, деякі з цих випадків передані на розгляд Апеляційного комітету проєкту.

Оскільки пілотна система, випробувана в проєкті, мала лягти в основу підготовки державної програми невідкладних проміжних репарацій постраждалим від СНПК, втілення проєкту підкріплювалося й іншою технічною допомогою та адвокацією з боку Глобального фонду тих, хто пережив насильство. Представники Фонду долучилися до підготовки відповідного національного законодавства, зокрема Закону України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» (Закон № 4067), а також підтримки його скорішого ухвалення. Верховна Рада України ухвалила закон у листопаді 2024 року. Наступне завдання – розробка необхідних підзаконних актів, положень і протоколів, створення інституційної бази та навчання персоналу.

Не менш важливим результатом є напрацювання українського досвіду швидкого втілення програми не-

відкладних проміжних репарацій. Його можуть адаптувати до місцевих умов країни, які також стикаються з наслідками збройних конфліктів на своїх територіях.

У зарубіжних медіа поширювали статті про діяльність проекту в Україні. Публікація у британській газеті «The Guardian» мала несподіваний результат: на неї відреагувала постраждала особа з В'єтнаму, яка висловила надію, що українські напрацювання щодо виплати репарацій можуть бути використані в її країні, де в результаті конфліктів люди також зазнавали СНПК.

ГЛАВА 3. ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ ДІЙ 1325 «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА»

РОЗДІЛ 7. ІНДЕКС ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Восени 2024 року в Харкові 25-річна Анастасія Мазуркова почала працювати першою в Україні машиністкою електропоїзда в метро⁷⁹. Раніше на цю посаду жінок не брали, але тепер ситуація змінюється: для них відкриваються професії, які раніше вважалися «суто чоловічими». Жінки керують громадським транспортом, освоюють сільськогосподарську техніку, поповнюють вищий менеджмент в різноманітних структурах, засновують власний бізнес. За інформацією Офісу Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, серед 21 міністра українського уряду працювало п'ятеро жінок, жінки також очолювали 22 % дипломатичних місій. На місцевому рівні жінки

⁷⁹ Суспільне Харків, 20 вересня 2024 року.

URL: <https://suspinle.media/kharkiv/803929-ak-pracue-persa-zinka-masinistka-u-metro-harkova/>

посідають близько 35 % керівних посад, а у малих громадах – 41,3 %. Частка підприємців зростає з 46,4 % (у 2021 році) до 47,5 % (у 2024-му). Того ж року 72 % ваучерів на навчання від держави використали саме жінки⁸⁰.

Вступ України до ЄС передбачає досягнення європейських стандартів у питаннях рівності прав жінок і чоловіків. Як оцінити процеси, що відбуваються в цій сфері, та скоригувати державні політики на подолання прогалин і поширення наявних здобутків? Європейський досвід пропонує сучасний підхід: проведення розрахунків Індексу гендерної рівності, який показує реальну картину розвитку суспільних процесів у цій сфері та перспективи їхнього спрямування щодо впровадження демократичних цінностей у повсякденне життя. Такий рух є важливим для України: 91 % українців і українок вважають, що рівні можливості для жінок і чоловіків є невід'ємною частиною стандартів прав людини в Європейському Союзі⁸¹. Для відповідного аналізу було проведено та підготовлено Індекс гендерної рівності України⁸², який презентували на початку 2025 року.

⁸⁰ Zmina, 24 грудня 2024 року.

URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-zhinok-v-upravlinni-ta-sektori-bezpeky/>

⁸¹ УЖФ, 25 червня 2024 року.

URL: <https://uwf.org.ua/rivnist-cze-mozhlyvosti-91-ukrayincziv-ok-vvazhayut-rivni-mozhlyvosti-nevidyemnoyu-chastynoyu-standartiv-prav-lyudyny-yes/>

⁸² Індекс гендерної рівності в Україні, 2025.

URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf

Передумови та проведення дослідження

Про Індекс гендерної рівності (ІГР) вперше заговорили 2010 року. Саме тоді він був представлений Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму в Женеві, а ООН почала враховувати його в доповіді про людський розвиток.

Чому він вважається таким важливим? Йдеться про моніторинг суспільної ситуації, яка повинна сприяти жінкам і чоловікам реалізуватися у провідних сферах життєдіяльності, а саме – репродуктивного здоров'я, розширення прав і можливостей, особливостей ринку праці. Якщо ці питання привести до чітких показників, стане очевидним, за якими стандартами розвивається суспільство, які цінності сповідує, як це може вплинути на розвиток людських ресурсів та на ефективне їхнє використання в поточний момент і на перспективу. Саме такі позитивні підходи зумовили широкий інтерес до ІГР: у Європі його обраховують щороку. Він показує загальний стан реалізації політики гендерної рівності загалом по ЄС, а також у кожній країні Співдружності. Таку роботу проводить Європейський інститут гендерної рівності (European Institute for Gender Equality (EIGE)), який працює в м. Вільнюс (Литовська Республіка).

Для України запровадження європейських стандартів стало особливо актуальним, відколи 2014 року була підписана Угода про Асоціацію з ЄС. Національна система статистики з 1996 року оприлюднює гендерні показники один раз на два роки в статистичному збірнику «Жінки та чоловіки в Україні». 2020 року Уряд України затвердив перелік 226 індикаторів, за якими Держстат збирає дані стосовно гендерної рівності⁸³. Однак наразі важли-

⁸³ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf
- С. 45

во застосовувати спеціалізований добір та аналіз даних у цьому питанні, що орієнтується на європейські стандарти та допоможе не лише зрозуміти рівень розвитку гендерної рівності в Україні, але й порівняти його з показниками країн Європи. Наприклад, щоб зрозуміти реальний розрив в оплаті праці та пенсіях між українцями та українками, визначити можливості досягнення гендерного балансу в провідних сферах економіки та суспільного життя. Необхідно було запроваджувати Індекс гендерної рівності.

Оскільки для України це нова практика, було вирішено підготувати ІГР на пілотних засадах у межах фінансованого Євросоюзом проекту «Мережа гендерних аналітичних центрів: посилення спроможності задля розробки передових політик, оцінки впливу, стратегічної адвокації та сфокусованих комунікацій щодо політик», який впроваджувався Українським Жіночим Фондом у співпраці з Державною службою статистики України за підтримки Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики та за методологічного супроводу EIGE.

Розробка ІГР мала свої особливості. Україна стала першою державою в світі, яка здійснила таку роботу в умовах війни, враховуючи зумовлені нею обмеження в зборі даних. До того ж в нашій країні наразі відсутні певні відповідники європейській статистиці, але експертній команді вдалося зібрати та розрахувати дані для 30 із 31 показника Індексу з використанням лише одного проксі-показника. Але головне – методологічна основа

українського ІГР гармонізована з методологією EIGE⁸⁴, що дозволяє порівнювати відповідні показники в Україні та країнах ЄС⁸⁵.

Команда з розробки ІГР, до складу якої увійшли представники Держстату та незалежні експерти, працювала півтора роки. Спочатку розробляла методологію, за якою має відбуватися збирання даних, консультувалася з європейськими фахівцями, щоб гармонізувати її з методологією ЄС. Індекс гендерної рівності розраховується в балах від 1 до 100: якщо він дорівнює «1», це означає, що в країні панує цілковита нерівність між правами і можливостями жінок і чоловіків, якщо сягає «100» – ситуація просто ідеальна! Але, до слова сказати, досягти найвищого показника ні в Євросоюзі, ні в окремих його країнах-членах наразі не вдалося. Сьогодні середній показник ЄС становить 71 бал, хоча прогрес у цих питаннях є очевидним: 2010 року ІГР був 61,4 бала.

Розрахунки Індексу здійснювалися командою в три етапи. На першому збиралися дані з доступних інформаційних джерел. Основну інформаційну базу для розрахунку ІГР в Україні становлять дані державних статистичних спостережень, дані демографічної статистики, адміністративні дані міністерств, відомств, компаній, організацій тощо. Відтак розраховувалися гендерні розриви між показниками для жінок і чоловіків для формування ІГР. На третьому етапі сформовано узагальнюючий Індекс гендерної рівності.

⁸⁴ Gender Equality Index 2017: Methodological Report. (2017). European Institute for Gender Equality. URL: https://www.iisd.org/topics/gender-equality?gad_source=1&gad_campaignid=22208053183&gbraid=0AAAAADQ3eTDFQpocHmc6hxEafYjkDn8mA&gclid=Cj0KCCQjw8PDPBhCeARIsAOJwmWVU1pxDgrX5Y5ZQks0CnhQpRSS5e-PL5AVeI5DfMQE9QL_O0Inxz74aAgp7EALw_wcB

⁸⁵ Індекс гендерної рівності в Україні, 2025.
URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf

За оцінкою експертів, найважчим і найтривалішим етапом був перший. Воєнна ситуація ускладнювала збір певних даних, інших взагалі бракувало, тому доводилося шукати альтернативні рішення чи проксі-показники. В окремих випадках показники розраховувалися за складними формулами – доводилося радитися зі спеціалістами EIGE.

Домен для розрахунку ІГР

Індекс гендерної рівності розраховувався за шістьма основними доменами: робота, гроші, знання, час, вплив, здоров'я. Додатковим був домен «Насильство».

Домен «Робота». У ньому розглядався доступ жінок і чоловіків до ринку праці, щоб оцінити їхні перспективи щодо працевлаштування: визначалися показники рівня зайнятості, тривалості трудової діяльності та можливості працювати неповний робочий день, а також частка зайнятих у сферах освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги.

«Активність на ринку праці в Україні є традиційно нижчою для жінок і близькою до середньоєвропейського рівня. Це є свідченням того, що жінки стикаються з більшими бар'єрами при виході на ринок праці та підтриманні безперервної трудової діяльності. У 2021 році для населення віком 15+ рівень зайнятості в еквіваленті повної зайнятості становив 42,9 % для жінок проти 56,9 % для чоловіків. Середні для країн-членів ЄС значення – 42,5 % для жінок та 57,4 % для чоловіків. Найбільш економічно активними є жінки у Литві (54,1 %) та Швеції (52,8 %)»⁸⁶.

В Україні за доменом «Робота» оцінка становить 65,6 %, тоді як середньоєвропейський бал – 73,8. Поряд із

⁸⁶ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 19

іншими країнами ЄС вона посідає 25-те місце за участю жінок і чоловіків на ринку праці (хоча й випереджає за ним Румунію, Грецію та Італію).

Домен «Гроші». У ньому вимірювалися показники стосовно економічного стану жінок і чоловіків та їхнього доступу до фінансових ресурсів. Для цього оцінювалися показники середньомісячної заробітної плати, рівень річного еквівалентного доходу, а також показники ризику бідності серед жінок і чоловіків. Для порівняння з іншими європейськими країнами розрахунки здійснювалися в євро.

«Україна належить до країн з низьким рівнем оплати праці. У 2020 році для працюючого населення середньомісячна заробітна плата за ПКС становила 1516 євро для жінок і 1895 євро – для чоловіків. Отже, у 2020 році рівень заробітної плати за ПКС в Україні був вищим, ніж у Болгарії, Словаччині, Литві, Португалії, Латвії, Угорщині, Естонії та Чехії. Україна є найближчою до Греції, де рівень заробітної плати за ПКС становить 1524 євро та 1802 євро відповідно. Середні для країн-членів ЄС значення – 2321 євро для жінок і 2818 євро – для чоловіків, а найвищі заробітні плати – у Люксембурзі, 3497 євро і 3625 євро відповідно. Розрив у доходах працюючих жінок і чоловіків може бути пов'язаний з різними факторами, зокрема із горизонтальною та вертикальною сегрегацією на ринку праці»⁸⁷.

На думку експертів, на гендерну нерівність у оплаті праці, зокрема впливає той чинник, що жінки більше часу

⁸⁷ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 22

витрачають на неоплачувану працю. Приміром, на догляд за дітьми та літніми людьми, за родиною. Водночас можуть мати скорочений робочий день на оплачуваній роботі, але рівень оплати мають нижчий.

Оцінка за доменом «Гроші» в Україні становить 76,6 бала, в середньому по ЄС – 82,6 бала.

Домен «Знання». У ньому оцінювався рівень доступу до освітніх послуг та охоплення навчанням жінок і чоловіків. Показники є вкрай важливими, бо часто саме рівень освіти дозволяє отримати більше можливостей для кращого працевлаштування, самореалізації особистості та вищого добробуту. У домені розглядалася частка випускників ЗВО, частка населення, залученого до формальної та неформальної освіти, а також частка студентів у ЗВО у сферах освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги.

«В Україні у 2021 році частка випускників закладів вищої освіти становила 39,9 % серед чоловіків та 49,0 % – серед жінок віком 15+ років. Ситуація, що жінки частіше, ніж чоловіки здобувають вищу освіту, є поширеною в ЄС. Середні для ЄС значення – 27,7 % для жінок та 25,9 % для чоловіків. Лише в Данії, Греції, Нідерландах та Австрії випускників ЗВО більше серед чоловіків. Найбільш помітний гендерний розрив має місце в Естонії (41,7 % серед жінок і 27,1 % серед чоловіків), а найменш помітний – у Люксембурзі (41,4 % серед жінок і 40,9 % серед чоловіків). Порівняно з країнами ЄС, показник 49,0 % для жінок в Україні є найвищим. Наступними за активністю жінок у здобутті вищої освіти є Ірландія (44,0 %) та Швеція (43,6 %)»⁸⁸.

⁸⁸ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 25

Жінки в Україні, здобуваючи вищу освіту, здебільшого вибирають гуманітарні, медичні, педагогічні спеціальності, які досі вважаються «жіночими», бо припускають можливість гнучкого графіку роботи.

Значення домену «Знання» в Україні складає 55 балів, а загалом по ЄС – 63,6 бала.

Домен «Час». Він покликаний оцінити баланс професійний та сімейних обов'язків для жінок і чоловіків, який значною мірою спричинює гендерну нерівність, а також визначити структуру часу, відведеного на роботу та відпочинок. Серед показників домена – частка населення, яка займається роботою з догляду за родиною та хатньою працею, частка населення, яке регулярно займається спортом і культурною діяльністю поза домом, а також різними видами волонтерських або благодійних справ.

«Частка населення, яке щодня доглядає та навчає своїх дітей чи онуків, людей похилого віку чи людей з особливими потребами, становить в Україні 33,4 % серед жінок і 19,1 % – серед чоловіків. Попри існуючий розрив і в ЄС, у середньому чоловіки частіше, ніж в Україні, долучаються до догляду. Середні для ЄС значення – 33,5 % для жінок та 24,6 % для чоловіків. Найменш помітна різниця у частоті залучення жінок і чоловіків – у Швеції (24,7 % для жінок і 25 % для чоловіків), Естонії (16,9 % і 17,7 % відповідно), Фінляндії (23,7 % та 21,5 %) і Словенії (26,3 % та 23,8 %). Лише в трьох країнах ЄС – Швеції, Естонії та Данії – чоловіки частіше за жінок залучені до догляду»⁸⁹.

⁸⁹ URL: https://wuf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 28

Низка показників домену напряду пов'язана з триваючою в Україні війною: зросла частка неоплачуваної роботи, збільшилася кількість тих, хто долучився до волонтерства, а також тих, хто шукає додаткових заробітків.

Оцінка за доменом «Час» в Україні становить 78,1 бала, що перевищує середньоєвропейський показник у 68,5 бала. У цьому домені Україна лідирує серед європейських країн.

Домен «Вплив». Він є досить важливим для України, адже визначає доступ жінок і чоловіків до керівних посад у державних політичних, економічних і соціальних структурах. Донедавна такі посади були переважно «чоловічою парафією», а жінки обіймали середню та нижчу ланки попри високий рівень освіти та професійні здібності і не могли здолати «скляну стелю». Домен оцінює частку політичних діячів, керівників великих компаній та фінансових установ, структур, які займаються дослідженнями, медіа та організацій олімпійських видів спорту.

«Представництво жінок і чоловіків на рівні міністрів в Україні досить незбалансоване – 18,8 % жінок і 81,2 % чоловіків. Середні для ЄС значення – 33,4 % для жінок та 66,6 % для чоловіків. Гірші ніж в Україні показники – лише в Румунії (9,7 % жінок), на Мальті (12,3 %), у Греції (14 %) та в Угорщині (15,4 %). У лідерах за збалансованістю представництва жінок і чоловіків – Франція (50 % жінок), Австрія (49,3 %) та Швеція (51,4 %), а найбільше жінок очолюють міністерства у Фінляндії (54,6 %)»⁹⁰.

⁹⁰ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 31

В Україні ціла низка чинників досі впливає на низьке представництво жінок у вищому менеджменті, про ці фактори згадується в домені. Тому оцінка за цим доменом залишається досить низькою – 38,7 бала в порівнянні з середньоєвропейським у 59,1 бала. Щоправда, в цьому домені Україна випереджає кілька країн ЄС: Польщу, Естонію, Словаччину, Румунію, Грецію, Чехію, Кіпр та Угорщину.

Домен «Здоров'я». Для обрахунку ІГР у сфері охорони здоров'я дуже важливо зважати на самооцінку стану здоров'я жінок і чоловіків, дотримання ними здорового способу життя, а також на доступність медичних послуг. У домені, зокрема оцінюється частка населення, яке не курить і не вживає алкогольних напоїв, веде здоровий спосіб життя, не має незадоволених потреб у медичному огляді тощо.

«В Україні показники щодо стану здоров'я та способу життя є високими за своїм рівнем, але нижчими порівняно з країнами ЄС. Чоловіки мають значно нижчу очікувану тривалість життя, зумовлену високим рівнем смертності через серцево-судинні захворювання, алкогольну залежність та куріння»⁹¹.

На показники домену також значною мірою впливають виклики війни, які призводять до погіршення стану здоров'я, недостатньої доступності до медичних послуг, економічної нестабільності. Тому оцінка домену «Здоров'я» в Україні – 82,8 бала, середньоєвропейська оцінка – 88,5 бала. За такими показниками Україна випереджає лише Латвію, Болгарію та Румунію.

⁹¹ URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf - С. 34

Що показала оцінка ІГР?

Індекс гендерної рівності, який вперше обраховувався в Україні, засвідчив перспективність свого використання. Методологія EIGE, за якою працювала експертна група, успішно адаптована для національної практики. При цьому були враховані особливості роботи щодо збору даних і схеми здійснення розрахунків. Отримані результати дають можливість бачити прогрес у питаннях гендерної рівності, порівнювати їх із середньоєвропейськими показниками та показниками окремих країн ЄС. На їхній підставі можна робити висновки про те, які управлінські рішення можуть найефективніше впливати на впровадження державної гендерної політики в Україні, спрямовувати особливі зусилля на ті її сфери, що потребують додаткової уваги.

«Індекс наочно показує забезпечення рівності на рівні реалізації державних політик, дає повний спектр розуміння тих проблем і викликів, а також сильних сторін, що має Україна в ключових сферах життя», – зазначила Ольга Стефанішина, Віцепрем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції (2020-2025 рр.)⁹².

Водночас вкрай важливою є робота стосовно регулярної оцінки ІГР. З одного боку, щорічні дослідження дозволяють бачити розвиток впровадження рівності жінок і чоловіків у всі сфери суспільного життя в Україні, а разом розуміти, як у цьому питанні ми виглядаємо на тлі міжнародних партнерів. Робота над ІГР також посилює міжнародну співпрацю в Європі, сприяє відкритості українського суспільства щодо демократичних перетворень.

⁹² Zmina, 5 березня 2025 року. URL: <https://zmina.info/news/u-kyievi-prezentuvaly-indeks-gendernoyi-rivnosti-za-standartamy-yes-v-yakyh-sferah-vidstaye-ukrayina/>

«Європейський інститут гендерної рівності підтвердив коректність наших обчислень і відповідність стандартам, тому ми сподіваємось продовжувати використовувати цей інструмент у майбутньому та затвердити його на державному рівні».

Олеся Бондар,
директорка Українського Жіночого Фонду⁹³

З іншого боку, інституалізація досліджень зумовлена й необхідністю підготовки кваліфікованих фахівців для такої роботи. Підготовка забирає ресурси та час, тому не має розглядатися як «одноразовий захід». Для забезпечення сталості такої роботи необхідно закріпити ІТР у нормативно-правових документах, визначити державні структури, які цим займатимуться, та механізми реалізації.

За результатами розрахунків у 2023 році Індекс гендерної рівності в Україні становив 61,4 бала. Це на 8,8 бала нижче, ніж у середньому по 27 країнах-членах ЄС. Серед 28 країн (ЄС+Україна) ми посідаємо 20 місце, випереджаючи у рейтингу Хорватію, Кіпр, Естонію, Словаччину, Грецію, Чехію, Угорщину та Румунія. Зрештою це хороші перспективи для долучення України до Європейської Співдружності⁹⁴.

Український Жіночий Фонд разом із Урядом України і в партнерстві з EIGE готовий до продовження розпочатої роботи.

⁹³ 5 березня 2025 року.

URL: <https://zmina.info/news/u-kyyevi-prezentuvaly-indeks-gendernoyi-rivnosti-za-standartamy-yes-v-yakyh-sferah-vidstaye-ukrayina/>

⁹⁴ Те саме джерело.

РОЗДІЛ 8. ГЕНДЕРНІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ

Аналітичні центри (Think Tanks – англ.) називають «фабриками думок» і «мозковими осередками», адже їхні дослідження пропонують ефективні інструменти для ухвалення обґрунтованих рішень на рівні державних структур, бізнесу, наукових установ, міжнародних організацій, інститутів громадянського суспільства. Сьогодні вони стали невід’ємною частиною не лише інтелектуального, але й суспільно-політичного життя у різних країнах світу. В Україні аналітичні центри почали створюватися в 90-ті роки. Чимало з них долучалося до формування незалежної експертизи в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики, національної безпеки та оборони, енергетики тощо. Тетяна Стройко, наукова редакторка Міжнародного інституту свободи (International Liberty Institute), докторка економічних наук, професорка кафедри інтелектуальної цифрової економіки Національного університету кораблебудування імені Макарова (м. Миколаїв) зауважує, що *«... головним стало те, що в Україні з перших років незалежності почало формуватися підґрунтя для виникнення незалежних аналітичних інституцій, здатних формувати стратегії, концепції, пропагувати ідеї, відмінні від «генеральної лінії» держави. Адже завданням аналітичних центрів є саме розширення картинки світу, дослідження, обґрунтування різних альтернатив та світоглядних концепцій»*⁹⁵.

⁹⁵ Міжнародний інститут свободи (ILI), 25 червня 2025 року.
URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/shho-take-think-tank>

Більшість українських аналітичних центрів позиціонуються як незалежні структури, такий стиль роботи підвищує довіру до результатів їхньої діяльності – наукового аналізу, адвокації та просвітницьких кампаній. Водночас чимало з них змушені долати численні труднощі, зокрема брак замовлень і, відповідно, фінансування, нестачу авторитетних і кваліфікованих кадрів і впливовості. Через неврегульованість їхньої роботи національним законодавством значна кількість аналітичних центрів зареєстрована в статусі громадських організацій. Такі особливості діяльності ускладнюють розвиток дослідницьких структур. Одним із головних питань для них є посилення власної спроможності.

Впровадження в Україні засад гендерної політики як одного з чинників європейської інтеграції зумовило роботу гендерних аналітичних центрів (ГАЦ). Вони працюють за різними концепціями: деякі з них займаються широким колом питань, але мають системне включення гендерних підходів у своїй роботі і можуть проводити дослідження з гендерним фокусом. В іншому випадку може бути жіноча чи феміністична громадська організація, в якій окремою сферою є робота аналітичного центру і яка крім основної діяльності також проводить аналітичні дослідження. Третья модель – організації, які роблять експертизу та аналіз гендерної рівності лише в своїх тематичних сферах.

Заснований за ініціативи Олени Суслової 1995 року Інформаційно-консультативний жіночий центр (ІКЖЦ)⁹⁶ свою місію вбачає у зборі, узагальненні та розповсюдженні інформації про діяльність жіночих організацій та жіночих ініціатив в Україні та за її межами, у своїй діяльності організація використовує три основні страте-

⁹⁶ URL: <https://wicc.net.ua/>,
https://www.facebook.com/WICC.NET.UA/?locale=ru_RU

гії: дослідження, освіту та адвокацію. Саме ця структура 2012 року здійснила неофіційний переклад Резолюції 1325 «Жінки. Мир. Безпека». 1997 року в Харкові був заснований Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА»⁹⁷. Його мета – освітньо-просвітницька діяльність, спрямована підвищувати обізнаність освітян, молоді, працівників медіа, державних службовців у гендерних питаннях. У Києві та областях працюють й інші ГАЦ, сьогодні це організації, що системно виробляють знання для впливу на політики у сферах рівності, безпеки, відновлення, захисту прав людини та євроінтеграції. На регіональному рівні вони формують аналітичні продукти, які враховують локальний контекст, потреби цільових груп та надають практичні рекомендації для ухвалення рішень місцевими органами влади. ГАЦ виконують кілька ключових функцій:

- аналіз політик і програм з погляду гендерної рівності;
- збір і систематизацію даних для оцінки потреб жінок, ВПО, ветеранок, осіб з інвалідністю та інших груп;
- участь у розробці, моніторингу та оцінці політик у сфері ЖМБ;
- просування результатів аналітики через адвокацію, партнерство та публічну комунікацію.

У 2022 році низка ГАЦ сформували Мережу гендерних аналітичних центрів. Це стало частиною проекту «Мережа аналітичних центрів: посилення спроможності задля розробки передових політик, оцінки впливу, стратегічної адвокації та сфокусованих комунікацій щодо політик»⁹⁸,

⁹⁷ URL: <https://www.facebook.com/krona.org.ua/>,
<https://www.facebook.com/krona.org.ua/>

⁹⁸ URL: <https://uwf.org.ua/merezha-gendernyh-analitychnyh-czentriv-posylennya-spromozhnosti-zadlya-rozrobky-peredovyh-polityk-oczinky-vplyvu-strategichnoyi-advokaciyi-ta-sfokusovanyh-komunikacij-shhodo-polityk/>

що втілюється УЖФ за фінансової підтримки Європейського Союзу та за підтримки Офісу Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики.

Що зумовило появу Мережі ГАЦ?

До початку повномасштабного вторгнення росії Україна досягла прогресу в питаннях рівності прав жінок і чоловіків та протидії гендерній дискримінації в багатьох сферах. Однак активні бойові дії в різних регіонах призвели до зміни ситуації. *«Гендерна рівність залишається одним із основних пріоритетів Уряду України. Утім, війна привнесла численні складнощі, які поглибили вже наявну гендерну нерівність в українському суспільстві – зокрема, це підвищення рівня гендерно зумовленого насильства та погіршення доступу різних груп жінок до необхідних послуг. Тому надзвичайно важливо розширити підтримку уряду та громадянського суспільства для забезпечення сталості гендерних перетворень, рівного залучення жінок та чоловіків до процесів післявоєнного відновлення та розвитку України, та відповідного отримання переваг від них»,* – зазначено в Гендерному профілі країни України⁹⁹.

В Українському Жіночому Фонді пояснили, що створення Мережі ГАЦ було своєрідною реакцією на структурний брак якісної гендерної аналітики на національному та регіональному рівнях – особливо в умовах воєнного стану, потреби адаптації політик до реалій громад, а також викликів, пов'язаних із відновленням,

⁹⁹ Гендерний профіль країни Україна, оновлений, липень 2023 року. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf

переміщенням населення, зростанням кількості жінок-ветеранок і новими загрозами безпеці.

«Під час війни виникає дуже багато викликів для жінок, які потребують системних рішень. Щоб їх пропонувати, потрібна належна статистика, потрібні дані та аналітика. Тому ми взялися за підтримку аналітичних центрів – їхні дослідження зараз актуальні та важливі. Ця ідея виникла у відповідь на запит, з одного боку, уряду, а, з іншого, – жіночого руху».

**Наталія Карбовська,
директорка зі стратегічного
розвитку УЖФ**

Координаторка проектів УЖФ Мілена Горячківська також додала, що для впливу на розробку політик потрібні валідні дані, якісна аналітика, підкріплена висновками, доказами, а також фахові рекомендації. Це все може забезпечити в комплексі аналітичний центр: *«Кінцева мета – це системніше включення гендерного підходу до політик стосовно європейської інтеграції та відновлення України від наслідків війни. Якщо посилити спроможність аналітичних центрів робити це, то вони зможуть здійснювати такий вплив».* Підтримка, яку надавав проект, мала також зацікавити конкретні дослідницькі структури орієнтуватися на гендерну тематику та вдосконалювати такі підходи.

Передумови створення мережі включали:

- потребу у впровадженні системного підходу до збору даних і формування висновків для публічної політики;

- запит на локальну експертизу в контексті реалізації НПД з виконання Резолюції 1325, програм гуманітарної допомоги та відновлення;
- необхідність посилення ролі громадських організацій у виробленні рішень, що враховують гендерну перспективу;
- дефіцит стабільних інституцій, здатних поєднувати аналітичну, адвокаційну та комунікаційну функції.

Водночас на створення Мережі надихнув і міжнародний досвід. Наталія Карбовська розповіла, що свого часу познайомилася з представниками норвезької Мережі гендерних аналітичних центрів, які працювали з тематикою Резолюції 1325. Українські активістки цікавилися, які формати аналітичних центрів вони підтримують і які моделі взаємодії між ними продукують. *«Але найбільш близькою за контекстом виявилася для нас робота аналітичного центру в Молдові, який називається Центр розвитку партнерства (CPD). Вони активно й дуже ефективно працюють з урядом Молдови стосовно розробки політик, уряд їм довіряє. Тому ми запросили цю структуру до співпраці в нашому проекті».* В нагоді також став досвід ще одного міжнародного партнера, який допомагає у реалізації проекту, – Центру сприяння рівності (CEA), Литва.

На пропозицію про створення Мережі відгукнулися 34 претенденти. Для початку УЖФ як донор проаналізував, хто саме на цьому полі працює та що робить, який має потенціал для розвитку та командної роботи. *«Вирішили, що оскільки це пілотний проект, ми підтримуватимемо різні моделі гендерних аналітичних центрів і не фокусуватимемося винятково на жіночій організації»*, – пояснила Наталія Карбовська.

Серед критеріїв добору, на які орієнтувалися, був, зокрема регіональний підхід. Зараз у столиці концентру-

ється найбільша кількість аналітичних центрів, але ті, які працюють в областях, зазвичай мають глибше розуміння місцевого контексту, вони краще вміють працювати з місцевими органами влади, з регіональними політиками. І це цінна експертиза, яку привносять в Мережу ГАЦ, у ті продукти, що розробляються. До того ж участь регіональних ГАЦ допомагає кращій локалізації Національного плану дій 1325 в областях, роботі Коаліції 1325.

«Також, звичайно, був критерій тематичний, – зауважує Мілена Горячковська. – Намагалися добрати організації з різноманітних сфер експертизи, щоб в цілому вони могли покрити всі напрямки європейської інтеграції, а це дуже широка рамка». Ще одним важливим критерієм вона називає феміністичні цінності: «Щоб розвивати гендерну аналітику, потрібно вірити в права жінок і в гендерну рівність. І якщо організація не має такої цінності в своїй структурі, серед тих людей, які ключові в команді, то навряд чи вона зможе розвинутися як гендерний аналітичний центр».

Після відбору до Мережі гендерних аналітичних центрів увійшли 8 організацій: ГО «Бюро гендерних стратегій та бюджетування»¹⁰⁰, Аналітичний Центр Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем»¹⁰¹, ГО «Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини»¹⁰², Інформаційно-консультативний жіночий центр (ІКЖЦ), ГО «Жінки в медіа»¹⁰³, незалежний аналітичний центр «Центр дослідження суспільства» (Cedos)¹⁰⁴, незалежна аналітична

¹⁰⁰ URL: <https://genderburo.info/>

¹⁰¹ URL: <https://jurfem.com.ua/analitychnyi-tsentr/>

¹⁰² URL: <https://intellect.sumdu.edu.ua/>

¹⁰³ URL: <https://wim.org.ua/>

¹⁰⁴ URL: <https://cedos.org.ua/>

платформа «Вокс Україна» (VoxUkraine)¹⁰⁵ та ГО «Юридична сотня»¹⁰⁶.

«Насправді маємо хороше регіональне представництво, – пояснила Мілена Горячковська. – Це «Інтеллект Сумщини», це «ЮрФем», який базується у Львові, і це «Бюро гендерних стратегій і бюджетування» із центральним офісом в Полтаві, але вони об'єднують Мережу гендерних експертів, які працюють і в Луцьку, і в Києві. Добре вийшло, що нам вдалося включити в мережу організацію із заходу України, де сьогодні зосереджено багато ВПО, і організацію Сумщини, яка є прифронтовою областю і має великий досвід у процесах кризового реагування і відновлення від наслідків війни».

Програма посилення спроможності ГАЦ

Як неодноразово підкреслювали в Українському Жіночому Фонді, створення Мережі гендерних аналітичних центрів мало на меті посилити їхню спроможність. Це одна з необхідних передумов подальшого розвитку. Якщо йдеться про «класичний» аналітичний центр, то підтримка УЖФ мала посприяти, щоб він включав гендерні підходи в свою роботу. Якщо це жіноча громадська організація, то допомога спрямовувалася на розвиток її підрозділу, який займався системною аналітикою.

Комплексна програма посилення спроможності аналітичних центрів здійснювалася в кілька етапів і поєднувала різні механізми підтримки. *«Ми провели початкову оцінку організаційної спроможності щодо аналізу політики, комунікацій, налагодження партнерств, стратегічного менеджменту та інших сфер у кожній організа-*

¹⁰⁵ URL: <https://voxukraine.org/>

¹⁰⁶ URL: <https://legal100.org.ua/>

ції, – пояснила Мілена Горячковська. – *За результатами цієї оцінки, інтерв'ю з центрами ми підготували індивідуалізовані плани дій, що охоплюють управління, фандрейзинг, дослідницьку та комунікаційну діяльність, які їм запропонували».*

Програма посилення спроможності передбачала ко-гранти для підтримки сталості організацій. Наступний механізм – навчання та менторство – включав цикл тренінгів з методології досліджень, політичного аналізу, візуалізації даних, адвокації, підтримки фасилітаторів та експертів. Тематичні навчання стосувалися законодавства ЄС у сфері гендерної рівності або практичних підходів планування адвокаційної кампанії. Третій напрямок – програма міні-грантів для підтримки окремих досліджень стосовно гендерної рівності в процесах. Четвертий механізм – менторська підтримка в розробці аналітичних матеріалів, впровадженні комунікаційних кампаній, плануванні стратегічного розвитку. П'ятий – підтримка центрів у їхній комунікації гендерної рівності.

Ще одним важливим елементом комплексної програми є заохочення розвитку партнерств, залучення в різні платформи взаємодії, стратегічні консультації уряду щодо розвитку гендерної політики. *«Ми завжди просили наших урядових партнерів включати аналітичні центри до таких майданчиків взаємодії, тому в документах різних робочих груп, стратегічних сесій є внесок аналітичних центрів»*, – підкреслила Мілена Горячковська. Представниці ГАЦ беруть участь у робочих групах Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, міністерств і місцевих адміністрацій, зокрема у сфері реалізації НПД 1325, демографічної політики, політики реінтеграції ветеранів. Вони надають експертні висновки, пропозиції до стратегій, аналітичних довідок для

профільних органів влади, долучаються до моніторингу реалізації політик, зокрема на локальному рівні – через аналіз бюджетів, програм, нормативно-правових актів.

Сьогодні їхня співпраця з центральними та місцевими органами влади виглядає досить вагомо. ГАЦ брали активну участь у визначенні напрямків роботи та реалізації завдань Платформи з гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні. Їхні представниці увійшли до робочої групи з розробки третього Національного плану дій (НПД) на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека», Методичних рекомендацій з впровадження гендерних підходів у процес підготовки фахівців СБО, Альянсу за гендерно чутливе та інклюзивне відновлення, започаткованого Україною та міжнародними партнерами на полях URC-2024 в Берліні. А також – Міжвідомчої робочої групи з підготовки пропозицій для реалізації заходів з подолання гендерного розриву в оплаті праці при Міністерстві економіки України; робочої групи з розробки Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року при Міністерстві соціальної політики; Міжвідомчих робочих груп з питань протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією росії проти України; Експертної ради з питань додержання рівних прав, запобігання дискримінації, домашньому насильству і торгівлі людьми при представнику Уповноваженого з рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів; Експертної групи з суспільної та громадської безбар'єрності в межах розробки Плану заходів з реалізації Національної стратегії на 2025-2026 роки; експертної команди «Людський капітал» щодо актуалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки при Міністерстві регіонального розвитку; робочої групи з

реалізації ветеранської політики на території Сумської області; робочої групи з розробки Національної стратегії політики щодо ветеранів, ветеранок та членів їхніх сімей та інших робочих та експертних груп. Представниці трьох аналітичних центрів («Бюро гендерних стратегій і бюджетування», Cedos та «Жінки в медіа») увійшли до складу восьми робочих (переговорних) груп щодо підготовки переговорних позицій України під час перемовин з ЄС стосовно укладання Угоди про вступ України до Європейського Союзу.

Мілена Горячковська розповіла: *«Звичайно, війна створює виклики безпекові, логістичні для роботи аналітичних центрів і для впровадження нашої програми посилення спроможності. Траплялося, що місяцями в нас не було надійного зв'язку і електроенергія зникала в різних регіонах, і було проблематично навіть всім зустрітися для якоїсь координації чи для навчання. Одного разу ми навіть проводили тренінг у Польщі, щоб забезпечити належний рівень безпеки»*. Однак гнучкий підхід в організації роботи проєкту допоміг втримати той темп, який намітили. За результатами вихідної оцінки, вісім аналітичних центрів посилили свою організаційну спроможність в середньому на 21 % – підвищили професійні навички своїх фахівчинь, вдосконалили стратегічний та фінансовий менеджмент, визначили перспективи у сфері зовнішньої комунікації.

Комунікаційні кампанії

Боротьба за аудиторію є одним із важливих факторів успішної роботи аналітичних центрів. Навіть найкращі аналітичні дослідження нічого не варті, якщо про них не знатимуть, не читатимуть, не оцінюватимуть, не використовуватимуть. *«На сьогодні важко уявити собі укра-*

їнський *Think Tank*, який не має власної сторінки хоча би в одній із соціальних мереж, не записує аудіо- та відеокоментарі експертів, не робить інфографіку», – зазначається в статті Юрія Якименка, Президента Центру Разумкова, та Анатолія Рачка, Генерального директора Центру Разумкова (у 2001–2020 рр.)¹⁰⁷.

Одне із завдань комплексної програми посилення спроможності ГАЦ полягало у підвищенні «видимості» аналітичних центрів. Цей компонент допомагав реалізувати ще один з партнерів проєкту – Центр стратегічних комунікацій «StratCom Ukraine» (СтратКом)¹⁰⁸ – неурядова організація, яка бере активну участь у реформуванні державних комунікацій, займається медіадослідженнями, медіакампаніями тощо.

«Проєкт розпочався триденним комунікаційним кемпом, де представники і представниці аналітичних центрів опрацьовували ключові повідомлення, ефективні комунікаційні формати та канали, аналізували успішні кейси, а також вивчили підходи до висвітлення гендерно чутливих тем. Розбирали, з чого складається комунікаційна стратегія, для чого її впроваджують, як формувати завдання та цілі для своїх центрів», – розповідає проєктна менеджерка Центру стратегічних комунікацій «StratCom Ukraine» Марія Володіна.

Під час індивідуальних менторських сесій були розроблені індивідуальні плани розвитку комунікаційних спроможностей аналітичних центрів. Для кожного з них провели аналіз їхньої медіаприсутності та оцінили ефек-

¹⁰⁷ Аналітичні центри сьогодні й завтра: погляд з України, Разумков центр, 1 липня 2021 року.

URL: <https://razumkov.org.ua/statti/analitichni-tsenry-sogodni-i-zavtra-poglyad-z-ukrainy>

¹⁰⁸ URL: <https://stratcomua.org/ua>

тивність каналів комунікації, присутності експертів у медіа, доступності контактів для журналістів. Це дало поштовх до системної роботи в цій сфері та підвищило впевненість команд.

«Під час розробки комунікаційних планів ми рекомендували створювати карти експертів з їхніми характеристиками. Ці кроки виявилися дуже корисними: центри почали регулярно використовувати рекомендації, що значно підвищило видимість фахівців. Зросла міжсекторальна співпраця, поліпшилася комунікація з урядовими структурами та медіа. Аналітичні центри зрозуміли важливість постійного діалогу з медіа, а не лише точкових контактів», – пояснює Марія Володіна.

СтратКом допоміг в реалізації Мережею ГАЦ 20 незалежних регіональних комунікаційних кампаній, які охопили понад 10 млн українців і українок. Кампанії розповідали, як гендерна рівність пов'язана з євроінтеграцією і як багато важить у повсякденному житті. Такі комунікації дозволили гендерним аналітичним центрам не лише відпрацювати свої практичні навички, але й підвищили загальну обізнаність населення, представників влади та провідних стейкхолдерів щодо особливостей гендерної проблематики та дотичних питань. Для ГАЦ багато важило й те, що під час кампаній вони змогли просунути свої аналітичні продукти – це теж підтримка їхніх можливостей та авторитету.

Керівник комунікаційного відділу Cedos Андрій Смірнов вважає потрібним напрацюванням документ із Talking Heads організації – список експертів, де вказаний профіль їхньої роботи та контакти. Маючи його під рукою, медіа зможуть напряму звертатися до них за коментарями для публікацій. Також дуже корисними були ідеї про «Базу контактів представників органів законо-

давчої та виконавчої влади» та «Карту медіа», які допоможуть оновити комунікаційну стратегію Cedos.

«Консультації зі СтратКом стали для нас хорошою «домашньою роботою»: усі вищезгадані документи – це найкращі практики, про які ми, може, і думали, та не мали хорошого живого прикладу для реалізації».

**Андрій Смірнов,
керівник комунікаційного відділу Cedos**

Завдяки посиленню комунікаційної спроможності представниці та представники гендерних аналітичних центрів почали активніше співпрацювати з медіа, їх частіше запрошують до участі в телевізійних ефірах, запитуваними стали їхні публікації та експертні коментарі в регіональних і національних медіа. Центри змогли підготувати власні інформаційні платформи: сторінки у соцмережах, тематичні сайти, дайджести для стейкхолдерів.

Позитивні практики

У межах реалізації проекту гендерні аналітичні центри підготували 69 матеріалів – аналітичних записок, аналізів законодавства, досліджень, що просують гендерний підхід у політиках і сферах європейської інтеграції та відновлення. Варто згадати деякі з них.

Гендерна рівність у медіа

У межах проекту 2023 року ГО «Жінки в медіа» розробила Методичні рекомендації з висвітлення у медіа гендерної рівності, запобігання насильству, проявам сексизму та гендерних стереотипів.

«На той час не було державних документів, які б регламентували, яким чином висвітлювати ці теми. Усе трималося на саморегуляції. Тому ми сформулювали чіткі орієнтири – як писати про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), про домашнє та гендерно зумовлене насильство. Це було низова ініціатива, що знайшла підтримку на всіх рівнях», – розповідає керівниця ГО «Жінки в медіа» Ліза Кузьменко.

За її словами, вперше в Україні на рівні нормативно-правового акту з'явились національні індикатори гендерної рівності в медіа. Було проаналізовано, якою є частка жінок-власниць медіакомпаній, скільки жінок обіймають керівні посади в медіа, чи є спеціальний бюджет на заходи з протидії сексизму. Окремий розділ Методичних рекомендацій містить практичні поради щодо коректного висвітлення чутливих тем: СНПК; домашнього та гендерно зумовленого насильства; подолання сексизму; зображення жінок і чоловіків у контенті.

Про важливість розробки говорить той факт, що Методичні рекомендації були затверджені наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 333 від 16.06.2023 року.

ГО «Жінки в медіа» у межах роботи Мережі ГАЦ також підготували низку досліджень, зокрема: «Гендерний профіль українських медіа» у співпраці із Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення – 2023 року¹⁰⁹ та 2025 року¹¹⁰, «Висвітлення теми гендерно

¹⁰⁹ URL: https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Hendernyi-profil-ukrainskykh-media-ukr_versiya.pdf

¹¹⁰ URL: https://wim.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/HENDERNYY-PROFIL-UKRAYINSKYKH-MEDIA_2024.pdf

чутливого відновлення України: досвід медіа»¹¹¹ за активної підтримки її голови Ольги Герасим'юк та інших членів Ради.

Інструмент оперативної оцінки рівня впровадження гендерного підходу у програмних документах у сфері відновлення

Восени 2023 року представниця Бюро гендерних стратегій і бюджетування Юлія Малько взяла участь у тренінгу «Організаційна спроможність для гендерних аналітичних центрів», який проводили експерти Центру розвитку партнерства (CPD) у Молдові. Візит з обміну досвідом відбувся в межах проекту УЖФ. Під час заходу молдовські колеги презентували «Інструмент вивчення рівня впровадження гендерного підходу в публічних політиках». *«Його офіційно використовують державні органи, звертаючись до громадських організацій для оцінки своїх політик. Вони мають таку процедуру, як ранжування публічних політик з точки зору врахування гендерного підходу. І дуже пишаються, що їм, органам державної влади і громадськості, вдається досягти певного прогресу. Тому ще на тренінгу у нас виникла ідея розробити такий механізм і для України, і використовувати його для аналізу документів»,* – розповіла вона.

Консультації з молдовськими колегами та українськими експертками допомогли Бюро реалізувати таку ініціативу. Валідували Інструмент оперативної оцінки рівня впровадження гендерного підходу у програмних документах у сфері відновлення з представниками органів місцевого самоврядування, активно співпрацювали з Асоціацією об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

¹¹¹ URL: <https://wim.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vysvitlennia-temy-hendernochutlyvoho-vidnovlennia-Ukrainy.pdf>

На думку експерток Бюро, Інструмент допомагає не лише побачити проблеми, а й знаходити можливості для посилення гендерної чутливості документів. Адже досі чимало планів відновлення громад по регіонах не мають гендерного підходу або лише частково його враховують.

Представниця Асоціації ОТГ Юлія Савельєва повідомила, що Інструментом уже зацікавилися близько 30 громад з Одеської, Хмельницької та Дніпропетровської областей. Деякі з них уже працюють з ним.

Індекс гендерної рівності

Знайомство з роботою Європейського інституту гендерної рівності в Литві для старшої аналітикині, лідерки проекту «Індекс реформ» аналітичного центру «VoxUkraine» Ксенії Алєканкіної стало можливим завдяки реалізації проекту УЖФ. Один із його партнерів – Центр сприяння рівності (СЕА) запросив українську колежанку для обміну досвідом. Вона мала можливість ознайомитися з методологією для розрахунку гендерного індексу, підходами до цього питання в міністерствах і муніципалітеті, інших структурах. Зокрема дізналася про цікавий приклад – добровільний гендерний аудит для бізнесу: *«Компанії самі подають заявку, проходять аудит щодо дотримання принципів рівності і публікують це як позитивну історію. Попит настільки високий, що організатори не встигають опрацьовувати всі заявки».*

Цей досвід став важливим для планування дослідження, результати якого увійшли до Індексу гендерної рівності України. Експерти VoxUkraine приєдналися до робочої групи Українського Жіночого Фонду, Державної служби статистики та Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, які за-

ймались адаптацією європейської методології для України, а також збором даних. VoxUkraine як аналітичний центр зі значним досвідом у сфері економічних досліджень взявся допомогти у визначенні одного з показників Індексу – частки жінок у керівництві компаній.

За отриманими даними, всього 21,3 % жінок обіймають керівні посади в українських компаніях. У 13 компаніях жінки не представлені в керівництві взагалі. Ці цифри суттєво нижчі за середній показник по ЄС (34 %).

«Для мене питання рівного представництва – це не лише про формальну рівність. У громадах живуть люди різного віку, статі, соціального статусу, вони мають бути представлені в органах, які ухвалюють рішення. Інакше політика формується, скажімо, для умовного киянина з машиною, а не для літньої людини з велосипедом у селі», – підсумовує Ксенія Алеканкіна.

Дослідження аналітичного центру¹¹² стало першим в Україні стосовно готовності до імплементації Директиви ЄС щодо гендерного балансу в керівництві компаній.

Підготовка гендерного паспорту громади

З навчальним візитом у Литві побували й представниці ГО «Інтелект Сумщини». В Європейському інституті гендерної рівності, в офісі литовської Омбудсвумен вивчали досвід створення гендерних профілів муніципалітетів. Відтак ці знання стали в нагоді, коли до неурядової структури звернулися представники Лебединської громади із запитом на розробку гендерного паспорту.

«Сумщина – під постійними обстрілами, бюджети громад дуже обмежені. Але завдяки попередній співпраці

¹¹² URL: <https://voxukraine.org/kvotuvannya-chy-m-yaki-zahody-shho-obyraye-ukrayina-shhob-zbilshyty-chyslo-zhinok-u-naglyadovyh-radah>

в громаді знали: якісна аналітика допоможе залучити додаткові ресурси, підтримку, а головне – дозволить зрозуміти, як війна вплинула на населення. Тому й виникла потреба у гендерному паспорті громади», – пояснює членкиня правління ГО «Інтелект Сумщини» Андріана Костенко.

До збору даних долучилися різні структури ОТГ, місцеві активістки, громадські організації та волонтери. Інформацію зібрали по 121 населеному пункту Лебединської ОТГ. У гендерному паспорті – розгорнуті дані про категорії населення, що залишилися в громадах, і нові соціальні групи, які з'явилися через повномасштабне вторгнення. Зафіксували гендерну та вікову структуру серед ВПО, людей з інвалідністю, які постраждали через бойові дії, тих, хто втратив житло або має пошкоджене. Рахували кількість родин, які мають у своєму складі учасників бойових дій, ветеранів, ветеранок. Включили також інші вразливі категорії – одиноких матерів, малозабезпечених, людей з інвалідністю, літніх людей. Для кожної категорії – розподіл за статтю та віком.

Лебединська громада вже активно використовує гендерний паспорт у роботі з донорами, місцевими бізнесами і для ухвалення управлінських рішень. Зокрема для того, щоб розробити план відновлення громади. Подібну методикау «Інтелект Сумщини» використав також у Миколаївській, Роменській та Білопільській громадах. Там за гендерними профілями також розробляють плани відновлення.

Європейські стандарти для українського законодавства

У межах реалізації проекту Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» проаналізувала Директиву 2012/29/

ЄС про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину.

«Директива ЄС встановлює мінімальні правила – те, що точно треба забезпечити, а додаткові елементи кожна держава впроваджує на свій розсуд», – пояснює Ярина Волошин, комунікаційна менеджерка «ЮрФем».

Потреба у вивченні та імплементації цього документа зумовлена кількома факторами. Зокрема це питання приведення національного законодавства до стандартів ЄС, а отже – вдосконалення останнього з фокусом на права та потреби потерпілих, врахування особливостей при взаємодії з боку представників правничої спільноти та потерпілих. Серед важливих аспектів Директиви – проведення допитів особою тієї ж статі, створення безпечного середовища, забезпечення конфіденційності та надання комплексної допомоги: медичної, психологічної, юридичної.

На підставі аналітичного дослідження команда «ЮрФем» спільно з правоохоронцями розробила мінімальні стандарти розслідування злочинів сексуального насильства. Згодом провели національну конференцію про правосуддя, орієнтоване на постраждалих від гендерно зумовленого насильства, де представили напрацювання щодо стандартів досудового розслідування кримінальних проваджень стосовно вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Експертки «ЮрФем» також долучилися до розробки проекту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей (№ 12297), де імплементуються стандарти Директиви.

Вдосконалення підтримки ветеранів і ветеранок

Аналітичне дослідження «Соціальний захист ветеранок і ветеранів, аналіз наявних стандартів, огляд європейських практик і напрацювання рекомендацій» ГО «Юридична сотня» здійснила в межах проекту на початку 2024 року. Воно стосувалося врахування гендерно чутливого підходу у національному законодавстві та нормативно-правових актах стосовно прав і гарантій для цієї групи населення.

«Мова про те, що всі медичні, психологічні гарантії, речове забезпечення має здійснюватися з урахуванням гендерних особливостей жінок і чоловіків. У дослідженні йшлося про потребу впровадження єдиної комплексної політики для ветеранів і ветеранок, зокрема у питаннях соціального захисту – виплат, освітніх пільг тощо. Також певні рекомендації стосувалися житлових питань, трудових і медичних гарантій», – розповідає Марія Звягінцева, юристка ГО «Юридична сотня».

Дослідження стало підґрунтям для розробки єдиних стандартів ветеранської політики у межах Концепції підтримки ветеранів та їхніх родин. Згодом частина матеріалів про гарантії для ветеранок і ветеранів увійшли до Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року, схваленої Кабінетом Міністрів України.

Ще один аналітичний звіт «Юридичної сотні», розроблений за підтримки УЖФ, стосувався реалізації прав людини, яка проживала у фактичному шлюбі із безвісти зниклим чи полоненим військовослужбовцем. Він базувався на зверненнях на гарячу лінію. Захист прав сімей полонених та зниклих безвісти нині один із пріоритетів діяльності організації.

Підвищення обізнаності про права та обов'язки в сфері оренди житла

Цим питанням зайнявся аналітичний центр «Cedos». За підтримки УЖФ у 2024 році він презентував комунікаційні кампанії зі справедливої оренди житла для трьох міст – Львова, Івано-Франківська та Чернівців. У цих містах багато ВПО, які змушені користуватися найманим житлом, при цьому нерідко стикаються з дискримінаційними практиками, наприклад, пов'язаними з наявністю дітей, – для жінок, які виховують дітей самостійно, може бути значно складніше знайти помешкання. Тому підвищення захищеності оренди житла також впливатиме на підвищення житлової захищеності жінок.

«Під час комунікаційних кампаній ми особливо наголосували на важливості прозорих, справедливих і недискримінаційних умов, зокрема – без упереджень за гендерною ознакою. Головне – донести важливу інформацію до орендарів, орендодавців і вразливих груп населення про їхні можливості й правила, які діють у сфері оренди житла в контексті євроінтеграції», – розповідає директорка аналітичного центру «Cedos» Анастасія Боброва.

Інформацію поширювали через соціальну мережу Facebook, зовнішню рекламу в громадському транспорті, публікації в онлайн-медіа та на сайті Cedos, включаючи презентацію та блог про оренду житла. Загальне охоплення трьох кампаній – майже 3 мільйони осіб.

В Українському Жіночому Фонді вважають, що модель гендерного аналітичного центру можна реалізувати навіть у громадах із невеликим кадровим ресурсом за умови дотримання ключових принципів – фаховості, незалежності, відкритості та орієнтації на вплив. За словами Наталії Карбовської, УЖФ не припинятиме під-

тримку ГАЦ: «Нам не байдуже, що станеться з аналітикою і що станеться з цими центрами. Тому ми шукаємо можливості, щоб вони продовжували робити гендерний аналіз у різних темах. Особливо найактуальніших для України – відновлення та економічного розвитку».

РОЗДІЛ 9. ПЛАТФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО МЕЙНСТРИМІНГУ ТА ІНКЛЮЗІЇ У ВІДНОВЛЕННІ

В Україні сьогодні побутує термін «уражені війною». Насамперед він стосується людей, які постраждали через бойові дії, спричинені країною-агресоркою росією, втратили здоров'я, житло, інше майно, роботу. Станом на середину березня 2025 року в країні було зареєстровано 4 601 146 внутрішньо переміщених осіб (ВПО)¹¹³. За даними UNHCR, 5 859 890 біженців з України зареєстровано у світі.¹¹⁴ Найжахливішою є втрата людських життів: за даними Моніторингової місії ООН з прав людини, оприлюдненими наприкінці листопада 2025 року, від початку вторгнення ця міжнародна організація зафіксувала і підтвердила дані про 14 796 загиблих і 39 543 поранених цивільних в Україні. Серед них – 758 загиблих дітей, 2 445 – поранених¹¹⁵. І ці цифри – без урахування кількості загиблих і поранених захисників та захисниць. Але так само постраждалими від війни є й інші громадяни України, які переживають постійні обстріли з боку росії та ночують в укриттях, залишаються

¹¹³ Скільки скільки? 18 березня 2025 року.

URL: <https://tinyurl.com/yya3nfsu>

¹¹⁴ URL: <https://tinyurl.com/nmkmhe8w>

¹¹⁵ URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-12/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28November%202025%29_UKR.pdf

без електроенергії, води та опалення в результаті руйнувань інфраструктурних об'єктів, завданих російськими атаками, які не отримують необхідного медичного обслуговування тощо. А ще діти, які відвідують «підземні» школи в Харкові та на Миколаївщині, такі ж школи зараз будуються ще в Запорізькій, Херсонській, Дніпропетровській, Чернігівській та Сумській областях – до 1 вересня 2025 року планувалося побудувати 139 таких навчальних закладів¹¹⁶. Ураженими війною є ті, хто втратив під час російської агресії рідних, близьких і друзів. *«За оцінками експертів, щонайменше 15 мільйонів людей в Україні потребуватимуть психологічної допомоги після закінчення російсько-української війни»*, – зазначила завідувачка відділу управління та протидії туберкульозу Центру громадського здоров'я МОЗ України Яна Терлева¹¹⁷. Інші експерти наполягають, що ураженим війною є все українське суспільство. Через неї потерпає людський капітал цілої країни. Він потребуватиме уважного відновлення, і це одне з найважливіших завдань на повоєнний період.

Цілком очевидно, що відбудова України – це не просто завдання для її влади та громадян, але потужний проєкт міжнародної співпраці, розрахований на тривалий час. Його реалізація повинна орієнтуватися не лише на ефективне подолання наслідків війни та забезпечення стійкого розвитку країни, але й на зміни в характері трудових ресурсів країни. В результаті війни в їхній складовій

¹¹⁶ 24 Канал Освіта, 13 лютого 2025 року.

URL: https://24tv.ua/education/pidzemni-shkoli-ukrayini-de-trivayebudivnitstvo-koli-zavershitsya_n2751723

¹¹⁷ Укрінформ, 6 грудня 2025 року.

URL: <https://tinyurl.com/jbe2p5kk>

значно зростає участь жінок, а також людей з інвалідністю. Такі особливості мають враховувати держава, бізнес і неурядові структури, які готуватимуть проекти відбудови. Для координації такої роботи в Україні створена Платформа забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні¹¹⁸.

Що зумовило появу Платформи?

4–5 липня 2022 року в швейцарському місті Лугано відбулася Міжнародна конференція з питань відновлення України. В ній взяли участь 1 тис. учасників із 40 країн¹¹⁹, а також близько 20 міжнародних організацій¹²⁰. Україна презентувала власний план відновлення, розрахований на період до 2032 року. У нього внесені 850 проєктів, реалізація яких сягатиме \$750 млрд. Учасники конференції схвалили керівні принципи відновлення України («Принципи Лугано»): партнерство; спрямованість на реформи; прозорість, підзвітність і верховенство права; демократична участь; залучення багатьох зацікавлених сторін; гендерна рівність та інклюзія; сталий розвиток.

Дотримання гендерної рівності та задоволення інклюзивних потреб в Україні не випадково опинилися в зоні особливої уваги. Насамперед варто нагадати, що йдеться про вирішення за давніх проблем – навіть у попередні роки участь жінок у розвитку економіки кра-

¹¹⁸ Урядовий портал, 19 вересня 2023 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochala-robotu-platforma-zabezpechennia-hendernoho-meinstryminhu-ta-inkliuzii-u-vidnovlenni>

¹¹⁹ UkraineInvest, 15 липня 2022 року.

URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/15-07-22-2/>

¹²⁰ Суспільне новини, 5 липня 2022 року.

URL: <https://suspilne.media/257340-plan-vidnovlenna-ukraini-so-prezentuvali-v-lugano/>

їни поступалася участі чоловіків. За даними 2021 року, рівень економічної активності жінок складав 56,8 %, чоловіків – 69 %; рівень повної та продуктивної зайнятості жінок – 45,4 %, чоловіків – 59,3 %. Жінки обіймали 40 % керівних посад у приватному секторі. Суттєвою була й різниця в оплаті праці між жінками і чоловіками – за інформацією Держстату, того ж 2021 року вона складала 18,6 %. У повідомленні Міністерства економіки зазначалося: *«На практиці це означає, що жінкам доводиться працювати більше, щоб отримувати стільки ж, скільки чоловіки, – в середньому за життя це 6,5 років додаткової праці»*¹²¹.

Своєю думкою поділилася й Представниця ООН Жінки в Україні Сабін Фрейзер Гюнеш: *«Є певні сфери, в яких Україна ще має досягти прогресу. Наприклад, у Верховній Раді лише 21 % жінок, тож гендерний дисбаланс в представництві жінок досі зберігається. Тому впровадження ефективних квот, певних проміжних заходів, спрямованих на посилення представництва жінок в органах влади та їхньої представленості на наступних виборах у партійних списках, сприятиме кращому гендерному балансу в прийнятті рішень»*¹²².

Широкомасштабна агресія росії посилила певні гендерні дисбаланси. Чимало українських жінок опинилися серед ВПО чи вирушили за кордон – для багатьох це означало втрату роботи та менші шанси її отримати на новому місці порівняно з чоловіками, нерідко через

¹²¹ Скорочення гендерного розриву в оплаті праці з 18.6 % до 13,6 % та старт національної кампанії «Звісно, зможеш!» – як Україна рухається до економічного уповноваження жінок у часи великої війни? Урядовий портал, Міністерство економіки України, 18 вересня 2024 року. URL: <https://tinyurl.com/bdhss3jc>

¹²² Україна не мовчить, Харків, ФОЛІО, 2024 рік. С. - 209.

зміну обставин вони були вимушені доглядати за дітьми та старшими родичами, працювати в домашніх умовах за менші гроші. За результатами дослідження «Зареєстроване безробіття в Україні», проведеного наприкінці 2024 року за спільною ініціативою Державної служби зайнятості України та Helvetas Swiss Intercooperation, жінки склали 82 % серед безробітних¹²³. Водночас жінки мають на 25 % нижчі зарплатні очікування, ніж чоловіки: останні 2024 року в середньому претендували на оклад у 28 307 грн, а жінки – на 22 663 грн. Різниця в зарплатних очікуваннях – 5 644 грн (\$135) на користь чоловіків¹²⁴. Характерно, що на початку 2022 року розрив у зарплатних очікуваннях становив 15 %, тобто наразі він має тенденцію до зростання.

Мобілізація значної частини чоловіків призвела до зростання кількості жінок, які опановують професії, в яких переважали чоловіки. Зокрема – на будівництві, в сільському господарстві, громадському транспорті, промислових і комунальних підприємствах, ІТ-технологіях. Жінки навіть займаються розмінуванням. Це означає, що вони дедалі активніше ставатимуть рушійною силою повоєнної відбудови країни. Тому забезпечення рівності їхніх прав із чоловіками, як в умовах роботи, так і в її оплаті, в громадському та культурному розвитку набуває особливого значення. Це важливо і для заохочення українських жінок та їхні сім'ї повертатися з Європи та інших країн.

¹²³ Interfax-Україна, 12 травня 2025 року.

URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1071165.html>

¹²⁴ Budni, 7 березня 2025 року.

URL: <https://budni.robota.ua/career/zarplatni-ochikuvannya-zhinok-na-25-nizhchi-porivnyano-z-cholovikami-tsfri-fakti-rezultati-doslidzhennya-robota-ua>

«Ми повинні вже сьогодні планувати і координувати наше майбутнє. Рівне, інклюзивне відновлення нашої країни без будь-яких упереджень та з можливостями для кожного й кожної реалізувати свій потенціал є ключовим елементом цього процесу».

**Ольга Стефанішина,
Віцепрем'єр-міністерка з питань
європейської та євроатлантичної
інтеграції (2020-2025 рр.)**¹²⁵

Гендерно відповідальні підходи та принципи інклюзивної рівності вже втілюються в конкретні програми та проекти. Інша річ, що такі процеси відбуваються в потужному руслі та на різних рівнях – національному, регіональному та міжнародному. Потрібна їхня узгодженість та взаємодоповнення, визначення доцільності виконання в різних варіантах. Такі завдання підвели до формування Платформи забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні.

Новий дорадчий орган

21-22 червня 2023 року в Лондоні відбулася друга Міжнародна конференція з питань відновлення України. Вона стала наступним відповідним щорічним заходом після Лугано і не лише розширила коло міжнародної підтримки України, але й посприяла подальшій реалізації принципів відповідального відновлення, які, зокре-

¹²⁵ Розпочала роботу «Платформа забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні», Урядовий портал, 19 вересня 2023 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochala-robotu-platforma-zabezpechennia-hendernoho-meinstryminhu-ta-inkliuzii-u-vidnovlenni>

ма стосувалися й питань гендерної рівності та інклюзії. На принципах такої співпраці заснована Платформа забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні, яка була створена 13 вересня 2023 року рішенням Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. До її складу увійшли народні депутати, представники державних органів, які формують та реалізують державну політику стосовно забезпечення гендерної рівності та інклюзії, а також представники бізнесу, партнерів з розвитку, міжнародних та громадських організацій. Координатором Платформи є Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, заступницею – Урядова уповноважена з питань гендерної політики. Вже 18 вересня відбулася презентація нової структури.

Основними завданнями Платформи є:

- забезпечення координації між державними органами та іншими суб'єктами, залученими до гендерно відповідального відновлення України;
- підготовка пропозицій щодо забезпечення гендерної рівності та інклюзії у відновленні України;
- визначення шляхів, механізмів та способів впровадження гендерно відповідального відновлення;
- взаємодія із міжнародними організаціями, фондами та структурами у сфері гендерно відповідального відновлення, участь у тематичних заходах з обміну досвідом.

Наступний крок – створення Координаційної ради Платформи. Вона сприяє консолідованому ухваленню рішень стосовно діяльності Платформи та її планування. Водночас склад Координаційної ради засвідчив готовність працювати конкретно та на результат: до її

складу увійшли заступники/заступниці міністрів, з урахуванням визначених напрямів відновлення: Міненерго, Мінінфраструктури, Мінекономіки, Мінцифри, Мінфіну, Мінсоцполітики, МОН, Мінветеранів, Мінмолодьспорту, керівники НАДС і Нацсоцслужби, Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Генеральний директор Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, голова Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури, Уповноважений Президента України з питань безбар'єрності, представник Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим, представники/представниці зацікавлених посольств, міжнародних та громадських організацій, які займаються питаннями забезпечення гендерної рівності та інклюзії.

Консультативна панель громадянського суспільства

Питаннями гендерної рівності та запобігання різним проявам дискримінації в Україні активно займаються організації громадянського суспільства. Чимало з них мають переконливий досвід такої роботи, власне бачення щодо розв'язання складних питань у цій царині, слушні пропозиції для поліпшення ситуації з проявами сексизму та упереджень. Важливо й те, що такі громадські організації налагодили широкі міжнародні контакти та підтримку – це допомагає не лише отримувати доступ до серйозних напрацювань іноземних колег, але й пропагувати через них те, чого вдалося досягти українським активістам.

«Громадські організації, працюючи на місцях і в різних сферах, мають подавати сигнали Уряду, що щось не так. Для обміну інформацією створюються спільні платформи, робочі й консультативні групи»¹²⁶.

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики**

Платформа від початку своєї роботи зробила особливий акцент на співпрацю з такими структурами. 12 лютого 2024 року була створена Консультативна панель громадянського суспільства. Йдеться про об'єднання представників і представниць громадських організацій, які входять до Платформи. Такий крок передбачав згуртування їхньої роботи з тим, щоб посилити голос неурядових організацій на підтримку відповідальної гендерної відбудови, а також ширше залучити їх до спільної роботи. Таким чином вони матимуть більше можливостей долучатися до розробки та узгодження рішень щодо забезпечення гендерного мейнстрімінгу та інклюзії, безпосередньо брати участь у реалізації конкретних завдань.

Робота в Консультативній панелі має свої переваги для представників громадських організацій. Насамперед вони можуть впливати на стратегічний розвиток – брати участь у розробці гендерно орієнтованих політик, що формують процес відновлення. Зокрема зосереджувати

¹²⁶ Урядова уповноважена Катерина Левченко: відновлення має відбуватися за принципом «краще, ніж було» та враховувати потреби всіх груп, Жінки в медіа, 27 травня 2024 року.
URL: <https://wim.org.ua/stories/levchenko-recovery/>

увагу на просуванні розвитку соціальної інфраструктури, яка враховує гендерну складову та інклюзивні потреби. Водночас неурядові структури отримують доступ до актуальної інформації, нових даних і досліджень, які сприяють ефективному плануванню проєктів. Вагомим є нетворкінг та партнерство: співпраця з іншими організаціями для обміну досвідом і ресурсами. Загалом посилюється адвокаційна діяльність, зростає ефективність спільних адвокаційних кампаній. Громадські структури залучаються до процесів відновлення та здатні впливати на виконання проєктів, які враховують потреби різних соціальних груп. У співпраці підвищується рівень експертизи в питаннях гендерної рівності та інклюзії. Маючи нові позитивні напрацювання, неурядові структури зміцнюють свій авторитет на національному та міжнародному рівнях¹²⁷.

Усі учасники/учасниці, які подають заявку на членство до робочої групи Платформи, автоматично стають учасниками/учасницями Консультативної панелі.

Консультативна панель громадянського суспільства розробила рекомендації «10 кроків для гендерно-інклюзивного відновлення України» для використання урядовими та донорськими організаціями під час планування програм відновлення. У них, зокрема передбачається необхідність підготовки планів відновлення та розвитку на національному та місцевому рівнях, заснованих на потребах і можливостях різних груп жінок і чоловіків, та залученні до їхньої розробки, реалізації та моніторингу жіночих правозахисних організацій; створення безбар'єрних, доступних та інклюзивних робочих

¹²⁷ Український Жіночий Фонд.
URL: <https://tinyurl.com/mv2tshy8>

місць, транспорту, інфраструктурних об'єктів і послуг; викорінення гендерних стереотипів щодо ролей у сім'ї, сферах освіти, професій, ведення бізнесу та ухвалення рішень; послуги та заклади денного перебування для людей різних вразливих груп і вікових категорій, які потребують стороннього догляду; комплексні послуги та можливості для постраждалих від гендерно зумовленого насильства відповідно до стандартів Ради Європи та постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною; програми з (пере)навчання жінок професіям, у яких вони мало представлені, STEM-освіта для жінок і дівчат; підтримка жіночого підприємництва; підтримка міжнародними партнерами жіночих правозахисних організацій у процесах гендерно чутливого й інклюзивного відновлення¹²⁸.

«10 кроків – це рамка, яка допомагає тримати фокус на тому, що справді важливо у відновленні: рівний доступ, участь і результат для всіх. Вони стали результатом практичного досвіду, помилок і діалогу, а не просто теоретичних уявлень. У кожному кроці – виклик, але й потенціал змінити підхід: від поверхневого залучення до реального впливу жінок і тих, чий голос раніше часто ігнорували, на процес відбудови. Якщо відновлення не буде інклюзивним, воно просто відтворить старі бар'єри і виключення в нових фасадах».

**Михайло Корюкалов,
консультант Апарату Урядової
уповноваженої з питань гендерної політики**

¹²⁸ 10 кроків для гендерно-інклюзивного відновлення України.

URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/uwf_flyer_10steps_2024_ukr_printe.pdf

Моніторинг, аналіз, навчання

Інколи можна почути запитання: навіщо потрібно враховувати гендерну складову у відбудові? Що вона може змінити? Скажімо, чи повинен новий медичний заклад краще лікувати жінок, а не чоловіків? Звісно, що так не має бути. Але медицина повинна враховувати особливі потреби жінок і чоловіків, які можуть бути різними, про це мають пам'ятати ті, хто проектує кабінети в медичних закладах, сходи та пандуси й навіть туалети. Це простий приклад, але він може бути «залізним» аргументом для переконання того чи іншого фахівця чи керівника структури, представника органу влади.

«Можна багато говорити про те, як цей компонент має бути включено у різні сфери, але фахівців потрібно спершу навчити його включати. А це розробка методології, навчання гендерному аналізу, формування документів, здійснення планування на основі залучення всіх груп, громадських організацій. Тут є і чимало проблем, як-от: брак розуміння, інтересу, і, відповідно, брак компетенцій»¹²⁹.

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики**

У 2023-2024 роках в межах діяльності Платформи Національним агентством України з питань державної служби та Вищою школою публічного управління роз-

¹²⁹ Жінки в медіа, 27 травня 2024 року.

URL: <https://wim.org.ua/stories/levchenko-recovery/>

роблено 15 програм з підвищення кваліфікації державних службовців.

Водночас аналітичні центри підготували контрольні списки питань для оцінювання планів відновлення на відповідність рівним правам і можливостям жінок і чоловіків, розробили аналітичні звіти щодо впровадження принципів гендерної рівності та інклюзії у програми комплексного відновлення областей, проаналізували чинні державні будівельні норми стосовно врахування ними гендерних і інклюзивних потреб. Так, Аналітичний центр ГО «Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини» підготував аналітичний звіт «Впровадження принципів гендерної рівності та інклюзії у Програми комплексного відновлення областей» (на прикладі прикордонних областей: Сумської, Харківської, Чернігівської, Херсонської, Дніпропетровської, Одеської, Миколаївської); Аналітичний центр ГО «Центр дослідження суспільства» (Cedoss) запропонував дослідницький звіт «Гендерна сегрегація у фаховій передвищій та вищій освіті»; Аналітичний центр ГО «ВОКС-Україна» провів Гендерно-правовий аналіз нормативно-правових актів у сфері людського капіталу.

На виконання програми роботи Платформи було здійснено мапування міжнародних організацій, фондів та проектів міжнародної технічної допомоги, які працюють у сфері гендерно відповідального відновлення. Серед них ті, які представляють США, Канаду, Велику Британію, Німеччину, Швецію, Іспанію, Норвегію, Францію, Швейцарію, Японію.

Гендерні підходи включені до Ukraine Facility Plan, зокрема до розділу, що стосується Людського капіталу, а також до розділів про регіональний розвиток, підприємництво, агропродовольчі та енергетичні сектори. Гендер-

на складова врахована в оновленій Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр.

«В умовах обмежених ресурсів та зростаючої потреби у відновленні через руйнування, пов'язані з війною, якісне планування та моніторинг допоможуть ефективно реагувати на пошкодження інфраструктури та сервісів, необхідних для громади та її мешканців. Держава робить важливі кроки зі створення механізмів та інструментів системного підходу до відновлення, наприклад, платформа DREAM містить інформацію про інвестиційні проекти відновлення об'єктів. Для врахування гендерного підходу допоможе включення показників стосовно того, як вплине запланований проєкт відбудови на вирішення потреб жінок і чоловіків, хлопців і дівчат, представників вразливих груп. Приміром, якщо планується відновити сільський клуб, то корисно буде зазначити, що він надаватиме послуги з психологічного відновлення, навчання нових навичок, культурні послуги для обумовленої кількості осіб з розподілом за статтю, віком, іншими категоріями. Такий підхід допоможе не оминати увагою потреби і літніх, і молодих мешканців громади».

**Марина Руденко,
гендерна експертка**

Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» розроблено Глосарій з гендерно чутливого відновлен-

ня¹³⁰, упорядницями якого є представниці Аналітичного центру «ЮрФем» – його керівниця Катерина Шуневич, докторка філософії в галузі права, юристки-аналітикині Дар'я Росохата та Ярина Буцак, а також помічниці юристок Катерина Пилипенко та Марія Грицишин. Глосарій спрямований на уніфікацію термінів у сфері відновлення, які часто вживаються в документах, зокрема планах відновлення, аналітичних дослідженнях, медіа-матеріалах та стратегіях, однак не завжди мають чітко усталене або правове тлумачення. Важливо мати валідовану, перевірену мову, щоб уникнути подвійного трактування, щоб терміни були зрозумілими та однаково застосовувались всіма учасниками відновлення. Під час роботи над Глосарієм розробники виходили з принципів простоти та логічності, враховуючи норми законодавства України, напрацювання міжнародних та українських установ і організацій.

Міжнародна співпраця

11-12 червня 2024 року в Берліні пройшла третя Міжнародна конференція з відновлення України. Вона працювала під слоганом «Об'єднані в захисті. Об'єднані у відновленні. Сильніші разом». На Конференції був офіційно представлений Альянс з гендерно чутливого та інклюзивного відновлення, започаткований Урядом України, Урядом Німеччини та ООН Жінки. Його можна вважати логічним продовженням Платформи та втіленням накопиченого досвіду з просування участі жінок у відновленні з 2022 року. Станом на грудень 2025 року

¹³⁰ Глосарій з гендерно чутливого відновлення.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/glosarii.pdf>

Альянс об'єднує понад 100 учасників із числа урядів, міжнародних структур, громадянського суспільства. Серед них уряди Німеччини, Канади, Бельгії, Данії, Японії, Естонії, Латвії, Франції та Британії, Ісландії. А також ЄС, Світовий Банк, ЄІБ, ЄБРР, агенції ООН, представники українського бізнесу¹³¹.

«Члени Альянсу зобов'язуються спільно працювати над інтеграцією гендерної складової у фінансування та ресурси, спрямовані на відновлення, забезпечувати ефективну участь жінок у процесах ухвалення рішень на всіх рівнях щодо відновлення та реконструкції, сприяти визначенню та забезпеченню пріоритетних потреб жінок та дівчат», – зазначено в інформації Урядового порталу¹³².

Альянс координує та узгоджує дії партнерів, спрямовує ресурси на критичні напрямки відновлення, підвищує роль жінок у прийнятті рішень. Ініціативи членів охоплюють правову, гуманітарну, енергетичну, освітню сфери, а також підтримку ветеранок і ВПО. ООН Жінки забезпечує експертний супровід, а Урядова уповноважена з питань гендерної політики є публічним амбасадором ініціативи.

Альянс співпрацює з різними структурами в Україні на центральному та регіональному рівнях. Зокрема з обласними військовими організаціями, з громадами, а також із локальними ініціативами. Серед них – гума-

¹³¹ Альянс з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення в Україні. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/partnery/alyans-z-henderno-vidpovidalnoho-ta-inklyuzyvnoho-vidnovlennya-v-ukrayini-0>

¹³² Урядовий портал, 12 червня 2024 року.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-spilno-z-partneramy-zapochatkuvaly-alians-za-henderno-chutlyve-ta-inklyuzyvne-vidnovlennia-na-poliakh-urc-2024>;

нітарна організація «CARE Ukraine», Благодійний фонд «East SOS», Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», громадська організація «SMARTA».

Серед учасників Альянсу – Жіночий енергетичний клуб України (WECU), МБФ «Український Жіночий Фонд», ГО «Дівчата», «ЮрФем», БФ «Право на захист», Ромський жіночий фонд «Чіріклі», медіа-партнери, бізнес-структури (DTEK, Ferrero) та інші.

У липні 2025 року в Римі відбулася четверта Міжнародна конференція з відновлення України. Гендерна тематика була висвітлена не лише в межах окремої панелі, але й наскрізно в інших заходах. До діалогу та програмної частини також була включена молодь, яка працює у сферах відновлення, місцевого розвитку, інновацій, інклюзії. У панелях конференції, які стосуються послуг, працевлаштування, інфраструктури, йшлося про потреби людей з інвалідністю, людей похилого віку, ВПО, одиноких батьків, етнічних меншин.

Таким чином, ініціативи щодо відновлення України на засадах гендерної рівності та інклюзивних підходів набувають дедалі більшої підтримки та поширення.

РОЗДІЛ 10. ОДНОСТРІЙ ДЛЯ ЖІНОК

Як виглядає жіночий військовий однострій для українських захисниць?

Волонтери, які займаються його виготовленням і пошачанням, відкривають для нас маленьку кімнату, де на полицках складена піксельна форма. Найперше погляд чіпляється за маленькі берці, які нагадують дитяче взуття.

«Це ж який розмір?» – запитуємо не просто здивовано – вражено. І почута відповідь ошелешує ще більше: *«Це – 34-й. Але маємо також і 33-й».*

«У мого сина 33-й розмір, а йому лише сім років», – коментує одна з волонтерок.

Потому з'ясовується, що військовий одяг для жінок шийють у восьми розмірах, але найбільше запитів надходить стосовно розміру XS. Він перший у міжнародній системі – охоплення талії приблизно 59-62 см, зріст – 159 см, інші параметри теж більше годяться для підлітків, ніж для дорослих.

«Жінок 56-го розміру на передовій, напевне, не дуже багато, – пояснюють волонтерки. – Але все одно дивно бачити в нашому хабі деяких дівчат, які прийшли за комплектом військового одягу, вони зовсім невисокі та худенькі».

Але насправді не розмір має значення, а форма. Військова форма для жінок. Сьогодні такий однострій використовується лише в кількох арміях світу, хоча кількість військовослужбовиць стрімко зростає. Наприклад, в арміях країн НАТО за минулі 40 років їх побільшало в 10

Для України актуальність виготовлення військового одягу для жінок посилилася з початком російської агресії. В цей час суттєво зросла кількість українських захисниць, які безпосередньо беруть участь у бойових діях. Тому очевидною стала необхідність враховувати їхні потреби та комфорт, а також питання безпеки.

«У цивільному житті ми щоранку вирішуємо, у що вдягтися. Обираємо одяг під якусь подію чи під обставини, який пасуватиме та в якому буде зручно. Ми не віддаємо перевагу незручному вбранню. Відповідно, бойова робота вимагає так само комфорту і зручності».

Бойова медицина, позивний «Джаз»

Серед тих, хто вирішує питання військового одягу для жінок, є соціальна ініціатива Arm Women Now (AWN), започаткована громадянським суспільством у партнерстві з органами влади, зокрема Міністерством оборони України та Міністерством внутрішніх справ України, а також міжнародними інституціями. Вона є яскравим прикладом того, як потреби жінок-військовослужбовиць стали драйвером системних змін на державному рівні.

Чоловічі застібки на жіночому кітелі

Ірина Нікорак, народна депутатка України, засновниця соціальної ініціативи Arm Women Now, яку реалізує ГО «Смілива Україна», розповідає, що розкручувати справу взялися втрьох із колежанками. Ідея створити жіночу військову форму народилася досить випадково. Під час забезпечення військової частини на Харківщині

одна з дівчат попросила: «Мені, будь ласка, чоловічу форму маленького розміру». Ірина щиро здивувалася – чому саме чоловічу? І почала шукати на українському ринку жіночу військову форменку. З'ясувалося, що це марна справа – ніхто з українських виробників її не відшивав, не постачали й іноземні компанії. Жінки, які долучалися до збройних сил, були змушені використовувати чоловічий військовий одяг.

Чому склалася така ситуація? Силові структури тривалий час залишалися «чоловічою парафією» – їхній спеціальний одяг вдосконалювали, робили комфортнішим, дбали про питання безпеки, осучаснювали дизайн. Теперішній український чоловічий «піксель» виглядає модерново і придатний до використання впродовж тривалого часу. Що стосується жінок, то деякі представники командування різних рівнів загалом не вбачали в цьому проблеми: мовляв, вони вирішили займатися «чоловічою справою», тож нехай адаптуються до наявних умов. За словами Ірини Нікорак, один із командирів пояснив, що замовлень на жіночу форму не роблять, бо в їхній бригаді служить «лише» 200 жінок і дівчат, то навіщо марнувати час на зайві клопоти?!

І тому долати проблеми випадає саме військовослужбовицям. У цивільному житті жоден магазин не продає уніфікований під жіночі та чоловічі потреби одяг. Жіночі штани та джинси мають вищий посад, бо за анатомічною будовою талія у жінок розташована вище, ніж у чоловіків. Чоловіки мають ширші плечі, їхні кітелі не приталені, тож на жіночій фігурі вільно метляються чи складаються в брижі та зморшки. Для когось це не клопіт, але якщо на такий одяг зверху натягти бронезжилет, всі складки одразу даються взнаки, муляють та натирають шкіру. Є ще один аспект: не всяка чоловіча сорочка чи куртка буде

комфортною для жінки, що має великі груди. Це особливості тілобудови та функціональних потреб кожної із статей, і з цим просто необхідно рахуватися.

Є ще один клопіт. Чоловічу форму під потреби жінок нерідко необхідно розпаровувати. Скажімо, куртка розміру М, а штани – Л. У магазині з цим можна розібратися. А в збройних силах така можливість не передбачена.

«Жінка залишається жінкою, їй навіть у військовій формі хочеться собі подобатися. А тут одягаєш чоловічі штани і все – нагадуєш мішок із картоплею».

Військова медицина, позивний «Джаз»

Одне слово, військовослужбовицям доводилося одразу ладнати чоловічі військові комплекти одягу «під себе»: піднімати плечі, звужувати талію, підшивати задовгі штани. За словами військової медицині з позивним «Джаз», бійчиня не має непокоїтися, що під час виконання завдання з неї спадуть заширокі штани або неякісний одяг розійдеться по швах, якщо треба різко присісти чи лягти на землю: зручна та відповідна до потреб форменка – це питання поваги до гідності жінки, її здоров'я та життя. От тільки перешити одяг простіше в мирній обстановці – на лінії фронту відшукати швачку навряд чи вдасться, та й у військових частинах такі не передбачені. Дівчата нерідко замовляють форму із-за кордону через різноманітні інтернет-ресурси. І чекають на неї по кілька місяців, зважаючи на особливості логістики.

Ірина Нікорак згадує, як почали всерйоз вивчати всю цю тематику, запитувати зразки жіночої військової форми за кордоном, щоб зрозуміти, якими є її особливості, чим відрізняються лекала, на що необхідно звернути ува-

гу. Зразки надходили від знайомих і незнайомих людей, навіть отримали однострій від армії США. Відтак закомунікували з українськими виробниками, які на ринку мілітарного одягу працюють уже кілька років і мають відповідний досвід. Знайшли потрібних конструкторів, модельєрів, лекальників, технологів, які допомагали сконструювати лекала для жіночої військової форми. Багато уваги приділяли технічним особливостям. Приміром, добирали тканину, що відповідає вимогам Міністерства оборони щодо військового одягу. Йдеться про тканину ріпстоп, яка сплетена з додаванням нитки посилення таким чином, що залишається стійкою до дірок та розривів, переглядали її навіть у прилади нічного бачення, щоб не було відсвічування.

І першу партію з 30 комплектів надіслали дівчатам на фронт уже наприкінці серпня 2022 року. Там її використовували, тестували, через зворотний зв'язок надходили пропозиції про вдосконалення. У листопаді того ж року передали вже 50 комплектів різних розмірів, зокрема й спідню білизну. Відтак тестували спільно з Міністерством оборони, розробляли технічну документацію для внесення необхідних змін у накази цього відомства. 3 серпня 2023 року Міноборони України затвердило зразок-еталон костюма літнього польового для військовослужбовиць ЗСУ. Відтепер жіноча літня польова форма офіційно поставлена на забезпечення, на початку 2024 року вже відбулася закупівля та постачання форми з відповідним розподілом за військовими частинами. Питання, порушене соціальною ініціативою, зрештою було підтримане державою та імplementоване в системну роботу.¹³⁸

¹³⁸ Укрінформ, 5 серпня 2023 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3744642-u-zsu-zavilasa-polova-forma-dla-zinok-na-cerzi-zinoci-bronezileti.html>

Костюм літній польовий і бронезилет

Сайт проєкту Arm Women Now¹³⁹ завантажується до-сить повільно й на моніторі з'являється повідомлення про необхідність перевірки безпечного з'єднання. Але це можна зрозуміти: проєкт напряду пов'язаний із забезпеченням потреб сектору безпеки та оборони, тому може перебувати в зоні особливої уваги. Наповнення сайту – конкретне та практичне, і тут можна наочно по-знайомитися зі зразками військового одягу для жінок.

Насамперед йдеться про костюм літній польовий (КЛП), який включає штани і кітель, а також білизну – топ і спідне. Ці зразки затверджені на рівні Міністерства оборони. На жаль, сьогодні із 42 стандартизованих зразків військового одягу лише два стосуються жінок. Але активісти також відшивають і передають військово-вслужбовицям жіночі бойові сорочки Ubacs, термобілизну, демісезонну й зимову, та комплект зимової форми – штани та куртку. За стилем український жіночий «пиксель» цілком відповідає чоловічому: такі самі кишені, за-стібки, комірець стійка. Але вона враховує жіночу тіло-будову, тому має абсолютно інші лекала. Для однострою використовують тканину іноземного виробництва, але фурнітура та пошив – вітчизняні.

Особливе питання – бронезилет. Без нього на фронті – ну просто ніяк, але для жінок чоловічий зразок – склад-на штука. Навіть ті, хто має невеликий розмір бюстгаль-тера, серйозно потерпають через стискування грудей. На думку фахівців, надмірні навантаження можуть всерйоз позначатися на здоров'ї жінок (тим паче, якщо значна частина з них на передовій – жінки з розміром XS), на стані їхнього хребта та суглобів, а тривале носіння важ-

¹³⁹ URL: <https://www.armwomennow.com>

кої броні може також спричинити м'язове напруження та фізичне виснаження, вважає лікарка-гінекологиня з понад 20-річним стажем Наталія Лелюх, яка займається волонтерством на деокупованих територіях. Постійний тиск бронезилета та плит на груди може спричиняти не лише хронічний біль, а й запальні процеси та появу новоутворень (кісти, ракові пухлини) у молочних залозах¹⁴⁰. Намагаючись зробити непідходящий «бронік» комфортнішим, дівчата навіть підкладають під нього різноманітні пом'якшувальні вставки тощо.

Ксенія Драганюк, авторка проекту «Землячки. Ukrainian Front», який з березня 2022 року забезпечує військовослужбовиць Сил оборони України якісним базовим спорядженням, розповідає про запити від дівчат стосовно захисної броні. Для когось вони можуть виглядати незвичними, але в кожного свої потреби і на це треба зважати. Наприклад, був запит: *«Я – XS, а груди п'ятого розміру. Потрібна плитоноска, щоб знизу не бовталась, а зверху не тріснула»*. Для іншої дівчини довелося знайти людей, які шують плитоноски під особливу фізіологію. Бо звичайні чоловічі не підходять. Вони мають фіксуватись у різних місцях¹⁴¹.

Один із зразків бронезилета можна побачити в хабі AWN. Беремо в руки, зважуємо – вага не «зашкалює». Євгенія Велика, менеджерка проекту, уточнює: приблизно 4,5 кг. На думку одразу спадає інформація від однієї

¹⁴⁰ Громадське радіо, 19 березня 2024 року.

URL: <https://hromadske.radio/news/2024/03/19/yiy-potribna-bronia-chomu-zhinocha-amunitsiia-tse-vazhlyvo>

¹⁴¹ Рубрика, 2 листопада 2022 року.

URL: https://rubryka.com/article/women-military-uniform/?fbclid=IwAR0z9RPHvXyIz9cRtHiRfERy5He7dg_fPPgK_HbctywoKGhutNRqEqSxSiM

військовослужбовиці з ізраїльської армії, яка повідомила, що її рюкзак із амуніцією важить близько 50 кг¹⁴².

«Ми співпрацюємо з українським виробником «Балістика», який є розробником з відповідним патентом на жіночу плитоноску. Бронежилет випускається в одному розмірі, але регулюється під жінок з різним розміром. Відрізняється тим, що з внутрішньої сторони має спеціальні демпферні амортизаційні вставки, які мінімізують тиск на груди, – пояснює Ірина Нікорак. – Коли ми замовляємо та купуємо бронежилети, щоб безкоштовно передавати жінкам на фронт, беремо їх із плитами ізраїльського виробництва».

У бронежилетах зазвичай використовуються різні плити, це залежить від класу захисту. Тут – третій клас, плита захищає від осколкових поранень. А на фронті зараз, за словами Ірини, 96 % саме осколкових поранень: *«Наша плита зроблена зі спеціального промислового поліетилєну, вона дуже легка – одна важить півтора кілограма. Дві плити плюс плитоноска – от і виходить 4,5-5 кг».*

Народна депутатка пояснює, що в Міністерстві оборони дають бронежилети шостого класу захисту з великими керамічними плитами. Для жіночої анатомії він не годиться, бо не прилягає до тіла через наявність грудей. І вага такого спорядження складає 10-12 кілограмів. Тобто жінки точно відчують різницю. Хоча, звісно, кожен може зробити власний вибір.

Військова форма для вагітних

Військовий одяг для вагітних поки що не стандартизований, але вже користується попитом. Його появу в асортименті пропозицій від AWW вважають не випад-

¹⁴² BBC News Україна, 18 липня 2022 року.

URL: <https://tinyurl.com/4z7ky2w6>

ковою: життя триває, жінки народжують дітей, про їхні потреби необхідно дбати. Звісно, жінок при надії переводять із бойових частин, але згідно із законодавством вони залишаються на службі десь у штабах чи біля інших «паперів» до сьомого чи дев'ятого місяця вагітності – наскільки дозволяє самопочуття. А отже мають бути відповідно вдягнені. У світовій практиці такі підходи вже давно стали нормою. 2008 року міністром оборони Іспанії було призначено юристку Карме Чакон, яка перебувала на сьомому місяці вагітності¹⁴³. У США ще 1970 року скасували правило, згідно з яким жінок звільняли з армії в разі вагітності, а тепер їх безкоштовно забезпечують трьома комплектами відповідної уніформи, спеціальними футболками для годування та одягом для фітнесу¹⁴⁴. Військовий одяг для жінок при надії передбачений і в Німеччині. В Україні першу таку військову форму ГО «Землячки» забезпечила для снайперки та офіцерки ЗСУ Євгенії Емеральд.

*«...для вагітних жінок ми шиемо форму індивідуально, оскільки її розміри залежать від стадії вагітності та змін в об'ємі тіла».*¹⁴⁵

**Ксенія Драганюк,
співзасновниця ГО «Землячки»**

¹⁴³ УНІАН, 13 квітня 2008 року.

URL: <https://www.unian.ua/world/109621-upershe-v-istoriji-ministrom-oboroni-priznacheno-vagitnu-jinku.html>

¹⁴⁴ BBC News Україна, 18 липня 2022 року.

URL: <https://tinyurl.com/4z7ky2w6>

¹⁴⁵ Вільне радіо, 31 серпня 2024 року.

URL: <https://freeradio.com.ua/vid-zhinochoi-formy-ta-sporiadzhennia-do-psykholohichnoi-pidtrymky-iak-orhanizatsiia-zemliachky-dopomahaie-zhinkam-na-fronti-interv-iu/>

Arm Women Now станом на літо 2025 року забезпечила відповідними комплектами вже 200 вагітних військово-вслужбовиць. Ірина Нікорак показує військовій штани з цього комплекту – спереду передбачена спеціальна вставка, яка підтримує живіт майбутньої мами. Коли він стане великим, форму можна відрегулювати завдяки спеціальному фіксатору.

Кажуть, деякі військові командири неохоче відгукуються на пропозиції замовити в свої частини однострій для вагітних, надто вже неординарним він їм видається. Один із таких казав вагітній підлеглий: та приходь у цивільному, хоч у сарафані, але я не потуратиму твоїм «забаганкам». Тому дівчатам переважно доводиться дбати про себе самим, вони шукають комфортний одяг через інтернет, звертаються до різних постачальників, охоче приїжджають і до хабу AWN.

«Приходять сюди й дівчата-захисниці, які вже народили диток, пішли в декретну відпустку. Я вже, мабуть, у десятка малюків стала хрещеною мамою», – радісно розповідає Ірина.

Волонтерки показують ще один елемент військового одягу, який пропонують жінкам, – балаклави. *«Відшиваємо її з мериноса, натуральної тканини, – зауважує Євгенія Велика, – бо в декого флісові можуть спричинювати подразнення, проблеми зі шкірою. А наші до того ж можна використовувати в різних функціях».* Євгенія згортає плетений виріб в акуратну шапку, приміряє, відтак опускає тканину на обличчя – для захисту. А тепер цікава можливість спеціально для дівчат: вона складає балаклаву, повертає головний убір і виріз для очей опиняється позаду, тож пояснює: через нього можна пропустити волосся, наприклад, хвіст чи дреди, це дуже зручно. Навіть у таких дрібницях розробники одягу намагаються подбати про комфорт жінок на фронті.

Скільки коштує військова жіноча форма та як її отримати?

Станом на липень 2025 року Arm Women Now вже передав українським військовослужбовицям 12 тис.+ комплектів форми та тактичної білизни, 1 тис.+ бронежилетів.

Вартість одного комплекту літньої польової форми складає 2 800 грн. Активістки пояснюють, що тривалий час їм вдавалося втримувати нижчу ціну, адже і виробники, і постачальники сировини розуміють, що в даному випадку йдеться не про бізнес. Але інфляційні процеси, інші чинники далися взнаки, тож собівартість виробу зросла.

«Але для військовослужбовиць, які перебувають у зоні бойових дій, ми передаємо форму безкоштовно, – підкреслює Ірина Нікорак. – Досить часто отримуємо запити й від тих, хто служить в інших частинах і не буває на передовій. Але ми все-таки придумали програму, коли вони самі чи за чийогось сприяння можуть купити форму за ціною собівартості».

Вона також пояснює, що громадська організація є неприбутковою та не веде жодної комерційної діяльності. *«У нас немає свого виробництва. Ми за договором співпраці контактуємо з виробниками. Але не хочемо відмовляти тим жінкам, які, наприклад, проходять службу у Львові чи на заході України й також хочуть отримати таку форму. Але я сподіваюся, що вже досить скоро такої потреби не буде, тому що все ж таки налагодиться забезпечення формою з боку держави».*

Активістки повідомили, що вже підписані меморандуми з Міністерством оборони, Національною гвардією, Державною прикордонною службою. В межах цих меморандумів системно забезпечують увесь підрозділ: до

структури часто звертаються бригади з відповідними запитами і офіційними листами.

«Ми повністю забезпечуємо формою бригаду «Азов», інші бригади Нацгвардії – «Рубіж», «Червона Калина», «Буревій». Зараз співпрацюємо з усіма без винятку родами військ. Забезпечуємо як точкові запити конкретно від дівчат у нас, а також співпрацюємо з підрозділами, з бригадами».

**Ірина Нікорак,
засновниця соціальної ініціативи Art
Women Now, народна депутатка України**

Для безкоштовного забезпечення жінок військовим одягом збирають донати. Для України це звична практика, але більшість волонтерів зосереджуються на акціях із закупівлі зброї, транспорту, безпілотників, іншого обладнання і в таких випадках швидко закривають потреби. AWN звертається по підтримку до представників шоу-бізнесу, блогерів, відомих людей, які допомагають у зборі коштів. *«Наприклад, українська телеведуча та громадська діячка Маша Єфросиніна за останні півтора роки закривала нам багатомільйонні збори на берці, на зимову форму, на бронжилети. Стендаперка Лера Мандзюк у всеукраїнському та закордонному турах також збирала кошти і перераховувала на бронжилети і берці»,* – розкриває особливості такої діяльності Ірина Нікорак. Згадує вона і про відомих українських співаків Олександра Пономарьова та Дзідзьо (Михайло Хома), які під час турів проводили різноманітні лотереї та розіграші, щоб забезпечити закупівлю жіночого військового однострою: *«З кожного такого туру вони привозили кошти, які покривають 100 комплектів жіночої форми.*

Нас підтримують і Вакарчук, Дорофєєва, інші зірки. Є і соціально відповідальний бізнес, наприклад, компанія «Епіцентр», яка розробила цілі лінії товарів, щоб забезпечити формою, білизною і берцями бойових медиків-госпітальєрок».

Фонд Олени Пінчук передав рюкзачки для підтримки українських захисниць, які розробили у співпраці з брендом Have A Rest. За інформацією Євгенії Великої, в ньому є багато корисних для жінок речей – навіть тести на вагітність, на СНІД, необхідні медикаменти.

Такі соціальні активності відомих людей не лише сприяють збору донатів, але й поширюють інформацію про можливості Arm Women Now. Про цей проєкт також дізнаються із медіа, соціальних мереж та завдяки «черезтинному радіо»: повідомленнями діляться ті, хто вже скористався підтримкою волонтерок. І військовослужбовиці охоче відвідують хаб проєкту. Комусь потрібен повний комплект форми та білизна, а хтось зупиняється лише на чомусь окремому. Головне – є взаємодія та підтримка, завдяки яким соціальна ініціатива успішно втілюється. У хабі AWN проводяться різноманітні лекції, тренінги, заходи на системній основі для військовослужбовиць та ветеранок.

Сильні жінки сильної країни

За донат для військової форми в Arm Women Now можна придбати унікальне видання, підготовлене організацією наприкінці 2024 року. Йдеться про книгу Ірини Нікорак «Сильні жінки сильної країни», надруковану за підтримки НАТО двома мовами – українською та англійською. Передмови до книги написали генерал Валерій Залужний, Головнокомандувач Збройних Сил України (2021-2024 рр.) та Ірен Фелін, Спеціальна представниця

Генерального секретаря НАТО у справах жінок, миру і безпеки.

Ідея зустрітися з українськими жінками-захисницями, взяти у них інтерв'ю в зоні бойових дій, де вони виконують бойове завдання, виникла 2023 року. Щоб поширити історії, того ж року волонтерки започаткували Arm Women Channel для YouTube. *«Наша мета – не лише розповісти ці історії, але і збудувати спільноту підтримки в усьому світі. Ми віримо, що кожна історія заслуговує бути розказаною, і ми прагнемо збільшити свідомість про життя та досягнення наших захисниць»*¹⁴⁶, – зазначено на сайті структури.

Засновниця ініціативи згадує, як своєю невеличкою командою плюс дві дівчини-операторки та водій об'їздили лінію фронту. Часто інтерв'ю брали просто під російськими обстрілами. Спілкувалися з бійчинями на Донбасі – і в Часовому Яру, і в Покровську, яке було ще тоді тиловим містом. Підготували 50 інтерв'ю. Потім цікавилися статистикою переглядів у YouTube: на першому місці була Україна, потім – росія, далі – європейські країни, США, Ізраїль, навіть Австралія була в списку. Це величезна географія країн, інтерес був широким.

Відтак 30 історій лягли в основу книги. *«Хотілося б, звісно, набагато більше. Ми так обирали, щоб це були дівчата, які різні бойові посади обіймають, у яких різна життєва історія. Є ті, хто з університету доєдналися до армії, і ті, хто в полоні були. На жаль, за кілька місяців до публікації книги дві героїні загинули»*, – ділиться Ірина Нікорак. Вона називає видання «маніфестом незламності українських жінок». І каже, що дарує його президентам різних країн, зокрема нещодавно – президенту

¹⁴⁶ URL: <https://armwomennow.com/#youtube>

Чехії Петру Павелу. «Ми вже презентували її в Нідерландах, Швеції, робили спеціальну виставку в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі. Ділилися своїм досвідом, тому що практично всі країни з європейської спільноти, які є членами НАТО, не мають таких прогресивних реформ речового забезпечення, які є зараз в Україні. Тому ми з великим задоволенням цим досвідом ділимося».

«60 тисяч жінок служать в українській армії, багато з них – на передовій. Ініціатива Arm Women Now розробила спеціалізовану уніформу для військовослужбовиць. Виставка на базі Кромгут у Нідерландах абсолютно справедливо віддає шану цим героїням. Навіть у Нідерландах є ще чому вчитись».

**Рубен Брекелманс,
міністр оборони Нідерландів**

«Після десятиліть зусиль із впровадження гендерних підходів в арміях відсутність уніформи та спорядження, спеціально розробленого для жінок, залишається серйозною проблемою в багатьох країнах. Ця виставка підтверджує нашу відданість перетворювати принципи порядку денного WPS у реальні дії – знімати бар'єри для повноцінної участі жінок у безпеці та обороні».

**Ірен Феллін,
Спеціальна представниця Генсека НАТО з питань жінок, миру і безпеки**

Ініціатива Arm Women Now уже викликає інтерес у структур оборони країн-членів НАТО та партнерів, які шукають ефективні моделі інтеграції жінок у сектор безпеки.

AWN розглядається як приклад системного, практичного і видимого підходу до гендерної трансформації з потенціалом для:

- впровадження в країнах, що модернізують свої збройні сили;
- запуску національних програм адаптованої уніформи та спорядження;
- створення хабів психологічної та лідерської підтримки для жінок у службі та після неї;
- розвитку ветеранських лідерських програм із трансформацією бойового досвіду у громадянське лідерство.

«Ми починали з форми. Зараз у нас набагато більше проєктів. Намагаємося реалізовувати ті, які допомагатимуть в адвокації прав жінок у секторі безпеки та оборони, а також всеукраїнського й міжнародного визнання жіночого лідерства», – наголошує Ірина Нікорак. У цих питаннях активно співпрацюють з громадським сектором, державними структурами. На початку 2024 року ГО «Смілива Україна» отримала грантову підтримку в межах програми грантів швидкого реагування від МБФ «Український Жіночий Фонд» для проведення першого Міжнародного форуму «Захист і повага. Роль жінок задля досягнення миру». Серед його учасників були військовослужбовиці та ветеранки, провідні експертки галузі, представники й представниці неурядових і міжнародних організацій, органів влади. На форумі обговорювалися такі актуальні питання, як бойовий досвід українських жінок та їхнє бачення нової ветеранської політики; адаптація суспільства під потреби ветеранок і ветеранів; гендерно чутливе реформування сектору безпеки та оборони; економічна спроможність жінок як рушійна сила повоєнного відновлення України.

Організація таких зустрічей стала традицією: наприкінці листопада 2025 року в Києві відбувся другий Міжнародний форум «Роль жінок задля досягнення миру. Від слів – до рішень, від ідей – до дій». Участь у ньому взяли представники державних органів влади, сектору безпеки та оборони, громадських і міжнародних організацій. Учасники обговорили практичні інструменти для розширення можливостей жінок у збройних силах, їхнього долучення до процесів ухвалення рішень на всіх рівнях¹⁴⁷. На думку військовослужбовиць, які зустрічалися для дискусії, такі заходи запроваджують зміни, що роблять українську армію сильнішою.

¹⁴⁷ URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=1575877760264420>

РОЗДІЛ 11. ГЕНДЕРНІ АУДИТИ БЕЗПЕКИ ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ

Підземне укриття, в якому ховаємося під час небезпечних ракетних обстрілів з боку росії, було побудоване кілька десятиліть тому – ще за часів «холодної війни». Через залякування радянської пропаганди споруда виконана «на совість»: глибоко під землею розташовані заплутані лабіринти приміщень з товстими стінами та міцними дверима, через які не просочуються жодні звуки. Люди, які ховаються тут, розходяться по різних кутках – практично неможливо відстежити, хто й де перебуває. Але до «нашої» кімнати, де розташовуємося родиною разом із собакою, завітала молоденька студентка на ім'я Влада: ніяково попитала, чи може перебувати тут разом із нами. Відтак прийшла вдруге, втретє, а згодом вже прибігала першою і телефонувала нам: чи будете? Зрештою пожартували до неї: чому киваєш на нас – займай будь-яку вільну кімнату, тут їх повно. А вона так серйозно: боюся! Раптом хтось її тут перехопить – інші й не почують. Тим паче, що атаки країни-агресорки відбуваються здебільшого вночі, це посилює всілякі ризики.

Безпека – одна з базових потреб людини. Жінки та дівчата потребують її особливо гостро, зважаючи на різні ризики, яким можуть піддаватися. Вони можуть стикатися з гендерно зумовленим насильством навіть у громадському просторі – на вулицях і в скверах, у транспорті та не завжди розраховують на допомогу інших.

Після початку широкомасштабної війни росії проти України для цивільного населення виникли нові виклики у цій сфері: ракетні обстріли, мінна небезпека, розтрощені помешкання, пошкоджене дорожнє покриття, блекаути та відсутність тепла, доступність до укриттів, погіршення стану води та повітря в результаті руйнування інфраструктурних об'єктів і промислових підприємств. Питання безпеки змушують багатьох людей залишати рідну місцевість, що збільшує міграційні потоки та зрештою може спричинити серйозну демографічну кризу. Створення безпечного середовища – не лише прагнення комфорту, але й уміння вижити та вистояти. Тому не випадково, що запитаними стають інструменти, здатні виявити та оцінити проблеми щодо безпечного перебування на різних територіях і запропонувати алгоритми для їхнього подолання.

До розробки таких інструментів долучився Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я»¹⁴⁸ (УФГЗ), який запропонував власні рекомендації з проведення аудиту безпеки та привернув увагу широкої громадськості до цієї проблеми.

Безпечні міста і громадські простори

2010 року ООН Жінки започаткував Глобальну Флагманську ініціативу «Безпечні міста та безпечні громадські простори для жінок і дівчат», яка мала на меті впровадити моделі протидії та запобігання гендерно зумовленому насильству в громадських місцях. Вона була широко підтримана в різних країнах, станом на 2020 рік

¹⁴⁸ URL: <https://www.healthright.org.ua/>

понад 50 міст з усього світу запустили відповідні комплексні програми¹⁴⁹.

«Аудит безпеки – це значно більше, ніж просто фізична оцінка простору громади. Це інструмент, що дозволяє побачити середовище і громаду, її потреби очима тих, хто там проживає та щодня стикається з ризиками, насамперед – жінок і дівчат. Аудити допомагають виявити бар'єри доступу, потенційні загрози насильства, дискримінації або стигматизації, а також визначити точки для вдосконалення інфраструктури та сервісів у громаді. У контексті війни така робота набуває ще більшої ваги, адже йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про фундаментальні права: на захист, гідність, допомогу та відновлення».

**Галина Скіпальська,
виконавча директорка УФГЗ**

2018 року до ініціативи долучилася й Україна, наймобільнішими в цих питаннях виявилися неурядові організації, зокрема Українська фундація громадського здоров'я. Спільно з ООН Жінки в Україні вона взялася до імплементації пілотної програми «Рубіжне – безпечне місто» у м. Рубіжне Луганської області.

«Вибір Рубіжного в 2019 році був водночас стратегічним і символічним. Ми свідомо обрали територію, яка

¹⁴⁹ Рубіжне – перше місто в Україні, що прийняло місцеву програму «Безпечні міста та громадські простори для жінок та дівчат», UNDP, 3 червня 2020 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/rubizhne-pershe-misto-v-ukrayini-shcho-pryynalo-mistsevu-prohramu-bezpechni-mista-ta-hromadski-prostory-dlya-zhinok-ta>

перебувала в умовах тривалого конфлікту, високої соціальної напруги та обмеженого доступу до послуг. Саме такі громади потребують першочергової уваги, навіть попри ризики. Рубіжне було обране як пілотне місто завдяки підтримці з боку Рубіжанської міської ради та Луганської обласної військово-цивільної адміністрації, а також через високу залученість місцевої громади – як жінок, так і чоловіків. Проведення першого аудиту в таких умовах стало не лише фаховим викликом, але й актом солідарності з людьми, які жили в зоні ризику. Ми прагнули продемонструвати, що навіть у найнебезпечніших умовах безпека жінок і дівчат має залишатися пріоритетом», – зазначила заступниця директора з питань гендерно зумовленого насильства та психічного здоров'я УФГЗ Анна Саєнко.

Щоб з'ясувати поширеність сексуального насильства та сексуальних домагань щодо жінок і дівчат у громадських місцях, вивчити фактори ризику, наслідки та стратегії реагування жінок на такі ситуації, було проведено оглядове дослідження. Воно включало аналіз місцевих практик, адміністративних даних, інтерв'ю з депутатами міської ради, керівниками і спеціалістами її виконавчих органів, медичних і соціальних закладів, Національної поліції, представниками медіа і місцевих неурядових організацій, а також 10 фокус-груп із представниками і представницями місцевої громади (всього 83 учасники) та 4 інтерв'ю з жінками, які могли мати більший ризик сексуальних домагань та інших видів насильства, зокрема жінок, які живуть з ВІЛ, жінок з інвалідністю. За десятьма маршрутами в місті було проведено аудит безпеки

– він охопив понад 80 % площі громадських місць¹⁵⁰. Результати цієї ґрунтової роботи дозволили міській раді Рубіжного у червні 2020 року вперше в Україні ухвалити місцеву програму із протидії сексуальному насильству, спрямовану на створення безпечних та сталих міст¹⁵¹.

Розробка Методичних рекомендацій

Співпраця УФГЗ та ООН Жінки мала продовження у підготовці в 2021 році Методичних рекомендацій з проведення аудиту безпеки та реалізації Глобальної Флагманської ініціативи¹⁵². Це було певне узагальнення напрацювань у цій царині з практичними рекомендаціями, якими могли скористатися територіальні громади для подальшої роботи в цьому важливому напрямку. Тому УФГЗ організувала проведення тренінгів, семінарів, вебінарів з вивчення методики здійснення аудиту безпеки на місцевому рівні для представників і представниць місцевої влади, громад, соціально-психологічних служб, постраждалих від гендерно зумовленого насильства, сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), працівників притулків, Нацполіції, груп самопомоги, громадських активісток та інших. У 16 цільових громадах (9 – у Луганській області, 6 – у Донецькій та 1 – в Запорізькій) проведені аудити безпеки,

¹⁵⁰ Оглядове дослідження «Рубіжне – місто, безпечне для жінок та дівчат», СоціоКонсалтинг. URL: <https://sociocon.org/doslidzhennia/vyvchennia-hromadskoi-dumky/ohliadove-doslidzhennia-rubizhne-misto-bezpechne-dlia-zhinok-ta-divchat/>

¹⁵¹ Рубіжне – перше місто в Україні, що прийняло місцеву програму «Безпечні міста та громадські простори для жінок та дівчат», 3 червня 2020 року, UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/rubizhne-pershe-misto-v-ukrayini-shcho-pryynyalo-mistsevu-prohramu-bezpechni-mista-ta-hromadski-prostory-dlya-zhinok-ta>

¹⁵² URL: <http://safecityprogram.tilda.ws/>

за результатами яких у 11 громадах були ухвалені цільові програми щодо запобігання та протидії сексуальним домаганням та іншим формам гендерно зумовленого насильства щодо жінок і дівчат у громадських місцях.

Важливий момент проведення аудитів безпеки – до них активно залучалися члени місцевих громад. Це допомогло «почути» їхній голос, врахувати потреби під час наступної розробки програм. Особливої актуальності такі підходи набули після початку повномасштабної агресії росії – опрацювання питань безпеки стало активністю місцевих мешканців, зокрема жінок і дівчат, посилюючи їхню роль у громадах.

«Найскладніше – побачити та правильно інтерпретувати «невидиму» небезпеку. Часто фізичний простір може виглядати звичним або «нормальним», але під час глибокого аналізу виявляються критичні загрози: відсутність освітлення, ізольовані маршрути, зруйновані будівлі, непридатні для пересування груп з інвалідністю середовища. Водночас найбільша цінність – це зустрічі з жителями громади, зокрема з жінками, які відкрито діляться своїм досвідом. Їхні голоси – це серце аудиту. Саме вони допомагають зрозуміти, що справді є безпечним, а що – лише здається таким. Завдяки такій участі громад аудит перетворюється з оцінки на інструмент змін».

**Ганна Лемешко,
координаторка проєктів УФГЗ**

Оскільки йдеться про поширення позитивного досвіду, УФГЗ також зосередилася на такій роботі. Впро-

довж двох місяців, у вересні-листопаді 2023 року, вона провела 14 дводенних тренінгів на тему: «Створення безпечного простору у громаді: Методика проведення аудитів безпеки», участь в яких взяли представники та представниці 28 громад з Вінницької, Житомирської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Хмельницької, Львівської, Закарпатської, Волинської, Одеської, Чернівецької, Херсонської областей. Загалом у заходах взяли участь понад 350 учасників і учасниць, які отримали інструменти та практичні навички проведення аудиту безпеки територій громад.

Зацікавленість у методиці здійснення аудитів безпеки почали виявляти суб'єкти в різних регіонах України. Якщо на початках цим питанням займалися переважно неурядові організації за сприяння міжнародних структур, то вже невдовзі увагу до нього виявили й місцеві органи влади, бо саме вони мають ухвалювати необхідні рішення для захисту та підтримки інтересів і потреб місцевих жителів. Але проведення аудитів безпеки – це не лише «забіг на коротку дистанцію», не просто одноразова спроба розібратися з усіма відповідними проблемами та поставити на цьому жирну крапку. Функціонування територій – це процес розвитку, урізноманітнення, оперативного реагування на нові проблеми, планування вагомих процесів на перспективу. Тому ситуація з питаннями безпеки повинна перебувати під постійним моніторингом: з часом можуть виникати нові небезпеки чи виклики, з'являтися невраховані ризики. Це потребуватиме проведення наступних аудитів безпеки. А також – залучення до відповідної роботи нових учасників у різних громадах, які раніше цим не займалися. Як допомогти налагодити стратегічне планування такої діяльності, зробити її системною?

Навчити студентів, допомогти громадам

2023 року Українською фундацією громадського здоров'я в межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: відповідь на виклики війни» було підготовлено Методичний посібник з проведення аудиту безпеки «Створення безпечного громадського простору: аудит безпеки та рекомендації»¹⁵³, який рекомендовано Вченою радою факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, що офіційно надає посібнику статус навчального з подальшим його використанням у освітньому процесі. Важливо, що посібник розроблений в сучасних умовах – з урахуванням викликів широкомасштабної агресії рф та нових безпекових ризиків. Матеріал у ньому викладений просто та доступно, щоб допомогти місцевим територіальним громадам самостійно проводити аудити безпеки.

Для популяризації посібника та поширення теми аудитів безпеки УФГЗ було проведено широку інформаційну кампанію: зокрема загальнонаціональний телеканал «ЕСПРЕСО» підготував інформаційний сюжет «28 громад втілюють проект «Жінки. Мир. Безпека»: відповіді на виклики війни»¹⁵⁴ (охоплена аудиторія оцінюється у 286 700 глядачів у етері та 12 000 переглядів на Ютубі). На основі посібника також створено інформаційно-просвітницьке відео з елементами графіки/анімації та жестовою мовою¹⁵⁵. Підготовлено низку публікацій у Фейсбуці.

¹⁵³ URL: <https://www.healthright.org.ua/ab-ua-2023>

¹⁵⁴ URL: <https://m.youtube.com/watch?t=822&v=1gPP7v9oXNE&feature=youtu.be>

¹⁵⁵ URL: <https://www.facebook.com/share/v/3GbyazxKfDRlKjWn/?mibextid=WC7FNe>

Також створено три відеосюжети про досвід проведення аудитів безпеки в Бібрській територіальній громаді Львівської області¹⁵⁶, Житомирській територіальній громаді¹⁵⁷, Валківській територіальній громаді Харківської області¹⁵⁸.

Узагальнення та поширення набутого досвіду

Ідея проведення аудитів безпеки територій, яка народилася як ініціатива громадських і міжнародних організацій, за кілька років втілилася у цікавий досвід, вартий поширення. У 2024-2025 роках у межах проекту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом» для представників 38 територіальних громад із 19 регіонів України було проведено тренінги та забезпечено експертний супровід цих громад у здійсненні аудитів безпеки. Станом на початок 2025 року 34 з 39 цільових громад уже здійснили аудити безпеки та склали відповідні звіти для подальшої адвокації необхідних змін.

У цей період постала необхідність написання єдиного посібника, який узагальнює методологію проведення аудитів безпеки різних ключових елементів безпечного середовища та пропонує необхідні алгоритми дій для різних суб'єктів, зацікавлених у їхній реалізації, – об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), місцевих органів влади, територіальних громад, неурядових організацій, міжнародних структур, а також представників населення, чия думка має бути неодмінно врахована під час упорядкування та переобладнання громадського простору. Тому в рамках згаданого вище

¹⁵⁶ URL: https://youtu.be/01_vZYAhhR8?t=3614

¹⁵⁷ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5WbuuFDQlJQ&t=6053s>

¹⁵⁸ URL: <https://youtu.be/AczAUzsm9-o?t=913>

проекту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом» Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики за експертної підтримки Міністерства соціальної політики, у співпраці з УФГЗ та за фінансової підтримки Уряду Великої Британії було створено робочу групу, яка узагальнила напрацьовані раніше матеріали у цій сфері, пропозиції, національні законодавчі вимоги та підходи, закладені в Національному плані дій на виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2025 року, міжнародний досвід у реалізації цих питань, концепції розвитку територій та транспортної інфраструктури, позиції до мінімізації наслідків воєнних дій росії проти України тощо та підготувала українською та англійською мовами Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків¹⁵⁹.

Насамперед слід зауважити, що посібник розрахований на широке коло користувачів. Йдеться про представників державних органів влади, органів місцевого самоврядування, представників сектору безпеки та оборони, громадських організацій, експертів і експерток, активісток і активістів, які докладають зусилля у сфері забезпечення громадської безпеки та прав людини. Тобто необхідно усвідомити, що питання безпеки терито-

¹⁵⁹ Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.

URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-audit-u-ukr/,

https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-audit-u-angl/

рій згуртувало багатьох натхненників і реалізаторів тих змін, які назріли та мають на меті осучаснити й убезпечити перебування в населених пунктах, у територіальних громадах. Посібник містить детальні алгоритми для оцінки безпеки, опитувальні анкети, чек-листи та інші практичні інструменти, які можуть бути використані під час проведення аудиту безпеки в громадах¹⁶⁰.

Проведення аудиту безпеки є важливим процесом, оскільки дозволяє визначити соціальні та структурні проблеми, які впливають на безпеку різних груп населення, зокрема вразливих. Методологія, запропонована в посібнику, поділяє процес аудиту на кілька етапів:

1. Попередній аналіз безпекових викликів – збір даних про інфраструктуру, наявні проблеми та скарги населення;

2. Проведення безпекового аудиту – оцінка територій, укриттів та транспорту за спеціально розробленими чек-листами та опитування населення;

3. Формування рекомендацій – розробка конкретних пропозицій щодо поліпшення безпеки з урахуванням гендерної чутливості та інклюзивності;

4. Адвокація змін – презентація та роз'яснення результатів аудиту органам влади, громадським організаціям та зацікавленим сторонам для подальшого впровадження рішень¹⁶¹.

¹⁶⁰ Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.

URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-ukr/,
https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-angl/

¹⁶¹ Те саме джерело.

Ключові елементи безпечного середовища

У Практичному посібнику зазначається, що ключовими елементами безпечного середовища є громадські території, транспортна система та укриття. Вони повинні відповідати сучасним підходам і забезпечувати рівний доступ для всіх громадян: *«Територіальна безпека передбачає якість інфраструктури, наявність належного освітлення, безпечні маршрути для пересування, а також доступність укриттів у критичних зонах»*¹⁶².

Під час війни, що триває, особливого значення набуває транспортна безпека. Йдеться не лише про безпеку руху та різні чинники, пов'язані з нею, а й про те, що в умовах воєнного стану транспорт використовується не лише для перевезень, але й для евакуації населення та доставки гуманітарної допомоги. І це один із серйозних викликів: збройні сили рф спеціально спрямовують свої атаки на об'єкти критичної інфраструктури, руйнують їх. Так, 13 квітня 2025 року, під час християнського свята Вербної неділі, одна з двох балістичних російських ракет, які вдарили по Сумах, поцілила в тролейбус із містянами. В результаті такого терористичного акту загинуло 34 мирних мешканці, серед них двоє дітей¹⁶³, 117 людей постраждали, зокрема 15 дітей. Тому для органів влади

¹⁶² Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.

URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-audit-ukr/

¹⁶³ «Тролейбус смерті», десятки жертв і реакція на балістичний терор у Сумах: головне, РБК-Україна, 13 евітня 2025 року.

URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/trolleybus-smerti-desyatki-zhertv-i-reaktsiya-1744566345.html>

забезпечення функціонування громадського транспорту та його безпечності стали одними з головних завдань.

Не меншого значення має і безпека укриттів, де цивільне населення перебуває під час ракетних небезпек з боку країни-агресорки росії. Якість таких укриттів не завжди відповідає сучасним потребам, деякі не враховують особливих запитів жінок і дітей, не мають інтернет-зв'язку, не забезпечені речами першої необхідності, не облаштовані для тривалого в них перебування тощо. Оскільки наразі війна ще триває, питання такого виду безпеки не втрачає актуальності, і Практичний посібник звертає на це особливу увагу.

Міжнародні ініціативи та методології ООН і інших міжнародних організацій надають важливі орієнтири для створення стандартів безпеки в громадських просторах, фокусуючись на потребах жінок і вразливих груп. У своїх проєктах з розвитку інфраструктури Світовий банк розробляє стандарти безпеки для громадських просторів, які включають не лише фізичну захищеність, а й оцінку впливу на суспільну мораль, соціальну інтеграцію та рівність доступу до безпеки для різних груп¹⁶⁴. Посібник пропонує адаптувати найкращі практики до українського сьогодення, включити комплексні підходи до моніторингу безпеки громадських місць.

Посібник містить і практичні приклади використання аудиту безпеки в різних країнах світу. Наприклад, у бразильських містах Ріо-де-Жанейро та Сан-Паулу рівень безпеки в парках, на вулицях, зупинках транспорту оцінюється за участі жінок, це дозволяє краще зрозуміти, як

¹⁶⁴ The World Bank. Environmental, Health, and Safety General Guidelines. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/zh/157871484635724258/pdf/112110-WP-Final-General-EHS-Guidelines.pdf>

саме вони уявляють їхню безпечність і що пропонують зробити для її гарантування. В результаті на багатьох вулицях були встановлені додаткові камери спостереження, на зупинках громадського транспорту з'явилися спеціальні інформаційні панелі, де нагадується про права жінок та про те, як діяти у випадках насильства¹⁶⁵.

У Швеції аудити безпеки дозволили поліпшити освітлення на вулицях, провести належний контроль за станом будівель та територій, а також забезпечити рівний доступ до безпечних зон. Ця країна активно розвиває систему моніторингу безпеки на транспорті, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які загрози або зміни в ситуації¹⁶⁶.

У посібнику визначаються й ризики, з якими можна стикнутися під час проведення аудиту безпеки. Насамперед йдеться про те, що може бракувати координації дій між органами влади на національному та місцевому рівнях: різні регіони можуть мати власні підходи до забезпечення безпеки, які не узгоджуються з баченням інших регіонів, що не дозволяє раціонально використовувати ресурси для цього. Інший ризик – недооцінювання участі в процесах аудиту безпеки неурядових організацій. Нерідко владні структури орієнтуються лише на власні можливості та підходи, хоча саме громадські організації спроможні підвищити ефективність аудиту під час збору даних, визначенні реальних потреб громади та її представників. До ризиків слід віднести і можливі пси-

¹⁶⁵ Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.

URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_provaydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-ukr/

¹⁶⁶ Те саме джерело

хологічні наслідки проведення аудиту безпеки для його учасників. Наприклад, опитування постраждалих може спровокувати їхню повторну травматизацію, тому вони ладні відмовлятися від таких розмов, брати участь у заходах аудиту, що також знижує його результативність.

Одним із серйозних бар'єрів для інтеграції результатів аудиту безпеки також може стати брак належного фінансування, передбаченого для цих питань. За відсутності коштів місцеві органи влади можуть відкласти реалізацію необхідних заходів, що зрештою не лише применшує їхню ефективність, але й загалом викликає розчарування та скептичне ставлення до змін у членів територіальної громади.

У посібнику рекомендується забезпечити безперервне залучення громадських організацій, активістів/активісток і представників/представниць уразливих груп до всіх етапів проведення аудиту безпеки. Також рекомендується створення платформ для зворотного зв'язку, на яких громади можуть повідомляти про проблеми безпеки у своїх районах, а також впровадження регулярних консультацій з вразливими групами¹⁶⁷.

Серед інших рекомендацій – розробка стандартизованих процедур для інтеграції результатів аудиту в планування місцевих інфраструктурних проєктів і політику безпеки; підготовка дорожніх карт із чіткими терміна-

¹⁶⁷ Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.

URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-ukr/,
https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-angl/

ми впровадження та відповідальними виконавцями. Для моніторингу безпеки пропонується використовувати сучасні інструменти – системи відеоспостереження, мобільні додатки для повідомлення про порушення безпеки, платформи для збору даних в реальному часі¹⁶⁸. Таким чином можна оперативно відгукуватися на безпекові ризики, впливати на поліпшення ситуації безпеки.

У Практичному посібнику подаються нормативно-правові документи, які забезпечують організацію та проведення аудитів безпеки на території України. Це також стане в пригоді тим структурам, які безпосередньо займатимуться такою роботою. У ньому детально описуються всі нюанси підготовки аудиту та його подальшого проведення: планування, формування робочих груп, узгодження співпраці з різними структурами та органами влади, оформлення документації, визначення пріоритетних цілей, проведення спостережень, суспільні обговорення та багато інших заходів.

¹⁶⁸ Практичний посібник з проведення аудиту безпеки територій, укриттів, на транспорті та реагування на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, 2025 рік.
URL: https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/healthright-600_pr-posib_prov-aydyt/attachment/praktichnij-posibnik-z-provedennya-auditu-ukr/

«Спочатку ставлення до аудитів було настороженим – як до чергової перевірки. Але коли представники місцевої влади розуміють, що йдеться про спільну роботу, а не критику, що це – поліпшення умов для їхніх громадян, вони активно включаються в процес. Для багатьох громад аудит стає першим кроком до глибшого діалогу з жінками, молоддю, людьми з інвалідністю. І найважливіше: після проведення аудиту громади ініціюють позитивні зміни. Це говорить про головне – процес працює».

**Ольга Лопушанська,
заступниця директора
з програмних питань УФГЗ**

Тривалий час аудити безпеки в Україні проводилися виключно за ініціативою громадських організацій. Для органів влади долучення до таких заходів було цілковито добровільною справою, а отже унеможливлювало поширення цієї практики на всю країну. Сьогодні питання безпеки виходять на лідерські позиції, дедалі більше державних структур, органів місцевого самоврядування прагнуть долучитися до такої роботи, дбаючи про інтереси й потреби населення, особливо його вразливих груп. Тому сьогодні планується унормувати практичне застосування методичних рекомендацій з проведення аудитів безпеки територій громад, укриттів, громадського транспорту. Це вагомий крок до реалізації сучасних стандартів безпечного середовища та його подальшого розвитку.

Завдяки постійній співпраці з Національним агентством України з питань державної служби України та його головою Наталією Алюшиною, а також Вищою

школою публічного управління (директорка – Юлія Лихач) забезпечено інституалізацію підходу аудитів безпеки. На основі розробленого Посібника експертами та експертками розроблено, затверджено та погоджено «Загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації» (наказ Вищої школи публічного управління № 78-ОД/25 від 27 травня 2025 року) та онлайн-курс «Аудит безпеки (територій, укриттів, транспорту): практичний онлайн-курс», який забезпечить сталу підготовку фахівців у громадах. Онлайн-курс розміщено на освітній онлайн-платформі «StudyЯ»: <https://study.hs.gov.ua/courses/audit-bezpeky/>.

Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 11 листопада 2025 року № 151-25 «Про погодження програм підвищення кваліфікації» схвалено навчальну програму «Впровадження аудиту безпеки територій, укриттів, транспорту з урахуванням потреб різних груп жінок та чоловіків»¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 11 листопада 2025 р. № 151-25 «Про погодження програм підвищення кваліфікації». URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-pohodzhennia-prohram-pidvyshchennia-kvalifikatsii-35>

РОЗДІЛ 12. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ІНТЕГРАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ ПІДХОДІВ У СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сектор безпеки та оборони (СБО) України активно запроваджує підходи гендерної рівності у свою діяльність, і це не випадково. До служби в ньому залучається дедалі більше жінок і дівчат: сьогодні стало звичним, що жінки-поліцейські патрулюють вулиці, рятувальниці заступають на чергування у пожежних частинах, слідкують за радіаційним захистом, працюють кінологами під час надзвичайних ситуацій. Після початку російсько-української війни жінок побільшало в лавах Збройних Сил України, станом на 1 січня 2025 року військову службу проходили понад 70 тис. жінок, 5,5 тис. із яких перебували на передовій¹⁷⁰.

Такі перетворення демонструють позитивну статистику, але чи стали вони системними? Чи вдається уникати стереотипів і упереджень про те, що безпека та захист миру – це винятково «чоловічі питання»? Ствердну відповідь поки що важко дати. Світоглядне виховання – процес тривалий, воно залежить і від розуміння проблеми, від знання нормативно-правової бази, успішних практик

¹⁷⁰ Суспільне новини, 8 березня 2025 р.

URL: <https://susplne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilkinok-sluzat-v-zsu/>

досягнення гендерної рівності, формування гендерної культури та чутливості. Значною мірою вирішення цих питань покладається на систему освіти, зокрема в секторі безпеки та оборони. Сьогодні вона суттєво модернізується: гендерні підходи використовуються і в підготовці викладацького складу, і в напрацюванні інструментарію для організації освітнього процесу. Значною мірою такої роботі посприяли Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України¹⁷¹, розроблені українськими науковцями з урахуванням міжнародних стандартів.

Підготовка Методичних рекомендацій

До вищих навчальних закладів СБО вступає дедалі більше дівчат. Так, Київський військовий лицей ім. І. Богуна перші 20 курсанток поповнили 2019 року, а вже 2020 та 2021 років таких було по 38, у 2022-2023 роках – по 32. Відповідні тенденції можна спостерігати й в інших закладах освіти сектору. І одразу постає питання: наскільки адаптованими до таких змін є їхні навчальні програми, наскільки гендерно чутливим є самий освітній процес?

Викладання гендерної тематики в інститутах сектору безпеки та оборони розпочалося вже певний час тому. Переважно це були спеціалізовані курси та факультативи, які запроваджувалися на експериментальних засадах. Здебільшого їх ініціювали та розробляли у співпраці з громадськими організаціями, наприклад із ГО «Ла Страда-Україна», Інформаційно-консультативним жіночим центром та іншими, які просували питання рів-

¹⁷¹ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/10/HEI%20eng_web.pdf

ності прав і можливостей жінок і чоловіків, усунення різних видів дискримінації та налагодили для цього хороші взаємини з конкретними закладами освіти. Але нерідко їхні викладачі через брак гендерних компетенцій мали неточне чи поверхове трактування цієї теми, цілей та інструментів впровадження гендерної політики у сфері безпеки та оборони. Гендерні підходи не завжди враховувалися в навчальних програмах, попри сучасні суспільні запити. Ситуацію необхідно було докорінно змінювати: потрібна була державна підтримка для розробки та розширення навчальних програм за гендерною тематикою й уніфікації стандартів її викладання.

Тому 2017 року з ініціативи Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, у співпраці з ООН Жінки та за сприяння Уряду Швеції було проведено «Оцінку гендерного впливу на сектор безпеки та оборони України»¹⁷². Воно стало своєрідним індикатором визначення важливості самої теми для перспектив розвитку СБО, необхідності підготовки особового складу інститутів сектору для «гендерного осучаснення» навчального процесу, окреслило прогалини в такій роботі, які необхідно було заповнити.

Того ж року (2017) колективом авторок було підготовлено перший інформаційно-навчальний посібник для фахівців сектору безпеки за підтримки Офісу координатора проєктів ОБСЄ в Україні¹⁷³, що розпочало роботу з

¹⁷² Оцінка гендерного впливу на сектор безпеки та оборони України 2017 року. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2018/Gender%20Impact%20Assessment%20Ukraine%202017_EN_fin.pdf

¹⁷³ «Жінки. Мир. Безпека»: інформаційно-навчальний посібник для фахівців сектору безпеки, Київ-2017. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/5/3/386423.pdf>

навчально-методичного забезпечення формування гендерних компетенцій фахівців СБО і фахівців соціальної сфери (для них також було підготовлено відповідний посібник¹⁷⁴).

Інформаційно-навчальний посібник розроблений для фахівців, які працюють у структурах Міністерства внутрішніх справ України і, перш за все, Національної поліції. Посібник надає інформацію та загальні поняття щодо чинного міжнародного та національного законодавства, висвітлює гендерні проблеми в сучасній Україні, слугує довідником з питань надання допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, зокрема пов'язаного з конфліктом. Особливу увагу посібник приділяє опису політик, спрямованих на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і сектором безпеки, а також висвітлює шляхи оскарження та розслідування випадків гендерної дискримінації та надає приклади позитивних практик у демократичному формуванні сектору безпеки і просуванні гендерної рівності.

Вже невдовзі викладачі 11 вищів сектору (Національної академії Національної гвардії України, Національної академії Служби безпеки України, Житомирського військового інституту ім. С. Корольова, Національної академії внутрішніх справ, Національної академії державної прикордонної служби України, Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Національного університету оборони України ім. І. Черняховського,

¹⁷⁴ «Жінки. Мир. Безпека»: інформаційно-навчальний посібник для фахівців соціальної сфери, Київ, 2017.

URL: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2018/04/ZHINKI.-MIR.-BEZPEKA.-Informaciyno-navchalniy-posibnik-dlya-fakhivciv-socialnoi-sferi-1.pdf>

Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного, Харківського національного університету внутрішніх справ, Військового інституту Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Військової академії (м. Одеса)) перейшли до реалізації пілотного проєкту з уніфікації підходів щодо викладання гендерної тематики. Під час роботи й народилася ідея розробки Методичних рекомендацій з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. Розпочали з підготовки авторського колективу: щоб поглибити знання у цій тематиці, зорієнтувати на міжнародні стандарти та позитивні практики, для його учасників провели низку спеціальних семінарів і тренінгів, організували навчально-ознайомчу поїздку до Скандинавського центру з питань гендеру у військових операціях (Швеція), допомогли опанувати досвід деяких країн НАТО в цьому питанні. Така підготовка далася взнаки: розроблені науковцями напрацювання набули особливої ваги.

Автори Методичних рекомендацій – Олена Волобуєва, Алла В'яткіна, Світлана Ганаба, Ольга Гончаренко, Олег Гущин, Галина Жуковська, Валентин Зьолка, Наталія Камінська, Ганна Каракуркчі, Лариса Компанцева, Людмила Кримець, Оксана Критенко, Катерина Левченко, Валентина Мірошніченко, Руслан Мусевич, Оксана Орел, Ірина Саєнко, Ірина Севрук, Наталія Семенюк, Юлія Соколовська, Олена Сулова, Григорій Сухорада, Марія Чеховська, Наталія Чупрінова, Лариса Шевченко.

Роботу з підготовки Методичних рекомендацій координувала Віцепрем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, підтримувала Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко, технічну підтримку надавали

ООН Жінки за фінансового сприяння Уряду Швеції. Підготовлені Методичні рекомендації підтримали вчені ради закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони з метою використання в освітньому процесі. У липні 2021 року проведено дводенні онлайн-тренінги для близько 100 викладачів ЗВО СБО¹⁷⁵.

Змістова частина

Методичні рекомендації – це особливі напрацювання. Вони не підміняють навчальних програм інститутів сектору безпеки та оборони України, а пропонують напрямки їхнього осучаснення та викладання з урахуванням гендерних підходів. Це частина загальної роботи, яка також має на меті більш широкі завдання: зміну застарілої ментальності учасників навчального процесу, викорінення упереджень і стереотипів, встановлення рівноправних стосунків між жінками та чоловіками.

Методичні рекомендації поєднують теоретичні засади розвитку гендерної тематики та її викладання у закладах вищої освіти СБО та практичні підходи для організації освітнього процесу. Викладачам пропонують необхідні матеріали, які розкривають суть і мету запровадження гендерних підходів у повсякденну діяльність, пояснюють важливість таких підходів для сучасного світу, їхній вплив на розвиток і використання людських ресурсів, на захист демократичних цінностей та протидію дискримінації. Це підкріплюється практичними порадами, як ефективніше запроваджувати та популяризувати згада-

¹⁷⁵ Урядовий портал, Апарат Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, 31 серпня 2021 року.

URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pidgotovleno-metodichni-rekomendaciyi-z-integraciyi-gendernih-pidhodiv-u-sistemu-pidgotovki-fahivciv-dlya-sektoru-bezpeki-i-oboroni-ukrayini>

ну тему, та конкретними прикладами успішних практик. Варто підкреслити, що документ справді узагальнив цікавий та корисний досвід України та інших країн.

Методичні рекомендації складаються з п'яти розділів, кожен із яких має своє смислове навантаження та завдання.

Розділ 1 – **«Гендерна рівність в секторі безпеки і оборони: стан проблеми, перспективи»**. Це своєрідне «введення в тему». В розділі розповідається про те, як підходи гендерної рівності стають запитуваними в різних сферах суспільного життя, про міжнародні напрацювання, які варті уваги. А також про актуальні зміни, які мають враховуватися в СБО України, в освітньому процесі з підготовки його кадрів.

«Гендерна рівність сприяє безпеці життя і добробуту людей, незалежно від їх статі, етнічного і соціального походження, релігійних та інших переконань та інших ознак. Це недооцінений ресурс людства, і таке твердження стосується всіх країн та демократичних спільнот і не залежить ані від культурних факторів, ані від географії»¹⁷⁶, – підкреслюється тут.

Розділ 2 – **«Теоретичні та правові засади забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони»**. Він має особливу місію – розтлумачити понятійні засади гендерної політики, адже досі виникає чимало непорозумінь через підміну різних понять у цій сфері, наприклад, поняття «гендер» дехто ототожнює з поняттям «стать». У розділі аналізується застосування поняття «гендер» та його похідних у філософському та історичному дискур-

¹⁷⁶ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, стор. 17. URL: <https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Metodychni-rekomendatsii-z-intehratsii-gendernykh-pidkhodiv.pdf>

сах, інформується про міжнародне та національне правове забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, роль міжнародних організацій у просуванні питань гендерної рівності, а також згадуються практики втілення.

Наприклад, цікаво згадати, що «в законодавстві України термін «гендерна рівність» вперше з'явився в постанові Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. «Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки». Ключове значення в законодавчому закріпленні ідеї гендерної рівності має уже згадуваний Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», прийнятий Верховною Радою України 8 вересня 2005 року. Цей Закон разом з наведеним Указом, відповідно до Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи», які відбулися 27 червня 2007 р., «визначили інституційно-правові засади гендерних взаємовідносин у суспільстві»¹⁷⁷.

У Розділі 3 – **«Практичні питання забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони»** – наводяться інструменти забезпечення гендерної рівності в інститутах сектору безпеки та оборони для їхнього прикладного застосування. Зокрема розповідається про гендерний аналіз, гендерний аудит, гендерне бюджетування, навчання з гендерної рівності, оцінку гендерного впливу, гендерний моніторинг тощо. У розділі даються

¹⁷⁷ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, стор. 53. URL: <https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Metodychni-rekomendatsii-z-intehratsii-gendernykh-pidkhodiv.pdf>

відповіді на запитання, що нерідко виникають під час навчання у вищих СБО, наприклад, з якою метою в секторі запроваджували посади радників і радниць із гендерних питань, через які підстави жінки-військовослужбовиці не призначаються на офіцерські посади та інші. Окрема частина розділу присвячена гендерно чутливим комунікаціям інститутів сектору безпеки та оборони та джерелам її отримання.

«...на стратегічному рівні важливо інтегрувати питання гендерно чутливих комунікацій в доктрини, політику, положення інститутів СБО; планувати та координувати гендерно чутливі комунікації як на рівні державної, так й міжвідомчої взаємодії, враховуючи аспекти гендерної чутливості; внести зміни до установчих документів безпекових інституцій щодо закріплення офіційного вживання фемінітивів на позначення професій, посад та військових звань»¹⁷⁸.

У розділі також розповідається про умови захисту цивільного населення під час збройних конфліктів, наголошується на необхідності уникнення чи мінімізації шкоди постраждалим від них, серед яких більшість – жінки та дівчата. Для України це особливо актуально в умовах російської агресії, її негативного впливу на мирних мешканців.

Розділ 4 має назву «**Гендерне інтегрування в управлінських практиках сектору безпеки і оборони**». На думку авторів, щоб зробити максимально ефективними механізми забезпечення рівних прав жінок і чоловіків

¹⁷⁸ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, стор. 112. URL: <https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Methodychni-rekomendatsii-z-intehratsii-gendernykh-pidkhodiv.pdf>

у практиках управління СБО, необхідно зосередитись на взаємодії трьох основних рівнів соціальних/військово-соціальних підсистем сектору: рівня організації в цілому, рівня окремого колективу (структурного підрозділу) та рівня окремого військовослужбовця/окремої військовослужбовиці чи правоохоронця/правоохоронниці. Взаємодія цих рівнів є системотворною.

«...логічно вибудована, системна робота через взаємозв'язок та взаємодію управлінських процедур здатна значно підвищити ефективність реалізації вимог сучасних документів в сфері гендерної рівності»¹⁷⁹.

У розділі аналізується роль керівників управлінських підрозділів СБО в забезпеченні рівних прав жінок і чоловіків, наводяться конкретні приклади відповідної успішної роботи.

Розділ 5 – **«Гендерні підходи в освітніх практиках сектору безпеки і оборони»** – з'ясовує вимоги стосовно гендерної компетенції фахівців, які викладають гендерну тематику у вишах сектору безпеки та оборони України, а також шляхи вдосконалення такої компетенції, її планування та розвитку. Автори Методичних рекомендацій зауважили про відсутність гендерної компетенції стосовно освітніх програм у вимогах стандартів вищої освіти в Національній рамці кваліфікацій. Такі підходи необхідно змінити. У розділі також обговорюються методи навчання з гендерної проблематики, пропонуються нові підходи, серед яких ситуативні завдання, рольові ігри, психологічні тренінги тощо, а також модернізація

¹⁷⁹ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, стор. 128. URL: <https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Metodychni-rekomendatsii-z-intehratsii-gendernykh-pidkhodiv.pdf>

традиційних форм подання матеріалу, зокрема лекцій. Згадуються і типові помилки викладання гендерної проблематики, які мають бути подолані, наголошується на необхідності гендерної експертизи навчально-методичних матеріалів.

«Найголовнішим є фаховий підхід до розроблення програм навчальних дисциплін. Метою є не лише донести до курсанта (студента, слухача, керівника) певну інформацію, а й розвивати (формувати) певний світогляд щодо сприйняття політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, формувати в них гендерну свідомість, культуру, гендерну поведінку, орієнтацію на паритетність відносин з жінкою; сприяти розвитку гендерної демократії та гендерної культури в суспільстві загалом та в секторі безпеки і оборони зокрема»¹⁸⁰.

Методичні рекомендації містять перелік використаних джерел й інших матеріалів, якими можна скористатися для поглибленого вивчення даної тематики.

Механізми впровадження та робочі інструменти

Аналізуючи наявні особливості освітнього процесу у вишах СБО України, автори Методичних рекомендацій пропонують низку механізмів та методів, за допомогою яких можна впроваджувати гендерну складову. Серед них, зокрема:

- аналіз навчальних програм. Він передбачає необхідність оцінки тих, за якими вже працюють, щоб виявити можливості для їхньої модернізації та інтеграції гендерних аспектів;

¹⁸⁰ Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України, стор. 213. URL: <https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Methodychni-rekomendatsii-z-intehratsii-gendernykh-pidkhodiv.pdf>

- розробка спеціальних курсів та тренінгів для створення навчальних модулів, які спрямовані на підвищення обізнаності щодо гендерних питань;
- підготовка викладацького складу. Їхня компетентність у сфері гендерної рівності має бути підвищена. Для них пропонується проведення спеціальних семінарів та тренінгів, які збагатять їх новими знаннями;
- моніторинг та оцінка. Йдеться про впровадження постійно діючої системи оцінки ефективності інтеграції гендерних підходів у навчальний процес, завдяки якій можна зрозуміти, як швидко просувається інтеграційний процес і що може вдосконалити його.

На думку авторів, такі підходи можуть бути адаптовані іншими організаціями, включаючи міжнародних партнерів, для впровадження гендерних аспектів у свої освітні програми.

Успішні практики використання Методичних рекомендацій

Методичні рекомендації були розроблені 2020 року. Відтоді вони реально засвідчили свою ефективність. Гендерні підходи позитивно впливають на підготовку сучасних кадрів, формування гендерно чутливого середовища в СБО.

Серед успішних прикладів імплементації гендерних підходів можна назвати розробку та впровадження:

- гендерно чутливих навчальних програм у військових вишах;
- курсів з протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, які реалізуються у партнерстві з міжнародними організаціями;
- збільшення кількості жінок-офіцерів у ЗСУ, що стало можливим завдяки усуненню дискримінаційних норм

щодо доступу до військової служби. За інформацією начальниці Управління гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України Діани Копаниці, станом на грудень 2024 року серед жінок у ЗСУ – понад 10 тис. офіцерів, понад 13 тис. сержантів. Понад 1 тис. військовослужбовиць нагороджені державними нагородами¹⁸¹.

Залишаються й виклики – опір традиційної військової культури, необхідність зміни менталітету та підвищення рівня обізнаності про гендерну рівність серед особового складу. Але Методичні рекомендації – це розвиток ініціативи, здатної віднайти шляхи вирішення наявних проблем. Вони стали важливим кроком у реалізації Національного плану дій 1325. Досвід їхнього застосування може бути поширений серед інших країн та адаптований ними для використання в національних умовах.

¹⁸¹ Армія Inform, 5 грудня 2024 р.

URL: <https://armyinform.com.ua/2024/12/05/chy-ye-genderna-rivnist-u-vijsku-pro-kilkist-zhinok-v-armiyi-odnostrij-po-figuri-ta-standarty-nato/>

РОЗДІЛ 13. НАЦІОНАЛЬНА ТРЕНЕРСЬКА ТА МЕДІАТОРСЬКА МЕРЕЖІ ГО «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА»

Підготовкою сучасних і професійних кадрів для впровадження питань гендерної рівності в усі сфери суспільного життя активно займаються громадські та міжнародні організації. Це зумовлено їхніми можливостями, компетенціями, здатністю оперативно та мобільно реагувати на поточні запити та виклики, які виникають, наприклад, – на складні ситуації російсько-української війни та допомоги постраждалим від неї, на питання миротворення, що мають обумовити завершення воєнних дій на справедливих засадах. Навчання фахівців – робота непроста, але вкрай необхідна та перспективна: від багатьох таких людей залежатиме наше майбутнє та вибір правильних орієнтирів у ньому. І що важливо – до такої тренерської діяльності залучається дедалі більше жінок.

Одним із найбільш вдалих проєктів щодо навчання кадрів є Національна тренерська мережа та Національна медіаторська мережа, започатковані громадською організацією «Ла Страда-Україна».

1. Що зумовило створення Національної тренерської мережі (НТМ)?

Національна тренерська мережа (НТМ) народилася на зламі тисячоліть – 2000 року. Для України це був особливий час: добігли кінця «буремні 90-ті» з їхніми ви-

пробуваннями та хаотичними пошуками «шляхів розвитку», відтак з'явилося чіткіше розуміння наступного плану дій та послідовних кроків для його втілення. І серед гострих проблем виявився брак високопрофесійних кадрів, спроможних вирішувати актуальні проблеми – просувати питання гендерної рівності, захисту прав людини, розбудови середовища, комфортного та сприятливого для самоідентифікації різних суспільних груп. ГО «Ла Страда-Україна» активно опікувалася питаннями протидії торгівлі людьми, гендерно зумовленому насильству, дискримінації за ознакою статі, порушенню прав людини, зокрема жінок і дівчат. Необхідну виучку та досвід такої роботи мало обмежене коло фахівців, які орієнтувалися на міжнародні стандарти. Водночас потреба у навчених спеціалістах нестримно зростала. Кажуть, що саме попит народжує пропозицію – на діловій та освітній арені з'явилася нова структура – добровільне об'єднання тренерів/тренерок, які пройшли відповідне навчання та мають необхідну сертифікацію, розділяють цінності ГО «Ла Страда-Україна» та готові не лише самостійно поширювати стратегію гендерної рівності в суспільстві, зміцнювати соціальну згуртованість і обізнаність населення, але й навчати необхідній культурі сучасних відносин інших активістів.

«Коли ми розпочинали цю роботу наприкінці 90-х, ми ще не знали, що створюємо одну з найпотужніших просвітницьких та захисних платформ країни. Тоді не було методологій, готових сценаріїв, грантових циклів чи HR-моделей компетенцій. Було усвідомлення проблеми, внутрішній моральний імператив і дуже сильне відчуття спільної місії – створити культуру, де повага, безпека, права людини та гендерна рівність є нормою, а не винятком.

Основними викликами того часу були: майже повна відсутність готових освітніх матеріалів українською мовою; соціальна тиша й табуованість тем, пов'язаних із насильством, дискримінацією та правами дитини; брак тренерських навичок у більшості потенційних кандидатів, адже тренерство як професія лише формувалося; відсутність національних механізмів масштабування – усе будувалося фактично з нуля.

Але у нас було те, що сьогодні HR-директори назвали б стратегічними *soft power assets* (активи м'якої сили): спільна цінність і бачення; готовність вчитися швидше, ніж змінюється реальність; висока довіра у команді; лідерство без посад та ієрархій.

Саме це дозволило перетворити перші тренінги на екосистему, а групу активних спеціалістів – на національну тренерську мережу, яка вже тоді відповідала принципам, що сьогодні у бізнесі називають *learning community & horizontal leadership infrastructure* (навчальна спільнота та інфраструктура горизонтального лідерства).

Лілія Савич,
членкиня Ради ГО «Ла Страда-Україна»,
віце-президентка організації (1999 -2003 рр.)

2. На що спрямовується робота НТМ?

Робота Національної тренерської мережі нагадує своєрідну піраміду. Питання, що є актуальними для суспільства, опрацьовуються та осмислюються її «верхівкою» – тренерами, які надалі поширюють згадані ідеї на більш широке коло споживачів. Їхня підготовка базується на утвердженні певних принципів і поглядів, які в подальшому пропонуватимуться населенню.

Якщо виходити з головного завдання діяльності НТМ, що полягає в створенні інклюзивного середовища, де жінки та дівчата відіграють ключову роль у побудові миру та безпеки, стає очевидним посилення освітньої функції в їхній підготовці до такої діяльності. І так само не випадково, що саме освітяни з професійною аудиторією їхнього впливу активно долучаються до тренерської мережі. Під час російсько-української війни велика увага приділяється проведенню просвітницьких заходів, тренінгів для фахівців і фахівчинь, які працюють із внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Окрім питань психологічної підтримки жінок і дівчат важливою темою цих програм є інтеграція ВПО у громаду, що сприяє їхній соціальній адаптації, активному залученню до життя громади та врахуванню потреб осіб, які постраждали від війни.

Валерія Бондар, співкоординаторка НТМ, зазначає, що *«тематика навчальних програм Національної тренерської мережі сьогодні охоплює наступні напрямки: протидія торгівлі людьми в період війни в Україні; запобігання та протидія гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому; запобігання та протидія насильству над дітьми; гендерна рівність; протидія дискримінації; діяльність Національної гарячої лінії для дітей та молоді та Національної гарячої лінії з попередження*

домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації; критичний аналіз інформації медіапростору; створення безпечного освітнього середовища; подолання гендерних стереотипів».

Також НТМ активно працює над ідентифікацією та наданням допомоги особам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з війною, через спеціалізовані програми підтримки та тренінги для фахівців/фахівчинь.

Розробкою навчальних програм займаються працівники «Ла Страда-Україна». Серед них чимало професіоналів, які присвятили себе розробці наукових праць і мають відповідні наукові звання. Це – доктор юридичних наук, професор Микола Легенький, кандидатка соціологічних наук Ольга Швед, докторка філософії в галузі права Марина Легенька, кандидатка юридичних наук Юлія Аносова, докторка філософії в галузі соціальної роботи Тетяна Харківська та інші. Під час такої роботи для моніторингу актуальних проблем проводяться опитування серед потенційної аудиторії, готуються відповідні аналітичні звіти, результати яких використовуються у подальших напрацюваннях для спілкування з аудиторією. Зокрема в 2024 році цією громадською організацією спільно з Міністерством освіти і науки України та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики було підготовлено аналітичний звіт «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти в дії: гендерні компетенції у педагогічних працівників і працівниць закладів загальної середньої освіти»¹⁸².

¹⁸² URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/analitchnyj-zvit-za-rezultatamy-doslidzhennya.pdf>

«Освітній процес досі стикається з багатьма викликами, серед яких гендерні стереотипи, що обмежують професійний вибір дівчат, зокрема у STEM-галузях. Сьогодні заохочення дівчат до вивчення математики, фізики, природничих наук є не лише вимогою часу, але й ключем до майбутньої реалізації їхнього потенціалу та процвітання нашої нації».

*Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики*

3. Діяльність Національної медіаторської мережі (НММ) та напрями її роботи

Прагнення миру, діалогу та взаєморозуміння, що стало у відповідь на початок російської агресії в 2014 році, сформувало підґрунтя для створення Національної медіаторської мережі ГО «Ла Страда-Україна». Ця ініціатива об'єднала фахівців і фахівчинь, здатних запобігати конфліктам і сприяти їхньому мирному вирішенню, розвиваючи культуру відновної комунікації та розглядаючи миробудування як безперервний професійний процес, що потребує спеціальних знань, практичних навичок і людяності.

«Створення Національної мережі медіаторів у 2015 році стало ключовим кроком у реагуванні на виклики, зокрема ті, що визначені Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека». Її заснування мало на меті забезпечити фахову підтримку у впровадженні принципів резолюції на національному та місцевому рівнях».

***Вероніка Андрєєнкова,
директорка Департаменту науково-методичної роботи та медіації
ГО «Ла Страда-Україна» (2015-2025 рр.)***

Початок практичної діяльності мережі припадає на 2015 рік і пов'язаний з реалізацією проєкту «Розбудова миру, профілактика і розв'язання конфлікту з використанням медіації в групах та громадах, які постраждали від конфлікту», що впроваджувався у співпраці з Міністерством освіти і науки України та Українським навчально-методичним центром (УНМЦ) практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України за підтримки Посольства Великої Британії. У межах цього етапу було започатковано фахову підготовку медіаторів і напрацьовано моделі впровадження медіації в освітньому та соціальному середовищі, які згодом стали основою формування цілісної системи соціально-педагогічної медіації в Україні.

Особливе значення надається жінкам і їхньому долученню до питань миротворення – медіатори не лише пропонують прогресивні ідеї, але й спроможні їх втілити в життя.

«Жінки мають активно залучатися до розв'язання конфліктів на різних стадіях, особливо в громадах, де їхня участь є ключовою. Для цього необхідно опанувувати навички діалогу та медіації – ефективного інструменту врегулювання суперечок.»

**Тетяна Харківська,
менеджерка соціальної сфери
ГО «Ла Страда-Україна»**

Вимоги до медіаторів від ГО «Ла Страда-Україна» були наступними: це добровільне об'єднання медіаторів/медіаторок, які пройшли базову підготовку за програмою обсягом понад 90 годин навчання, враховуючи щонайменше 45 годин практичного навчання, та/або пройшли навчання з базових навичок медіатора і також мають відповідну сертифікацію.

Діяльність НММ спрямована на розвиток культури мирного вирішення конфліктів шляхом підвищення професійної кваліфікації фахівців і фахівчинь та впровадження медіації у сфері освіти й громадського життя. У межах роботи мережі здійснюється системна підготовка медіаторів і медіаторок, розроблення та впровадження навчальних програм, методичних матеріалів і моделей застосування медіації в закладах загальної середньої, професійної, позашкільної та вищої освіти. Такий підхід сприяє формуванню сталої практики відновного реагування на конфлікти та посиленню спроможності освітнього й соціального середовища до безконфліктної взаємодії.

Важливим напрямом діяльності НММ є розвиток і підтримка служб порозуміння, зокрема впровадження медіації однолітків за принципом «рівний – рівному/

рівна – рівній». Мережа зосереджує увагу на формуванні навичок діалогу, відповідальності та взаємоповаги серед дітей і молоді, водночас посилюючи роль жінок і дівчат у процесах миробудування та соціальної згуртованості. Через поєднання професійної підготовки, практичної діяльності та інституційного розвитку НММ робить внесок у становлення медіації як ефективного інструменту підтримки миру, довіри та людяності в українському суспільстві.

Для підвищення освітнього рівня учасників і учасниць НММ та їхньої професійної кваліфікації командою «Ла Стради» було розроблено низку навчально-методичних посібників і програм. Серед них:

- «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект»¹⁸³;
- «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний – рівному/рівна – рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти»¹⁸⁴;

¹⁸³ Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навч.-метод. посіб. / В. Л. Андреєнкова та ін.; ред.: К. Левченко та ін.; упоряд.: К. Черепеха, Н. Лунченко, В. Андреєнкова. Київ: ФОП Стеценко В. В., 2016. – 192 с.

¹⁸⁴ Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний – рівному/рівна – рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти: навч.-метод. посіб. / В. Л. Андреєнкова та ін.; упоряд. : В. Гайдук, Н. Лунченко, М. Матвійчук, Т. Харківська, К. Чернець. Київ: ФОП Нічога С. О., 2018. – 174 с.

- «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків»¹⁸⁵;
- «Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти»¹⁸⁶;
- «Вирішення конфліктів в освітньому середовищі із застосуванням примирних процедур в онлайн-форматі»¹⁸⁷;
- Програма спецкурсу підвищення кваліфікації керівників/керівниць та педагогічних працівників/працівниць закладів освіти «Підготовка фахівців/фахівчинь до впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти»¹⁸⁸;
- Програма факультативу «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе»;
- Програма гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації однолітків»;

¹⁸⁵ Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків: навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова та ін. – Київ : ФОП Нічога С. О., 2020. – 200 с.

¹⁸⁶ Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти : навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова та ін. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2023. – 186 с.

¹⁸⁷ Вирішення конфліктів в освітньому середовищі із застосуванням примирних процедур в онлайн-форматі / Андрєєнкова В. Л., Мотиліук М. О. - К., 2023. - 44 с.

¹⁸⁸ Впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти : навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова та ін. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2023. – 186 с.

- Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки однолітків служби порозуміння закладу освіти»¹⁸⁹;
- Освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе».

Під час підготовки тренерів і медіаторів особлива увага приділяється аналізу конфліктів, а також стереотипам, зокрема гендерним, які могли їх спричинити чи загострити. Такі підходи дозволяють не просто оцінити першооснову протиріч, але й запобігти їхньому повторному виникненню. Медіатор/медіаторка регулює процес залагодження конфліктів таким чином, щоб кожна сторона мала змогу вільно висловлювати думки та почуття, роблячи кроки назустріч одна одній.

Серед ключових напрямків просвітницько-інформаційної діяльності НММ враховуються такі теми: впровадження відновного підходу; вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти та громадах; соціальна згуртованість; зниження рівня суспільної агресії; альтернативні методи вирішення конфліктів; захист прав жінок і їхня участь у миротворчих процесах; формування культури миру та гендерної рівності.

4. Чого вдалося досягти?

За 25 років роботи Національної тренерської мережі до її діяльності було залучено понад 450 сертифікованих тренерів і тренерок.

На сьогоднішній день Національні тренерська та медіаторська мережі ГО «Ла Страда-Україна» в межах про-

¹⁸⁹ Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків: навч.-метод. посіб. / В. Л. Андреєнкова та ін. Київ: ФОП Нічога С. О., 2020. – 200 с.

ектної діяльності представлені 53 тренерами/тренерками та 38 медіаторками в 20 областях України (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Донецька, Житомирська, Хмельницька, Кіровоградська, Сумська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька, Одеська, Львівська, Дніпропетровська, Київська області та м. Київ).

Діяльність тренерів і тренерок на сьогодні зосереджена здебільшого на закладах освіти та інших установах, при цьому серед учасників/учасниць переважають представники та представниці освітньої сфери й громадські діячі/діячки. З часу заснування до тренерської родини приєдналося понад 560 фахівців/фахівчинь з усієї України, які на місцевому рівні залучили ще більше однодумців і однодумиць. Наразі мережа активно розширює напрями своєї діяльності, виходить на нові рівні взаємодії та представляє роботу організації на регіональних, національних і міжнародних майданчиках, зміцнюючи вплив і масштаб своєї просвітницької роботи.

Впродовж двадцяти п'яти років діяльності (2000-2025 рр.) тренерська команда провела 31 556 просвітницьких заходів, які охопили 838 914 учасників і учасниць. Серед них 38 % становлять представники/представниці громадського сектору та громад, а 62 % – учасники/учасниці освітнього процесу. За гендерним розподілом заходами було охоплено: серед дітей та молоді – 56 % дівчат і 44 % хлопців; серед педагогів/педагогинь, фахівців/фахівчинь громад і батьків – 72 % жінок і 28 % чоловіків.

За десять років діяльності (2015-2025 рр.) медіаторами та медіаторками було проведено 35 797 заходів, серед них 13 533 медіацій та альтернативних заходів для вирішення конфліктів, 11 538 інформаційно-просвітниць-

ких заходів та 10 726 відновних кіл. Діяльністю охоплено 394 146 учасників і учасниць, з них 62 % – учні/учениці, 30 % – фахівці/фахівчині та представники/представниці громад. Гендерний розподіл: 73 % – жінки, 27 % – чоловіки, 55 % – дівчата, 45 % – хлопці. Всього вирішених конфліктів – понад 32 тисячі. Загалом навчено понад 1 000 медіаторів та медіаторок.

Під час пресконференції, присвяченій 25-річчю НТМ та 10-річчю НММ, відповідаючи на запитання «Яким має бути подальший розвиток мереж?», Лілія Савич зазначила: *«Тепер мережі вже не просто навчальна структура – вони стратегічний інтелектуальний актив України. Я бачу три вектори розвитку: 1. Модернізація змісту та методик (інтеграція цифрових платформ, ігрофікації, адаптивного навчання; включення тем ментального здоров'я, інформаційної безпеки, медіаграмотності, гендерної рівності в цифровому просторі); 2. Міжсекторальні партнерства (міністерства, школи, ЗВО, бізнес, військові структури, tech-компанії; створення train-the-trainers accelerators); 3. Професіоналізація та бренд мережі на міжнародному рівні (міжнародні сертифікації; участь у глобальних альянсах та EU learning networks). Але головне – зберегти душу та додати нове покоління носіїв місії»*. Також вона підкреслила: *«Ми починали як невелика група людей, які вірили, що освіта здатна змінювати долі. Сьогодні ми бачимо, що вона змінила не тільки долі – вона змінила культуру. І нам є що продовжувати»*.

РОЗДІЛ 14. РОЛЬ МИСТЕЦТВА У ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ПРАВ ЖІНОК

Перед початком вистав в українських театрах лунає попередження: у разі повітряної тривоги виставу буде зупинено, а глядачів запросять пройти до укриття. Актори повернуться на сцену після відбою попередження про ракетні атаки чи напади «шахедів». Що поробиш – такими є українські реалії воєнної пори. Але парадоксальна ситуація: поціновувачам мистецтва такі екстремальні умови не стають на заваді, вони охоче відвідують культурні заходи. Театральні вистави проходять із аншлагами, художні виставки, музичні фестивалі та книжкові ярмарки збирають довжелезні черги відвідувачів.

Приміром, квитки на виставу «Конотопська відьма» у київському Театрі імені І. Франка розлітаються за лічені хвилини: досі на кожен квиток, за підрахунками театру, претендує понад 60 охочих¹⁹⁰.

Виставку Марії Примаченко «Марія малює» в Українському домі за два з половиною місяці у 2023 році

¹⁹⁰ Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, 22 травня 2025 року.

URL: <https://www.facebook.com/frankotheatre/posts/pfbid02P4xrLct44PQvfk5dSGGKKYGSFgMCqZfNahuqcrwhW5v39DQLDWmUkpfbyMayBeKcl>

відвідали понад 50 тисяч¹⁹¹ людей. А експозиція «Алла Горська. Боривітер» привернула увагу 51 тисячі відвідувачів¹⁹² за шість тижнів у 2024-му.

Івано-Франківський драмтеатр уже в березні 2022-го відновив покази¹⁹³ вистав. Адаптувавшись до воєнних умов та задля безпеки глядачів, їх почали показувати в укритті. Першими анонсували драму-реквієм «Нація» за Марією Матіос та drama per musica «Romeo & Juliet» за Вільямом Шекспіром.

Агресія росії не змусила замовчати й Одеську оперу: в 2022 році навіть із зачиненими дверима видатний театр працював онлайн¹⁹⁴, проводячи концерти, як-от: «Український вимір», «Феєрія балету» та флешмоб до Дня Конституції України.

Надзвичайну стійкість продемонстрував Харківський художній музей. Попри значні пошкодження внаслідок обстрілів, він продовжив функціонувати в обмеженому режимі. Музей запропонував віртуальні екскурсії своїми онлайн-програмами. Більше того, у травні 2025 року музей оголосив про проведення відкритого міжнародного фестивалю-конкурсу учнівської творчості «Харків

¹⁹¹ Forbes, 18 вересня 2023 року. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/rekordni-rezultati-zakinchilas-vistavka-kartin-primachenko-mariya-malyue-skilki-gostey-pobachilo-kartini-naydorozhchoi-khudozhnitsi-kraini-ta-zarobiv-ukrainskiy-dim-18092023-16075>

¹⁹² Ольга Вієру, директорка Національного центру «Український дім», 30 квітня 2024 року.

URL: <https://www.facebook.com/100002893366207/posts/pfbid0wiLdB8z6i6tapQCZgQ3yML6d47ioAd8LEeXftsFkTvYWWReCjsRej6Mj6k4jRbWWl/?app=fbl>

¹⁹³ Франківський драмтеатр, 15 березня 2022 року.

URL: <https://www.facebook.com/dramteatr.if/posts/3081406918842839>

¹⁹⁴ Одеська опера, 12 липня 2022 року.

URL: <https://operahouse.od.ua/press-releases/odeska-opera-u-voyennyj-chas/>

– місто добрих надій»¹⁹⁵, що підкреслює його незламність та прагнення до розвитку.

Прем'єру оновленого балету «Шопеніана» провели наприкінці квітня у підвалі Харківського національного академічного театру опери та балету – «Схід OPERA». У підземному приміщенні театру облаштували сцену. Зала вміщує до 400 глядачів¹⁹⁶.

Але мистецтво в Україні не лише додає людям надії та позитиву. Воно багатоліке та виконує важливу соціальну місію. Через візуалізацію мистецтво привертає увагу до гострих проблем у суспільстві. Воно стало інструментом для спілкування з широкою аудиторією, порушуючи актуальні питання та спонукаючи до роздумів.

Однією з таких тем є гендерна рівність. Мистецтво дало можливість наблизити її до сприйняття та розуміння широкого загалу, зрозуміти її важливість і сьогочасність. Культурні простори руйнують застарілі стереотипи – вони зображають нові моделі взаємодії та стають майданчиком для діалогу про суспільні зміни. Такі підходи допомагають активно формувати більш інклюзивне та справедливе майбутнє.

Театральна вистава «Талісман (Снайперка)»

Театр «Вавилон» створювався як аматорський колектив на базі Українського державного університету імені М. Драгоманова в Києві. Народний студентський театр –

¹⁹⁵ Харківський художній музей ХХМ, 18 травня 2025 року.

URL: <https://www.facebook.com/artmuseum.kharkiv/posts/pfbid0UXEiQmVY3uL8zZubZKhNTZV9PwkyJ3XFBtq dau51yE2p6zT5h3ZNXBbTJFBhtKwtl>

¹⁹⁶ NV, 30 травня 2025 року.

URL: <https://nv.ua/ukr/kultura/vistava-shopeniana-u-harkovi-proyshla-pershapovnocinna-baletna-vistava-z-pochatku-fotoreportazh-50518222.html>

це неабияка подія! Він мав на меті популяризувати найкращі твори української драматургії та дати можливість молоді реалізувати свій творчий потенціал. Першу виставу театр представив ще 2001 року, а згодом набув популярності та розширив мистецькі можливості: на його сцені розгорталися постановки, що привертали увагу до серйозних і актуальних проблем, до вагомих соціальних зрушень. І без перебільшення можна сказати, що вистави не просто зачіпали за живе – вони виховували нове покоління і глядачів, і самих акторів.

«Ми добираємо матеріал для постановок за двома параметрами, – розповіла режисерка театру «Вавилон», кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури факультету української мови УДУ ім. М. Драгоманова Ірина Савченко. – Насамперед виходимо з того, що це може дати акторам. Адже йдеться про молодь, студентів, тому важливо розуміти, які уроки їм надає робота над роллю. Другий критерій – чи є матеріал запитаним у даній ситуації. Наприклад, є кілька вистав, які ми грали 5-6 років тому, а зараз відновили, бо їхня значимість для акторів і глядачів знову актуалізувалася».

За її словами, тема гендеру присутня практично в кожній постановці. Інша справа, що нерідко вона подається в контексті інших проблем. Тема жінки на війні, жінки у війні, жінки поряд із чоловіком на війні насамперед розкривається в двох п'єсах, автором яких є Олег Гончаренко, – «Сумний янгол» і «Талісман (Снайперка)».

Постановка «Талісман (Снайперка)» – це моновістава. Театр представив її у червні 2023 року на Національному форумі «Виконання Резолюції 1325 в умовах війни» на запрошення Урядової уповноваженої з питань гендерної політики. Постановка – це своєрідна

рефлексія на виклики російсько-української війни, яка переінакшила долі багатьох українських жінок і дівчат, змусила їх ухвалювати непрості рішення та переступати межу недоторканності людського життя. На сцену виходить молода жінка, яка в силу обставин взяла в руки зброю для захисту рідної землі. З одного боку, її історія – це випадок, але головне – жінка має позицію, яку широко відстоює. Героїню зіграла студентка факультету української філології та літературної творчості Анна Ткаченко, якій вдалося передати душевний стан, сумніви та біль української військовослужбовиці-снайперки. Вистава не про героїзм, а про буденну роботу, яка допомагає вистояти, про взаємну підтримку, надію та віру – все те, що тримає у важких обставинах війни. Розказана історія – це творчий вимисел, але його життєва основа примушує глядачів не просто співпереживати чи хвилюватися – багатьом вона нагадує про те, що відбувається з їхніми рідними, близькими, друзями, доводить силу тих, хто бере на себе відповідальність за майбутнє країни. Моноспектакль – гра однієї акторки, але вона уособлює образ жінки, що служить у Збройних Силах України.

«Це історія про вибір, а це завжди щось особисте, іноді болісне, але щире. Це історія вигаданого життя, але вона була почута, щоб мистецтво жило і надихало глядача на таку ж витримку та силу, як і у героїні «Талісману».

**Ірина Савченко,
режисерка театру «Вавилон», кандидатка
філологічних наук, доцентка кафедри
української літератури факультету
української мови УДУ ім. М. Драгоманова**

Можливо, про таку жінку-снайперку нам доводилося читати десь у новинах чи в соціальних мережах. Історія могла зацікавити чи зачепити. Але, розказана зі сцени, вона набуває зовсім іншої ваги. Бо театральне мистецтво надає особливі інструменти для сприйняття та осмислення тих чи інших подій, вчинків і думок. Театр – це мова, якою можна говорити про складне, він перетворився на дієвий засіб адвокації важливих ідей, він допомагає глядачеві краще зрозуміти те, що зазвичай лишається абстрактним, – статистику, новини, сухі звіти та факти. Важливість цього інструмента в тому, що він не просто інформує, але й привертає увагу, виховує та спонукає до дії.

Глядачі активно включаються в обговорення вистави по її закінченні. Таку форму взаємодії у «Вавилоні» охоче сприймають, адже вона дає можливість не лише почути думку з приводу сценічної історії, але й обговорити важливі проблеми, які порушені під час театральної постановки та в подальшому матимуть розвиток у повсякденному житті.

«Театральне мистецтво може розказати про актуальні і болючі теми та дати глядачеві можливість відчувати себе учасником подій, а не просто віддаленим свідком. Драматурги, актори та режисери стають голосами тих, кого не чують. Через образи й конфлікти вони переносять у мистецтво реальні найменші соціальні зрушення, не даючи їм зникнути в тиші».

**Ольга Дунебабіна,
менеджерка зі стратегічних комунікацій
ГО «Ла Страда-Україна»,
акторка театру «Вавилон»**

На кожному виступі акторів присутні близько 400 глядачів¹⁹⁷, вони найчастіше стають однодумцями постановників і акторів і поширюють надалі ті погляди та позиції, які озвучувалися зі сцени. А оскільки театр показує свої постановки не лише в Києві, але й в інших містах України, його аудиторія є досить широкою. Під час вистав нерідко проводяться благодійні акції – збираються кошти для ЗСУ, на ремонт Чернігівського військового госпіталю. Восени 2022 року – навесні 2023-го брали участь у потужній акції: збирали книжки для Чернігівської бібліотеки імені М. Коцюбинського, яка постраждала на початковому етапі широкомасштабного російського вторгнення. Завдяки «Вавилону» фонди культурної установи поповнилися 500 примірниками різноманітних видань.

Виставу «Талісман (Снайперка)» створили для вшанування пам'яті загиблого актора театру Антона Прасолєнка. Це знаковий момент: актори не просто грають чужі життя – вони поєднують сценічні ідеали з власними переконаннями та вчинками. Дев'ятеро колишніх акторів долучилися до лав ЗСУ, двоє з них загинули. Друзі та глядачі пам'ятають Антона, так само, як і іншого полеглого на фронті виконавця з «Вавилону» Ярослава Савченка: їхні фотографії зустрічають перед входом до зали, де відбувається магія мистецтва.

Театральна вистава «Комаха»

В умовах російської агресії зростають випадки гендерно зумовленого насильства. Фахівці пояснюють причини такого явища цілою низкою чинників, зокрема соціально-економічною нестабільністю, травматизацією насе-

¹⁹⁷ Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Центр культури та мистецтв.
URL: <https://ckm.npu.edu.ua/index.php/khudozhni-kolektyvy/vavylon>

лення, психологічними розладами, обмеженим доступом постраждалих до допомоги. Чи можна запропонувати нестандартні заходи, які допоможуть не лише оцінити важливість проблеми, але й підкажуть шляхи її подолання?

«Однією з найпоширеніших помилок у сучасному світі є твердження, що боротьба з насильством «не на часі». Скажімо відверто, це неправда. Це – завжди на часі, у будь-який час і в будь-якому куточку світу. А сьогодні, в умовах війни, це питання стає ще більш загостреним та надзвичайно актуальним».

**Галина Скіпальська,
виконавча директорка МБФ «Українська
фундація громадського здоров'я»¹⁹⁸**

Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я» (УФГЗ) ініціював адвокаційну кампанію проти гендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства, в межах якої у співпраці з театром «Вавилон» з'явилася вистава «Комаха». Вона стала інноваційною формою правозахисної діяльності, яка дозволяє ефективно комунікувати складні теми через мистецтво, а також прикладом успішної співпраці між громадськими організаціями та державними структурами у боротьбі з насильством. З огляду на важливість порушеної тематики вистава отримала підтримку Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, а також Міністерства соціальної політики України, Національної соціальної сервісної служби України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, а

¹⁹⁸ Громадський простір, 15 грудня 2023 року.
URL: <https://tinyurl.com/5hfhny34>

також місцевих органів влади, зокрема Київської міської державної адміністрації, Солом'янської РДА (м. Київ), об'єднаних територіальних громад Харківської та Чернігівської областей. Така координація дозволила мистецькому проекту стати частиною комплексної національної програми боротьби з гендерно зумовленим насильством, що поєднує превентивні заходи, підвищення обізнаності та зміцнення механізмів реагування.

В основу п'єси української драматургині Лени Кудавої лягла справжня історія жінки та її дітей, які пережили домашнє насильство. Головна мета «Комахи» – привернути суспільну увагу до довготривалих наслідків насильства, особливо до його руйнівного впливу на дітей, які стають безпосередніми жертвами або свідками. А також нагадати, що війна – це не підстава виправдовувати кривдників, що в будь-які періоди випробувань людина має бути нетерпимою до виявів насильства.

«Розуміння того, що насильству потрібно протидіяти, з моєї точки зору, може прийти в двох випадках. Коли ти сам/сама переживаєш таку ситуацію, розумієш, що це погано і не хочеш, щоб ці ситуації були з іншими людьми. Або мені болісний шлях – це усвідомлення проблеми через мистецтво, коли ми з вами переживаємо емоції і стаємо частиною життя людей, які потрапили в ситуації насильства».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена
з питань гендерної політики¹⁹⁹**

¹⁹⁹ Громадський простір, 15 грудня 2023 року.
URL: <https://tinyurl.com/5hfhny34>

Вистава «Комаха» гармонійно поєднує мистецький вплив, психологічну підтримку та правозахисну роботу. Для цього застосовується документальна драматургія, де реальні історії постраждалих майстерно вплетені у сценарій. Емоційний вплив досягається завдяки глибокому використанню театральних засобів, що дозволяють глядачам повністю зануритися в проблему.

Однією з успішних практик також стало запровадження поствиставних обговорень, у яких брали участь експерти з питань гендерно зумовленого насильства, психологи, юристи та соціальні працівники. Це була можливість не просто для обговорення мистецького дійства, але й безпечний простір для відвертих розмов, де постраждали вперше наважилися розповісти про свій досвід заподіяного щодо них насильства. Зрештою такі обговорення стали своєрідним механізмом кризової інтервенції та спонукали багатьох звернутися по підтримку до спеціалізованих служб.

«Комаха» дала поштовх до обговорення проблеми в медіа – у цьому також був її важливий компонент. А ще один – підвищення свідомості щодо порушених питань серед студентської молоді, яку залучали до перегляду вистави та подальших обговорень. Таким чином здійснюється виховання молодого покоління, яке вважає необхідними рівноправні стосунки жінок і чоловіків, яке не сприймає дискримінацію в різних її проявах і не вважає силу єдиним інструментом розв'язання конфліктів. Цей освітній компонент посилив роботу університетів та молодіжних ініціатив у сфері гендерної рівності та правозахисту.

Всі ці практики демонструють, що «Комаха» – це не просто вистава, а ефективний соціальний інструмент, який поєднує мистецтво, адвокацію та психосоціальну

підтримку, формуючи суспільну відповідальність та механізми реагування на гендерно зумовлене насильство. Емоційний вплив театрального формату допомагає глядачам глибше усвідомити реалії насильства в сім'ях та його згубні наслідки, особливо для дітей. «Комаха» ефективно розвіяла поширені міфи та стереотипи, сформувавши суспільний запит на активізацію заходів із запобігання насильству та реагування на нього.

Значним досягненням також стало розширення доступу жінок і дітей до сервісів допомоги: під час обговорень після вистави глядачі отримували повну інформацію про кризові кімнати, мобільні бригади, безплатні юридичні та психологічні консультації.

Відтворення альманаху «Перший вінок»

Наприкінці 2024 року відзначалося 140-річчя жіночого руху в Україні. Він розпочався з виняткового інтелектуального здобутку – альманаху «Перший вінок», виданого під редакцією Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Збірка була першим літературним і публіцистичним виданням, яке підготували жінки – на той час це справді було надзвичайною подією. До того ж альманах порушував питання національної ідентичності, підтримував гуманістичні цінності. На відзначення ювілею було вирішено здійснити його перевидання і тим самим підтвердити, що боротьба за права жінок – це не лише історія, а й сучасність, яка продовжується і потребує нашої активної участі. Таку роботу здійснила Всеукраїнська громадська організація «Територія Жінок» за ініціатииви її голови Лілії Шевченко завдяки підтримці МБФ «Український Жіночий Фонд». Факсимільне перевидання повністю зберегло дух і стиль оригіналу.

Воно є не лише збереженням культурної пам'яті, а й символом незламності, єдності та натхнення для нових поколінь жінок.

Родзинкою презентації альманаху «Перший вінок» у межах проекту «Вінок натхнення: відродження українського феміністичного слова» стала театральна вистава за мотивами цієї збірки, яку підготував театр «ШАРЖ» (The Sharzh Theater).

В основі сюжету – долі жінок, які творили «Перший вінок» – його засновниць і упорядниць Наталії Кобринської та Олени Пчілки, найвідоміших авторок – Лесі Українки, Уляни Кравченко, Ганни Барвінок, Дніпрової Чайки, Людмили Старицької-Черняхівської, Ольги Франко та інших. Глядачі занурюються у світ українського жіночого руху кінця XIX століття, коли боротьба жінок за власні права була надзвичайним викликом у суспільстві. Тож кожен момент постановки пронизаний духом свободи, жаги до знань і рівності. Але сама вистава – більше, ніж сценічна постановка. Це живий діалог між минулим і сучасністю, де голоси видатних українських жінок оживають, закликаючи до переосмислення ролі жінки в суспільстві.

Вистава не лише занурює в історію, а й змушує замислитися: що змінилося, а що досі залишається викликом? Вона надихає, мотивує та нагадує про силу жіночої єдності, яка була і залишається рушійною силою змін.

Глядачі стають не просто свідками, а співучасниками цього театального дійства, адже кожне слово, кожен погляд і кожна сцена несуть у собі важливий меседж про цінність жіночого голосу в історії та сучасності України.

Це вистава, яка народжується з любові до культури, історії та боротьби за рівноправність.

Фотовиставка «Прикордонники і прикордонниці: сім'я та війна»

Часом появи фотографії як виду мистецтва вважають 1839 рік. Відтоді вона допомагає нам насолоджуватися красою моменту, його динамікою та відчуттями, зберігає історію, наше світосприйняття та візуалізує смислове навантаження подій, предметного контенту та різноманітних освітніх матеріалів. Фотографія фіксує мить, але її художнє наповнення спонукає до роздумів і оцінок, емоційних переживань, розуміння тематичних завдань. Під час російсько-української війни, коли ми шукаємо відповіді на багато важливих питань, така образотворчість стала особливо запитаною. Серед проблем, які вона зачіпає, є і відстоювання гендерної рівності.

У травні 2023 року з нагоди Дня прикордонника України, а також Міжнародних днів матері та батька Державною прикордонною службою України (ДПСУ) та громадською організацією «Інформаційно-консультативний жіночий центр» було проведено фотовиставку «Прикордонники і прикордонниці: сім'я та війна»²⁰⁰. Її героями стали 10 жінок і 10 чоловіків, які під час війни пліч-о-пліч з побратимами Збройних Сил України та іншими військовими в зонах бойових дій дають відсіч російським агресорам. Вони захищають рідну країну, а разом свої родини, своїх дітей, які перебувають на безпечних територіях в Україні та за кордоном. Місії батьків і матерів вони поєднують із виконанням службового та громадянського обов'язку. Чи можна найкраще

²⁰⁰ У Києві презентували фотопроєкт «Прикордонники і прикордонниці: сім'я і війна». 10 травня 2023.

URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/37174-%20VIDEO%20-U-Kivi-prezentuvali-fotoprokt-Prikordonniki-i-prikordonnici-simya-i-viyna>

сказати про миротворення українських військовослужбовців і військовослужбовців, ніж показати їх разом із їхніми дітьми.

Прикордонниця Алла разом із командою 24 лютого 2022 року о 5 годині ранку прибула до військової частини для виконання подальших вказівок керівництва. Син Дмитро залишався з чоловіком, а відтак разом із бабусею виїхав за межі України. Жінка раніше ніколи не уявляла себе на війні, але біда прийшла на українську землю – вона мала її боронити. *«Найбільша моя мрія – закінчення війни, наша Перемога, щоб усі були здорові і обов'язково гайнути родину на відпочинок»*, – зауважує Алла.

Прикордонник Андрій 23 роки перебуває на військовій службі в ДПСУ. Для нього війна розпочалася на Луганщині ще задовго до повномасштабного вторгнення росії і вже тоді на півтора роки розлучила з донькою. *«Моя донька з п'яти років знає, що таке війна. Зараз їй 14 і вона розуміє та бачить більше, ніж повинна»*, – ділиться Андрій.

Виступаючи на презентації, помічниця Голови Державної прикордонної служби України Олеся Клименко наголосила, що *«фотовиставка представляє 20 подібних історій про боротьбу, безмежну любов, вірність і надію. Батьки та матері стали до бою, щоб їхні діти жили у вільній та щасливій країні. Завдання фотовиставки – привернути увагу до важливої соціальної ролі батьків у житті кожної людини»*. Водночас вона висвітлює вагомому складову державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а саме поєднання та баланс професійних і сімейних обов'язків у Державній прикордонній службі України. Експозиція руйнує гендерні стереотипи щодо ролі та місця жінки і чоловіка у вихованні дітей та захисті Батьківщини, ак-

центує на спільних проблемах жінок і чоловіків, які проходять військову службу і водночас дбають про свої родини, дітей, їхню безпеку та спокій.

Фотовиставка «Нескорені жінки Донеччини»

Ще одна тематична фотовиставка – «Нескорені жінки Донеччини» – розгорнулася з нагоди Дня Незалежності України 23 серпня 2024 року²⁰¹. Її організувало Управління з питань ветеранської політики Донецької обласної державної адміністрації на території Дніпропетровської філармонії імені Л. Когана. На виставці представили портрети 12 жінок із різних міст Донецької області, чий чоловіки загинули, захищаючи Україну. А також історії їхніх чоловіків.

Наприклад, Сергій Ільєнко народився в Краматорську, з 2010 року до 2016 року працював начальником телевежі на горі Карачун поблизу міста Слов'янськ. Коли в 2014 році російські терористи захопили станцію телебачення, встиг вивести людей звідти та вимкнув на ній електроенергію. 2023 року пішов добровольцем у військомат. Загинув під час виконання бойового завдання поблизу населеного пункту Кліщіївка у вересні 2023 року. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня.

²⁰¹ Фотовиставка до Дня Незалежності України «Нескорені жінки Донеччини». 24 серпня 2024 року.

URL: <https://dn.gov.ua/news/fotovistavka-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayini-neskoreni-zhinki-donechchini>

«Ми з чоловіком були як єдине ціле. Він надавав мені дуже багато уваги, ласки й турботи, я за ним була як за кам'яною стіною. У нас ніколи не було непорозумінь. Ми жили одне одним. Восени ми любили їздити до лісу збирати гриби, а після цього у затишку на природі пити трав'яний чай. Прожили 29 років разом, а пройшли вони як один день».

Вікторія Ільєнко

Сергій Нескреба більшу частину життя прожив у Волновасі. Ще 2014 року вступив до 37-го добровольчого батальйону. Воював під Авдіївкою, в районі Донецького аеропорту, відтак – на Маріупольському напрямку. Його донька народилася, коли татко був на війні. Після повномасштабного вторгнення знову повернувся до війська та загинув на передовій позиції від ворожої артилерії 2022 року. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

«Сергій не міг пасивно спостерігати, як військові формування РФ вдерлися на територію України. Йому було кого захищати: в нас був син та я чекала на другу дитину, мати мешкала під самим Докучаєвськом, довелося нам натерпітися жаху під обстрілами».

Яна Нескреба

Юрій Поляков – уродженець міста Покровськ Донецької області. У квітні 2020 року поповнив лави добровольців ЗСУ, пройшов бойовий шлях від Мар'їнки, Вугледара до Бахмута. Загинув поблизу населеного пункту Кодема, утримуючи позиції нашої лінії оборони. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

«Ми кожні вихідні їздили на рибалку. Чоловік був доброю, відповідальною, сімейною людиною. Ніколи не відмовляв у допомозі. Любив їздити на автомобілі та на велосипеді. Кожний вільний час присвячував родині, грав із сином у футбол. Дуже щирий патріот. Мріяв про свій будинок біля річки, прожити з родиною до старості та виховувати онуків».

Вікторія Полякова

Долі цих та інших жінок на фотовиставці поламала війна. Але їхні портрети світяться оптимізмом і випромінюють віру в щасливе майбутнє. Вони пройшли крізь біль і відчай, але навчилися знову відчувати радість життя. Проведення фотовиставки – насамперед психологічна підтримка дружин загиблих захисників України. Та водночас вона відіграла й іншу важливу роль: показати силу українських жінок, їхню стійкість, щоб стати прикладом нескореності для інших.

Фотовиставки, присвячені жінкам на війні, в Україні проводяться постійно. Вони розповідають і про тих, хто в лавах ЗСУ захищає рідну землю, про бойових медиків, про волонтерок, і тих, хто невтомно працює задля Перемоги в тилу, про громадські організації, які підтримують постраждалих. Водночас фотографії показують історії жінок, які були травмовані, пройшли полон, але зуміли відновитися. Фотомистецтво дозволяє широкому загалу краще зрозуміти роль жінки під час воєнних випробувань, побачити її відчуття та прагнення. Таким чином зберігається документальна пам'ять про війну, її події. Тематика виставок може набувати різної конкретики, але всі експозиції мають спільну рису: вони відтворюють образ сучасної українки, яку характеризують як «Незламна».

ГЛАВА 4. РОЗВИТОК СЕРВІСІВ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ І УКРАЇНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 15. ЦЕНТРИ ДОПОМОГИ РОДИНАМ ВІЙСЬКОВИХ «ПІДТРИМАЙ»

Двірничка Віра прибирає прибудинкову територію у середмісті Києва, де й мешкає в напівпідвалі. Її син Андрій пішов добровольцем на фронт ще навесні 2022 року, а невдовзі пропав безвісти під час бойових дій на Донбасі. Іншої родини жінка не має, тому з усіма клопотами звертається до сусідів: один підказав, як розібратися з фінансовою підтримкою від держави, інші допомагають на побутовому рівні. Але недавно Віру спіткала серйозна проблема: колишній чоловік, який давно її кинув і не брав участі у вихованні спільної дитини, дізнався, що вона тепер отримує зарплату сина, і через суд почав вимагати свою частку тих коштів. Мама військовослужбовця збирала надходження для сина, бо переконана, що він неодмінно повернеться, а відтак не знала, як діяти. І знов про неї подбали мешканці будинку, які почали шукати хорошого юриста, а той, коли дізнався про перебіг подій, відмовився брати з неї гроші. Віра вважає,

що з сусідами їй точно пощастило.

Цю історію можна вважати буденною, бо подібних історій в Україні зараз – десятки й сотні тисяч. Одного дня чоловік чи дружина, син чи дочка, брат чи небіж вийшли за двері та пішли на війну, а їхні рідні поринули у зовсім інше життя з незнайомими досі перешкодами та негараздами, страхами та відчаєм, часто – з невмінням розв'язувати прості проблеми, бо раніше цим займалися інші. У багатьох цивільних членів родини докорінним чином змінився спосіб життя та соціальне оточення, а здоров'я погіршилося через постійні стресові стани, фобії, нав'язливі думки, тривожність і систематичне безсоння. У коментарях експертів щодо підтримки ментального здоров'я в часи війни, розміщених Національним інститутом стратегічних досліджень, зазначено, що з-поміж аспектів війни, які призводять до стресу або сильної знервованості, перше місце посідає безпека близьких (63 %) ²⁰². Тож навіть якщо родини військових перебувають на безпечних територіях, вони мають бути цільовою аудиторією для системної та ефективної допомоги з боку держави та суспільства.

Турбота про родини військових в усьому світі вважається вагомим чинником, який позначається не лише на питаннях соціальної справедливості, але й національної безпеки та стабільності. *«Державна підтримка сімей ветеранів (зокрема безкоштовне навчання дітей, гарячі обіди в школах, доступ до вищої освіти тощо) позитивно впливає на морально-психологічний стан бійців, зменшує фінансовий тягар на їхні родини та зміцнює довіру*

²⁰² Національний інститут стратегічних досліджень, 27 червня 2023 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoh-zdorovya-v-chasy-viyny>

військових до держави», – наголошує Артем Гончаренко, керівник Інституту реінтеграції, реабілітації та професійного розвитку ветеранів «Архітектура Стійкості»²⁰³. У США родини військових можуть користуватися пільговими іпотечними кредитами, там існують програми тимчасової фінансової допомоги для таких сімей, які опинилися в скрутному становищі. Усі члени родин діючих військових охоплені державною системою медичного страхування TRICARE, що забезпечує безкоштовну чи пільгову медичну допомогу. Для ветеранів з важкими пораненнями програма SHAMPVA покриває медичні витрати їхніх родин. На базах діють центри по роботі з сім'ями (Family Centers), які пропонують психологічну підтримку, консультації, допомогу з працевлаштуванням подружжя тощо²⁰⁴. Родини канадських військових мають доступ до програми Military Family Services, яка забезпечує консультації, підтримку психічного здоров'я, спеціальні заходи для дітей (табори, гуртки). «У 2018 році Канада прийняла Стратегічний план щодо військових сімей, де прямо вказано, що добробут сімей є критичним для оперативної готовності армії»²⁰⁵. У Великій Британії суттєвою є і підтримка численних благодійних фондів, які збирають пожертви на допомогу військовим родинам. Ці структури фінансують реабілітаційні центри, надають мікрогранти сім'ям у скруті, опікуються дітьми загиблих (оплачують навчання, організовують свята). Держава координує та підтримує таку діяльність через Armed Forces

²⁰³ EnableMe.

URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sistemna-pidtrimka-simej-veteraniv-klucovij-faktor-stijkosti-ta-bezpeki-derzavi-12560>

²⁰⁴ Те саме джерело.

²⁰⁵ Те саме джерело.

Covenant Fund Trust, який виділяє гранти на проекти для ветеранів та їхніх сімей²⁰⁶.

Згадані країни відпрацьовували систему відповідної допомоги впродовж тривалого часу, до того ж – у мирних умовах. На цьому тлі ситуація в Україні є унікальною – підтримку сім'ям ветеранів і військових надають під час активних бойових дій, розробляти та випробувати нові підходи доводиться у вкрай стислі терміни та в особливій обстановці. Після початку повномасштабного вторгнення більшість таких родин нерідко опинялася сам-на-сам із новими викликами. У Дослідженні досвіду та потреб родин зниклих безвісти військових (2024 рік)²⁰⁷ одна з респонденток розповідає про те, що друзі та знайомі почали її уникати, коли дізналися про долю її чоловіка. Вони просто не знали, як із нею поводитися, що говорити, як підтримувати. Іншим респонденткам доводилося розпочинати самостійні пошуки зниклих під час бойових дій родичів, комунікувати з їхніми побратимами, звертатися до лікарень і госпіталів, розміщувати повідомлення в соцмережах і навіть надсилати запити в росію та до окупаційних адміністрацій. Чинили так, бо просто не знали про інші можливості, не відали, до яких державних структур звертатися, чи в яких громадських організаціях отримати консультацію. Згодом почали контактувати з родинами інших військових, створювати власні співтовариства, допомагати «своїм»: *«...часто рідні зниклих безвісти говорили, що об'єднуються задля пошуку. Так вони підтримують одна одну*

²⁰⁶ EnableMe.

URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/sistemna-pidtrimka-simej-veteraniv-klucovij-faktor-stijkosti-ta-bezpeki-derzavi-12560>

²⁰⁷ URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/2024_cedos_doslidzhennya-dosvidu-ta-potreb-rodyn-znyklyh-bezvisty-vijskovosluzhbvcziv.pdf

та легше налагоджують комунікацію з іншими організаціями, які займаються пошуком»²⁰⁸.

Сьогодні родини українських військовослужбовців можуть звернутися по необхідну допомогу та консультування до Міністерства оборони²⁰⁹ й територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, до місцевих органів влади, Офісу Омбудсмена²¹⁰, соціальних служб. На сайті Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності можна дізнатися про різні види державної підтримки для захисників і захисниць, а також членів їхніх родин²¹¹. Подібну інформацію можна побачити й на сайті Міністерства у справах ветеранів²¹². Також проблемами цієї категорії населення займаються громадські організації та благодійні фонди. Серед них – «Юридична сотня»²¹³, «Повернися живим»²¹⁴, «Синій птах»²¹⁵, Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців²¹⁶ та інші, детальніша інформація про їхню роботу є у вільному доступі. Деякі з цих структур зосереджуються на психологічній підтримці, інші готові посприяти з матеріальною допомогою, надати «гуманітарку», а є такі, які займаються комплексним забезпеченням.

²⁰⁸ URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/2024_cedos_doslidzhennya-dosvidu-ta-potreb-rodyn-znyklyh-bezvisty-vijskovosluzhbovcziv.pdf. С. 25.

²⁰⁹ URL: <https://mod.gov.ua/>

²¹⁰ URL: <https://ombudsman.gov.ua/>

²¹¹ URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/veteranam-vijskovosluzhbovtsyam-ta-simyam>

²¹² URL: <https://mva.gov.ua/veteranam>

²¹³ URL: <https://legal100.org.ua/>

²¹⁴ URL: <https://savelife.in.ua/>

²¹⁵ URL: <https://bluebird.com.ua/>

²¹⁶ URL: <https://pidtrymka.in.ua/>

Великого авторитету зажили Центри для родин військових «ПідТримай», які працюють у Хмельницькому та Львові за сприяння МБФ «Український Жіночий Фонд»²¹⁷.

Свої завжди поруч

Директорка зі стратегічного розвитку Українського Жіночого Фонду Наталія Карбовська розповідає, як 2023 року народилася ідея створення Центрів «ПідТримай», – до певної міри це була відповідь на соціальний запит, який вже сформувався на той момент. Серед жінок, з якими працювали в регіонах, дедалі більше почали зустрічати тих, хто належить до родин військових. Були дружини полонених, були вдови, були ті, чиї чоловіки зникли безвісти. У кожної – свій досвід, свій біль, свої потреби. Кількість таких жінок в Україні стрімко зростала.

«Вони приходили до нас, до наших ділових партнерів, говорили про свої ситуації і у нас, на жаль, не було жодного механізму, щоб їх підтримати, – пояснює очільниця УЖФ. – Тому ми почали вивчати досвід, який Україна має в цих питаннях. Насамперед провели аналіз державних програм, спрямованих на підтримку ветеранів і їхніх родин».

Відповідні програми вже розроблялися та діяли. Практично в усіх було зазначено: йдеться про підтримку ветеранів і їхніх родин, на це виділялися певні кошти. *«І ми спробували з'ясувати, скільки саме грошей спрямовується на підтримку ветеранів, а скільки – на їхні родини, – веде далі Наталія Карбовська. – І дізналися, що немає взагалі такого поділу. Практично всі кошти йдуть на*

²¹⁷ URL: <https://uwf.org.ua/>

програми допомоги ветеранам. На родини за залишковим принципом, як зазвичай, нічого не залишається». Необхідно було запровадити дієву систему, щоб забезпечити гендерно справедливе надання послуг та доступ до ресурсів для ветеранок та членів сімей військовослужбовців. Вона повинна включати не лише рівний доступ до соціальної підтримки, медичних послуг і професійної адаптації, але й спеціальні програми, орієнтовані на потреби ветеранок і жінок з родин військових, зокрема з урахуванням їхніх особливих потреб у сфері ментального здоров'я та соціальної інтеграції.

Найпривабливішими для розгортання пілотного проєкту видалися два обласні центри: Хмельницький та Львів. І не випадково. Статистика засвідчувала, що саме з цих регіонів на фронт вирушила велика кількість добровольців і мобілізованих і тут залишилися їхні рідні. Водночас сюди переїхало й багато внутрішньо переміщених осіб, зокрема жінки та діти українських Захисників. А головне – тут спостерігалася особлива активність неурядових структур, які зосереджувалися на наданні допомоги постраждалим від війни, мали досвід і необхідні ресурси.

«Ми побачили, що є в Хмельницькому громадська організація «ЗАХИСТ – об'єднання волонтерів», заснована демобілізованою жінкою-ветеранкою, вона однозначно знає виклики, з якими стикаються родини військових. Власне, вона вже почала в цій темі працювати, тож ми заpartnerилися з нею, – ділиться керівниця УЖФ. – У Львові вирішили працювати з Офісом підтримки родин військових, діяльність якого забезпечує ГО «Можливості для сильних», обидві організації теж очолюють жінки з родин військовослужбовців. Ми запропонували співпрацю, щоб створити Центри «ПідТримай» та на їхній ос-

нові розробити методологію допомоги, яку надалі можна масштабувати й на інші регіони. Отак ця історія і закрутилася».

Щоб не загубитися в загальній масі різноманітних структур з надання допомоги, шукали влучну назву для Центрів. Навіть звернулися до комунікаційної агенції – такий підхід є професійним, якщо розраховувати на подальшу роботу в інших областях, де є запит на такі послуги і влада готова підтримати відповідні починання.

«Назва «ПідТримай» умовно поділяється на два слова, тому що це не тільки про підтримку, а й про те, що родини тримають тил. Військовий на фронті, а тил його тримає. У цієї ініціативи ще є слоган «Свої завжди поруч»: ми підтримуємо родини, а вони завжди поруч біля своїх військових».

**Катерина Луцик,
ветеранка, очільниця хмельницького Центру
«ПідТримай», голова ГО «ЗАХИСТ –
об'єднання волонтерів»**

Наталія Карбовська додає, що для багатьох жінок відвідини Центрів – це опора, що їх тримає. А ще для них першорядне значення має можливість триматися разом. Тому назва відтворює багато сенсів і всі вони є важливими.

Очільниця УЖФ розповіла історію жінки з Хмельницького, чоловік якої загинув ще до повномасштабного вторгнення. Щоб якось заспокоїтися, вона плете з товстих ниток котів, зайців, інші іграшки з емблемою ЗСУ та приносить їх до Центру. Це її данина пам'яті про чоловіка. Центр використовує ці іграшки для фандрейзингу. Вони влаштовують благодійні аукціони, продають, і далі

спрямовують ці кошти для Збройних Сил України. Для жінки це підтримка і трансформація її власного горя в підтримку інших.

«Мені подарували такого кота, я своєму онуку семирічному його привезла, він назвав його «Залужний» і постійно з ним спить. Я думаю, ця жінка якусь частинку себе передала й моєму малому. Це символічні речі», – поділилася Наталія Карбовська.

Нова модель комплексної підтримки

Центри «ПідТримай» – це ініціатива комплексної допомоги родинам військових та ветеранів/ветеранок, розпочата УЖФ за підтримки Уряду Великої Британії та за сприяння Урядової уповноваженої з питань гендерної політики. До ініціативи долучаються жіночі правозахисні громадські організації з різних областей, які вже допомагають сім'ям військовослужбовців.

В УЖФ таке починання вважають особливим. Зазвичай ця неурядова організація працює з різними проектами, деякі з них просто фінансує і таке сприяння теж вкрай вагоме. Але Центри «ПідТримай» – це той випадок, коли вони причетні до народження нової моделі та її розвитку.

«Ми вчимося втрьох, – пояснює Наталія Карбовська співпрацю УЖФ з хмельницькими і львівськими колежанками. – Центри ми не починали з нуля, а спиралися на організації, які в цій темі вже працюють. Водночас УЖФ має власне бачення, воно ґрунтується на результатах досліджень, які ми провели, зустрічей з іншими організаціями або з тими жінками, що перебувають у цільових аудиторіях цих Центрів. Ми координуємо роботу, бачимо, наприклад, що якісь інструменти краще працюють у Хмельницькому. Тому організовуємо обмінні

поїздки, щоб Львів подивився, що можна запозичити».

Модель Центрів для родин військових «ПідТримай» передбачає сталий перелік напрямів роботи:

- психологічну підтримку;
- юридичну допомогу та консультації;
- кар'єрні консультації та підтримку для започаткування власної справи;
- проведення групових занять та тренінгів;
- створення безпечного простору для комунікації та взаємопідтримки.

Звісно, що кожен із Центрів реалізує такі завдання, виходячи з місцевих потреб і можливостей. Також неабияке значення має й команда спеціалістів, які тут працюють. Серед них: кейс-менеджери, психологи, зокрема дитячі психологи та арт-терапевти, юристи, кар'єрні консультанти, соціальні працівники.

Одна з новацій роботи Центрів – мобільні бригади юридичної допомоги. Вони регулярно виїжджають у різні громади своїх областей, за час роботи вже відвідали практично всі куточки. У мобільній бригаді хмельницького Центру окрім юриста завжди є психолог, а також долучаються різні спеціалісти відповідно до запиту громади. Спочатку відбуваються зустрічі з місцевою аудиторією, де розповідають про послуги Центрів та їхні можливості, а потому юрист індивідуально консулює охочих. Тривале ведення кейсів та спілкування з клієнтами юристи можуть продовжити в режимі онлайн. А за необхідності й повторно навідуються в громаду, поки питання не буде вирішене.

Онлайн-спілкування – одна з переваг роботи Центрів, адже вони можуть контактувати з досить великою аудиторією. Однак їхні фахівчині вважають, що все-таки добре, коли клієнти мають можливість зустрічатися

«вживу» – разом пити каву, влаштовувати співочі ре-
трити, обмінюватися думками і таким чином скоріш від-
новлюватися. У багатьох у спільній роботі виховуються
лідерські якості і це дуже добре, впевнені в УЖФ.

*«У Києві біля Маріїнського парку стоять жінки з плака-
тами, щоб нагадати владі про своїх рідних військових, які
зникли безвісти чи перебувають у полоні. На це треба на-
важитися. Треба бути лідерками. Можливо, вони не нази-
вають себе лідерками, але є такими»,* – розповідає Наталія
Карбовська. Для підтримки таких активностей у Центрах
впроваджується програма під назвою «Академія жіночого
лідерства», де жінок навчають долучатися до правозахис-
них рухів, до жіночих громадських організацій.

*«Жінкам пропонують дієві інструменти, як розпо-
чати свій шлях лідерки в громадянському суспільстві,
– ділиться керівниця львівського центру «ПідТримай»
Уляна Сурмай. – Після трьох днів нашої роботи учасни-
ці визначили питання, якими б хотіли займатися, та
почали писати свої плани дій. З ними вони взяли участь
у конкурсі малих грантів. З 51 жінки-учасниці у нас пода-
лося 11 проєктів».*

*«Часто жінки долучаються до громадських
організацій, бо починають вірити в силу
тих, хто згуртувався. Дуже важливо таку
віру не втратити. Бо навіть після війни
буде чимало викликів, подолати які зможе
зріле громадянське суспільство».*

**Наталія Карбовська,
директорка зі стратегічного розвитку
УЖФ**

Уляна розповіла, що на Академію прийшла дружина
військового, який загинув, коли та була на шостому мі-

сяці вагітності. Спочатку вона сиділа на тренінгу, слухала і майже ні з ким не говорила. Але потім успішно закінчила навчання, написала свій проект, спрямований на підтримку вагітних дружин військовослужбовців, виграла грант і долучилася до громадської організації. Відтоді охоче займається втіленням свого проекту.

«Ми також реалізуємо на базі Центрів економічні програми. Є програма перенавчання та здобуття нових професій для жінок. І є програма для тих із них, хто готовий розвивати бізнес. Це зазвичай самозайняті або мікробізнеси. Ми проводимо для них навчання щодо того, як започаткувати власну справу, і допомагаємо це зробити», – зазначає Наталія Карбовська.

Хмельницький Центр «ПідТримай»

Коли на початку широкомасштабного вторгнення ми, кияни, опинилися на кілька днів у Хмельницькому, то пішли до однієї зі шкіл плести маскувальні сітки для українських Захисників. Тоді й познайомилися з місцевими активістками, які допомагали військовослужбовцям. У ті дні вони набували особливого досвіду роботи, а сьогодні готові поширювати найбільш вдалі практики й на інші регіони України.

Очільниця Центру «ПідТримай» Катерина Луцик теж згадує ті часи, довжелазні черги в ТЦК, добровольців, які вирушали в зону бойових дій. *«Ми почали працювати з тими, хто пішов на військову службу, допомагати їм, а відтак уже отримували звернення від їхніх родин, які шукали підтримки, які не знали, що робити, коли військові не виходять на зв'язок, як реагувати, де їх шукати».* Вона добре розуміла такі проблеми, адже свого часу стикнулася з подібними. Після служби в ЗСУ та поранення повернулася у відносно невелику громаду, де

не було жодних місць, куди військовослужбовці могли б звертатися по підтримку чи консультації. Тому її шлях реінтеграції був доволі складним: *«Після того я зрозуміла, що тисячі ветеранів, ветеранок повертаються і їм немає куди прийти. І є проблеми у їхніх родин, вони не знають, як реагувати на ті чи інші процеси, чим допомогти своїм близьким і як не тригерити. До справи, якою ми займаємося, я пристала через свій болючий досвід»*. Так з'явилася громадська організація «ЗАХИСТ – об'єднання волонтерів», яку вона очолює.

Попри те, що основна діяльність організації запланована на роботу з ветеранами та ветеранками, наразі 80 % запитів надходить від їхніх родин. Серед них є родини чинних військовослужбовців, є родини зниклих безвісти, полонених або загиблих. Це різні цільові аудиторії, для кожної потрібен свій фахівець, свої підходи, адже проблематика в кожній своя. *«Ми мали невелику команду, а нам потрібно було залучати вузькопрофільних фахівців, зокрема психологів, навчати кейс-менеджерів, забезпечувати відповідну зарплату»*, – ділиться Катерина Луцик. Тим паче, що до неурядової структури почала звертатися просто неймовірна кількість людей не лише з обласного центру, а й з віддалених громад, адже немає на місцях кваліфікованих спеціалістів. Організація мала розвиватися. Це зумовило подальшу співпрацю з Українським Жіночим Фондом, з'явився Центр допомоги родинам військових «ПідТримай».

УЖФ допоміг зробити ремонт приміщення, закупити необхідне обладнання, техніку, облаштувати кабінети для індивідуального прийому клієнтів та місця для групових занять. Фонд також забезпечив навчання мультидисциплінарної команди Центру та оплачує її роботу.

Сьогодні команда фахівців є вельми потужною та

складається з 35 осіб. Є адмінблок, є шестеро психологів, юристи, соціальні працівники, кар'єрні консультанти, кейс-менеджери та фахівці з супроводу ветеранів і демобілізованих осіб. А ще мають чотирьох тренерок, які проводять навчання щодо комунікації з ветеранами для різних структур і підрозділів.

Принцип роботи Центру – ведення випадків від «А» до «Я». *«Наприклад, приходить до нас мама полеглого Героя, щоб допомогли їй оформити виплати. В першу чергу з нею комунікує менеджер або певний фахівець. Їхнє основне завдання не просто задовольнити цей запит, а провести моніторинг, скринінг і виявити всі запити додаткові, приховані, адже не завжди сам бенефіціар знає про них. І вже працювати комплексно»*, – розповідає Катерина Луцик. Для вирішення окремих питань працівники Центру можуть перенаправляти до державних структур, соцзахисту, і роблять це відповідально: коли клієнт туди потрапляє, про його проблему вже знають і готові допомогти. Кейс-менеджери слідкують за вирішенням питання, потому клієнти повертаються до Центру, їх залучають до кола підтримки, різних груп, ретритів, виїздів, створення спільноти, де вони комунікуватимуть, не почуватимуться сам-на-сам зі своєю бідою, легше проходилимуть різні етапи адаптації.

Найважчою категорією для роботи є родини зниклих безвісти, адже немає факту загибелі чи полону, люди перебувають у цілковитому нерозумінні, і спеціалісти не знають, з чим працювати. Вони не можуть ні втрату подолати, ні дати надію, що зниклий безвісти залишається живим: просто мають чекати. І в даному випадку робота з психологами може тривати невизначений час.

«Відповідно до нашої аналітики, щодня маємо 10-20 звернень. Тобто, в середньому це виходить 15 звернень впродовж одного дня».

**Катерина Луцик,
ветеранка, очільниця хмельницького
Центру «ПідТримай», голова ГО «ЗАХИСТ
– об'єднання волонтерів»**

У Центрі постійно перебувають всі кейс-менеджери, а також чергові психолог і юрист – на випадок, якщо потрібна їхня термінова підтримка. Катерина Луцик згадала ситуацію, коли до Центру прийшла матір зниклого безвісти Захисника, щоб оформити з юристом певні документи. В цей момент жінці зателефонували та повідомили, що її син загинув. Із нею одразу почав працювати кризовий психолог.

Профільні спеціалісти мають індивідуальний план роботи, у них щодня розписані години прийому. Попри те, що психологи, соціальні працівники, юристи можуть проводити групові заняття, але переважно зосереджуються на конкретній роботі з окремими клієнтами.

«Раніше на першому місці за кількістю звернень був психолог, на другому – юрист. Але 2025 року тенденція змінилася: тепер юридична допомога стала найзапитанішою», – наголосила керівниця Центру «ПідТримай».

Цікавою є посада кар'єрного консультанта. Він постійно комунікує з центром зайнятості, з різними бізнесами щодо вакантних місць, бо багато бізнесів зараз розбудовують систему підтримки ветеранів на своїх підприємствах. Таким чином Центр володіє актуальною інформацією щодо отримання різних грантів, пропозицій від держави, Українського ветеранського фонду, від міжнародних партнерів, а також про вакантні місця для роботи в регіоні.

Активістам вдалося налагодити хорошу співпрацю з владою в регіоні та в місті. Постійно запрошують її представників на свої заходи, налагоджують ділові стосунки, а також проводять навчання для різних структурних підрозділів щодо роботи з ветеранами та їхніми родинами, бо мають єдину в області тренінгову команду з державною сертифікацією. Якщо раніше працювали з цього питання в основному з керівництвом громад, то зараз отримують замовлення на роботу з ветеранами в громадах, яке допоможе їм адаптуватися та зрозуміти, що їхній досвід – не стигма, а перевага, що вони можуть застосувати військовий досвід в цивільному житті, стати активістами громади. У Центрі називають нову практику створенням «комунікаційного місточка між ветеранами та владою на місцях» і вважають, що такий освітній компонент треба неодмінно розширювати.

«Знаєте, що ми називаємо «успішними кейсами»? – говорить на завершення розмови Катерина Луцик. – Серед них, зокрема ті родини, з якими ми працювали і які дочекалися повернення своїх рідних. А тепер ці військовослужбовці також стають нашими клієнтами. Наша спільнота зростає».

Львівський Центр «ПідТримай»

Розгортання допомоги родинам військових львівські волонтерки також розпочинали завдяки власному досвіду. Одна з них, Анна Кузюта, згадує, як на початку широкої агресії росії чоловік вирушив добровольцем на схід України, а невдовзі припинив виходити на зв'язок. Родина пережила хвилювання, які важко з чимось порівняти. На щастя, історія закінчилася добре – зв'язок з чоловіком відновився, але Анна зрозуміла головне: у скрутній ситуації можна плакати та нервувати, а мож-

на діяти. Разом із колежанкою Ольгою Цап, керівницею ТРК Перший Західний, зустрілися з очільником Львівської обласної військової адміністрації Максимом Козицьким. Говорили про те, що потрібен простір, куди б могли звернутися рідні військового, щоб мати точку опори, а не переживати виклики сам-на-сам. Так започаткувався Офіс підтримки родин військових²¹⁸. *«За ініціативою Козицького були делеговані представники від Академії сухопутних військ для оперативної комунікації з військовими підрозділами, щоб можна було уточнити ту чи іншу інформацію, працівники соціального захисту, а з іншого боку були представники громадськості, волонтери і родини. Тобто і адвокати, і психологи, і консультанти були з боку громадськості. Вийшла така синергія – держави, родин і волонтерів»*, – пояснює Анна Кузюта, яка стала координаторкою Офісу.

Його діяльність розпочалася 8 червня 2022 року. Системну роботу цієї структури забезпечила ГО «Можливості для сильних». Основним видом діяльності була юридична підтримка, психологічні консультації. Та з певним досвідом стало зрозумілим: для повноцінного відновлення та повернення у суспільне життя тих, чії рідні потрапили в полон, зникли безвісти чи загинули, потрібна комплексна допомога, яка передбачає залучення висококваліфікованих спеціалістів.

Вирішити таке завдання допоміг Український Жіночий Фонд – у січні 2025 року з'явився львівський Центр «ПідТримай», робота перейшла на інший рівень.

²¹⁸ URL: <https://tinyurl.com/yfhmbwnm>

«Офіс – це простір, де ми працюємо, а Центр «ПідТримай» – це команда, яка реалізує важливі ініціативи».

**Анна Кузюта,
менеджерка з комунікацій Центру
«ПідТримай», координаторка Офісу
підтримки родин військових**

Керівниця Центру Уляна Сурмай підкреслює, що тепер є можливість надавати родинам військових набагато більше послуг і роботи це дуже якісно: *«Завдяки підтримці УЖФ ми змогли залучити до нашого Центру дуже крутих адвокатів, психологів, запропонувати клієнтам потрібні програми, зокрема для дітей військовослужбовців. І змогли сформувати спільноти родин, яких ми систематично підтримуємо. Наша допомога стала комплексною та багатогранною. До нас може звернутися дружина військового із запитом про юридичну допомогу, а ми пропонуємо їй дітям взяти участь у заходах з відновлення, які проводимо. Різними нашими послугами можуть скористатися усі члени родин військовослужбовців і ветеранів».*

Офіс Центру розташований в історичній частині міста на вул. Січових стрільців, 21. Приміщення надав бізнес, а співпраця з УЖФ дозволила облаштувати кілька комфортних кабінетів для роботи з фахівцями; тут є холи, коворкінг для спільних заходів. Інформацію про свою роботу поширюють через соціальні мережі (мають підписників у Facebook та спільноти у Telegram, зокрема для молоді з родин військових), активно співпрацюють з медіа, поширюють свої буклети, листівки, плакати під час роботи мобільних бригад юридичної допомоги в громадах, а також повідомляють телефон своєї гарячої

лінії: 068 260 68 15. *«Вона працює з 10 до 16 години. Але коли людина телефонує в неробочий час, то наступного дня наша працівниця неодмінно віддзвонює та надає необхідну допомогу»,* – ділиться Уляна Сурмай.

На гарячій лінії первинні консультації надає соціальна працівниця. Для подальшої роботи може скерувати до кейс-менеджерів чи профільних спеціалістів. Також є адвокатське об'єднання, з яким укладений договір. Є психотерапевт, який працює з розладами сну, ПТСР, різними складними випадками.

«А також у нас є логопед, – додає керівниця Центру. – Цю послугу ми запровадили за численними запитами. Трапляється, що діти через війну з її повітряними тривогами та обстрілами мають певні порушення в мові. Наш класний логопед систематично супроводжує діток і вже має гарні результати».

Ще однією особливістю Центру вважають проведення співочих ретритів. Жінки збираються разом і співають у загальному колі. Психотерапевт Центру навіть зауважив: співочі ретрити дають ефект як піврічна терапія. У зраних жінках щось змінюється, вони починають радіти життю. *«Є жінки, які вперше вдягали не чорний одяг на наші ретрити. Є жінки, які вперше приносили квіти своїм подругам на ці ретрити. І це були перші квіти, які вони принесли не на могилу»,* – говорить Уляна Сурмай.

Вагомим у роботі Центру його працівниці також вважають освітній компонент – він теж розширився завдяки підтримці УЖФ. *«Попри те, що бізнес-навчання для жінок з грантовим конкурсом відбувалось відносно недавно, але ми вже маємо певні позитивні результати, – наводить приклад кейс-менеджерка Центру Христина Босаковська. – Одна з жінок раніше вела підприємницьку діяльність, але згорнула її, коли на війні загинув чоловік.*

Наше навчання допомогло їй знайти сили для відновлення. Жінка відкрила квітковий магазин у Стрию, в неї вже навіть брали інтерв'ю журналісти телеканалу «Інтер»».

Інший приклад стосується тренінгів в Академії жіночого лідерства. Дружина військовослужбовця, яка перебуває в декреті, вирішила створити спільноту для жінок, чий чоловіки воюють на війні. *«З такою мотивацією вона потрапила на наше навчання, отримала не лише необхідні знання для розвитку, а також і грантову підтримку – була серед трьох грантерок зі Львівщини. Зараз вона веде свою громадську діяльність, яка називається «Його тил», – пояснила Христина Босаковська.*

Завдяки роботі Центру жінки з родин військових опановують нові професії. Одна після відповідних курсів хоче придбати агродрон і розпочати роботу в агрокомпанії. Інші зацікавилися автодіагностикою, тепер самостійно розвозять гуманітарну допомогу і знають не просто як керувати автомобілем, але і як усунути несправності, якщо такі трапляться в дорозі. Жінки йдуть у б'юті-індустрію, стають перукарками тощо. *«По кожному з навчань ми пропонуємо допомогу з працевлаштуванням. Хочемо, щоб дівчата насправді застосували ці знання. Відповідно, стараємося цей момент моніторити», – додає кейс-менеджерка Центру.*

Уляна Сурмай вважає, що їхня робота – це не просто робота, а місія. *«Для нас дуже цінно, що в межах співпраці з Українським Жіночим Фондом можемо ділитися досвідом, що напрацьована львівським Центром модель роботи буде використана для подальшого масштабування, стане в нагоді громадам в різних куточках України, щоб вони також могли створювати подібні простори і турбуватися про родини наших Захисників».*

Наталія Карбовська розповідає, що сьогодні інформація про роботу двох Центрів «ПідТримай» уже розійшлася по регіонах. Їхні представники телефонують і просять відкрити такі Центри у них. *«Є величезний запит від Миколаївської області, – каже вона. – Там є цілі мікрорайони навколо військових частин, звідти було багато мобілізованих і є багато специфічних викликів. Центри могли б працювати з родинами військових, які повертаються з пораненнями, з травмами, з розладами. Вже є статистика, яка показує, що кількість викликів поліції на випадки домашнього насильства з цих районів зараз суттєво збільшується».*

«Сьогодні ми працюємо з родинами військових, по війні потрібно буде працювати з ветеранами й ветеранками та їхніми родинами також», – викладає своє бачення Уляна Сурмай. Такі центри повинні розвиватися по всій країні і вони мають стати частиною гендерно орієнтованого відновлення та інклюзії.

РОЗДІЛ 16. СЕРВІСИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ

24 лютого 2022 року в Києві та інших українських містах пролунали перші вибухи російських ракет, які засвідчили початок широкомасштабної агресії рф. Вже невдовзі з'явилася інформація про ускладнення подій та перспективи жорстоких боїв на українській території. Основні дороги в західному напрямку заповнили десятки тисяч автомобілів: люди полишали рідні домівки, щоб убезпечитися від ворожого нападу. Переважно вивозили жінок із дітьми. По 10 годин просувалися до Житомира, розташованого за 130 кілометрів, а далі – на Хмельницький, Львів, Ужгород. 25 лютого проїхати житомирською трасою вже було практично неможливо: російські військовослужбовці почали розстрілювати на ній цивільні автівки.

За даними дослідження Разумков центру, у проміжку з 27 лютого до 9 березня 2022 року кордон України на виїзд перетнули 1 649 088 осіб; щоденно з країни виїжджали понад 150 тис. людей. 6 березня кордон перетнули 210 526 осіб, що є найбільшим показником за один день. З України виїхало 1,4 млн. (18,8 %) дітей²¹⁹.

Значними темпами зростала кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Станом на 23 серпня 2022 року

²¹⁹ Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства, Київ-2022.

URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf

вона становила 6,9 млн осіб²²⁰. Майже половина ВПО працездатного віку (44 %) на той момент не отримувала доходу²²¹. Більшість із ВПО не мали можливості скористатися послугами центрів колективного проживання та вимушено орендували житло чи мешкали у родичів, нерідко – в тимчасових спорудах і на дачах. Напередодні зими стало зрозумілим, що пересідати в них холодну пору не вдасться, а коштів на ремонт і переобладнання бракувало. Жінкам важче вдавалося працевлаштуватися, багато з них мали доглядати за дітьми та літніми родичами. Суттєво ускладнилися питання доступу до медичних сервісів (у 2023 році таких обмежень зазнавали 22 % українців і українок²²²). Значна частина людей потребувала психологічної допомоги через травми та стреси, спричинені війною.

Всі ці фактори засвідчили загострення гуманітарної ситуації в країні. Серйозними стали й інші виклики: за час повномасштабного вторгнення рф гендерно зумовлене насильство в Україні зросло на 36 %²²³.

Згадані труднощі можливо було подолати завдяки злагодженій взаємодії різних структур – державних, неурядових і міжнародних. Державою, муніципалітетами,

²²⁰ Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні знову зростає, — дані МОМ, 1 вересня 2022 року, ІОМ.

URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/killist-vnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukrayini-znovu-zrostaye-dani-mom>

²²¹ Те саме джерело.

²²² Після війни близько 15 мільйонів українців потребуватимуть психологічної допомоги, Укрінформ, 6 грудня 2023 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3796563-pisla-vijni-blizko-15-miljoniv-ukrainciv-potrebuvatimut-psihologicnoi-dopomogi.html>

²²³ ООН: 6,7 мільйона жінок в Україні потребують гуманітарної допомоги, Голос Америки, 19 лютого 2025 року.

URL: <https://www.holosameryky.com/a/henderni-prava-zhinky-ukrajina-vijna/7980854.html>

громадами спільно з міжнародними та громадськими організаціями було створено багато різних сервісів. У 2023 році в Україні функціонувало 875 служб, зокрема 83 на прифронтових територіях. Тоді ж було надано субвенцію для створення сервісів у 72 громадах²²⁴. У 2024 році кількість спеціалізованих служб зросла на 249, 98 сервісів створено в громадах, що на 26 більше, ніж планувалося в 2023 році. На початку 2025 року в країні функціонувало 1 124 служби²²⁵.

У багатьох питаннях ініціаторами новацій виступили громадські організації, зокрема ті, які мали досвід з надання гуманітарної допомоги, протидії гендерно зумовленому насильству, комплексної соціально-психологічної підтримки. На особливу увагу заслуговують успішні практики Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» (УФГЗ)²²⁶, який зміг швидко відгукнутися на виклики війни та запропонувати своє бачення подолання кризових ситуацій. *«З початку повномасштабного вторгнення росії до України наша команда по всій країні надала підтримку 1 058 747 особам, із яких 705 123 – жінки. Загалом ми надали 4 860 077 комплексних послуг у сфері психічного здоров'я, захисту, підтримки постраждалих від насильства, репродуктивного здоров'я та гуманітарного реагування. Ми були одними з перших, хто почав працювати з населенням по всій країні – від сходу до заходу, від півночі до півдня – одразу після вторгнення»*, – повідомила у травні 2025 року виконавча директорка УФГЗ Галина Скіпальська.

²²⁴ URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/stan-realizaciyi-politiki-2023.pdf>

²²⁵ URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/2025-genderna-politika-v4-1.pdf>

²²⁶ URL: <https://www.healthright.org.ua/>

Соціальні квартири

Першу Соціальну квартиру УФГЗ створила ще 2013 року для найбільш вразливих жінок, зокрема вагітних і мам із дітьми, які постраждали від гендерно зумовленого насильства та опинились у складних життєвих обставинах. Скористатися такою ідеєю та розширити її втілення вирішили вже після початку широкомасштабного російського вторгнення, коли потреба в такій допомозі стала надзвичайно запитаною. 2024 року УФГЗ почала реалізовувати проект, спрямований на підтримку жінок з малолітніми дітьми, що потерпіли від війни та перебувають під особливою загрозою гендерно зумовленого насильства, – такі люди вкрай потребують не лише спокійного прихистку, але й відповідної професійної психосоціальної підтримки, зокрема поліпшення фізичного та психічного здоров'я. Йдеться про забезпечення справедливого доступу до базових послуг з охорони здоров'я для ВПО, репатріантів та вразливого місцевого населення у Дніпропетровській, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Полтавській і Запорізькій областях.

«З початку війни ми системно розвиваємо мережу Соціальних квартир – безпечних тимчасових просторів для жінок і дітей у кризових ситуаціях. Перші квартири були відкриті в Києві, Львові та Ужгороді, а згодом до мережі додалися нові осередки в Харкові, Полтаві, Дніпрі та Луцьку. За цей період сотні жінок і дітей отримали не лише безпечний прихисток, а й комплексну підтримку – психологічну, соціальну, правову».

**Галина Скіпальська,
виконавча директорка УФГЗ**

Соціальна квартира передбачає насамперед створення безпечного місця для проживання та психологічного балансу постраждалих. Жінкам із дітьми, які опинились у вразливій ситуації, пропонується житло, обладнане всім необхідним, ліки та харчування; молодих матерів навчають догляду за малечею, надають неформальну освіту для дітлахів, пропонують психологічну, соціальну та правову підтримку, сприяння у відновленні ними свого соціального статусу. Це багатопланова підтримка та заохочення постраждалих до подальших позитивних змін у житті. Заразом проект має ширші завдання: з'ясувати та проаналізувати причини, які зумовили соціальну дезадаптацію жінок, визначити об'єктивні чинники, які впливають на розвиток такого явища, та подбати про мінімізацію їхніх суспільних наслідків. У кожному окремому випадку для постраждалих розробляється індивідуальна програма, що враховує їхні потреби та інтереси і передбачає подолання проблем, які завдають шкоди, а також подальшу соціалізацію та адаптацію в громаді.

Важливий момент – послуги надаються Соціальною квартирою на безоплатній основі. До того ж такі квартири є одними з небагатьох об'єктів, де жінок приймають навіть без документів. Жінка з дитиною, яка скористалася послугами Соціальної квартири, почувається захищеною, здатною відновити свій емоційний баланс і спланувати подальше життя. За інформацією УФГЗ, відповідно до стандартних операційних процедур громадської організації термін перебування жінок у цьому прихистку може становити до 6 місяців. Однак може бути подовжений з урахуванням індивідуальних ситуацій. *«Під час війни ми впровадили гнучкий підхід, який дозволяє адаптувати строки перебування до реальних потреб жінки та дитини, аби гарантувати безпеку, відновлення та*

підготовку до наступного етапу життя», – повідомила заступниця директора з програмних питань УФГЗ Анна Саєнко.

Імплементативними партнерами проекту стали міжнародна організація Humedica e.V. (за підтримки German Federal Foreign Office) та національна благодійна організація «100 % Життя Дніпро». Вкрай потрібним є сприяння роботі проекту в регіонах – тут можна розраховувати на співпрацю з місцевими органами влади, а також із іншими громадськими організаціями, які мають досвід діяльності в цій царині. Зокрема Соціальні квартири мають підтримку мобільних бригад і БО «Фундація майбутнього», БО «Світло Надії». З ними проводять спільні заходи, надають правову та гуманітарну допомогу, вирішують технічні питання, допомагають в адаптації. Спільні дії різних структур дозволяють надавати комплексну допомогу і це є ефективним.

В Україні чимало постраждалих жінок і дітей проходять через підтримку Соціальних квартир. У лютому 2025 року їхніми послугами вже скористалися 13 клієнтів, які отримали шанс на власну успішну перспективу.

Безпечний простір

Результатом успішної співпраці УФГЗ з міжнародними організаціями та місцевими органами влади стало втілення проекту «Захистити її». Проект реалізується з травня 2024 року та передбачає підтримку жінок і дівчат, які зазнали негативного впливу російської агресії в Харківській, Чернігівській та Сумській областях. Ці території зазвичай називають «прифронтовими» – частина з них побувала під окупацією РФ, інші зазнають постійних обстрілів і руйнувань, оскільки поряд відбуваються активні бойові дії. Життя багатьох тутешніх жінок – це пе-

ребування в укриттях, страх і знервованість, очікування неприємних новин, складні взаємини в родинях, члени яких також потерпають через жахіття війни. В результаті – відсутність нормального сну, стреси, психологічний дисбаланс, загострення хронічних хвороб тощо. Звісно, така ситуація не є нормальною, ті, хто в ній постійно перебуває, має отримати певні важелі психологічної рівноваги та спокою.

Для того, щоб подбати про фізичне та психологічне здоров'я постраждалих, відволікти від складної ситуації та запропонувати місце комфорту й затишку, а разом і можливості подальшого розвитку, зокрема професійного, в Ізюмській, Лозівській міських територіальних громадах на Харківщині та в Менській і Корюківській міських територіальних громадах на Чернігівщині було створено 4 Безпечних простори для жінок і дівчат. Сюди можна прийти, щоб знайти підтримку у вирішенні власних проблем та обговорити теми, на які не кожна постраждала здатна самотійно знайти відповіді, а саме: як протистояти гендерно зумовленому насильству, як витримати емоційне навантаження від війни, як відшукати шлях стабільного та позитивного розвитку. Фахівці Безпечних просторів – соціальні працівники та психологи – знають, як організувати ефективні відновлювальні заходи, інформаційні кампанії, як допомогти в момент психологічної кризи та продумати кроки для довготривалої рекреаційної роботи й повноцінного залучення в життя громади. Тут пропонують фахову допомогу психологів, а також сприяння з консультаціями профільних лікарів, наприклад, гінеколога, дерматолога та інших; можна подбати про підвищення цифрової грамотності, дізнатися про те, до яких структур звертатися для відновлення документів, оформлення аліментів, отриман-

ня соціальної допомоги тощо. Дуже важливою є також роз'яснювальна робота про те, з якими видами гендерно зумовленого насильства можуть стикатися жінки та дівчата, як їм протистояти, як діяти в складних ситуаціях, до кого звертатися по підтримку.

Реалізувати цей вкрай важливий напрямок роботи Українській фундації громадського здоров'я допомагають Міжнародна організація Cogus International та ГО «Ліга сучасних жінок» за фінансового сприяння Гуманітарного фонду для України, а також мережа міських центрів соціальної допомоги, на базі яких і були відкриті нові заклади і чий фахівці долучилися до такої роботи. За період з 1 травня 2024 року до 1 лютого 2025 року різноманітними заходами у Безпечних просторах було охоплено 5 687 осіб, з них 5 168 – жінки та дівчата, 519 – чоловіки та хлопці, яким надано 14 912 послуг. Вони займалися творчими активностями, арт-терапією, брали участь у заходах індивідуальної та групової психосоціальної підтримки, опановували основи кібербезпеки, проходили різноманітні майстер-класи та літературні читання.

«Такі Безпечні простори – необхідність в умовах війни, а наші фахівці точно знають, як впоратися з усіма викликами. Фахівцям на місцевому рівні необхідно активно співпрацювати з усіма державними органами, бо лише у співпраці та партнерстві ми зможемо посилити нашу допомогу тим, хто цього потребує найбільше».

**Юрій Стальниченко,
Секретар Менської міської ради**

Безпечні простори стали ефективним інструментом для роботи прифронтових громад, які дбають про за-

хист своїх жителів, особливо жінок і дівчат, від тиску воєнних випробувань і про їхнє повернення до повноцінного життя.

Денні центри

«Почуваюся вкрай непотрібною та знесиленою від усіх проблем, – поскаржилася на одну з гарячих ліній мешканка Маріуполя, яка влітку 2022 року опинилася на заході України. – Лікаря, який допомагав мені долати проблеми ВІЛ, було вбито, всі мої документи та медичні карти втрачені. Я залишилася сам-на-сам з війною, хворобою, відчаєм. Цілий день сиджу в порожній орендованій квартирі та жалію себе».

Багатьох людей, які живуть із хронічними хворобами, широкомасштабна агресія рф поставила на межу серйозних випробувань. Скажімо, для України проблема ВІЛ-інфікованих уже давно була гострою та болючою, особливо поширеною у східних і південних регіонах. Проте – контрольованою відповідною системою захисту та допомоги. Після початку широкомасштабного вторгнення рф саме ці області зазнали серйозних руйнувань та небезпеки, їхні мешканці почали залишати рідні домівки та переїжджати до безпечніших територій. І втрачали систему, яка допомагала боротися з хворобами та налаштовуватися на позитив. Натомість до їхнього життя вривалися нові виклики: загибель рідних і близьких, стреси від переїздів, економічні негаразди, труднощі з пошуком роботи, побутовим облаштування, визначенням нових пріоритетів і важелів у житті. Опиняючись у новому місці, люди почувалися розгубленими та самотніми, їхні хвороби загострювалися.

УФГЗ вирішила сконцентрувати один із напрямків допомоги саме на користь таких постраждалих. У 2022

році вона відкрила Денні центри в Ужгороді та Львові. *«Крім того, в 2024 році ми створили Центр життєстійкості в Миколаєві – інноваційний, дружній, безбар'єрний простір, де надається допомога жінкам, дітям, ветеранам та іншим вразливим групам через тренінги, групи підтримки, програми з ментального здоров'я, арт-терапію та інші інтегровані сервіси»*, – зазначила виконавча директорка УФГЗ Галина Скіпальська. В листопаді 2024 року в Києві з'явився Центр ментального здоров'я на Лівому березі. Всі ці заклади – своєрідний відгук на потреби жінок, які зазнали психологічних та фізичних травм в результаті війни, які пережили економічні труднощі, насильство, які хворіють на ВІЛ та інші недуги й не спроможні самотужки долати складні ситуації. Але за потреби безкоштовними послугами Центрів також можуть скористатися й інші люди, зокрема із вразливих верств населення, які важко сприймають труднощі воєнного життя та неспроможні впоратися з емоційними розладами. Для багатьох із них Денний центр – можливість отримати необхідну професійну допомогу, індивідуальну та групову психотерапію та консультації соціальних працівників і юристів. Важливою також є організація необхідної медичної підтримки: в Денному центрі жінки можуть пройти експрес-тестування на ВІЛ, гепатит В і С, сифіліс і домовитися про лікування, відновлення психоемоційного балансу.

Постраждалим надають інформацію про доступні сервіси допомоги, механізми захисту та відновлення, а також сприяють у конкретних питаннях, наприклад, у перенаправленні до закладів охорони здоров'я, в оформленні декларації з сімейним лікарем, у разі потреби – допомогти з працевлаштуванням. Для відвідувачів Денних центрів проводять заходи, розповідають, як розпізнава-

ти різноманітні ризики, зокрема гендерно зумовленого насильства, дискримінації та торгівлі людьми, кіберзлочинності. Жінок тут також навчають лідерству, адвокації своїх прав і залучення до процесів ухвалення рішень, що зрештою допомагає їхньому професійному та кар'єрному зростанню.

«Я почувалася самотньою і покинутою, бо я переселенка з Херсона. Завдяки психологу Світлані та соціальній працівниці Ярославі я змогла вирішити свої питання та познайомилася з дівчатами, які такі ж, як і я, переселенки. Дуже дякую!»

*Аліна,
25 років, клієнтка Денного центру, м. Київ*

Чимало проектів реалізується в партнерстві з різними державними, міжнародними та громадськими організаціями. Наприклад, спільно з БО «ГІНЕРДЖАЙЗЕР» була розроблена система перенаправлення бенефіціарів, які звертаються по підтримку до Денних центрів. Фахівці Центрів допомагають встановити контакти з меценатами, які сприяють придбанню необхідних дорогих ліків, налагоджують підтримку з боку місцевої влади.

Денні центри постійно проводять моніторинг і оцінку ефективності втручань і збирають відгуки клієнтів. Отриманими результатами можна похвалитися: загальний відсоток задоволеності клієнтів складає 93 %.

Платформа SafeWomenHUB

Збереження психічного здоров'я українців і українок є одним із важливих напрямків допомоги, яка надається постраждалим в результаті російської агресії. УФГЗ

має значний досвід такої роботи. З 2014 року вона надавала критично необхідні послуги для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і жертв катувань, і в багатьох випадках йшлося саме про психосоціальну підтримку. Повномасштабне вторгнення суттєво розширило запит на такі послуги – в Україні більшість населення зазнало травматичного впливу воєнних подій, соціальних і економічних стресів. Фахівці зазначають, що по завершенні війни психологічної допомоги потребуватимуть близько 15 млн людей, серед яких 1,8 млн військових та ветеранів, 7 млн людей старшого віку, близько 4 млн дітей та підлітків. Водночас, за оцінками ВООЗ, у районах, які постраждали від війни, уже нині кожна п'ята людина живе з певною формою розладу психіки²²⁷.

Розуміючи важливість проблеми, УФГЗ уже в квітні 2022 року за фінансового сприяння Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF) та технічної допомоги з боку ООН Жінки в Україні започаткувала новий сервіс: онлайн-платформу SafeWomenHUB²²⁸ для психосоціального та правового консультування жінок і дівчат, які постраждали від війни. Її поява була дуже оперативною реакцією на випадки катувань російськими військовослужбовцями цивільного українського населення та надання допомоги постраждалим від них, зокрема від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). З іншого боку, платформа мала надати необхідний освітній ресурс для тих вразливих верств населення, які також могли постраждати від гендерно зумовленого

²²⁷ НІСД, 19 березня 2025 року.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh>

²²⁸ URL: <https://www.healthright.org.ua/proekti/safewomenhub/>

насильства, торгівлі людьми та сексуальної експлуатації в період війни.

SafeWomenHUB позиціонує свою підтримку щодо жінок, кризова життєва ситуація яких посилилась у зв'язку з воєнними діями в Україні, які постраждали від війни, тих, які тимчасово змінили місце проживання, які перебувають у зоні тимчасової окупації, а також жінок, які постраждали від сексуального та інших видів насильства під час тимчасової окупації.

Для консультування невідповідно обраний онлайн-режим (з використанням чатів і телефонів). Насамперед він забезпечує оперативність, а також конфіденційність і безпеку. Постраждала особа може виходити на зв'язок із консультантами з безпечно для себе місця, вона не зобов'язана повідомляти свої особисті дані, бо їх ніхто не перевірятиме, до того ж на своє звернення вона може отримати експрес-відповідь (для багатьох постраждалих це вкрай важливо). Онлайн-послугами також можуть скористатися жінки, які перебувають на тимчасово окупованих територіях і за кордоном. Водночас платформа передбачає комплексні послуги з використанням гендерно чутливих підходів та кейс-менеджменту (соціального супроводу), її фахівці володіють необхідною методикою для спілкування з постраждалими, щоб встановити атмосферу довіри та не завдати їм повторної травмизації. Фахівчині можуть запропонувати психологічну підтримку, розраховану на певний період, – залежно від потреб і запитів постраждалих. Методи роботи визначають після встановлення довірливих стосунків і збору первинної інформації.

«Я знову можу спілкуватися з чоловіками без страху».

«У маршрутці біля мене сів великий чоловік, і я була здивована, що мене не охопила паніка».

«Я досліджую себе, і тепер мені не страшно засинати – жахи, що снилися, більше не тривожать».

«Коли їздила до тата у військовий шпиталь, перестала реагувати на чоловіків у формі. Раніше при одному їхньому вигляді серце завмирало».

Цитати жінок, які зазнали СНПК і отримали психологічну підтримку SafeWomenHUB

Послуги онлайн-платформи доповнюються наданням координованої комплексної допомоги та послугами кейс-менеджменту у співпраці з іншими проектами УФЗЗ – Денними центрами та Соціальними квартирами у містах Київ, Львів, Ужгород, Дніпро, Харків.

Професіоналізм працівників онлайн-платформи, повага до клієнтів, комплексні підходи в роботі роблять запитаними послуги платформи. За період з 1 квітня 2022 року до 31 січня 2025 року психологами, соціалістами та юристом SafeWomenHUB надано 49 364 консультацій та послуг (18 246 – психологічного та 31 118 – соціально-правового характеру) для 20 332 жінок та дівчат, жінок з дітьми, з них 2 859 осіб зі статусом ВПО. До фахівців платформи надійшло 1 535 запитів від постраждалих від гендерно зумовленого насильства, зокрема 1 192 запити щодо домашнього насильства, а також 118 запитів від клієнток, які зазнали СНПК.

Мобільні команди психологічної та соціальної допомоги

Реалізуючи низку проектів у відповідь на виклики російської агресії, УФГЗ використовує різні форми надання допомоги. При цьому враховуються як потреби самих постраждалих, так і можливості територій, співпраця з державними структурами та місцевими органами влади. Наприклад, Денні центри та Соціальні квартири розташовуються у великих містах, де концентрується велика кількість ВПО, а також багато місцевих жінок і дівчат постраждали від війни. Водночас запити на необхідні сервіси виникають і у віддалених районах і громадах, де бракує місцевих фахівців із надання необхідних медичних і психологічних послуг, немає стаціонарних центрів допомоги, а населення через брак мобільності не спроможне отримати її деінде. Щоб подолати цю проблему та забезпечити міжнародні стандарти доступної підтримки, Фондація вирішила організувати мобільні команди соціально-психологічної допомоги у Полтавській, Дніпропетровській та Харківській областях. Для надання кризових психологічних послуг і соціального супроводу такі команди виїжджають на місця та працюють у груповому та індивідуальному форматі з постраждалими.

Новація була започаткована як частина проекту, що стартував у вересні 2024 року і триватиме до червня 2026 року. Імплементативними партнерами цього проекту також виступають міжнародна організація Humedica e.V. та національна благодійна організація «100 % Життя Дніпро».

Принципи роботи мобільних команд полягають в оперативності, мобільності та використанні мультидисциплінарних підходів. Впродовж нетривалого

часу, перебуваючи в тій чи іншій громаді, вони мають проаналізувати наявні проблеми постраждалих і визначити характер необхідної підтримки. У цьому мобільним командам допомагають професійні підходи: вони чітко знають, які дії та в якій послідовності потрібно застосувати – мають для цього вже напрацьовані моделі для швидкого збору інформації та ухвалення рішень. Мобільні команди пропонують соціально-психологічну допомогу (зокрема, проводять первинну оцінку стану постраждалих, застосовують методiku кризового втручання, а також надають психологічні консультації). Важливий елемент їхньої роботи – перенаправлення до спеціалізованих послуг: Соціальних квартир, шелтерів, кризових кімнат, консультаційних центрів. Мобільні бригади також можуть повідомити різноманітну інформацію про найближчі центри допомоги, характер їхньої діяльності, вимоги, часи роботи. Вони проводять інформаційно-просвітницькі заходи, тренінги, щоб навчити жінок протидіяти різним формам насильства, захищати власні права.

«Завдяки цим командам тисячі людей у прифронтових, звільнених та віддалених населених пунктах отримали доступ до критично важливих послуг. Ми зберігаємо експертизу, методологію та готовність масштабувати цю модель у разі нових викликів».

**Галина Скіпальська,
виконавча директорка УФЗ**

Співпрацюючи з місцевими органами влади, обласними та місцевими адміністраціями, соціальними служ-

бами та правоохоронними органами, мобільні команди мають змогу швидко адаптуватися до особливостей різних регіонів, визначити місцеві потреби та можливості для ефективної взаємодії в наданні допомоги. Такі комплексні підходи не лише дозволяють мобільним командам швидко реагувати на кризові ситуації, але й допомагають формувати сучасні механізми довготривалого захисту постраждалих від наслідків війни.

РОЗДІЛ 17. ПРИТУЛКИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Після початку повномасштабної агресії РФ в Україні відчутно зросла кількість неурядових організацій. Так, 2022 року громадських організацій побільшало на 6,1 %, а число благодійних організацій з 2021 року до 2023 року показало справді «рекордний стрибок» – на 43 %. Серед регіонів, які зафіксували найбільшу реєстрацію таких структур, – м. Київ, Дніпропетровська, Львівська, Харківська, Київська та Одеська області. У 2023 році найбільший приріст громадських організацій продемонструвала Херсонська область – 112 нових²²⁹. При цьому фахівці зазначили, що однією з причин, яка спонукала херсонців активно діяти, був підриг росіянами Каховської ГЕС 6 червня 2023 року та пов'язані з ним катастрофічні наслідки. Громадянське суспільство відреагувало на гостру потребу допомагати постраждалим від стихійного лиха та від війни.

Допомога постраждалим стала пріоритетною для багатьох неурядових організацій, які оперативно реагували на виклики воєнного часу та переформатування орієнтирів суспільства з урахуванням необхідності захисту найбільш вразливих його верств. Серед такої частини суспільства насамперед опинилися внутрішньо переміщені особи (ВПО), жителі прифронтових територій, ро-

²²⁹ Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження, лютий 2024 року.
URL: <https://tinyurl.com/484ujcy6>

дини військових і ветеранів, а також жінки, діти, літні люди та особи з інвалідністю. Для багатьох із них життя суттєво ускладнилося після 24 лютого 2022 року, коли розпочалося широкомасштабне вторгнення росії і настав час ухвалення складних і оперативних рішень задля виживання та майбутнього розвитку. Їхня співпраця з громадськими організаціями набула особливого характеру.

Серйозну роботу довелося здійснити неурядовим структурам заходу України, через який пролягли потужні міграційні шляхи для переміщених осіб, які полишали рідні домівки через жорстокі воєнні дії. Серед тих, хто успішно здійснив кризовий менеджмент, – громадська організація «Центр Жіночі Перспективи»²³⁰. Вже в перші дні повномасштабного нападу країни-агресорки росії вона змогла відкрити притулок для ВПО у Львові.

Досвід і нова ініціатива

За словами голови ГО «Центр Жіночі Перспективи» Любові Максимович, до початку війни організації не доводилося займатися питаннями гуманітарної допомоги. Заснована ще 1998 року, вона зосереджувалася на захисті прав жінок і забезпеченні рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Мали досвід у протидії торгівлі людьми – можливо, саме він тоді найбільше спонукав до рішучих дій та надання невідкладної допомоги постраждалим від війни, адже чимало з них ставали вразливими та могли зазнати такого виду злочину. Війна змусила подбати не лише про права, але й про життя людей.

24 лютого 2022 року керівниця організації поверталася з Києва, де брала участь у заході, присвяченому реалізації

²³⁰ URL: <http://www.women.lviv.ua/>

Резолюції Радбезу ООН 1325. У місті вже гриміли вибухи від російських ракет і центральний залізничний вокзал був переповнений розгубленими та наляканими людьми, переважно жінками й дітьми. Мобільний телефон дзвонив цілу ніч: знайомі просили про допомогу з житлом для себе, інших знайомих і незнайомих людей, питали порад і підказок, як діяти в складних і геть незвичних ситуаціях. У Львові вокзал так само вирував: люди стояли, сиділи, лежали на підлозі, годували дітей, плакали, дивилися розклади потягів за кордон, шукали по сумках документи, розмовляли з іншими такими самими переселенцями, сподіваючись почути путні настанови та корисні підказки. Було очевидним, що багатьом у цих умовах доведеться ночувати, можливо, ще не одну ніч.

«Перша ніч війни змінила вектор нашої роботи. Ми, як і багато жіночих організацій, мусли швидко реагувати: не лише продовжувати основну діяльність, але й забезпечити базову підтримку – прихисток, безпеку, логістику, координацію».

**Любов Максимович,
керівниця ГО «Центр Жіночі Перспективи»**

Спочатку члени громадської організації дзвонили знайомим, шукаючи, де можна розмістити приїжджих із інших регіонів. «Центр Жіночі Перспективи» – структура поважна та добре знана в Львові, тож на прохання її працівниць було чимало відгуків. Але невдовзі стало зрозуміло: проблему необхідно вирішувати системно та широко – потрібно організувати притулок для тимчасового перебування людей, які вимушено опинилися в чужому місті, без даху над головою, без знайомих, без потрібної

інформації, а нерідко – навіть без грошей та документів. І таке приміщення мало розташовуватися поблизу вокзалу, адже чимало переселенців планували рухатися за кордон, тому були прив'язані до цього логістичного центру, міський транспорт майже не працював, діяла комендантська година, яка обмежувала пересування вночі.

Любов Максимович згадала про знайомого, який мав будівельну компанію. Зателефонувала. Приміщення знайшлося: офіс компанії неподалік залізниці. *«У нього два поверхи в офісі, і верхній він залишив під офіс, а кухню, конференц-залу дозволив узяти для поселення ВПО. У різні львівські групи кинула інформацію, що я створюю притулок, мені потрібні матраци, ковдри, подушки, хто що може віддати. До вечора я вже мала 17 матраців, ми закупили продукти, і 17 жінок із дітьми ночували в цій конференц-залі»*²³¹. Давали лад притулку власними силами – тягали матраци, інше начиння. Притулок відкрили буквально на третій день війни. Люди там спали на підлозі, але мали дах над головою. Волонтери в притулку не лише працівниці Центру, але й колежанки з інших громадських організацій, просто знайомі. Та ж будівельна компанія, що надала приміщення, мала орендований склад – туди невдовзі почали звозити допомогу.

Особливістю було й те, що надавали прихисток людям із домашніми тваринами. Поряд могли розташовуватися собаки й коти, які теж дотримувалися своєрідного графіка: коли собаки вирушали на прогулянку, коти виходили «на перекус». Війна дисциплінувала всіх.

²³¹ Життя триває навіть у тимчасовому домі, Wonder Україна, 20 вересня 2022 року.

URL: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/life/12589-zhittya-trivae-navit-u-timchasovomu-domi-lyubov-maksimovich-pro-robotu-tsentru-zhinochi-perspektivi>

«За весь час не сталося жодної крадіжки. Жодної! Люди залишали свої речі біля себе – не було ні камер схову, ні замкнених кімнат. І ніхто нічого не вкрав. І ще одне: жодна людина не захворіла.»

**Любов Максимович,
керівниця ГО «Центр Жіночі Перспективи»**

Які кошти забезпечували їхню діяльність? Коли почали закупувати продукти харчування для притулків, звернулися до донорів, з якими працювали, пояснили ситуацію – вони не заперечували проти використання на ці цілі програмних грошей. Один із притулків у Моршині й досі отримує допомогу від норвезької гуманітарної організації Norwegian People's Aid (NPA): це дозволяє забезпечувати дворазове харчування майже для 40 його мешканців, тут проводять тренінги, семінари, заходи з арт-терапії тощо.

«У співпраці з нашими українськими партнерськими організаціями програма NPA надає спеціалізовані послуги захисту в деяких регіонах, які найбільше постраждали від конфлікту та мають незадоволені потреби в захисті: Харківська, Київська, Дніпропетровська та Львівська області. Ці регіони були визначені через високий рівень існуючих та очікуваних потреб у захисті, з одними з найбільших показників кількості внутрішньо переміщених осіб та осіб, які повернулися додому в Україні. Як Львів, так і особливо Дніпро є ключовими транзитними вузлами для внутрішньо переміщених осіб»²³².

**Гуманітарна організація
Norwegian People's Aid**

²³² Norwegian People's Aid, Україна.

URL: <https://www.npaid.org/development/where-we-work/ukraine>

Психологічні консультації та допомога з виїздом за кордон

На початках багато вчилися, бо ніхто з ГО «Центр Жіночі Перспективи» не мав досвіду, як швидко відкривати та налаштовувати притулки, вести облік, надавати постраждалим різноманітну допомогу, включаючи психологічну, юридичну, соціальний супровід. Все опановували, як то кажуть, «на практиці», тому невдовзі вже могли поділитися з колегами з інших громадських організацій власними напрацюваннями, підказати, яким чином вирішувати найскладніші питання підтримки постраждалих від війни.

Коли організовували притулок в приміщенні офісу, домовлялися про один місяць роботи, але в результаті зачепилися в ньому на цілих 8 місяців – за цей час у притулку знайшли прихисток 800 жінок і дітей. Відтак з'явився наступний прихисток, третій притулок відкрили в гуртожитку одного з коледжів – домовилися з донорами, зробили ремонт. Загалом за перші 6 місяців повномасштабного вторгнення Центр створив 7 притулків, два з них працюють і досі.

Люди прибували з різних регіонів – з Харкова, Слов'янська, Ірпеня, Бучі, Маріуполя. Була ситуація, коли приїхала жінка з п'ятимісячною дитиною і її не зустріли на вокзалі. Був пізній час, але працівники компанії, що надали приміщення для притулку, взялися відшукати молоду маму. Вони супроводжували її, допомагали, хоча дорогою їх навіть затримувала поліція, бо в місті вже діяла комендантська година. Це були складні, але водночас дуже людяні моменти.

Іншу мешканку притулку – літню жінку, в якій була поламана рука, возили до лікарні. Там їй теж допомагали – чим могли, але допомагали. Люди, які опинялися в

притулку, знайомилися між собою, швидко оговтувалися та теж приставали до справ, волонтерили, брали під опіку новачків. Жінки тут зупинялися різні: дехто залишався на одну-дві ночі, а потім вирушали за кордон. Любов Максимович згадала мешканку, яка приїхала зі Слов'янська Донецької області з двома дітьми та збиралася полишати Україну. Єдиний її досвід перебування за кордоном – це був відпочинок в Туреччині, жодної іноземної мови вона також не знала. І таких поселенців було безліч – всім потрібні були поради, детальна інформація про можливі подальші дії, про ризики та необхідність захисту. Коли проводили анкетування в притулках, стало очевидним, що 80 % постраждалих не знали жодної іноземної мови, 70 % ніколи не бували за кордоном. Ще одна проблема – чимало постраждалих жінок не мали закордонних паспортів, виїжджали за внутрішніми. Якщо б був закордонний паспорт, його власниця перебувала б у європейській базі, без нього жодної інформації про неї не було²³³. *«Не маючи елементарних знань у цій сфері, перебуваючи в стресовій ситуації, люди легко могли потрапити в тенета торгівлі людьми»*, – пояснила керівниця Центру. У таких випадках радили виїжджати групами і гуртом триматися надалі.

Сприяння у працевлаштуванні

Опинялися в притулках і ті, хто мав на меті осісти в спокійному регіоні, знайти роботу, навіть відкрити

²³³ Життя триває навіть у тимчасовому домі, Wonder Україна, 20 вересня 2022 року.

URL: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/life/12589-zhittya-trivae-navit-u-timchasovomu-domi-lyubov-maksimovich-pro-robotu-tsentru-zhinochi-perspektivi>

бізнес. «Центр Жіночі Перспективи» дбав і про них: в громадській організації таким особам допомагали з працевлаштуванням. Тому йшлося не лише про дах над головою, а про перспективи, які надавали постраждалим від війни.

Умовна характеристика жінки, яка стала ВПО, нерідко включає темні фарби. Вона може бути розгубленою, нажаханою, невпевненою в собі, в розпачі і водночас налаштованою на ризиковані рішення. Любов Максимович згадувала, що чимало мешканок притулків, які раніше займалися бізнесом, не могли більше наважитися на його відновлення. Комуś потрібен був час, щоб впоратися зі стресовими моментами, хтось не міг знайти свого місця в новому регіоні, чийсь рідні перебували на фронті, тож жінки постійно переживали тривогу та не могли думати ні про що інше. Багатьом із них у притулках допомагали психологи – це була не просто надія, а справжня віра в їхнє майбутнє.

Але були й такі, хто труднощі долав через рішуче занурення у зміни. Центр підставив плече навіть у таких питаннях: він звернув особливу увагу на допомогу жінкам отримати нові професії – така потреба виникала в багатьох ВПО. «Центр Жіночі Перспективи» організував курси для людей, що постраждали від війни, зокрема ВПО та родин ветеранів, допомагаючи їм опанувати нові напрямки роботи. Тут проводилися курси швачок і водіїв, перукарів, комп'ютерного діагностування несправностей автомобілів, навчання з управління дронами (сьогодні йдеться про допомогу фронту, а в майбутньому навчені фахівчині можуть працювати на потреби сільського господарства). *«Ми не зупиняємося на досягнутому і вже плануємо відкриття курсів з газоелектрозварювання, управління екскаваторами та іншими будівельними ма-*

шинами. Жінки можуть опанувати ці професії без проблем, і ми це доводимо на практиці. Я вірю, що в оновленій Україні буде більше жінок-будівельниць, жінок-сантехників і навіть водіїв великих вантажівок або тролейбусів», – пояснила Любов Максимович.

Такий підхід розрахований на перспективу. Зараз іде війна і ми зосереджені на справах, які допоможуть її закінчити, кажуть у Центрі.

Історії постраждалих

Притулки для переселенців у Львові – це своєрідний зріз історії України. Важко навіть уявити, скільки тут було перемішано доль, різнопланових позицій та поглядів на життя. Більшість жінок, які сюди потрапляли, не поспішали скаржитися на ситуації чи перекладати відповідальність на інших: здебільшого замислювалися про майбутнє та старалися відшукати найоптимальніші шляхи для успіхів, щоб менше перечіпатися та набивати гуль. Про минулі негаразди розповідали неохоче, хіба що – на загальній кухні, коли наставали хвилини спокою. Тоді із торбинок пам'яті витягали складні оповідки, спогади про пережитий біль.

У Центрі розповіли про одну переселенку з Маріуполя – вона мала 58 років. Все життя важко працювала та досягла бажаного: мала квартиру, дачу, машину і – сподівання на спокійну старість. Але війна перекреслила такі плани. Тепер в її житті залишилися лише ключі від квартири в кишені, але жодних надій, що ці ключі колись відкриють двері рідної домівки. Вона гріла чай у кухні притулку та згадувала минуле.

Таких історій було безліч. І працівниці Центру вирішили їх записувати. Не лише для того, щоб викарбувати на папері для пам'яті, хоча це теж вкрай важливо – ми

не повинні втрачати жодного факту та повідомлення, які допоможуть оцінити все, що сталося та відбувається під час російської агресії. Але вкрай важливим було розповісти про це світові. «Центр Жіночі Перспективи» був серед перших громадських організацій, хто наважився на таку роботу.

«Уже на другому тижні після початку повномасштабного вторгнення я виступала перед 250 учасницями Zonta International – міжнародної жіночої організації, членкинею якої я є. Це — як Ротарі клуб, але виключно жіноча мережа. Її осередки є в понад 60 країнах світу», – розповіла Любов Максимович.

Завдяки цьому вебінару громадська організація змогли донести до світу реальність, у якій опинилися українські жінки. Історії почали перекладати англійською, іспанською, німецькою мовами.

«На той момент нам не так потрібні були гроші, як розголос. Ми хотіли, щоб якомога більше людей дізналися, що відбувається в Україні – зараз, не згодом. І це дало результат. Пізніше надійшла фінансова допомога, але передусім – ми отримали підтримку людську, моральну, міжнародну».

**Любов Максимович,
керівниця ГО «Центр Жіночі Перспективи»**

Надалі до фіксації історій постраждалих долучилися й інші громадські організації, журналісти. Загалом це робота на тривалий період, але вона вже дала позитивний результат: люди, які їх розповіли, почувуються сильнішими та вірять, що їхні розповіді допоможуть подолати зло, покарати кривдників.

Підтримка на майбутнє

ГО «Центр Жіночі Перспективи» жодного дня не припиняв роботу від часу свого заснування в 1998 році. Змінювався характер діяльності: війна зумовила необхідність ухвалення кризових рішень, які були необхідними. Тому впродовж шести місяців повномасштабного вторгнення організація зосередилася на гуманітарній допомозі. У серпні 2022 року настав період, коли із-за кордону почали повертатися більше ВПО, ніж виїжджали, – до цього спонукали різні причини. І Центр знову зосередився на своїх програмних питаннях. Але допомога постраждалим від війни все одно залишається в пріоритетах – в інших аспектах, підходах, проектах. Для цього співпрацюють з різноманітними громадськими організаціями, кожна має свої можливості та пропозиції в цих питаннях і разом можливо досягти суттєвих успіхів.

Центр підтримує роботу мобільних бригад, які виїжджають на виклики в Львівському, Хмельницькому, Тернопільському регіонах, надає психологічну, юридичну допомогу, сприяє з соціальним супроводом для постраждалих. Почали працювати з громадами, щоб сприяти адаптації людей, які опинилися в нових умовах. Громадська організація ініціює та допомагає розробляти спільні заходи для громад, адже вони потребують нових стратегій і безпечних просторів для жінок, а «Центр Жіночі Перспективи» має досвід такої роботи.

Він також реалізовував кілька проектів щодо підтримки малого та середнього бізнесу, де передбачалася грантова допомога. Широко рекламували цю роботу і особливо – серед мешканців притулків. Відгукнулися не дуже багато охочих, бо більшість все-таки була налаштована повертатися додому й там продовжувати власні справи. Але щонайменше 12 таких жінок-переселенок

розпочали в західному регіоні свій бізнес за сприяння Центру. На травень 2025 року він загалом надав 80 мікрогрантів – не лише для жителів притулків і ВПО, але й для ветеранів і членів їхніх родин. Це співпраця громадської організації з міською владою і з міжнародною організацією «Люди в біді».

«Категорії вразливих верств населення значно зросли, – зауважує Любов Максимович. – Якщо раніше ми говорили про певні групи вразливих людей, то тепер ця категорія розширилася і включає матерів, які втратили синів, жінок, які втратили чоловіків, а також військовослужбовиць, які повертаються додому. Для того, щоб допомогти цим людям, треба розуміти їхні потреби і виклики, з якими вони стикаються. Жіночі громадські організації, як ніхто інші, є буфером між людьми та владою, щоб лобювати необхідні законодавчі зміни, враховуючи реальні потреби. На жаль, в світі немає такого досвіду, і Україна буде новатором у цьому».

РОЗДІЛ 18. НАЦІОНАЛЬНА ГАРЯЧА ЛІНІЯ ГО «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА»

Гендерно зумовлене насильство, зокрема домашнє, залишається серйозною проблемою для України. Впродовж 2024 року його зазнали 125 тисяч осіб, серед них 85 % становлять жінки²³⁴. Кількість постраждалих зростає з року до року, ситуацію також загострила російсько-українська війна: ризики зазнати насильства зростають для внутрішньо переміщених осіб, для людей, які перебували та перебувають в окупації, для рідних і близьких тих, хто брав участь в активних бойових діях і зазнав фізичних та психологічних травм. Нерідко постраждалі не знають, як діяти в разі небезпеки, як уникнути загострення ситуації та де отримати необхідну підтримку.

Відповіді на такі запитання пропонує Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, яка діє при громадській організації «Ла Страда-Україна». Вона вже працює майже три десятиліття, але похвалитися може не лише власним досвідом, але й органічною здатністю чітко та оперативно реагувати на сучасні виклики, пов'язані, наприклад, із пандемією COVID-19, а також із війною рф проти України. Кількість звернень від постраждалих до неї постійно зростає.

²³⁴ Главком, 28 січня 2025 року.

URL: <https://glavcom.ua/country/criminal/v-ukrajini-pochastishali-vipadki-domashnoho-nasilstva-tsifri-shokujut-1042334.html>

Гаряча лінія працює через наступні канали зв'язку:
тел.: **0 800 500-335** або **116-123**, які є безкоштовними з усіх мобільних телефонів.

E-mail: **hotline@la-strada.org.ua**,

Skype: **@lastrada-ukraine**,

Facebook: **@lastradaukraine**,

Instagram: **@lastradaukraine**,

Telegram: **NHL116123**.

Її підтримка є цілодобовою впродовж тижня, а також конфіденційною та безкоштовною. Консультанти сповідують постраждалоцентристський підхід: виходити насамперед з інтересів своїх абонентів, враховувати їхні погляди та позиції. Консультант надає професійні поради стосовно дій у тій чи іншій кризовій ситуації, але остаточне рішення має ухвалювати саме постраждала особа.

Ще одна з функцій Національної гарячої лінії – моніторинг потреб представниць основних цільових груп НПД 1325 та надання їм підтримки.

Як виникла ідея гарячої лінії?

За інформацією директорки Департаменту Національних гарячих ліній та соціальної допомоги ГО «Ла Страда-Україна» Альони Кривуляк, історія цього консультативного інструменту розпочалася 1997 року, коли пролунав перший дзвінок із проханням про допомогу в ситуації торгівлі людьми. На той час ризик таких випадків значно посилювався, неурядові організації почали шукати шляхи підтримки постраждалих і протидії ганебним явищам сучасного рабства. Найдоступнішою допомогою були професійні консультації психологів, юристів, інформаційне сприяння інших фахівців.

Ініціаторками створення гарячої лінії стали тодішні

представниці «Ла Страда-Україна» Катерина Левченко, Ольга Швед і Оксана Горбунова. Вони мали за приклад досвід такої діяльності в межах європейської асоціації «La Strada International» – роботу гарячих ліній також забезпечують «Ла Стради» в Нідерландах, Польщі, Чехії, Молдові, Болгарії та інших країнах.

Невдовзі коло питань у роботі гарячої лінії розширилося, до нього додалося запобігання домашньому насильству. Гаряча лінія отримала статус «національної». З 2016 року вона почала працювати в режимі 24/7, а за рік підключила загальноєвропейський номер телефону надання психологічної допомоги 116 123, тож наразі вона працює за європейським стандартом.

Серед основних донорів, які сьогодні підтримують роботу Національної гарячої лінії, – Фонд ООН у галузі народонаселення, німецька організація «Хліб для світу», МБФ «Український Жіночий Фонд» за підтримки посольства Великої Британії.

Як працює Національна гаряча лінія?

Гаряча лінія «Ла Стради» зосереджена на оперативному реагуванні, якого потребують постраждалі. Її працівники консультують, підказують, як діяти в тій чи іншій ситуації, де та яким чином шукати розв'язання проблем і які фахівці можуть найкраще зарадити з цим. Людина розуміє, що робити далі та на кого спиратися. Консультанти детально спрямують її наступні кроки: заспокоїтися, знайти безпечне місце, звернутися по допомогу до близьких людей, яким довіряють, у разі необхідного налаштування – зателефонувати до правоохоронних органів. Якщо самі фахівці гарячої лінії не володіють потрібним інструментарієм для належної підтримки постраждалих, вони можуть підключити їх через систему

перенаправлення до інших структур, які глибоко знаються на відповідних питаннях. Для цього гаряча лінія має широку базу даних, куди внесені контакти державних структур, громадських організацій по всіх регіонах України, а також організацій відповідного спрямування за кордоном.

Одна з особливостей успішної роботи Національної гарячої лінії – її доступність. Сьогодні більшість звернень надходить у електронному форматі. Це визначається не лише трендами сучасного контактування, але й цілком практичними вимогами. Нерідко користувачам безпечніше та простіше надіслати текстовий запит. Тому сьогодні на текстове контактування припадає 80 % усіх запитів і лише 20 % – на телефонні консультації²³⁵.

Національна гаряча лінія чітко орієнтується на свою цільову аудиторію. Жінки та дівчата забирають переважну частину спілкування. За результатами 2024 року, гаряча лінія отримала 75,3 % звернень саме від них. Решту, 24,7 % – від чоловіків. Такий розподіл за статями зумовив більшу кількість жінок-консультанток, ніж чоловіків-консультантів.

«З початком воєнних дій, які проходять на території України (з 2014 року), Національна гаряча лінія продовжує працювати не лише в зоні активних бойових дій, але й на тимчасово окупованих територіях, а також надає послуги українкам, які виїхали за кордон, – розповіла президентка ГО «Ла Страда-Україна» Марина Легенька. – На ТОТ усе складно: українські мобільні оператори відключені, сподівання лише на інтернет. Труднощі виникають і через те, що ми не можемо протидіяти випадкам насильства на захоплених росією територіях. Слід зважити на те, що в рф взагалі декриміналізоване домашнє

²³⁵ Україна не мовчить, ФОЛІО, 2024 р. - С. 111.

насильство, воно там не вважається ні злочином, ні глобальною проблемою. Але ми фіксуємо такі повідомлення та стараємося надати постраждалим психологічну підтримку. Головне – тримати з ними контакт. І це попри те, що ми завжди нагадуємо: видаляйте з гаджетів будь-які згадки про нашу комунікацію, щоб це не вплинуло на безпеку абонентів, якщо їх перевірятимуть окупанти». Загалом звернень із ТОТ на Національну гарячу лінію припадає не дуже багато, але важливо – зв'язок залишається. І довіра до українських державних і громадських структур – так само.

Ще один секрет успіху – мобільність реагування Національної гарячої лінії на проблеми, які змушують постраждалих звертатися по підтримку. Внутрішньо переміщені особи опинилися серед найбільш вразливих верств українського населення, мають проблеми з житлом, роботою, навчанням, взаєминами в нових громадах і стикаються з більшими ризиками гендерно зумовленого насильства, з торгівлею людьми. Часто вони не знаються на нюансах законодавчого забезпечення своїх прав, мають труднощі в спілкуванні з органами влади – консультанти гарячої лінії розповідають, як швидше та простіше знайти вирішення таких питань.

Новими для гарячої лінії стали й такі категорії абонентів, як військовослужбовиці та військовослужбовці та члени їхніх родин, люди, які зазнали сексуального насильства, пов'язаного з війною, та інші. ГО «Ла Страда-Україна» вже розроблені методичні посібники, які аналізують причини та особливості спілкування з травмованими війною людьми й пропонують алгоритми відповідних дій. Гаряча лінія тестує сучасні підходи до такої роботи, адже вони можуть стати вкрай важливими для всього суспільства, не лише для окремих родин, але й

для цілих громад. Причому не лише під час війни, але й у період повоєнної відбудови та відновлення нормального життя.

Як стати консультантом на гарячій лінії?

На Національній гарячій лінії працює 19 жінок-консультанток і двоє консультантів-чоловіків. Інна Колісник, координаторка Національної гарячої лінії, пояснила, що для добору кадрів важливою є профільна освіта – психологія, юриспруденція, соціальна робота. А перевагою буде наявний досвід спілкування з постраждалими від гендерно зумовленого насильства: *«Водночас ми є «students friendly», тож студенти та студентки 3+ курсу, які здобувають профільну освіту, можуть бути долучені до надання консультацій на гарячій лінії»*. Майбутні консультанти повинні пройти співбесіду, тижневу Школу консультування і успішно скласти фінальний тест після неї, відтак здійснити стажування на Національній гарячій лінії впродовж одного місяця. Лише після позитивних результатів вони можуть перейти до безпосереднього надання консультацій.

Вік консультантів не має ключового значення. На Національній гарячій лінії є і 20-річні, і 50-річні. Наразі середній вік складає 25+.

Запорукою якісного надання послуг на гарячій лінії також є постійне підвищення консультантами своєї кваліфікації. *«Ми систематично організуємо навчання/тренінги для наших працівників у різних форматах, – поділилася Катерина Черепаха, президентка ГО «Ла Страда-Україна» (2020-2025 рр.) – Також заохочуємо їх проходити навчання, які організують партнерські структури в державному та громадському секторах. Сьогодні існує багато професійних онлайн-курсів (наприклад,*

на платформах EdEra, Prometheus), науково-методичної літератури, яку готує «Ла Страда» та інші організації. Тому наші працівники, що називається, завжди в тренді».

Як уникнути професійного вигорання?

Робота консультантів гарячої лінії має певні ризики. Деякі з них стосуються питань безпеки: серед абонентів можуть траплятися психологічно травмовані люди, які не завжди здатні контролювати свою поведінку. З огляду на це консультанти ніколи не повідомляють адресу свого офісу, а також не зголошуються на особисті зустрічі з абонентами.

Інше питання – збереження емоційного здоров'я самих консультантів. Вони не можуть залишатися байдужими до чужого горя та сповідують емпатію до постраждалих. Через такі особливості спілкування, його емоційну та психологічну складність робоча зміна консультування триває впродовж чотирьох годин, щоб не перевантажувати фахівців. Винятком є хіба що нічна зміна, яка забирає вісім годин (через дію комендантської години розділити її неможливо).

Для профілактики професійного вигорання консультантам регулярно організують інтервізії та супервізії (групові та індивідуальні), терапевтичні групи, індивідуальну роботу з психотерапевтами, арт-терапію, ретрити. Також вони можуть практикувати будь-які інші способи самопомоги: медитації, дихальні техніки, прогулянки на свіжому повітрі, сон, походи в кіно чи театр, зустрічі з друзями тощо. Для більшості з них робота на гарячій лінії – вагомий досвід для розвитку, для переходу на інші щаблі професійного вдосконалення.

Співпраця з державними структурами

Національна гаряча лінія – це частина загальнодержавної системи допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства. Система ґрунтується на триєдиному партнерстві: державних структур, міжнародних і громадських організацій. У такій співпраці стало звичним не лише сприяти роботі партнерів, але й рекламувати їх, дбати про їхній успіх.

Щороку під час міжнародної акції «16 днів проти гендерного насильства» на Національну гарячу лінію приходять експерти з державних структур (наприклад, Міністерства соціальної політики України, Національної поліції України, Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, Офісу Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (Омбудсман) та інших), а також із громадського сектору, щоб надати консультації абонентам. Працівники органів влади опиняються на «передовій спілкування» з людьми, задля яких напрацьовують політики, готують стратегічні програми розвитку. Консультавання стають «лакмусовими смужками» для урядовців, а споживачам послуг дозволяють отримати «доступ» до напрацювання майбутніх державних рішень.

«Так само Урядова уповноважена чи працівники, працівниці її Апарату проводять навчання для наших консультантів та консультанток, зокрема стосовно того, як держава працює з постраждалими від СНПК і на яку державну допомогу ці люди можуть розраховувати. Те, що представники та представниці владних структур діляться фаховою інформацією, експертними думками, дуже важливо, щоб консультанти та консультантки були «підкованими» не лише щодо того, як працює громадський сектор, але і про роботу держави в цій царині».

**Альона Кривуляк,
директорка Департаменту
Національних гарячих ліній²³⁶**

У межах проведення масштабних інформаційних кампаній стосовно допомоги постраждалим від домашнього насильства, які ініціюють та до яких долучаються урядові структури, організатори активно поширюють відомості про контакти Національної гарячої лінії та про послуги, які можна там отримати. Кожен із партнерів пропонує свої підходи до послуг, і це збагачує та зміцнює загальну систему допомоги.

Допомога постраждалим від СНПК

Одна з важливих тем, яку відстоює Резолюція 1325, – допомога постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з війною (СНПК). На Національну гарячу лінію звернення від цієї категорії абонентів почали надходити ще 2014 року, коли розгорталася російська інтервенція. Після повномасштабного вторгнення рф

²³⁶ Україна не мовчить, ФОЛІО, 2024 р. - С. 110-111.

кількість таких дзвінків і листів стрімко збільшилася. З 24 лютого 2022 року і до початку 2025 року надійшло 109 повідомлень від жінок і чоловіків про випадки СНПК. Консультанти гарячої лінії загалом були готові до таких розмов, адже розуміли, що з плином воєнних дій їх лише більшатиме. Постраждалим надали необхідні консультації, запропонували перенаправлення для отримання медичної, психологічної, гуманітарної чи фінансової підтримки. Головна ідея – допомогти збагнути, що постраждали не винні в тому, що з ними сталося, справжні винуватці – російські окупанти, які вчинили воєнні злочини на українській землі. Постраждалі неодноразово казали, що від такого усвідомлення їм справді ставало легше осягнути свої проблеми та майбутнє життя.

Також консультанти гарячої лінії надавали інформацію про те, що з 2024 року в Україні реалізується проєкт з надання невідкладних проміжних репарацій для постраждалих від СНПК. Національна гаряча лінія є одним із елементів ідентифікації для отримання ними зазначених компенсацій.

«Наші експертки також проводять навчання стосовно СНПК для інших громадських організацій, для представників та представниць державних структур. І якщо раптом у когось із консультантів чи консультанток гарячих ліній виникає якесь проблемне запитання, пов'язане з тематикою СНПК, то завжди можна звернутися до наших експертток за додатковою консультацією».

*Альона Кривуляк,
директорка Департаменту
Національних гарячих ліній²³⁷*

²³⁷ Україна не мовчить, ФОЛІО, 2024 р. С. 108.

Результати роботи, що варті уваги

Серед найвагоміших здобутків Національної гарячої лінії – авторитет та довіра абонентів, які звертаються до її консультантів і розповідають про такі послуги іншим постраждалим. З багатьма консультанти спілкуються неодноразово, розуміють їхній настрій, проблеми та почуття, тож завжди стараються добрати потрібні слова, щоб підтримати, заохотити, зарядити оптимізмом.

Результати роботи Національної гарячої лінії засвідчує статистика. Вона показує, що дедалі більше українців і українок користуються її послугами. У цифрах це виглядає наступним чином:

2022 рік – 38 472 звернення;

2023 рік – 39 753 звернення;

2024 рік – 44 805 звернень;

2025 рік – 48 442 звернення.

З одного боку, такі показники засвідчують зростання випадків гендерно зумовленого насильства. Ситуація і справді загострюється, але вона й не могла бути іншою в період війни з її викликами та травмами. Але, з іншого боку, збільшення кількості звернень означає, що постраждалі не бояться говорити про свою біду та готові отримати професійну підтримку в скрутний час. Отже, система допомоги працює на позитив.

ГО «Ла Страда-Україна» є центром становлення та стандартизації послуг телефонного консультування для постраждалих від гендерно зумовленого насильства, торгівлі людьми. Її напрацювання стали в пригоді Урядовій гарячій лінії з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей (тел. 1547); Київській гарячій лінії для осіб, які постраждали від домашнього насильства (тел. 1500); гарячій лінії Ом-

будсманна (тел. 0800 501 720, 044 299 74 08); мобільним бригадам соціально-психологічної допомоги; низці гарячих ліній громадських організацій.

Національна гаряча лінія також є ресурсом отримання статистичних і аналітичних даних від осіб, які стикаються з випадками гендерно зумовленого насильства в різних регіонах України. Її діяльність дозволяє визначати проблеми, з якими стикаються постраждалі, дослухатися до їхніх пропозицій про покращення системи допомоги. Тому досить часто саме дані гарячої лінії стають підґрунтям для розробки різноманітних адвокаційних і інформаційних компаній, які реалізовує «Ла Страда-Україна», інші партнерські організації.

ГЛАВА 5. ПОРЯДОК ДЕННИЙ «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА» ТА ЛІДЕРСТВО ЖІНОК

РОЗДІЛ 19. 140 РОКІВ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ

8 грудня 1884 року в місті Станіслав (колишня назва Івано-Франківська) було зареєстровано першу українську феміністичну організацію, і цю дату вважають офіційним початком розгортання українського жіночого руху. Тому не випадково, що наприкінці 2024 року відбулася ціла низка заходів на відзначення такої події, і участь у них взяли не лише жіночі та правозахисні організації, але й представники громад, міжнародних структур, навчальних закладів і наукових установ, про неї писали медіа.

Для чого ми відзначаємо ювілеї? Насамперед для того, щоб не губити історичну пам'ять. Якщо забуваємо власну історію, її забирають чужинці та називають своєю. Загубив корені – став вразливим і будь-хто може легко зламати. Українці добре це зрозуміли під час російської агресії: якщо українську націю споріднює історія, ми знаємо, яку землю захищаємо, яку єдину родину відстоюємо.

З іншого боку, 140-річчя жіночого руху в Україні дає хороший привід для гендерної комунікації з суспіль-

ством, щоб не лише оцінити здобутий досвід, уроки, які вдалося засвоїти, а також зрозуміти, як у сучасний контекст лягають запропоновані майже півтора століття тому ідеї та напрямки розвитку, чому вони залишаються актуальними та запитаними, які наступні кроки в цьому напрямку ми маємо робити. Говорячи про ювілей, нагадуємо і про необхідність подальшого забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, розвитку суспільства без насильства та дискримінації. Гендерна тематика активно обговорюється в суспільстві та набирає його підтримки.

Тому так, відзначати ювілеї – це правильна річ.

Історичний зв'язок

Про історію українського жіночого руху сьогодні можна прочитати і в популярній літературі, і в наукових працях. Він розвивався майже одночасно з феміністичними рухами в Європі та Америці. Найбільш помітними вони стали в другій половині XIX століття. Політичні реформи та соціально-економічні перетворення, які відбувалися в багатьох країнах, практично не зачіпали становища жінок: у більшості суспільств вони не мали рівних із чоловіками прав, зокрема права голосу. Жінки прагнули публічної активності, відміни дискримінаційних і застарілих звичаїв і законів, які стосувалися професійної діяльності, культурного розвитку, ролі та місця в сім'ї. Але на початковому етапі вони здебільшого згуртовувалися в організації для спільної освітянської, літературної та добродійної діяльності. Перша жіноча організація в Україні – Товариство допомоги вищій жіночій освіті – виникла 1840 року у Харкові як відгалуження громадських організацій, які виборювали право доступу жінок до вищої освіти. (До слова сказати, такий

дозвіл було отримано лише 1860 року)²³⁸.

Письменниця та громадська активістка Наталія Кобринська теж збирала підписи за право жінок навчатися в гімназіях і університетах. Вона походила з родини, яка сповідувала проукраїнські ідеї: дід Іван Озаркевич був засновником Коломийського театру – першого українського театру в Галичині, популяризував творчість, зокрема І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, С. Писаревського; батько, також Іван Озаркевич, був священиком, а водночас – політичним діячем, депутатом Галицького сейму та Австрійського парламенту. Коли 1884 року Кобринська заснувала феміністичну організацію «Товариство руських женщин», їй було лише 29 років²³⁹. Одразу варто попередити запитання стосовно «руських» – термін означає не «російських», а «українських», оскільки йдеться про етнонім, який йде від слова «русин», у давньоруській мові це означало «той, хто походить із Русі» – держави з центром у Києві. Пізніше організацію перейменували на «Товариство українських жінок».

На загальні збори Товариства тоді прибуло близько ста жінок з усієї Галичини. При цьому в інтернеті можна знайти відомості про те, що на заході були присутні й деякі чоловіки, але вони слухали виступи із сусідньої

²³⁸ БОГАЧЕВСЬКА-ХОМ'ЯК Марта (англ.: Bohachevsky-Chomiak, Martha), ВЕСЕЛОВА Олександра Михайлівна, 2005 рік, Інститут історії України НАНУ.

URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Zhinochy_rukh_v_Ukraini

²³⁹ Український інститут національної пам'яті.

URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/cherven/8/1855-narodylasya-natalya-kobrynska-zasnovnyca-zhinochogo-ruhu-v-galychyni>

кімнати: така пересторога враховувалася для того, щоб не заважати деяким жінкам вільно висловлювати свої думки²⁴⁰. Хоча видатні українці – Іван Франко, Михайло Грушевський, Михайло Павлик та інші підтримували Товариство. Іван Франко навіть виступив на установчих зборах нової структури з промовою. Організація надавала благодійну допомогу та вела просвітницьку діяльність. Її членкині вважали, що жінки мають бути незалежними та володіти однаковими з чоловіками правами.

У червні 1887 року Наталія Кобринська підготувала та видала власним коштом альманах «Перший вінок», на сторінках якого були вміщені прозові, поетичні та публіцистичні твори 17 українських жінок-авторок²⁴¹. Серед них, зокрема Людмила Старицька-Черняхівська, Олена Пчілка, Леся Українка, Дніпрова Чайка та інші. Вони порушували проблеми домашнього насильства, зґвалтування, створення дитячих закладів для розв'язання проблем працюючих жінок тощо. А оскільки дописи підготували жінки як із тієї частини України, яка перебувала під владою Австро-Угорщини, так і тієї, яку поневолила російська імперія, альманах став безпрецедентною акцією об'єднання жінок розділеної тодішньої України, заклав традицію активної співпраці українського жіноцтва, загострив питання української національної ідентичності, активізував націєтворчі та культурні процеси.

²⁴⁰ Вікіпедія. URL: <https://tinyurl.com/3r4wy5ey>

²⁴¹ Те саме джерело.

«В умовах, коли Україна була розділена між двома імперіями, а українська мова піддавалася жорстокому лінгвоциду, під однією обкладинкою об'єдналися 17 письменниць з Галичини і Наддніпрянщини».

**Тетяна Чернецька,
Центр гендерної культури²⁴²**

Чому, відзначаючи 140-річчя українського жіночого руху, так важливо зосередитися на віддалених у часі подіях?

«У нас історію подають тільки з точки зору чоловічого внеску. І жінки в цій історії ніби стоять десь осторонь. Такі собі жіночки (я, до речі, терпіти не можу цього слова), які обслуговують своїх чоловіків. Але ці жінки були дуже сильними. Почитайте, приміром, про Єлизавету Милорадович. Фантастична жінка, але що про неї написано в енциклопедіях? Що вона чиясь тітка, чиясь дружина. А коли починаєш читати, скільки вона зробила для людей, для руху, для історії країни... А хто знає, що Олена Пчілка була академіком? Це ж рольові моделі для наших дівчат! Тому я вважаю, що дуже важливо знати історію. Правильно її подавати і правильно фіксувати».

**Тетяна Ісаєва,
директорка Музею жіночої та гендерної історії
(Харків) та Центру гендерної культури²⁴³**

²⁴² Центр гендерної культури, 1 серпня 2024 року.

URL: <https://www.genderculturecentre.org/legendarniy-zhinochiy-almanakh-pershiy/>

²⁴³ Повага, 10 квітня 2024 року.

URL: <https://povaha.org.ua/tetyana-isayeva-pro-140-richchya-zhinochogoruhu-ne-mozhu-nadyuvatysya-yakymu-nejmovirnymy-buly-tsi-ukrayinky/>

Чимало з історичних фактів дають відповіді на запитання, які хвилюють сьогорішнє українське суспільство, які використовуються недоброзичливцями для знецінення наших здобутків і маніпулювання сумнівними прикладами. Адже нерідко можна почути про те, що ідеї гендерного паритету, відстоювання рівних прав і свобод жінок і чоловіків, протидія різним видам дискримінації за ознакою статі не належать до української основи, що вони буцім-то нав'язані із Заходу. Найчастіше такі наративи продукуються апологетами та прихильниками «руського миру», щоб підкреслити меншовартість українського шляху розвитку, прив'язати нас до свого збоченого сприйняття імперських постулатів. Але ми фіксуємо історію, яка підтверджує: ми завжди розділяли європейські демократичні цінності, оскільки українська нація – це частина загальноєвропейської спільноти. За словами менеджерки зі стратегічних комунікацій ГО «Ла Страда-Україна», Ольги Дунебабіної, *«наголошення на історичній різниці України і московії є важливим компонентом стратегічних комунікацій сучасної політики»*. Згадка про видатних українців і українок посилює національну ідентичність – звісна річ, ми маємо пишатися власними надбаннями! Тим паче, коли оцінюємо роль жінок в історії України. До заснування та роботи Товариства також були причетні Анна Павлик, Людмила Драгоманова, Аделя Желяхівська, Софія Бучинська, Катерина Винницька, Емілія Ничай-Кумановська та багато інших – списки організації за 1884 рік нараховують 94 членкині. Використання таких підходів у практичній роботі з поширення гендерних питань передбачає позитивні результати.

«Оскільки створення першої громадської жіночої організації в 1884 році та оформлення українського жіночого руху сприяло єднанню довкола спільних цінностей – доступу до освіти, інтелектуальної праці, взаємодопомоги, соціальної рівності, виборчих прав, які залишаються вагомими цінностями і в сучасному українському суспільстві, відзначення цієї дати підкреслює безперервність українського жіночого руху і державної політики забезпечення прав жінок, її глибоке історичне, соціальне і культурне коріння».

**Ольга Дунебабіна,
менеджерка зі стратегічних комунікацій
ГО «Ла Страда-Україна»**

Працюючи над розділом, мимоволі зосереджувалися на історичних паралелях. Місто Станіслав 1880 року нарахувало 18 626 осіб. Станом на 12 квітня 2022 року, невдовзі після початку широкомасштабної агресії, у місті Івано-Франківськ та області прихисток знайшли 45 тис. осіб із небезпечних територій України²⁴⁴. Підтримку їм надавали багато неурядових організацій, зокрема жіночих. Спільно плели маскувальні сітки для ЗСУ, займалися волонтерством, започатковували бізнес.

На сході України згадують про ще одну видатну історичну постать – педагогиню та просвітительку, громадську діячку, дружину відомого підприємця та мецената Олексія Алчевського Христину Алчевську. 1862 року вона заснувала першу безкоштовну жіночу неділь-

²⁴⁴ Франківчани, 12 квітня 2022 року.

URL: <https://frankivchany.if.ua/116297-ivano-frankivsk-gotovyj-pryjnyaty-shhe-100-tys-pereselencziv/>

ну школу в Україні, надаючи можливість жінкам різного соціального походження здобувати освіту. А сьогодні місто, яке названо на честь цієї відомої української родини, перебуває під російською окупацією і росія нав'язує ідеологію «руського миру», в якій немає місця ні правам людини, ні правам жінок, ані гендерній рівності, ні українській освіті. Сьогодні багатьом українським жінкам на окупованих росіянами територіях доводиться відстоювати свою свободу, рівні з чоловіками права та можливості, право розмовляти рідною мовою – так, як це було в далекому ХІХ столітті. Значить, треба уважніше опановувати уроки історії, у них насправді є багато корисного для сучасності. Не випадково 2008 року в Харкові за підтримки Українського Жіночого Фонду, Глобального фонду для жінок, Програми рівних прав та можливостей в Україні почав втілюватися проєкт «Створимо музей про себе!» – він започаткував Музей жіночої та гендерної історії (Gendermuseum), колекція якого вже нараховує понад 4 тис. різноманітних експонатів. Його засновницею стала українська гендерна дослідниця Тетяна Ісаєва. 2015 року на базі музею створили Центр гендерної культури.

Підтримка неурядових структур

Відзначення ювілею українського жіночого руху дало можливість не лише зануритися в історичний контент і зосередитися на його сучасному продовженні, але й урізноманітнити роботу багатьох громадських організацій, посилити їхню комунікацію із суспільством. Так, Facebook-спільнота «Резистанта», яка згуртувалася для феміністичної (само)освіти, проведення феміністичних заходів і обговорень, перекладу феміністичної літератури, аналізу законодавства тощо, запропонувала прове-

сти акцію «140 кроків до 140 років»²⁴⁵. Ідея акції полягала в тому, щоб кожен бажаючий зробив власний «крок» на захист прав жінок і розповів про нього. Головне – долучитися до активний дій.

«Сьогодні важливо не лише пам'ятати, а й вшановувати, говорити, ділитися їхніми історіями, щоб світ знав: сила жіночого прикладу надихає та змінює життя. Нехай їхні імена й надалі звучать гучно, нагадуючи, що сила духу і віра в себе здатні змінити історію».

**Наталія Батракова,
радниця з гендерних питань керівника
Чернівецької ОВА, представниця Центру
громадської активності «Синергія»**

ГО «Вік можливостей» підтримала ініціативу щодо підготовки 140 історій «Харків'янки» про жінок, які наближають Перемогу там, де перебувають і працюють. Про жінок, хто підтримав себе та допомагає іншим. Про тих, хто залишився вдома, і хто поїхав, рятуючи від війни дітей, а на новому місці не втрачає зв'язок з улюбленим містом²⁴⁶.

У межах проекту «Жінка для жінки: підтримка лідерства ВПО та посилення впливу на прийняття рішень», що реалізується ГО «Бюро гендерних стратегій і бюдже-

²⁴⁵ Резистанта. URL: https://www.facebook.com/events/7161561127262572/?acontext=%7B%22action_history%22%3A%22null%22%7D&ref_source=newsfeed&ref_mechanism=feed_attachment&rdr

²⁴⁶ Центр гендерної культури, 25 березня 2024 року.
URL: <https://www.genderculturecentre.org/zaproshuiemo-do-proiektu-140istoriy-kharki/>

тування» у партнерстві із ГО «Центр гендерної культури», започаткована Жіноча інформаційно-комунікаційна платформа «Простір гендерної культури». Завдання Платформи – підготувати безпечний простір для спілкування жінок, щоб працювати разом, створити більш інклюзивне та справедливе суспільство та посилити голос жінок. А також – бути каталізатором позитивних змін для справедливого майбутнього всіх жінок в Україні. Для жінок і дівчат Платформа перебрала можливість отримати знання про історію українського жіноцтва, спілкування та обмін ідеями та досвідом, менторську підтримку, а також розробку індивідуальних ініціатив з розбудови миру у своїх громадах. Водночас жіночі громадські організації мали змогу взяти участь у тренінгах з організаційного розвитку, організувати спільну діяльність з метою аналізу місцевих умов миру та безпеки, а також отримати грант на створення безпечного простору для жінок у власній громаді²⁴⁷.

До 140-річчя українського жіночого руху ГО «Центр гендерної культури» підготував низку проєктів: «Жінка для жінки: підтримка лідерства ВПО та посилення впливу на прийняття рішень», Менторську програму «Жінка для жінки», виставку «Неймовірні», організовану Музеєм жіночої та гендерної історії. Виставка стала своєрідною можливістю візуалізації місця та ролі жінок в історії України. Українські митчині та митці створити арт-об'єкти в різних техніках (графіка, живопис, електронна інсталяція, електронний живопис, векторна графіка, фотографія, відео) – кожен присвячувався конкретній українці, яка зробила вагомий внесок для розвитку

²⁴⁷ Простір гендерної культури.
URL: <https://www.genderculture.space/>

жіночого руху, культури, науки, спорту²⁴⁸. Символічно, що саме 8 грудня 2024 року Українська жіноча ініціатива (УЖІ) в Об'єднаних Арабських Еміратах провела цю виставку в артпросторі Канвас у Дубаї. На виставці були представлені 78 робіт, причому 6 із них створені українськими художницями в ОАЕ. *«Наталія Кобринська, Олена Пчілка, Христя Алчевська, Софія Яблонська, Катерина Білокур, Мері Бек, Джамала, Ліна Костенко – лише декілька імен з тих, чий портрети увійшли до цифрової експозиції»*²⁴⁹. Виставку відвідали понад 100 українських та іноземних гостей, які мали можливість побачити анімаційне шоу «Ukrainian Mosaics: threads of heritage», присвячене історії України, та цифрову експозицію портретів видатних українок²⁵⁰. 10 грудня за підтримки Посольства України в ОАЕ відбувалось урочисте відкриття експозиції «Неймовірні» в Абу-Дабі, на яке завітали представники та представниці більш ніж 15 закордонних дипломатичних місій в ОАЕ, серед яких США, Франція, Австрія, Італія, Чехія, Литва, Естонія, Латвія та інші. За словами співзасновниці та координаторки УЖІ в ОАЕ Маріани Євсюкової, *«організація та проведення виставки «Неймовірні» є гарним прикладом жіночої солідарності крізь кордони та співпраці між різними організаціями – громадянським суспільством, бізнесом, державними установами»*.

²⁴⁸ Простір гендерної культури.

URL: <https://tinyurl.com/mu5ueck7>

²⁴⁹ Укрінформ, 12 грудня 2024 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3937341-u-dubai-projslavistavka-nejmovirni-z-nagodi-140ricca-ukrainskogo-zinocogo-ruhu.html>

²⁵⁰ Те саме джерело.

Ще однією цікавою подією став Всеукраїнський диктант з нагоди ювілею українського жіночого руху. Текст «Її історія» надала письменниця, співзасновниця феміністичного видавництва «Creative Women Publishing» та жіночого креативного простору «Creative Women Space» Слава Світова. А озвучувала його спеціально запрошена гостя – відома українська акторка театру та кіно, продюсерка, громадська діячка та благодійниця, заслужена артистка України Ірма Вітовська.

У Хотинському районі на Буковині напередодні 140-річного ювілею відбулася публічна дискусійна платформа для жінок територіальних громад Дністровського району у межах проекту «Буковинський жіночий рух: спогад про минуле, погляд у майбутнє». Ретроспектива показує перспективу: панелі платформи об'єднали в дискусії представниць органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, підприємниць, ВПО і громадських активістів за обговоренням наступних тем: посилення ролі жінок у місцевому самоврядуванні: виклики та перспективи; політична участь жінок: перспективи майбутніх виборів; розширення можливостей для жінок у сфері підприємництва та економічного розвитку територій; партнерство для захисту: об'єднання зусиль для протидії гендерно зумовленому насильству і створення гендерних просторів²⁵¹. Така ж зустріч відбулася і у Вижницькому районі.

²⁵¹ 5 грудня 2024 року.

URL: <https://www.facebook.com/nataliya.batrakova/posts/pfbid02DBsF6d71Vc2ms1D1GjckpYyZm1nnvbPxTa48x6Xd53s3aXNYvaN6B79xhURECiQwl?rdid=xJWFljsdpXPrWA30#>

«З метою вшанування українського жіночого руху, привернення уваги до його значення в історії України, популяризування української мови та формування інтересу до досягнень видатних українських жінок 2 грудня 2024 року здобувачі освіти 8-А класу з учителем української мови та літератури Караконстантин М. М. долучилися до написання Всеукраїнського диктанту до 140-річчя українського жіночого руху «Її історія».

Диктант став символічною підтримкою визначної історичної дати».

**Мальвіна Караконстантин,
вчителька української мови та
літератури Саф'янського закладу
загальної середньої освіти²⁵²**

Саф'янський ЗЗСО працює в Ізмаїльському районі Одеської області. Під час російсько-української війни його учні виявляють інтерес до української історії та культури – це справді знаковий момент. Ювілей українського жіночого руху також став детонатором цікавості до українства. Сьогодні нерідко можна почути думку про те, що нинішня війна – це війна двох світоглядів, двох мов: за словами відомого українського письменника та громадського діяча Сергія Жадана, «це війна Пушкіна проти Шевченка»²⁵³. Нам подумалося додати гендерного відтінку такому твердженню: це і проти Лесі Україн-

²⁵² Facebook, 2 грудня 2024 року.

URL: <https://www.facebook.com/groups/187878466031442/posts/938134347672513/>

²⁵³ Українська правда, 25 квітня 2023 року.

URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/04/25/7399252/>

ки воюють... Але російські жінки-класики літератури в пам'яті не спливають. Значить, Леся захищає Україну від Толстого, Горького та Некрасова. Нерідко такою є ознака українського жіночого руху.

Чи стане 8 грудня Днем українського жіночого руху?

Про історію українського жіночого руху можна багато розповідати – це процес багатогранний, на який впливає чимало чинників як усередині країни, так і зовні. Важлива сторінка – національно-визвольні змагання, але говорити про них – окрема історія. Однак певні важливі моменти історії руху все-таки варто нагадати.

23-27 червня 1934 року в Станіславі (такою була традиція!) відбувся перший Український Жіночий Конгрес. *«Його завданням було висвітлити історичні здобутки й підвести підсумки 50-ліття українського жіночого руху; консолідувати всі громадські організації українок у світі довкола національної ідеї; означити напрямки діяльності жіноцтва на майбутнє. В умовах дії окупаційних режимів і бездержавності Конгрес став вимогою буремної доби і маніфестацією згуртованості українського жіноцтва. Надзвичайно велику вагу цей захід мав для українок діаспори, які вперше за всю історію жіночого руху змогли зустрітися разом на своїй батьківщині»*²⁵⁴. У Конгресі взяли участь 959 делегаток, які представляли 188 українських жіночих організацій з Галичини, Волині, Буковини, Полісся, Бесарабії, Австрії, Чехії, Польщі, Америки, Канади. Почесними гостями з'їзду були членкині першого жіночого Товариства руських жінок, авторки «Першого вінка», генеральна секретарка Міжнародної

²⁵⁴ Онлайн-лекція Алли Швець, 1 липня 2024 року.
URL: <https://ua.boell.org/uk>

жіночої ліги миру і свобод Мері Шіпшенкс, українські послы і представники громадських інституцій та банків. На адресу Конгресу надійшло близько 180 офіційних вітальних «привітів» від українських та закордонних організацій та визначних осіб²⁵⁵.

Кількість українських жіночих організацій щороку зростає. Вони можуть відрізнятися напрямками, формами роботи, політичними поглядами, при цьому їх об'єднують спільні ідеї, насамперед – гендерної рівності жінок і чоловіків, відстоювання прав жінок. Такі організації працюють не лише на теренах України, а й по всьому світу, зокрема багато з них згуртовує Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО).

Жіночі організації в незалежній Україні перетворилися на потужну силу. Вони формують жіноче лідерство, впливають на законотворчу роботу та процеси ухвалення рішень, беруть активну участь у розробці та реалізації державної політики. Пригадується, як на початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році ще не було узгоджене питання виїзду за кордон чоловіків, зокрема й тих, які перебували на високих державних посадах. І українські делегації за кордон тоді склалися винятково із жінок – вони взяли на себе відповідальність за пошук міжнародної підтримки, організацію допомоги, ухвалення вагомих рішень на користь України.

Активність жіночих неурядових організацій виявляється в правотворенні (висуванні ініціатив, пропозицій до законів і політик). Жіночі організації ініціювали та долучалися до розробки законів, стратегій, програм і планів дій, спрямованих на подолання гендерної нерівності, зокрема законів «Про забезпечення рівних прав і

²⁵⁵ Онлайн-лекція Алли Швець, 1 липня 2024 року.
URL: <https://ua.boell.org/uk>

можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.); Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки (2022 р.); Національних планів дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 та 2025 років (прийняття та оновлення – 2016, 2018, 2020, 2022 рр.); Концепції комунікації у сфері гендерної рівності та плану заходів з її реалізації (2020 та 2023 рр.) та інших. Одним із найбільших досягнень жіночого руху України є внесення до Конституції України 24 статті, яку активно лобювали громадські організації і яка утверджує рівність прав та можливостей жінок і чоловіків.

Понад 50 українських громадських організацій, переважно жіночих, об'єднались у коаліцію «За Стамбульську Конвенцію». Це дало позитивний результат: 20 червня 2022 року було ухвалено Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами».

Під час російсько-української війни на український жіночий рух покладається особливе завдання згуртування українок. Питання гендерної рівності залишаються важливими та актуальними для них.

8-9 квітня 2024 року відбувся IV Феміністичний форум «Жіночий рух: посилюємо вплив», організований у межах проекту «Голос жінок і лідерство – Україна», який впроваджує Український Жіночий Фонд у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження» та громадською організацією «Ла Страда-Україна» за підтримки Уряду Канади. На ньому обговорювалися питання, пов'язані з відзначенням 140-річного ювілею, участі в цьому проце-

сі державних структур і організацій громадського сектору. Учасниці Форуму ухвалили звернення до Президента України Володимира Зеленського щодо офіційного відзначення 8 грудня Дня українського жіночого руху. Поки що це питання не вирішене, але українські активістки жіночого руху довели, що вміють досягати позитивних результатів.

РОЗДІЛ 20. «НЕВИДИМИЙ БАТАЛЬЙОН» СТАВ ВИДИМИМ

Українські військовослужбовиці, які полюють на ворожі дрони в небі, – такою стала реальність під час російсько-української війни. Про формування першого жіночого екіпажу для перехоплення БПЛА влітку 2025 року оголосили в 427-му окремому полку безпілотних систем «РАРОГ»²⁵⁶. Це вкотре засвідчує, що військова служба – справа не лише чоловіків.

У багатьох країнах жінки служать як у тилу, так і на передовій. В армії США жінки становлять 27,4 % особового складу. 2013 року тодішній міністр оборони Леон Панетта скасував заборону на їхню участь у бойових операціях. Жінок допустили до артилерії, піхоти та бронетанкових підрозділів²⁵⁷. У Канаді доступ до військових посад жінки отримали в 1989 році, за винятком служби на підводних човнах – але і її відкрили у 2001-му²⁵⁸.

Норвегія першою серед країн НАТО запровадила призов жінок – парламент проголосував за це 2013 року²⁵⁹.

²⁵⁶ РБК-Україна, 20 червня 2025 року.

URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zsu-formuyut-pershiy-zhinochiy-ekipazh-perehoplyuvachiv-1750418947.html>

²⁵⁷ NAKO. URL: <https://nako.org.ua/news/zinki-v-armiyi-ssa-vid-viini-za-nezaleznist-do-syogodennya>

²⁵⁸ Women in the Royal Canadian Navy: Breaking Barriers and Paving the Way. URL: <https://www.navalassoc.ca/wp-content/uploads/2020/09/St.Jacques-Women-in-the-RCN.pdf>

²⁵⁹ Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/world/norway-becomes-first-nato-country-to-draft-women-into-military-idUSBRE95D0NB/>

У Швеції загальний військовий обов'язок для обох статей відновили з 2018-го через загрозу з боку росії²⁶⁰. Німеччина надала жінкам доступ до військових посад, включно з бойовими, у 2001 році²⁶¹. У Великій Британії всі посади у збройних силах стали доступними для них у 2018-му²⁶². В Ізраїлі з 1949 року жінки проходять обов'язкову строкову службу²⁶³. Крім того, ефективно беруть участь у бойових діях.

В Україні з 2016 року жінки нарівні з чоловіками можуть служити на бойових посадах, серед них є снайперки, артилеристки та розвідниці²⁶⁴. Жінки представлені в різних родах військ і дедалі частіше стають командирками. Це набуло особливої актуальності після початку війни росії проти України, яка триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру у 2022-му.

Але за цей час не вдалося подолати всі гендерні бар'єри. Захисниці досі стикаються з упередженнями, нерівними можливостями для кар'єрного зростання, браком уваги до побуту та нестачею психологічної підтримки. Їхній внесок часто лишається менш помітним, і це впливає на якість їхнього життя.

²⁶⁰ SBSNews. URL: <https://www.sbs.com.au/news/article/sweden-brings-back-conscription-amid-russia-fears/fb2a07bu7>

²⁶¹ Global Policy Forum. URL: <https://archive.globalpolicy.org/soecon/inequal/gender/2001/0103pf.htm>

²⁶² House of Commons Library. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/representation-of-women-in-the-armed-forces/>

²⁶³ Jewish Virtual Library. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-of-women-in-idf-combat-units>

²⁶⁴ Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylya/zhinky-u-zsu-zmozhut-sluzhyty-snayperkamy-rozvidnycyamy-ta-komandyramy-bmp>

Ситуація потребує нагальних змін і для цього задіюють різні інструменти. Один із них – адвокаційний проєкт «Невидимий батальйон»²⁶⁵. Його реалізацію 2015 року розпочала громадська організація «Інститут гендерних програм», яка винесла на публічне обговорення питання щодо прав жінок в ЗСУ. Вона провела п'ять соціологічних досліджень, щоб зрозуміти, з якими проблемами стикаються військовослужбовиці в ЗСУ, як реагують на них і якої підтримки потребують. Результати досліджень пропонують сучасний погляд на вирішення гендерних питань в армії – для кращого захисту прав військовослужбовиць та створення комфортніших умов їхньої служби.

Ініціатива кампанії «Невидимий батальйон» повністю низова і виходила від військовослужбовиць та ветеранок. Згодом до адвокації гендерної рівності у секторі безпеки і оборони долучилися Український Жіночий Фонд, ООН Жінки в Україні, парламентське міжфракційне об'єднання «Рівні можливості» та громадські організації.

«Невидимий батальйон 1.0»

Перше соціологічне дослідження виконувалося в межах проєкту «Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях в АТО», який тривав впродовж 2015-2017 років. Він розпочинався з простого запитання: чому ми так мало знаємо про жінок, які воюють? Вони брали участь в АТО від самого початку, але їхній внесок часто залишався поза увагою – навіть у медіа багато говорили про героїв і значно рідше згадували про героїнь.

Серед виконавиць соціологічного дослідження – українська громадська діячка, керівниця ГО «Інститут

²⁶⁵ URL: <https://invisiblebattalion.org/invisbat/>

гендерних програм», ініціаторка Жіночого ветеранського руху, керівниця волонтерської організації «Центр підтримки аеророзвідки» Марія Берлінська, доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидатка соціологічних наук Тамара Марценюк та дослідниці із гендерних питань Анна Квіт і Ганна Гриценко.

Команда провела інтерв'ю з 42 жінками, які були учасницями АТО, та поспілкувалася з дев'ятьма чоловіками-військовослужбовцями, щоб дізнатися про ставлення до захисниць.

«Знаю дівчину, яка під обстрілами витягувала поранених у Іловайську, коли більшість чоловіків сиділи в підвалі. Якщо жінка, мати, сестра чи донька бажає захищати наші цінності і нашу територію, то ніхто не може їй цього заборонити».

**Соціологічне дослідження
«Невидимий батальйон 1.0:
участь жінок у військових діях в АТО»²⁶⁶**

Авторки не просто зібрали історії – вони зафіксували юридичні колізії, побутові умови та психологічні аспекти жіночої служби, гендерний розподіл праці, медичні проблеми, з якими стикаються жінки. На думку авторок, *«прихід жінок до збройних сил може мати два сценарії розвитку: жінки пристосовуються до вже існуючих там норм та порядків, котрі є «маскулінними» за своїм характером, або жінки своїм приходом змінюють струк-*

²⁶⁶ Соціологічне дослідження «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО», Київ, 2016 рік.

URL:https://drive.google.com/drive/folders/1zB8gsXYsQr_bwZ4hw4tpNU1pdUCdoyUG

туру та характер армії, роблячи її гендерно нейтральною структурою»²⁶⁷. Всього службу у Збройних Силах України станом на початок жовтня 2015 року проходило близько 14,5 тис. військовослужбовиць та 30,5 тис. працівниць Збройних Сил. Майже 2 тис. з них – це офіцерки і 35 жінок-військовослужбовиць обіймали керівні посади в Міноборони²⁶⁸. Водночас у звіті зазначені свідчення дискримінації щодо жінок у війську, для них залишалася заборона на певні військові професії. На думку багатьох опитаних, приналежність до жіночої статі могла стати основною причиною звільнення або переведення до іншої частини.

Дослідження привернуло увагу до ще однієї проблеми: жінкам в армії системно не надавали офіційного оформлення і це позбавляло їх статусу учасниць бойових дій та відповідних пільг. Чимало жінок спочатку взаємодіяли з армією як волонтерки, а вже пізніше ставали військовослужбовицями.

«Які можуть бути пільги, якщо ніде немає взагалі інформації, що я там була. Ну, може, в когось вона і є, але не в тих місцях, де треба», – поділилася Респондентка 8²⁶⁹.

«Взагалі, я півроку була не оформлена. У мене 20-им серпня перша довідка, що я в зоні АТО, а оформили мене 20 січня. Тобто офіційно мене півроку не було в АТО, хоча весь цей час я була в Щасті під обстрілами. Але найбільший парадокс, що мені 28 січня сказали, що оформили. Я вже 8 днів жила в Києві, думала, що я цивільна людина,

²⁶⁷ Соціологічне дослідження «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО», Київ, 2016 рік. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1zB8gsXYsQr_bwZ4hw4tpNU1pdUCdoyUG, стор. 8.

²⁶⁸ Те саме джерело, стор.9.

²⁶⁹ Те саме джерело, стор. 14.

що мене вже не стосується ні [назва добровольчого підрозділу], ні війна, але мені подзвонили, сказали, що мене чекають, що я оформлена і дезертир», – каже Респондентка 21²⁷⁰.

Водночас авторки дослідження привертали увагу до того, що жінки та чоловіки у війську є рівними, але не однаковими. Інфраструктура в збройних силах підлаштована під потреби чоловіків, військовослужбовиці мають проблеми з адаптованим військовим одягом, з проживанням тощо. Оскільки на більшість таких проблем ні керівництво в армії, ні органи влади та й загалом суспільство не звертало особливої уваги, жінок в армії не випадково назвали «Невидимим батальйоном».

Показати жіночий досвід у російсько-українській війні та зруйнувати гендерні стереотипи покликаний і документальний фільм «Невидимий батальйон» українських режисерок Ірини Цілик, Світлани Ліщинської та Аліни Горлової. Він також був підготовлений у межах проекту та вийшов 2017 року. Стрічка розповідає про шість історій військовослужбовиць, яких об'єднало АТО: Олени Білозерської, Оксани Якубової, Андріани Сусак, Дар'ї Зубенко, Юлії Паєвської та Юлії Матвієнко. Картину презентували у понад у 100 містах України та 10 країнах світу.

Щоб зробити тему «Невидимого батальйону» помітнішою, команда також підготувала фотовиставку та календар. Образи жінок у військовому одязі з'явилися в публічному просторі, і це зумовило розгортання ширшої дискусії. Частиною ініціативи стали також тренінги для пресофіцерів і розробка практичних порад для медіа.

²⁷⁰ Соціологічне дослідження «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО», Київ, 2016 рік. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1zB8gsXYsQr_bwZ4hw4tpNU1pdUCdoyUG, стор. 14.

«Результатом соціологічного дослідження «Невидимий батальйон» стало те, що наказом Міністерства оборони України № 292 від 3 червня 2016 року були внесені зміни до Тимчасового переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу. Цей перелік збільшено на понад 100 бойових військових спеціальностей».

**Соціологічне дослідження
«Невидимий батальйон 2.0:
повернення ветеранок до мирного життя»**

«Невидимий батальйон 1.0» став одним із чинників, який започаткував реальні зміни: вже невдовзі було розширено перелік бойових посад для жінок, які вони фактично обіймали в АТО. А 2018 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»²⁷¹, який підкреслив рівність жінок і чоловіків у виконанні військового обов'язку: рівний доступ до посад, військових звань і однаковий обсяг відповідальності під час несення служби.

Проект не просто порушив важливу проблему – він змусив говорити про неї та про шляхи її розв'язання.

²⁷¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» від 6 вересня 2018 року № 2523-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>

«Невидимий батальйон 2.0»

Після фронтових буднів життя не стає простішим. Особливо якщо ти жінка, яка щойно повернулася зі служби, а довкола – нерозуміння та брак підтримки. Захисниці стикаються з труднощами реабілітації, реінтеграції та адаптації. Саме на цьому зосередилося наступне соціологічне дослідження – «Невидимий батальйон 2.0: повернення ветеранок до мирного життя»²⁷², яке у 2018-2020 роках здійснив Інститут гендерних програм за підтримки ООН Жінки.

Експертки провели інтерв'ю з 22 ветеранами та ветеранками (14 жінок і 8 чоловіків), організували фокус-групу, опитали понад 2 тис. респондентів і проаналізували публікації в медіа. Завдяки цьому вдалося побачити ситуацію комплексно – і виявити чимало системних проблем.

З'ясувалося, що попри наявність державної системи реінтеграції, скористатися нею складно. Ветеранки стикаються з корупцією, труднощами з отриманням статусу УБД, неузгодженістю між установами. Деяким жінкам взагалі відмовляли в послугах через бюрократичні причини – не те відомство, не ті документи тощо.

Серед інших викликів – низька якість медичних послуг і відсутня система зворотного зв'язку. Респонденти і респондентки скаржилися на те, що цивільні лікарі не завжди розуміють специфіку військових травм. Програми реабілітації та повернення до цивільного життя часто не враховують гендерні особливості, тому лишаються радше нейтральними, а не чутливими до потреб жінок.

²⁷² «Невидимий батальйон 2.0: повернення ветеранок до мирного життя». URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/invisible%20battalion%2020uk.pdf>

«Проблемним питанням для жінок у військової сфері є доступ до військової освіти. Наприклад, пресофіцерці мотопіхотної бригади Поліні Кравченко відмовили у вступі на програму навчання офіцерів Національної академії сухопутних військ ім. Сагайдачного через те, що вона жінка».

**Соціологічне дослідження
«Невидимий батальйон 2.0: повернення
ветеранок до мирного життя»²⁷³**

Повернення до роботи – окрема історія. Ветеранки потерпають через упередженість у центрах зайнятості, відсутність пропозицій щодо належної роботи, через низькі зарплати, брак можливостей для відкриття власної справи. Навіть на старих місцях виникали труднощі – через неналежне розуміння та підтримку з боку колег.

Подекуди захисниці не знали про свої права та доступні послуги. Декому бракувало юридичної допомоги. Інші стикалися зі стигматизацією з боку суспільства: упереджене ставлення та брак поваги. Усе це стало основою для дорожньої карти – практичних рекомендацій для органів влади, які працюють із ветеранами та ветеранками.

«Суттєвим недоліком є також відсутність ефективного механізму моніторингу та оцінки наявної системи реінтеграції ветеранів і ветеранок. Оцінка послуг, наданих ветеранам АТО державою, відбувається за кількісними показниками, як, наприклад, кількість витрачених грошей та кількість ветеранів/ветеранок, які отримали послуги, загальна кількість послуг. Інформація про ефек-

²⁷³ «Невидимий батальйон 2.0: повернення ветеранок до мирного життя». URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/invisible%20battalion%2020uk.pdf>, стор. 28.

тивність наданих послуг не збирається», – зазначено в дослідженні. Згідно з його результатами, хоча в Україні існує законодавча система реінтеграції ветеранів і ветеранок, цій системі бракує гендерно чутливих програм. Відсутність усебічної оцінки потреб ветеранів і ветеранок перешкоджає розвитку цільових послуг, унеможливорює ефективне розподілення та використання коштів, призначених державою, та заважає досягти максимальної ефективності реінтеграції ветеранів і ветеранок до цивільного життя²⁷⁴. У дослідженні запропоновано нагальні дії, які можуть використати різні установи та організації для подолання проблем реінтеграції ветеранок.

Але проект не обмежився лише дослідженням. У його межах було ініційовано створення Жіночого ветеранського руху. А в 2018 році вийшов повнометражний документальний фільм «Явних проявів немає» режисерки Аліни Горлової про повернення до цивільного життя заступниці командира батальйону 54-ї окремої механізованої бригади Оксани Якубової. Стрічка отримала кілька міжнародних відзнак, зокрема на фестивалі Docudays.

«Невидимий батальйон 2.0» показав: участь у війні – це не лише про службу. Це також про те, що буде після. І щоб жінки, які захищають країну, почувалися гідно, держава має захищати їх після завершення служби – без умов і бар'єрів.

«Невидимий батальйон 3.0»

Тема сексуальних домагань у війську довго залишалася табуованою. Але безпечне середовище – одна з ключових умов ефективної служби. Саме тому у третьому

²⁷⁴ «Невидимий батальйон 2.0: повернення ветеранок до мирного життя». URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/invisible%20battalion%2020uk.pdf>, стор. 156.

етапі «Невидимого батальйону» спеціалісти вирішили глибше дослідити цю проблему – через реальні історії тих, хто з нею стикнувся.

Адвокаційну кампанію «Невидимий батальйон 3.0: сексуальні домагання у військовій сфері в Україні»²⁷⁵ реалізувала ГО «Інститут гендерних програм» у 2020-2021 роках за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні.

Мета полягала в тому, щоб зібрати факти, показати масштаб проблеми та запропонувати рішення, зокрема з урахуванням досвіду країн НАТО. Частиною ініціативи стало дослідження, яке провели з використанням кількох методів: опитувань, анонімного анкетування, глибинних інтерв'ю, аналізу медіа, офіційної статистики та міжнародних практик.

«Сексуальні домагання – досить поширене явище у військовій сфері в арміях світу. У деяких країнах вони визнаються як проблема на політичному рівні. Її намагаються вирішити за допомогою механізму протидії сексуальним домаганням всередині інституції армії, а також за допомогою міжнародних договорів і рішень міжнародних організацій».

**Соціологічне дослідження
«Невидимий батальйон 3.0: сексуальні
домагання у військовій сфері України»²⁷⁶**

Результати виявилися тривожними. Майже половина жінок, які заповнили онлайн-анкету, повідомили про

²⁷⁵ «Невидимий батальйон 3.0: сексуальні домагання у військовій сфері в Україні».

URL: https://drive.google.com/drive/folders/1a3gs-Nv6bnlsTQAJg1bNUsNM6Hujlp_

²⁷⁶ Те саме джерело, стор. 9.

упереджене ставлення на службі. Найпоширеніші форми домагань – небажані доторки, розглядання, які викликають дискомфорт, спроби розмов про секс. Найчастіше інциденти траплялися без свідків і з боку вищих за званням осіб. Це підтвердили й глибинні інтерв'ю.

«Чинні механізми протидії є неефективними й неанонімними. Ними бояться користуватися. Якість роботи психологів та відповідальних за морально-психологічне забезпечення є, як правило, недостатньо високою, вони також можуть звинувачувати постраждалу», – зазначено в дослідженні.

У деяких випадках жінки вдавалися до неформального захисту та налагоджували стосунки з колегами, щоб почуватися в безпеці. Чимало – мовчали, переводилися до інших підрозділів або взагалі звільнялися зі служби.

Аналіз законодавства також виявив низку прогалин. Тож фахівчині дослідження порадили Верховній Раді певні зміни, зокрема визначити в законодавстві та статуті ЗСУ терміни «сексуальне домагання» та «сексуальний напад». А МО та МВС, з-поміж іншого, – забезпечити належне розслідування випадків сексуальних домагань через розгляд справи незалежною комісією.

Крім дослідження в межах ініціативи стартувала публічна кампанія #ГоворитиНеМожнаМовчати. З дозволу респонденток на сторінці «Невидимого батальйону» у Facebook опублікували їхні історії. А хештег #ЗахистітьЗахисницю, започаткований «Amnesty International Україна», став жестом підтримки для лейтенантки Валерії Сікал та інших військовослужбовиць, які зазнали сексуальних домагань.

Ще один результат цього етапу – онлайн-курс «Гендерна рівність і протидія сексуальним домаганням у вій-

ськовій сфері» на платформі Prometheus²⁷⁷, який пропонує ефективні стратегії боротьби з насильством.

Також у межах проекту було підписано Меморандум про співпрацю з Генеральним штабом ЗСУ. Це дало змогу долучитися до робочої групи, яка працює над удосконаленням механізмів запобігання та реагування на дискримінацію за ознакою статі і домагання у військовому середовищі.

«Невидимий батальйон 4.0»

У військових ліцях і академіях навчаються ті, хто згодом командуватиме підрозділами та ухвалюватиме рішення. Саме тому важливо, щоб доступ до таких закладів був рівним для всіх. Це стало темою «Невидимого батальйону 4.0: доступ жінок до військової освіти в Україні»²⁷⁸. Його реалізували у 2021-2022 роках як частину ініціативи НАКО (Незалежного антикорупційного комітету з питань оборони) «Просування гендерної рівності в ЗСУ».

У межах проекту провели соціологічне дослідження. Основою стало анонімне онлайн-опитування, в якому взяли участь 72 жінки та 13 чоловіків, а також інтерв'ю зі студентами військових закладів, експертами та експертками.

Згідно з отриманими результатами, 60 % респондентів підтримали ідею доступу жінок до військової освіти, 25 % були проти. Учасниці онлайн-опитування здебільшого позитивно оцінювали свій досвід вступу та нав-

²⁷⁷ Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/gender-equality-anti-harassment-military/>

²⁷⁸ Соціологічне дослідження «Невидимий батальйон 4.0. Доступ жінок до військової освіти в Україні». URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1y1EJort3YzQHjQf6jvkjTLRtgV8jsG8H>

чання. Вони вмотивовані служити, зацікавлені у кар'єрі та не бояться викликів.

Водночас дослідження виявило низку проблем. Серед них – поблажливе або зневажливе ставлення з боку чоловіків, окремі випадки дискримінації чи домагань.

«Серед найпоширеніших труднощів у процесі навчання, які називають респондентки, окрім дискримінації та сексизму, – страх принизливого ставлення та брак достатньої впевненості в собі», – додають авторки соціологічного дослідження.

Опитані також згадували про нестачу жіночого військового одягу, про надмірні вимоги до зовнішності та дискримінацію при прийомі на службу після завершення навчання. Окрема проблема – обмежена кількість жінок серед викладачів і брак прикладів успішної військової кар'єри. Це створює бар'єри для тих, хто лише починає свій шлях у цій сфері.

Експертки дослідження сформулювали рекомендації до міністерств та навчальних закладів. Наприклад, Міноборони та МВС радять розвивати культуру поважного, а не поблажливого ставлення до жінок. А військовим академіям – впровадити політику недискримінації, забезпечити умови для навчання та гарантувати реагування у випадках домагань.

«Невидимий батальйон 5.0»

П'ятий проєкт ініціативи «Невидимий батальйон» підсумував роботу, яка тривала з 2015 до 2021 року. Команда соціологів, правозахисниць і гендерних експерток вирішила з'ясувати, що вдалося за цей час змінити, а що досі залишається викликом.

«Військові жінки стали більш видимими і визнаними. Головнокомандувач ЗСУ та Президент України публічно визнають внесок українських жінок, зокрема військовослужбовиць, у захист країни, а національний День захисників офіційно перейменовано в День захисників і захисниць України».

**Міждисциплінарне дослідження
«Невидимий батальйон 5.0:
моніторинг рекомендацій і результатів
досліджень із циклу «Невидимий батальйон»**

Міждисциплінарне дослідження «Невидимий батальйон 5.0: моніторинг рекомендацій і результатів досліджень із циклу «Невидимий батальйон»²⁷⁹ здійснювалося в 2022-2023 роках. Його авторками є Ганна Гриценко, Анна Квіт, Тамара Марценюк, Марія Звягінцева, Вікторія-Наталія Фацієвич, Алла Белошенко. Дослідження об'єднало кілька напрямів: аналіз статистики, експертні інтерв'ю, оцінку нормативної бази та репрезентативне опитування громадської думки. Дослідниці зосередилися на трьох ключових темах: становищі жінок і гендерній рівності на службі, житті ветеранок у суспільстві та проблемі сексуальних домагань у військовій сфері.

Перший фокус – жінки у військовій сфері. За даними Міноборони, за десять років їхня кількість у ЗСУ майже подвоїлася: із 16,2 тис. у 2013 році до понад 31 тис. у 2023-му. Найбільше зростання спостерігалось серед сержанток (із 4,8 тис. до 13,7 тис.) та офіцеров (із 1,6 тис. до

²⁷⁹ Міждисциплінарне дослідження «Невидимий батальйон 5.0: Моніторинг рекомендацій і результатів досліджень із циклу «Невидимий батальйон».

URL: <https://drive.google.com/drive/folders/11dww5MT-MT41DKf4oGNECJ9N8h4UVlzp>

5,1 тис.). Це означає, що жінки отримують більше можливостей для професійного зростання та дедалі частіше обіймають командні посади.

Суттєвих змін зазнала і громадська думка. У 2023 році понад 50 % українців погодилися з тим, що жінки мають отримати рівні можливості із чоловіками щодо служби в ЗСУ та інших військових формуваннях. У 2018 році ця думка була менш популярною – її підтримували лише 24 % опитаних.

Другий фокус – становище ветеранок. За даними Міністерства у справах ветеранів, на початку 2023 року статус учасниці бойових дій в Україні мали понад 26 тис. жінок. Це майже вдвічі більше, ніж у 2018 році, коли таких було 12 тис. Серед позитивних змін – спрощення процедури отримання жінками статусу УБД. Відповідно і легший доступ до медичних, психологічних та соціальних послуг. Втім, попри ці та інші зміни, система поки що не завжди відповідає на запити ветеранок.

Ще одна частина дослідження стосувалася проблеми сексуальних домагань у військовій сфері. Авторки наголосили: кількість офіційний скарг – лише верхівка айсберга, адже багато випадків залишається поза увагою. Часто жінки не готові звертатися по допомогу через страх осуду, ризик покарання або недовіру до системи. Через це оцінити реальні масштаби проблеми складно.

У підсумку фахівчині сформулювали рекомендації для ключових органів влади, громадськості та медіа. Йдеться про вдосконалення нормативної бази, надання якісної допомоги та гендерно чутливих програм реабілітації, підвищення кваліфікації цивільних медиків і психологів тощо.

«Невидимий батальйон 5.0» засвідчив: щоб зміни були відчутними, потрібні не разові рішення, а послі-

довна робота. Саме так і працює ця ініціатива – не як окремі проекти, а як єдина платформа, яка змінює військову сферу. Завдяки їй там залишається дедалі менше «невидимих» проблем і все більше простору для рівності та гідності.

Проектом «Невидимий батальйон» у співпраці з проектом Veteranus також розроблено додаток для протидії сексуальному насиллю (для військових), що має форму чат-боту та доступний на сайті адвокаційної ініціативи. Спільно з іншими громадськими організаціями розроблено проект механізму реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації та сексуальних домагань на робочому місці серед військовослужбовців. Організація бере участь у робочій групі при Міністерстві оборони України, де зараз відбувається доопрацювання цього механізму.

До 2019 року у військові (військово-морські) ліцей приймали лише придатних до військової служби юнаків. З ухваленням постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 року № 486²⁸⁰ у зазначені заклади освіти сектору безпеки і оборони, відповідно до Положення про військовий (військово-морський) ліцей, дозволено проводити набір як хлопців, так і дівчат.

У редакції Положення про військовий ліцей до внесення змін було визначено, що військовий ліцей є загальноосвітнім навчальним закладом III ступеня з військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійної підготовки, що передбачає проведення поглибленої допризовної та посиленої фізичної підготовки

²⁸⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1087» № 486 від 15 травня 2019 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-2019-%D0%BF#Text>

і виховання у юнаків готовності до військової служби. У постанові № 486 дискримінаційна норма «юнаки» замінена визначенням «діти».

У березні 2024 року ухвалено Закон України № 3621²⁸¹, яким внесено зміни до Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України». Зміни стосуються дисциплінарної відповідальності та порядку правового реагування на факти дискримінації, сексуальних домагань, правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності у військових колективах.

Відтепер службове розслідування щодо випадків, пов'язаних з дискримінацією за ознакою статі, сексуальним домаганням, насильством за ознакою статі, правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканності, проводиться комісією, до складу якої призначаються представники обох статей, а також психолог органу військового управління для вивчення психологічних аспектів та організації психологічної допомоги потерпілим.

30 квітня 2025 року Верховна Рада України взяла за основу проект Закону про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України щодо вдосконалення механізмів забезпечення військової дисципліни, запобігання і протидії проявам дискримінації та сексуальним домаганням²⁸². Документ пропонує вдосконалити механізм запобігання, оперативного реагування

²⁸¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист» № 3621-IX від 21 березня 2024 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-IX#Text>

²⁸² Рада, 30 квітня 2025 року.
URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/261530.html>

та протидії сексуальним домаганням, проявам дискримінації за ознакою статі серед військовослужбовців, насильству за ознакою статі, правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканності – у чинне законодавство імплементуються підходи, що вже застосовуються у збройних силах держав-партнерів, зокрема країн НАТО. Законопроект передбачає зміни до поняття військової дисципліни – її забезпечення включає дотримання кожним військовослужбовцем законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії дискримінації.

Закріплюється обов'язок кожного військовослужбовця не допускати негідних дій (вербальних чи невербальних), пов'язаних із дискримінацією за ознакою статі, релігійних або інших переконань, сексуальним домаганням, насильством за ознакою статі, правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Запроваджується нова підстава для усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків – якщо невиконання (неналежне виконання) службових обов'язків призвело до вчинення правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності.

Подальша робота у цій сфері триватиме. І багато в чому – завдяки «Невидимому батальйону». Попереду не лише зазначені зміни в законодавстві, але й розробка та проведення навчань, трансформація внутрішньої організаційної культури та, що вкрай важливо, – руйнування стереотипів.

За останні 4 роки в Міністерстві внутрішніх справ України внесено зміни до низки нормативно-правових актів з метою врегулювання питання проведення службових розслідувань в органах і підрозділах цивільного захисту, Національній поліції України, Національній

гвардії України та Державній прикордонній службі України, відповідно до яких випадки сексуальних домагань та дискримінації за ознакою статі визначені окремими підставами для проведення службових розслідувань у цих органах. Крім того, посилено роль уповноважених підрозділів з питань гендерної рівності, зокрема шляхом включення представників таких підрозділів до складу комісій з проведення службового розслідування за вищезазначеними фактами.

Також 26 грудня 2025 року на міжвідомчій нараді щодо виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку та прокуратури як частини сектору безпеки і оборони України за участю керівництва Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України та Державного бюро розслідувань затверджено Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії можливій дискримінації за ознакою гендеру та сексуальним домаганням в органах правопорядку та прокуратури²⁸³ (схвалені Міжвідомчою робочою групою – протокол № 2 від 18 грудня 2025 року).

Зазначені Методичні рекомендації пропонується застосовувати в діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Національної гвардії України, органів прокуратури, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Державної митної служби України.

²⁸³ URL: <https://mvs.gov.ua/upload/2/2/3/9/4/4/metodicni-rekomendaciyi.pdf>

РОЗДІЛ 21. ЖІНКИ В ДИПЛОМАТІЇ

Питання забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у дипломатичній службі України залишається предметом постійної уваги державних інституцій, міжнародних партнерів і громадянського суспільства. Україна, рухаючись шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції, взяла на себе зобов'язання посилювати гендерну рівність у всіх сферах державного управління, включно із зовнішньою політикою.

Жінки активно долучаються до захисту України та відіграють важливу роль у формуванні зовнішньополітичних рішень, участі у міжнародних перемовинах, процесах миробудування та післявоєнного відновлення. Дипломатична служба стає доступнішою для українок: у закладах вищої освіти з міжнародних відносин жінки становлять значну частину студентства, а частка жінок у середній ланці МЗС системно збільшується.

При МЗС функціонує Жіночий дипломатичний клуб, який сприяє професійному зростанню дипломаток та обміну досвідом. Процес призначення жінок на керівні дипломатичні посади триває, хоча зберігається потреба в його подальшому прискоренні.

Певний поступ у представленості жінок на керівних дипломатичних посадах простежується лише впродовж останніх десятиліть. До початку XXI століття вища дипломатична служба фактично залишалася закритою або суттєво обмеженою для жінок.

Дослідження «Гендерні особливості дипломатичної

служби в Україні та у світі»²⁸⁴ свідчить, що в перші роки незалежності України (1991-1994 роки) частка жінок серед керівників дипломатичних установ становила 0 %. У період 1994-2005 років показник залишався мінімальним – близько 1,9 %.

У 2005-2010 роках відбулося певне зростання, і частка жінок на посадах керівників закордонних дипломатичних установ сягнула 3,7 %. Однак у 2010-2014 роках цей показник знову знизився до 1,8 %.

Стабільніше зростання спостерігалось у 2014-2019 роках, коли частка жінок серед послів підвищилася до 6,1 %. Подальша динаміка була значно активнішою: у 2024 році представництво посолок і керівниць місій досягло 22 %, а у 2025 році становило 18 %.

Поточні показники є співставними зі світовими тенденціями: за даними ООН, жінки обіймають близько 21 % посольських посад у глобальному вимірі²⁸⁵.

Ці дані свідчать про поступальне впровадження Стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у дипломатичній службі.

Україна має 17 посолок, які очолюють дипломатичні установи в таких країнах: Йорданія, Сінгапур, Ірландія, Північна Македонія, Швейцарія та Ліхтенштейн, Болгарія, Португалія, Литва, Філіппіни, Оман, Швеція, США, Іспанія, Мальта, Куба, Домініканська Республіка, Ель-Сальвадор. Також 4 Тимчасово повірені у справах – жінки: Греція, Індонезія, Італія, Мексика.

²⁸⁴ Міжнародний центр перспективних досліджень, Київ-2015.

URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/gendern_osoblivost_.pdf

²⁸⁵ Heinrich Boll Stiftung, 19 червня 2025 року.

URL: <https://ua.boell.org/uk/2025/06/19/30-rokiv-pislya-pekinskoyi-deklaratsiyi-rozdumy-nad-69-yu-sesiyeyu-komisiyi-zi-statusu>

У МЗС функціонує політика підтримки робочої культури, дружньої до сім'ї, гнучких форм праці та організаційних заходів, спрямованих на посилення жіночого лідерства.

Україна враховує напрацювання держав, які запровадили феміністичну зовнішню політику, – Швеції, Канади, Франції, Іспанії, Мексики, Німеччини тощо.

Українська дипломатична служба інтегрує гендерні підходи через розвиток стратегій, навчальних програм, аудитів та внутрішніх політик, спрямованих на підвищення представництва жінок і врахування їхнього досвіду при ухваленні рішень.

У найближчі роки МЗС України продовжить реалізацію політики рівних прав і можливостей, зокрема шляхом розробки нової Стратегії до 2030 року, подальшого розвитку інституційної спроможності та інтеграції гендерної рівності у всі аспекти зовнішньої політики.

Представництво жінок серед керівників дипломатичних установ в Україні є співставним із середніми міжнародними показниками. Водночас статистика – справа делікатна. Середній показник вираховується за даними різних країн: і тих, де жінки активно представлені в дипломатичному корпусі, і багатьох інших, де вони зовсім не залучені до такої роботи. Ще 2010 року Скандинавський гендерний інститут провів дослідження, яке показало, що вже на той час Норвегія мала 30 % посолок у Європі, а Фінляндія та Швеція – по 27 %. 2015 року *«у Великій Британії близько 21 % послів та 19 % високих представників є жінками, одночасно близько 22 % вищих дипломатичних посад у зовнішньополітичному відомстві Великої Британії (Foreign Office) обіймаються дипломатками»*²⁸⁶. На той

²⁸⁶ Гендерні особливості дипломатичної служби в Україні та у світі, МЦПД, Київ-2015.

URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/gendern_osoblivost_.pdf

час на Філіппінах близько 40 % глав дипломатичних місій становили жінки, в Австралії цей показник сягав 29 %. В Панамі кожен четвертий призначений посол був жінкою. А в Гренаді жінки обіймали чотири із семи посад керівників дипломатичних представництв, зокрема у Лондоні, Вашингтоні, Нью-Йорку та Пекіні²⁸⁷. *«В африканських країнах, зокрема в Південно-Африканській Республіці та Руанді приблизно чверть глав їхніх дипломатичних місій є жінками, що є значно вище за середні показники у світі»*²⁸⁸.

Оцінюванням сучасного стану гендерної рівності в дипломатії займалися й інші аналітики. У публікації Дарії Колодяжної «Гендерний розподіл у дипломатії України: шлях до рівності»²⁸⁹, підготовленій в межах проекту «Мережа гендерних аналітичних центрів: посилення спроможності задля розробки передових політик, оцінки впливу, стратегічної адвокації та сфокусованих комунікацій щодо політик»²⁹⁰, що реалізовував Український Жіночий Фонд, наводяться показники індексу Women in Democasy за 2023 рік. Відповідно до них, частка жінок серед послів країн Європи становила 28 %. *«Серед послів держав Америки до інших країн 25 % жінок. Найвищі показники – у Канади та США, де завдяки впровадженню*

²⁸⁷ Гендерні особливості дипломатичної служби в Україні та у світі, МЦПД, Київ-2015.

URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/gendern_osoblivost_.pdf

²⁸⁸ Те саме джерело.

²⁸⁹ Вокс Україна, 29 листопада 2024 року. URL: <https://voxukraine.org/gendernyj-rozpodil-u-dyplomatiyi-ukrayiny-shlyah-do-rivnosti>

²⁹⁰ УЖФ. URL: <https://uwf.org.ua/merezha-gendernih-analitychnyh-czentriv-posylennya-spromozhnosti-zadlya-rozrobky-peredovyh-polityk-oczinky-vplyvu-strategichnoyi-advokaciyi-ta-sfokusovanyh-komunikacij-shhodo-polityk-2/>

політики гендерної рівності в дипломатичних службах жінки обіймають 51 % та 41 % посад відповідно»²⁹¹.

В Україні просуваються процеси європейської та євроатлантичної інтеграції, які передбачають реальне утвердження гендерної рівності в різних сферах, зокрема й у формуванні феміністичної зовнішньої політики. Дипломати кажуть, що їхня робота – це голос держави у світі, і сьогодні міжнародному співтовариству дуже важливо почути те, що кажуть українські жінки – високопосадовиці, народні депутатки, громадські активістки, а також керівниці дипломатичних представництв за кордоном. Вони доносять свій погляд на події війни, яку переживає Україна, доводять необхідність підтримки й практичної допомоги країні, мир і територіальну цілісність якої порушила держава-агресорка росія, розповідають правду про скоєні нею воєнні злочини. І прагнуть добитися стійкого та справедливого миру.

«Ми глибоко переконані, що утвердження принципів рівності жінок і чоловіків у дипломатичній службі – це не лише питання справедливості та відповідності європейським нормам, а й ключ до ефективної та сучасної зовнішньої політики».

**Мар'яна Беца,
заступниця міністра
закордонних справ України²⁹²**

²⁹¹ Вокс Україна, 29 листопада 2024 року. URL: <https://voxukraine.org/gendernyj-rozpodil-u-dyplomatiyi-ukrayiny-shlyah-do-rivnosti>

²⁹² МЗС України, 15 жовтня 2025 року.

URL: <https://mfa.gov.ua/news/maryana-beca-vzyala-uchast-u-konferenciyi-z-pitan-gendernoyi-rivnosti>

Впродовж останніх років у діяльності зовнішньополітичного відомства України відбулися значні зміни в просуванні гендерної рівності – МЗС позиціонує себе лідером серед інших міністерств у цих питаннях. Водночас підтримка жінок у дипломатії відбувається завдяки згуртованій роботі в цьому напрямку не лише державних структур, але й громадських і міжнародних організацій. Сьогодні амбасадорками української дипломатії також стали відомі українські спортсменки, представниці культури, військовослужбовиці та ветеранки, які формують і відстоюють імідж країни, що бореться і прагне перемоги.

«Так склалося історично»

Подібну фразу можна нерідко почути у відповідь на запитання, чому серед вищих українських дипломатичних посадовиць мало жінок. Попри те, що таке пояснення є доволі дискусійним, воно характеризує певні підходи, які в різні часові проміжки та етапи розвитку домінували в суспільстві.

Дослідники історії дипломатії зазначають, що тривалий час жінки в дипломатичній службі переважно були представлені як дружини послів чи керівників представництв. А також працювали в складі адміністративно-технічного персоналу дипломатичних установ: на початку ХХ століття їхнє активне залучення до такої праці зумовила... поява друкарських машинок, а також необхідність у послугах стенографісток-перекладачок. Лише в 30-ті роки жінок почали призначати на дипломатичні посади²⁹³. При цьому

²⁹³ Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція» 2024 № 69.
URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc69/35.pdf>

в деяких країнах, зокрема у США, Великій Британії та Австралії, до 1970-х років існувало правило, що жінка-дипломатка має бути незаміжною, бо коли виходить заміж, то повинна залишити дипломатичну службу²⁹⁴. Відтак майже до 90-х років посолок і постійних представниць у світі й справді було небагато. Навіть якщо врахувати, що дипломатичною діяльністю займаються керівниці держав і урядів, політичні діячки та громадські активістки.

Серед найвідоміших варто згадати Елеонору Рузвельт, першу леді США (1933-1945 рр.) та «першу даму міжнародної дипломатії у сфері прав людини» і рівних прав жінок. Очолювала Комісію ООН з прав людини і редакторський комітет з підготовки Загальної декларації прав людини (1948 р.). «Залізна леді» Маргарет Тетчер – прем'єр-міністерка Великої Британії (1979-1990 рр.) – перша жінка-очільниця уряду європейської держави. У 1980-ті роки її називали найвпливовішою жінкою в світі. Мадлен Олбрайт – перша жінка-держсекретар США (1997-2001 рр.), яка активно підтримувала розширення НАТО. Кондоліза Райс – держсекретарка США (2005-2009 рр.), експертка з росії та Східної Європи, зосереджувалася на політиці Сполучених Штатів в умовах «Глобальної війни з тероризмом». Гру Харлем Брунтланд, прем'єр-міністерка Норвегії у трьох термінах між 1981-1996 роками і згодом – спеціальна посланниця ООН з питань клімату, очолювала Комісію з питань сталого розвитку, яка заклала основи концепції сталого розвитку 1987 року. Федеріка Могеріні (Італія) – Верховна представниця ЄС

²⁹⁴ Гендерні особливості дипломатичної служби в Україні та у світі, МЦПД, Київ-2015.

URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/gendern_osoblivost_.pdf

із закордонних справ і безпекової політики (2014-2019 рр.), яка керувала зовнішньою політикою ЄС, зокрема перемовинами щодо ядерної угоди з Іраном²⁹⁵. *«Колишня президентка Тайваню Цай Інвень вважає, що Україна має більшу потребу в американській зброї, ніж її країна – попри загрозу з боку Китайської Народної Республіки. Про це пише Politico»*²⁹⁶. Ця політикиня була першою жінкою-лідеркою Тайваню і першою президенткою не у шлюбі, коли її обрали 2016 року²⁹⁷. 2024 року Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляйен вдруге поспіль посіла перше місце серед 100 найвпливовіших жінок світу за версією Forbes. До першої десятки також увійшли Джорджія Мелоні, перша жінка – прем'єр-міністерка Італії, та віцепрезидентка США Камала Гарріс. Данська прем'єр-міністерка Метте Фредеріксен перебуває на посаді з 2019 року. Уже у квітні 2022 року відвідала Київ, щоб висловити підтримку українському народу від Данії. А під час 60-ї Мюнхенської конференції з безпеки (2024 р.) оголосила, що її країна вирішила передати всю свою артилерію Україні. Влітку 2024 року колишня прем'єр-міністерка Естонії Кая Каллас стала головною дипломаткою ЄС – Високою представницею Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. *«Можливо, колись час був на боці Росії, але тепер він починає грати на користь України»*, – зазначила вона під час пресконференції в Києві в жовтні

²⁹⁵ Голос України, 24 червня 2025 року.

URL: <https://www.golos.com.ua/article/384845>

²⁹⁶ Liga.net., 25 листопада 2024 року.

URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/eksprezydentka-taivaniu-amerykanska-zbroia-ukraini-potribna-bilshe-nizh-nam>

²⁹⁷ Журнал Forbes Ukraine, 9 грудня 2021 року.

URL: <https://forbes.ua/ratings/nayvplivovishi-zhinki-svitu-2021-08122021-2930>

2025 року²⁹⁸. 21 жовтня 2025 року першою в історії Японії прем'єр-міністеркою стала жінка – відома в країні політикиня Такачі Санае.

Такі факти засвідчують, що жінки активно виходять на світову дипломатичну арену. Водночас, за даними на червень 2024 року, жінки очолювали лише 26 країн світу, а в 113 країнах вони ніколи не обіймали посаду голови держави чи уряду²⁹⁹. *«Станом на 1 січня 2024 року жінки обіймали лише 23,3 % міністерських посад, а в 141 країні вони становили менше третини членів уряду. У семи країнах жінки взагалі не представлені серед міністрів – це Азербайджан, Угорщина, Папуа-Нова Гвінея, Саудівська Аравія, Тувалу, Вануату та Ємен»*³⁰⁰. На жаль, на той час жінки також не мали рівності серед дипломатів постійних представництв при ООН – на них припадало 25 % посад постійних представників у Нью-Йорку, 35 % – у Женеві та 33,5 % – у Відні.

Першою дипломаткою найвищого рангу в незалежній Україні 1998 року стала Ніна Ковальська – Надзвичайна та Повноважна посолка в Швейцарській Конфедерації, Князівстві Ліхтенштейн і Апостольській Столиці. До речі, кар'єрне сходження вона розпочинала 1964 року як стенографістка Постійного представництва Української РСР при ООН у Нью-Йорку. Згодом уже брала участь у міжнародних форумах, конференціях, сесіях Генеральної Асамблеї ООН, була представницею України в Комі-

²⁹⁸ Кореспондент.net. 13 жовтня 2025 року.

URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4823350-teper-chas-hraiena-koryst-ukrainy-kallas>

²⁹⁹ DIVOCHE.MEDIA, 25 червня 2024 року.

URL: <https://divoche.media/2024/06/25/zhinky-ocholiuiut-lyshe-26-krain-svitu-ta-obiymaiut-23-ministerskykh-posad-zvit-oon/>

³⁰⁰ Те саме джерело.

сії ООН зі становища жінок.

Але її діяльність – це не початок історії жінок у дипломатичних лавах України. 2017 року відзначалося 100-річчя української дипломатії. *«Першою жінкою на керівній посаді в міністерстві закордонних справ стала Надія Суровцова. Вона опинилася в дипломатичній службі випадково, але не лише першою серед жінок очолила структурний підрозділ міністерства, але й стала першим речником МЗС, почала застосовувати інструменти, які зараз добре працюють у публічній дипломатії: підготувала виставку українських вишивок і бібліотеку українських книжок для дипмісії на Паризькій мирній конференції, а згодом використовувала благодійні концерти та покази української моди для збирання коштів на підтримку голодуючих в Україні»*, – розповідає голова правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, професорка Ірина Матяш,³⁰¹ яка присвятила велику увагу дослідженню ролі жінок в історії української дипломатії.

Надія Суровцова у липні 1918 року закінчила консульські курси «Конзулярна академія» при Київському університеті, організовані Міністерством закордонних справ і Товариством економістів для підготовки фахівців дипломатичної служби. *«Вона була однією з двох жінок серед 30 кандидатів, які після курсів отримали право на дипломатичні посади»*³⁰². Буквально наступного дня

³⁰¹ Sestry, 26 листопада 2024 року.

URL: <https://www.sestry.eu/statti/irina-matyash-nashi-zhinki-diplomatki-lyudi-z-tridcyatma-rukami-y-golovami-voni-vmiyut-i-znayut-use>

³⁰² «Людина, суспільство, держава: гендерний вимір», Колективна монографія, Національний авіаційний університет, ГО «Ла Страда-Україна», Київ, 2024.

URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/monography.pdf>

по завершенні навчання її призначили начальницею відділу преси Департаменту чужоземних зносин МЗС Української Держави. У період Гетьманату Надія Суровцова очолила Дипломатичний департамент, а за часів Директорії увійшла до складу української делегації на Версальську мирну конференцію у Франції³⁰³.

До складу дипломатичної місії на цій конференції входила також Оксана Драгоманова-Храпко. Упродовж 1918-1920 років разом із чоловіком Іваном Храпком вона працювала в дипломатичній місії Української Держави та УНР у Петрограді, в юридичному відділі Міністерства закордонних справ у Києві, в дипломатичному корпусі у Відні. На дипломатичній службі працювала й Оксана Токаржевська-Карашевич: у 1919-1920 роках була секретарем дипломатичної місії УНР у Стамбулі, яку очолював її батько Олександр Лотоцький³⁰⁴.

Свою сторінку в розвиток української дипломатії додала й Ганна Чикаленко-Келлер. Дочка відомого діяча, дипломата та мецената Євгена Чикаленка, вона здобула ґрунтовну освіту, володіла кількома європейськими мовами. У 1918 році була прийнята на роботу до штату посольства в Берні.

³⁰³ «Людина, суспільство, держава: гендерний вимір», Колективна монографія, Національний авіаційний університет, ГО «Ла Страда-Україна», Київ, 2024.

URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/monography.pdf>

³⁰⁴ Те саме джерело.

«У червні 1920 року Г. Є. Чикаленко-Келлер виголосила доповідь англійською мовою на Міжнародному конгресі Союзу для виборчих прав жінок у Женеві та стала першою українкою, яка з високої трибуни представницького заходу світового масштабу говорила про проблеми українського народу».

**Колективна монографія
«Людина, суспільство,
держава: гендерний вимір»³⁰⁵**

Тогочасні українські дипломатки долучилися до застосування в Берні Української секції Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу. Такий крок був не випадковим – він давав хорошу можливість відстоювати імідж України на міжнародній арені. *«Це була нова форма громадської дипломатії, через яку українське жіноцтво намагалося донести світові правду про Україну. Ця організація зробила свій вагомий внесок у розроблення інструментарію, притаманного публічній дипломатії»,* – зазначає Ірина Матяш³⁰⁶.

Серед відомих дипломаток і політичних діячок українського походження варто згадати і колишню прем'єр-міністерку Ізраїлю (1969-1974 рр.) Голду Меїр, яка народилася в Києві. *«Ми можемо вести переговори з нашими сусідами. Як тільки вони самі того захочуть, ми можемо домовитися миттєво. Але ми не можемо вести переговори з терористами, які просто хочуть нас зни-*

³⁰⁵ «Людина, суспільство, держава: гендерний вимір», Колективна монографія, Національний авіаційний університет, ГО «Ла Страда-Україна», Київ, 2024.

URL: <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/monography.pdf>

³⁰⁶ Український тиждень, 16 грудня 2024 року.

URL: <https://tyzhden.ua/zhinka-v-ukrainskyj-dyplomatii-chas-borotby-za-derzhavnist/>

щити»,³⁰⁷ – цей її вислів українці нерідко згадують під час нинішньої російської агресії.

В українському парламенті першого скликання (1990 р.) серед 475 народних депутатів було лише 12 жінок (2,5 %), а в другому скликанні (1994 р.) – 18 жінок серед 436 нардепів (4,1 %). Але вже в той час в українському суспільстві назріло розуміння стосовно важливої ролі жінок в органах влади, зокрема й на дипломатичних посадах. З одного боку, більш відповідального ставлення набували питання гендерної рівності. Але були й інші практичні підходи: в Європі жінки нерідко залучалися до дипломатії «м'якої сили», спрямованої на досягнення зовнішньополітичних цілей не через тиск і примус, а завдяки формуванню позитивного іміджу країни.

Серед перших посолок незалежної України – Сюзанна Станік (Постійна представниця України при Раді Європи, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Швейцарській Конфедерації), Наталя Зарудна (Надзвичайний і Повноважний Посол у Данії, пізніше – в Німеччині), Оксана Слюсаренко (Надзвичайний і Повноважний Посол у Чорногорії), Тетяна Іжевська (Надзвичайний і Повноважний Посол при Святому Престолі), Тетяна Саєнко (Надзвичайний і Повноважний Посол у Республіці Куба), Наталя Галібаренко (Надзвичайний і Повноважний Посол у Великій Британії, голова Місії України при НАТО), Інна Огнівець (Надзвичайний і Повноважний Посол у Португалії), Мар'яна Беца (Надзвичайний і Повноважний Посол в Естонії), Євгенія Філіпенко (Постійна Представниця України при ООН,

³⁰⁷ Радіо Люкс, 3 травня 2025 року.

URL: https://lux.fm/golda-meyir-pro-vibir-vidpovidalnist-i-svobodu-slova-shcho-vidgukuyutsya-v-serci-kozhnogo-ukrayincy_a_n181282

Женева) та інші. Всі вони – частина історії сучасної Української держави та світової дипломатії.

Однак співвідношення між призначеннями жінок і чоловіків на посади керівників посольств і представництв наразі залишається вкрай нерівномірним. Станом на осінь 2025 року дипломатки очолювали 17 посольств України за кордоном, а чоловіки – 91³⁰⁸.

Феміністична зовнішня політика

У XXI столітті реалізацію зовнішньополітичних завдань неможливо уявити без урахування гендерної рівності в питаннях взаємовідносин між країнами, у визначенні пріоритетів досягнення миру та безпеки, перспектив стабільного та демократичного розвитку. Такі підходи зумовили розвиток феміністичної зовнішньої політики – утвердження цінностей гендерної рівності та прав людини у міжнародних відносинах. Власне, немає єдиного стандарту, який передбачає чіткі вимоги щодо її формування та інструменти для реалізації, – держави визначають власні гендерні стратегії, які впливають на сферу безпеки та оборони, торгівлю, міжнародну допомогу, а також на характер дипломатичної служби.

Лідерство в цих питаннях засвідчила Швеція. 2014 року тут було оголошено про створення феміністичного уряду і вже невдовзі щойно призначена міністерка закордонних справ Марго Валстрьом заявила про феміністичну зовнішню політику з трьох R, базованих на четвертій R: Rights, Representation and Resources, based on Reality (Права, Репрезентація і Ресурси, базовані на Реально-

³⁰⁸ МЗС. URL: <https://mfa.gov.ua/diplomaticzni-ustanovi/inozemni-diplomaticzni-ustanovi-v-ukrayini>

сті)»³⁰⁹. Вона пояснювала, що «цю схему створено для того, щоб посольства й дипломатичні представництва Швеції мали якісь критерії для оцінки діяльності інших країн під час багатосторонніх і двосторонніх перемовин, які було б легко застосовувати». Марго Валстрьом вдалося переконати в правильності таких підходів опонентів всередині країни, а також посилити позиції феміністичної зовнішньої політики. Тож власні концепції такої політики почали розробляти Канада (2017 р.), Франція (2019 р.), Мексика (2020 р.), Іспанія (2021 р.), Люксембург (2021 р.), Німеччина (2021 р.), Чилі (2022 р.), Колумбія (2022 р.) та Ліберія (2022 р.), а також Європейський Союз. Дедалі більше країн визначають «умови гендерної рівності та феміністичних підходів у державному та публічному управлінні серед пріоритетів своєї зовнішньої політики та програм допомоги та розвитку. Наприклад, Норвегія та Австралія затвердили свої гендерні стратегії зовнішньої політики»³¹⁰. 2021 року сім країн створили Глобальну партнерську мережу феміністичної зовнішньої політики.

Діяльність дипломатичної служби України враховує глобальні тренди феміністичної зовнішньої політики. Сьогодні тут відбуваються помітні зміни в культурі робочого середовища та сприйнятті гендерних питань серед персоналу. 2018 року МЗС стало першою українською державною установою, що приєдналася до глобального руху солідарності за гендерну рівність HeForShe у

³⁰⁹ Гендер в деталях, 4 вересня 2021 року.

URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/shvetsiya-feministichna-zovnishnya-politika-feministichnogo-uryadu.html>

³¹⁰ Українська призма, 24 лютого 2023 року.

URL: <https://tinyurl.com/y8za45uf>

співпраці з ООН Жінки. За технічної підтримки цієї міжнародної структури та за фінансового сприяння Швеції в 2019 році зовнішньополітичне відомство наважилося на рішучий крок і провело гендерний аудит – такого українська практика ще не знала. Ця ініціатива стала частиною ширшого партнерства ООН Жінки з Офісом Віцепрем'єр-міністра України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, спрямованого на впровадження зобов'язань щодо гендерної рівності та прав людини в національні реформи, процеси миротворення та безпеки, а також на створення механізмів для належного фінансування, реалізації, моніторингу та оцінки. Аудит МЗС мав на меті з'ясувати реальну ситуацію стосовно гендерної рівності у сфері української дипломатії, проаналізувати національну нормативно-правову базу, яка забезпечує діяльність дипломатичної служби, виявити причини, що здатні гальмувати просування гендерної рівності та недискримінації в інституції.

Інтерв'ю та письмові опитування працівників і працівниць зовнішньополітичного відомства показали важливість обговорюваного питання: 90 % жінок та 71 % чоловіків серед працівників МЗС вважають реалізацію гендерної політики важливим чинником дипломатичної служби. Водночас у рівних можливостях власної кар'єри переконані лише 38 % його працівниць. При цьому жоден із чоловіків не стикався з обмеженнями за гендерною ознакою³¹¹. Тож аудит рекомендував удосконалити роботу з подолання гендерних стереотипів, сприяти створенню та розвитку жіночої професійної асоціації або мережі та іншим організаційним можливостям для підтримки жіночого лідер-

³¹¹ 50%, 12 червня 2020 року. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/ministerstvo-zakordonnyh-sprav-zavershylo-provedennya-gendernogo-audytu/>

ства, самоефективності та наставництва, формалізувати всередині міністерства роботу з дотримання принципів рівності, запровадження гнучких графіків роботи, приділити особливу увагу гендерному бюджетуванню тощо³¹².

Рекомендації аудиту дали реальний поштовх до подальших ініціатив стосовно гендерної рівності в дипломатичній сфері. Насамперед було створено Комісію з питань рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. За експертної підтримки ООН Жінки вона розробила Стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у дипломатичній службі України, яка визначила цілі та заходи на період до 2025 року, а також відповідні плани дій для сприяння її реалізації.

Впровадження Стратегії швидко принесло результати. Другий гендерний аудит, проведений у IV кварталі 2023 р. - I кварталі 2024 р. за підтримки ООН Жінки в Україні та за фінансування Швеції, продемонстрував досягнутий прогрес. Він засвідчив, що в *«системі дипломатичної служби збільшився доступ жінок до прийняття рішень порівняно з даними 2019 року:*

- *представництво жінок на керівних посадах (у МЗС – авт.) зросло на 6 % та наразі становить вже 30 %;*
- *частка жінок, які обіймають посади категорії Б в закордонних дипломатичних установах України, збільшилася на 10 % та вже становить 23 %;*

³¹² МЗС, 10 червня 2020 року. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-choloviki-ta-zhinki-na-diplomatichnij-sluzhbi-povinni-matirivni-prava-ta-mozhливosti?fbclid=IwAR3Aw9SETHPVKM6cAo0p7VQUxxbLX2Edgc-584SWzZVSvuejjOi2VmQj0fI>

- *представництво жінок на посадах послів і керівників місії зросло на 8 %. Наразі вже 22 % жінок обіймають такі посади»³¹³.*

В МЗС за результатами гендерних аудитів:

- було створено Комісію з питань рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;
- ухвалено Порядок запобігання та реагування на дискримінацію та сексуальні домагання (наказ № 22 від 14.01.2022 р.).

Також було реалізовано низку ініціатив для посилення жіночого лідерства, проведення внутрішньої політики проти дискримінації та сексуальних домагань, сприяння працівникам і працівницям, щоб вони могли поєднувати виконання службових і сімейних обов'язків. У партнерстві з UNICEF та ООН Жінки в МЗС 2022 року було створено дитячу кімнату, якою скористалися 104 дитини із 77 сімей співробітників і співробітниць, серед яких 55 % жінок і 45 % чоловіків. До 2030 року МЗС прагне стати інклюзивним робочим місцем, яке задовольняє потреби професійного розвитку всіх співробітників і систематично впроваджує гендерно чутливі підходи в свою діяльність.

³¹³ МЗС, 25 червня 2024 року.

URL: <https://tinyurl.com/yc8t9ucd>

«Представленість жінок на дипломатичній службі, особливо на керівних посадах, це не лише про цифри, а й про забезпечення просування питань гендерної рівності у зовнішній політиці та можливість України ділитися зі світом кращими практиками у сфері розширення прав і можливостей жінок та доступу до прав.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну МЗС продовжує просувати гендерну рівність через свої закордонні дипломатичні установи, участь у міжнародних форумах та заходах, а також через реформування своєї інституції.

МЗС залишається ключовим урядовим партнером у просуванні порядку денного «Жінки. Мир. Безпека» у 2025 році, коли відзначається 25-та річниця Резолюції Ради Безпеки ООН 1325».

**Сабін Фрейзер Гюнеш,
Представниця ООН Жінки в Україні**

Зважаючи на необхідність розвитку лідерських якостей дипломаток, набуття ними необхідного досвіду, 2024 року в МЗС втілювалася програма, яка стала платформою для обміну досвідом, пошуку нових можливостей, наставництва та підтримки. Для цього було задіяно широкий спектр заходів, зокрема семінари та зустрічі, які допомогли створити середовище для діалогу, взаємного навчання та співпраці. Програма спрямовувалася на особистісний та професійний розвиток, а також на надання учасницям можливості ефективно орієнтуватися у своїй професійній діяльності.

Програма складалася з чотирьох щорічних семінарів, спрямованих на підвищення ключових компетенцій у сфері лідерства, ведення переговорів, публічних ви-

ступів, стратегічного бачення та кризового управління. Навчання, розроблене для вирішення викликів, з якими стикаються дипломатки, поєднували теоретичні знання з практичними вправами для ухвалення рішень. Високу якість семінарів забезпечувала не лише їхня ґрунтовна програма, але й те, що їх проводили відомі у відповідних галузях експерти, які ділилися власними думками та набутим досвідом. Програма також була спрямована на створення більш різноманітного та інклюзивного дипломатичного співтовариства, де жінки мають рівні можливості для лідерства та досягнення успіху. Загалом у семінарах взяли участь 74 дипломатки.

У межах програми було організовано тижневий тренінг у Берліні – інтенсивний навчальний курс для дипломаток вищого рівня з метою поглиблення їхніх знань і навичок у професійній роботі. Тренінг мав на меті посилити переговірні та лідерські здібності учасниць за допомогою Гарвардської моделі переговорів, а також ознайомити дипломаток із німецькими дипломатичними практиками. У навчанні взяли участь 12 осіб.

Ще однією важливою подією цього року стало відновлення роботи Жіночого дипломатичного клубу. Наразі він згуртовує 100 членкинь, серед яких дипломатки з апарату МЗС і українських диппредставництв за кордоном. Його діяльність передбачає їхні неформальні зустрічі та участь у культурних заходах, тренінгах для професійного та особистого зростання. Цікаво, що учасниці клубу також пройшли навчання з надання першої медичної допомоги, опанували необхідні навички реагування на надзвичайні ситуації.

Важливою є і відновлена 2024 року програма наставництва в МЗС. На основі сумісності професійного досвіду, сфер компетенції та індивідуальних уподобань було

створено 10 пар наставників і підопічних. Практика такої роботи виявилася напрочуд вдалою: згодом вона розширилася, відтак у цій програмі беруть участь 12 наставників і 18 мотивованих підопічних.

МЗС у співпраці з ООН Жінки та за фінансової підтримки Швеції 2024-го та 2025 років відзначило Міжнародний день жінок у дипломатії.

У МЗС не лише створена Громадська рада з питань прав людини, гендерної рівності та різноманіття, але й налагоджена тісна співпраця з громадськими організаціями. Посолка України в Республіці Литва Ольга Нікітченко брала активну участь в організації візиту українських експертів та експерток до Європейського інституту гендерної рівності, здійсненого за підтримки УЖФ. А завдяки Посолці України в Йорданському Хашимітському Королівстві Мирославі Щербатюк громадській організації «Ла Страда-Україна» вдалося допомогти у поверненні в Україну дитини громадянки України на виконання рішення Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок.

Оскільки термін дії розробленої Стратегії завершувався 2025 року, МЗС запланувало розробити нову – на термін до 2030 року. Вона повинна, зокрема визначити чіткі цілі та практичні заходи для інтеграції гендерної рівності в усі аспекти діяльності МЗС; забезпечити включення гендерної рівності до ширших цілей зовнішньої політики, таких як вирішення конфліктів, дипломатія та підтримання миру; інтегрувати гендерні питання в проекти політик, у навчальні матеріали та повсякденну діяльність. Стратегія також має орієнтуватися на дослідження феміністичної зовнішньої політики в практиках Німеччини, Канади, Франції та інших країн, щоб врахувати цей досвід в «українському варіанті». А ще – зби-

рати дані та аналізувати найкращі практики іноземних дипломатичних служб стосовно впровадження гендерних підходів, створення робочого середовища, сприятливого для сім'ї та дітей.

Офіційні структури та народна дипломатія

Дипломатію вважають не лише інструментом зовнішньої політики, але й процесом, під час якого здійснюється «мистецтво переговорів», ухвалюються вагомі рішення, укладаються угоди. Цей процес також використовує культурні та інформаційні чинники для створення позитивного іміджу держави. Тому коло його учасників і учасниць може бути дуже широким і різноманітним. Жінки в дипломатії можуть представляти не лише офіційні структури, але й займатися неформальною діяльністю через так звану «народну» або «громадську» дипломатію.

Активну діяльність у цій сфері здійснює перша леді України Олена Зеленська. Ще 2020 року Україна за її ініціативою приєдналася до міжнародної ініціативи з гендерної рівності «Партнерство Біарріц», яке було започатковане лідерами країн Групи семи (G7) під час саміту у Франції. Партнерство було задіяне для консолідації міжнародної співпраці та відповідальності для забезпечення рівних прав жінок і чоловіків³¹⁴.

23 серпня 2021 року в особливому для українців місці – національному заповіднику «Софія Київська» відбувся

³¹⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 травня 2020 року № 505-р «Про схвалення проекту листа Уряду України до Міністерства Європи та закордонних справ Французької Республіки щодо участі Уряду України у міжнародній ініціативі «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності».

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2020-%D1%80#Text>

Перший саміт перших леді та джентльменів. Це ще одна міжнародна ініціатива першої леді Олени Зеленської. Йдеться про створення діалогової платформи, яка мала сприяти ефективному вирішенню гуманітарних проблем в усьому світі. Тому не випадково темою Першого саміту стала «М'яка сила в новій реальності». *«М'яка сила» перших леді, які не мають політичної влади, здатна змінити навколишню реальність. Вони досягають поставленої мети та отримують бажаний результат не шляхом участі в політиці, а за допомогою гуманітарних проєктів, соціальних зв'язків. У новій реальності світові допоможе м'яка сила з твердими рішеннями»,* – зазначила Олена Зеленська у своєму зверненні до учасників заходу³¹⁵.

Такі події стали щорічними та засвідчили свою ефективність. Тож 2023 року ініціатива була трансформована у Глобальну платформу Саміту перших леді та джентльменів. У вересні 2025 року відбувся вже П'ятий саміт перших леді та джентльменів на тему «Освіта, що моделює світ». Попри те, що в Україні триває війна, її території, зокрема й місто Київ перебувають під постійними обстрілами росії, учасники ініціативи зібралися в українській столиці на велику дипломатичну подію. І тим самим продемонстрували підтримку Україні.

³¹⁵ Глобальна платформа перших леді та джентльменів, 23 серпня 2021 року. URL: <https://2021.summitflg.org/>

«Знайома з багатьма жінками на дипломатичній службі особисто, бо разом реалізуємо безліч проєктів із допомоги Україні: від медичних евакуацій до заходів у сфері культурної дипломатії. Знаю їх як надійних партнерок і професіоналок, які роблять голос України чутишим. І знаю також, як їм нелегко. Бо в часи оборони дипломатія – її невід’ємна частина».

**Олена Зеленська,
перша леді України³¹⁶**

Яскравими прикладами народної дипломатії є діяльність українських жінок-спортсменок. Олімпійська чемпіонка, чемпіонка світу, дворазова чемпіонка Європи легкоатлетка Ярослава Магучіх постійно закликає світову громадськість підтримувати Україну в протистоянні російській агресії. *«Україну нищать щодня, щохвилини, і нам потрібна постійна підтримка кожного, хто хоче жити у світі без війни»*, – написала вона на своїй сторінці в Instagram після обстрілу росіянами спортивної школи в Дніпрі, в якій навчалася³¹⁷. Відома українська тенісистка Еліна Світоліна ще 2019 року створила власний Фонд на підтримку молодих талантів у тенісі. Але 2022 року, після початку широкомасштабного вторгнення, ця організація започаткувала новий напрям діяльності – надання екстреної допомоги юним спортсменам і їхнім родинам, які рятуються від війни. Під час благодійного аукціону в грудні того року було зібрано 240 тис. євро на

³¹⁶ Укрінформ, 26 червня 2024 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3878882-zinki-ocoluut-22-ukrainskih-dipmisij-zelenska.html>

³¹⁷ Суспільне Спорт, 2 квітня 2024 року.

URL: <https://tinyurl.com/mr7zk368>

допомогу Україні. *«Моя мета – об'єднати тих, хто підтримує Україну. Разом з усією командою ми безсумнівно віримо в нашу перемогу та вже розмірковуємо над післявоєнним відновленням спортивної інфраструктури»³¹⁸*, – наголосила вона.

«Український Жіночий Фонд підтримав видання книги «Україна не мовчить» про злочини російських агресорів на території нашої країни та про те, як держава та громадські й міжнародні організації згуртувалися для підтримки постраждалих. Тепер цю книгу презентуємо не тільки в Україні, а й на майданчиках ООН у Нью-Йорку, Ради Європи в Страсбурзі та ЄС і НАТО в Брюсселі. Громадські організації виступають на різноманітних міжнародних заходах, щоб відстояти інтереси України. Така народна дипломатія є вкрай важливою».

Наталія Карбовська,
директорка зі стратегічного розвитку УЖФ

Вся ця діяльність показує, що Україна просуває власний шлях відстоювання гендерної рівності в дипломатичній сфері. До певної міри такі процеси об'єктивно пришвидшилися під час війни – для подолання її викликів, просування досвіду та Перемоги. Така робота буде вкрай актуальною і під час повоєнного відновлення країни та її подальшої інтеграції до європейської спільноти.

³¹⁸ Svitolina Foundation, 2 грудня 2022 року.

URL: <https://www.elinasvitolinafoundation.org/ua/news/gala2022>

РОЗДІЛ 22. СТАЛИЙ ТА СПРАВЕДЛИВИЙ МИР: БАЧЕННЯ ТА УЧАСТЬ ЖІНОК

Важко писати про процеси миротворення, коли сигнали повітряної тривоги зі смартфонів постійно сповіщають про російські обстріли. Не лише національні, але й зарубіжні медіа визнають, що влітку 2025 року в Україні не було через це тихих ночей. За аналізом Washington Post, з початку 2025 року кількість ударів рф зросла більш ніж у п'ять разів. У червні та липні агресори запустили 11 739 дронів, що є рекордом від початку повномасштабної війни. Також росіяни за два місяці атакували Україну 433 крилатими та балістичними ракетами. *«У червні та липні внаслідок російських повітряних атак загинули 518 мирних жителів, а ще понад 1 500 осіб дістали поранення. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, червень і липень стали найбільш смертоносними місяцями для мирних жителів країни за останні три роки»*³¹⁹.

Попри таку статистику 76 % українців наразі вірять у можливість перемоги України над росією. Такі результати показало дослідження, проведене 2-14 вересня 2025 року Київським міжнародним інститутом соціології. Воно також засвідчило, що 82 % опитаних вважають

³¹⁹ УНІАН, 8 вересня 2025 року.

URL: <https://www.unian.ua/war/udari-po-ukrajini-rosiya-pochala-atakuvati-v-p-yat-raziv-chastishe-13123767.html>

переговори реалістичним шляхом завершення війни³²⁰. Тому не випадково, що перспективи підготовки мирного договору дедалі частіше порушуються не лише в експертному середовищі, але й на більш широких майданчиках формування суспільної думки. До його обговорення долучаються представники влади, а також неурядових організацій, зокрема жіночих і правозахисних. Участь жінок у процесах мирного врегулювання – не лише аспект європейської інтеграції України та питання суспільної згоди, але й можливість посилення їхнього впливу на ухвалення гендерно чутливих та інклюзивних рішень на всіх рівнях, досягнення ефективних результатів перемовин і встановлення стійкого та справедливого миру.

«Під час збройних конфліктів жінки частіше стають жертвами геноциду, торгівлі людьми, рабства і сексуального насильства – з усіма супутніми ризиками для здоров'я і психологічними травмами. Вже одне це дає їм право на участь у мирних процесах. Утім жінки є не просто пасивними жертвами конфлікту. На прикладі України ми бачимо, що у воєнний час їхній внесок виявляється величезним: на полі бою, у громадянському суспільстві, у миротворчості», – зазначає Керолайн Чісадза, доцентка кафедри економіки Преторійського університету³²¹. Жінки на війні навчаються самостійно ухвалювати вагомі рішення. Однак досі їхній вплив на перебіг офіційних перемовин, а також участь у постконфліктному управлінні є обмеженими, у цих питаннях традиційно пере-

³²⁰ Радіо Свобода, 16 вересня 2025 року.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kmis-opytuvannia-viynamy/33531840.html>

³²¹ «Жінки на війні та справа миру», IPG, 22 травня 2025 року.

URL: <https://www.ipg-journal.io/ua/rubriki/demokratichne-suspilstvo/zhinki-na-viini-ta-sprava-miru-2546/>

важають чоловіки. Роль жінок у досягненні миру таким чином часто залишається невидимою та недооціненою.

Водночас багато політикинь, урядовиць, дипломаток, науковиць, а також громадських активісток уже зажили авторитету як умілі комунікаторки в питаннях миротворчості, здатні відстоювати власні позиції на різних рівнях, зокрема й на міжнародному. Так, 1 жовтня 2025 року Парламентська Асамблея Ради Європи підтримала резолюцію «Журналісти мають значення: необхідно активізувати зусилля зі звільнення з російського полону українських журналістів», вимагаючи звільнити 26 українських журналістів, яких незаконно утримує рф, та засуджуючи понад 800 злочинів росії проти медійників, які вона скоїла після початку повномасштабної агресії. Авторкою резолюції є членкиня постійної делегації України в ПАРЄ, народна депутатка, заступниця голови Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики Євгенія Кравчук. Очільниці громадських організацій «Ла Страда-Україна» Катерина Череха та УЖФ Наталія Карбовська у 2023 році онлайн виступали на Раді Безпеки ООН³²². У березні 2025 року українська делегація в Нью-Йорку вперше головувала на окремих заходах сесії Комісії ООН зі становища жінок, а Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко модерувала інтерактивний діалог з молоддю³²³. *«Ми розповідали про воєнні злочини РФ проти України, злочини геноциду, агресії, злочини проти людяності. Говорили про всі ті вбивства, тортури, сексуальне насильство, гвалтування, нелюдське поводження*

³²² Україна не мовчить, Харків, «ФОЛІО». С - 54.

³²³ Укрінформ, 18 березня 2025 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3971703-ukraina-v-komisii-oon-zi-stanovisa-zinok-prosuvae-vlasnij-poradok-dennij-levcenko.html>

російських окупантів з нашими жінками, дівчатами й чоловіками», – зазначила заступниця міністра закордонних справ України, заступниця керівника делегації Мар'яна Беца. За її словами, важливо поділитися своїм досвідом, «що ми робимо зараз із захисту жінок, впровадження гендерної рівності та, безумовно, переймати кращі практики – як це робиться в інших країнах»³²⁴.

«Згадаймо, що на початку широкомасштабної російської агресії українські делегації до Європарламенту та Ради Європи формувалися переважно з жінок – чоловіки мобілізаційного віку не могли виїжджати за кордон за чинним на той час законодавством. І наші політикині посприяли тому, що там ухвалювалися всі проукраїнські резолюції».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена з питань
гендерної політики**³²⁵

Якими мають бути сучасні підходи до рівноправного залучення жінок у процеси миротворення? Як посилити значення їхньої роботи під час переговорів і підвищити необхідні для цього компетенції? Такі питання сьогодні набули особливої актуальності в українському суспільстві, тому не випадково стали темою експертного обговорення «Посилення участі жінок у процесі досягнення сталого та справедливого миру», проведеного Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем», Українським Жі-

³²⁴ Укрінформ, 15 березня 2025 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3970819-ukraina-v-komisii-oon-zi-stanovisa-zinok-rozpovidae-pro-zlocini-rosii-zastupnica-glavi-mzs.html>

³²⁵ Україна не мовчить, Харків, «ФОЛІО», 2024. - С. 54

ночим Фондом (УЖФ) та Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики 24 червня 2025 року. Серед запрошених – народні депутатки, представниці урядових структур, дипломатичних установ і низки громадських організацій – Arm Women Now, «Український жіночий конгрес», «Нумо, сестри!», «SEMA Україна», The Day After, «Ла Страда-Україна», «Дівчата», «Інформаційно-консультативний жіночий центр», Громадський Альянс «Політична дія жінок» та інших. Таке потужне представництво підкреслило вагомість питань, винесених на дискусію, – її учасники мали запропонувати експертне бачення ключових елементів сталого та справедливого миру, зокрема питань правосуддя, інституційних реформ, інклюзивності, відновлення, євроінтеграції, національної єдності та реінтеграції військових.

За результатами зустрічі було підготовлено аналітичний бриф «Участь жінок у процесі досягнення сталого та справедливого миру: виклики та рекомендації»³²⁶, над яким працювали керівниця Аналітичного центру «Юр-Фем» Катерина Шуневич, консультантки Марія Грицишин, Марія Желтуха та Катерина Пилипенко. Бриф – це угода між готовими до співпраці сторонами, яка визначає характеристики такої взаємодії, це документ, який містить чіткі підстави, вимоги та завдання для підготовки майбутнього проекту. Тому, на думку його розробниць, аналітичний бриф покликаний стати базою для формування політичних рамок та орієнтирів стосовно забезпечення участі українських жінок у процесах переговорів і становлення миру та слугувати орієнтиром для підготовки подальших стратегій і державних політик.

³²⁶ URL: <https://jurfem.com.ua/uchast-zhinok-analitychnyy-bryf/>

«На дванадцятому році війни Російської Федерації проти України та четвертому році повномасштабного вторгнення, в умовах значних гуманітарних викликів, окупації частини території, постійних російських атак та незламного спротиву українського народу питання формування засад справедливого й сталого миру, що ґрунтується на демократичних цінностях, правах людини, гарантіях безпеки та членстві України в Європейському Союзі, набуває вирішального значення, – підкреслюється в цьому документі. – Досягнення цієї мети обумовлює важливість включення жінок у процеси міжнародних перемовин та миробудівництва, щоб забезпечити належне врахування їхніх потреб та інтересів на всіх рівнях».

Суспільна згода в питаннях миру

Структурно аналітичний бриф поділений на розділи, які присвячені питанням порядку денного експертного обговорення та ключовим у процесі розбудови миру:

- *«Якими є елементи процесу досягнення сталого та справедливого миру та як вони взаємопов'язані?»;*
- *«Євроінтеграційний процес та процеси гендерно чутливого відновлення: як інтегрувати європейські стандарти рівності?»;*
- *«Жінки як суб'єкти процесу досягнення сталого та справедливого миру, їх видимість та присутність у цьому процесі станом на сьогодні, зокрема у переговорних процесах. Які бар'єри існують та де спостерігаються зміни?»;*
- *«Яким чином забезпечити представлення жінок у тих процесах, де вони менш видимі та залучені? Які політичні, нормативні чи інституційні інструменти можуть цьому сприяти?»;*
- *«У які саме сфери процесу досягнення сталого та справедливого миру залучення жінок є вкрай важливим?»;*

- *«Лідерки якого рівня та з яким колом компетенцій повинні бути залучені до процесу досягнення сталого та справедливого миру в Україні?»;*
- *«Які питання, що відображають інтереси і потреби різних груп жінок і чоловіків, мають бути включені до переговорного процесу та яким чином здійснювати їхню адвокацію?»*

На першій позиції – формула миру та її ключові елементи. Йдеться про два основні підходи: мир, який буде укладений після завершення конфлікту, має бути сталим і справедливим.

Завдання сталого миру – запобігти повторному загостренню конфлікту й створити умови для відновлення суспільної довіри. Авторки документу підкреслюють, що це – *«довготривалий процес, який ґрунтується на усуненні причин конфлікту, створенні стійких інституцій, відновленні економіки, зміцненні верховенства права, формуванні культури ненасильства та забезпеченні рівності»*. Водночас *«справедливий мир заснований на відновленні порушених прав, доступі до правосуддя, забезпеченні індивідуальної та державної відповідальності за порушення прав людини та міжнародні злочини й гарантуванні репарацій постраждалим»*. За умови справедливого миру постраждалі особи отримують необхідну допомогу та захист, суспільство розвивається на засадах взаємної довіри, а логіка сталого миру забезпечує довготривалість таких процесів. Обидві концепції є взаємопов'язаними, тож не можуть розглядатися окремо.

Офіційні підходи української сторони до визначення умов сталого та справедливого миру були викладені у Формулі миру Президента України Володимира Зеленського, презентованій на саміті G20 в Індонезії

ще в листопаді 2022 року³²⁷. Попри це в українському суспільстві наразі немає єдиного розуміння стосовно «червоних ліній» та допустимих умов для ефективних переговорів, оскільки такі питання досі не виносилися на публічні дискусії, не були предметом комунікацій між державними інститутами та громадськістю. Відсутність спільних позицій, зокрема й гендерних підходів, нерідко пояснюється і тим, що в суспільстві формується певне розмежування між різними соціальними групами. Наприклад, деякі внутрішньо переміщені особи, переважно жінки, так і залишаються «чужими» для місцевих громад, які не приділяють належної уваги їхнім реабілітаційним програмам і специфічним потребам, що зумовлює повторну травматизацію. Для них питання миру – це відновлення колишнього балансу життєвих інтересів, повернення відшкодування за втрачене чи залишене майно, покарання тих кривдників, які зумовили їхні поневіряння та незгоди. Але саме вони часто не мають необхідних майданчиків для діалогу з іншими суспільними групами, для висловлення думок, відстоювання позицій.

В аналітичному брифі підкреслюється, що подібні нерозуміння можуть виникнути і в інших випадках, *«зокрема між тими, хто залишався на території України, і тими, хто був змушений виїхати за кордон; між військовослужбовцями/-ицями та тими, хто не брав безпосередньої участі у бойових діях; між тими, хто пережив полон чи незаконне позбавлення волі, та тими, хто не проходив через це; між громадянами, які втратили житло, майно чи близьких, і тими, хто не зазнав подібних втрат; тими, хто пережив воєнні злочини, та тими,*

³²⁷ https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf

хто не зазнав порушень тощо. Такі відмінності у досвіді створюють потенційні підстави для конфліктів, що стають на заваді консолідації та єдності громадян/-ок». Значна частина українських громадянок через агресію росії були вимушені виїхати за кордон і сьогодні залишаються за межами країни. З одного боку, держава стикається з труднощами стосовно забезпечення їхніх прав і потреб на чужій території, а з іншого – не має необхідних важелів для їхнього повернення та повноцінного долучення до миробудівництва та відбудови. Комусь ця проблема може видатися надуманою, мовляв, поїхали на чужі землі, то там уже й залишаться. Але йдеться про мільйони українських жінок і молоді, вони також мають визначати мирне майбутнє нашої держави.

Авторки аналітичного документу виклали рекомендації, які мають відповісти на сучасні виклики в цій царині. Експерти переконані, що встановлення справедливого миру передбачає такі важливі складові, як забезпечення правосуддя; відповідальність за воєнні злочини та інші порушення, зокрема СНПК; репарації постраждалим (реституція, компенсація, реабілітація, сатисфакція, гарантії неповторення). Забути про такі чинники – означає порушити суспільну згоду та порозуміння. Бо навряд чи жінка чи дівчина, яка зазнала сексуального насильства від російських військовослужбовців, вважатиме нормальним погодитися на «замирення» та «пробачення». Водночас формування сталого миру мають забезпечити такі елементи, як соціально-економічна реінтеграція; підтримка постраждалих громад; відбудова якісно нової інфраструктури і забезпечення належних державних послуг; інституційні та демократичні реформи; реформи сектору безпеки і сектору правосуддя; забезпечення інклюзивності; повноцінна участь жінок і молоді у

процесах ухвалення рішень; розбудова культури діалогу. Поняття «сталий мир» та «справедливий мир» мають бути узгоджені з українським суспільством, щоб стати основою для єдиної політики держави та зовнішньої комунікації з міжнародними партнерами. Також мають бути визначені та встановлені чіткі «червоні лінії» стосовно тих позицій, які є неприйнятними для України у майбутніх мирних угодах (наприклад, безкарність за воєнні злочини, зокрема СНПК, відмова від територій тощо). Їх теж необхідно консолідовано прокомунікувати як усередині країни, так і на міжнародному рівні. І до цих перетворень мають неодмінно бути залучені жінки. Воєнні дії стали тим рубежем, який не дозволяє перенести за давнені гендерні нерівності з минулого в постконфліктне майбутнє.

Багатогранні процеси миротворчості

У світовій практиці долучення жінок до миротворення розглядається як багатогранний процес. Щоб творити мир, жінки можуть брати участь у політичних переговорах, миротворчих операціях, гуманітарній діяльності з допомоги постраждалим від конфліктів, а також у різноманітних громадських ініціативах.

2025 року було багато розмов про те, що цьогорічну Нобелівську премію миру може отримати Президент США Дональд Трамп. Він долучився до замирення конфліктів у різних частинах планети, тож у Білому домі повідомляли, що кандидатуру Трампа підтримують лідери низки держав, зокрема Вірменії, Азербайджану, Ізраїлю, Камбоджі, Руанди, Габону, а також уряд Пакистану³²⁸.

³²⁸ ТСН, 13 серпня 2025 року.

URL: <https://tsn.ua/svit/bilyy-dim-vysunuv-trampa-na-nobelivsku-premiuu-khto-vvazaye-yoho-prezydentom-myru-2890034.html>

Але високу нагороду було присуджено лідерці Венесуельської демократичної опозиції Марії Мачадо *«за її невпинну працю з просування демократичних прав народу Венесуели та за її боротьбу за досягнення справедливого та мирного переходу від диктатури до демократії»*³²⁹. Це стало ще одним визнанням міжнародної спільноти вагової ролі жінок у творенні миру.

Нобелівська премія миру присуджується з 1901 року. За волею її засновника Альфреда Нобеля, її мають давати тим, хто *«... зробить найбільший або найкращий внесок у дружні стосунки між націями; в скасування або скорочення армій, що існують, та в проведення або агітацію мирних з'їздів»*³³⁰. Уже 1905 року лауреаткою цієї премії стала жінка – Берта фон Зутнер, австрійська новелістка, радикальна пацифістка, авторка роману «Геть зброю!» і почесна президентка Міжнародного бюро миру в Берні. Визнання вона здобула *«за зусилля, що сприяють досягненню миру в Європі»*. За понад 124 роки лауреатками Нобелівської премії миру також ставали відомі правозахисниці, місіонерки, дипломатки, журналістки, професійні політикині та активістки³³¹. Усього цю премію отримали 20 жінок і 92 чоловіка. Наймолодшою нобеліаткою також стала жінка – пакистанська правозахисниця Малала Юсафзай, якій на момент отримання премії в 2014-му виповнилося лише 17 років. 2018 року Нобелівську премію миру отримала іракська правозахисниця Надя Мурад – за боротьбу проти використання сексу-

³²⁹ Судово-юридична газета, 10 жовтня 2025 року.

URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/343276-lider-venesuelskoy-oppozitsii-mariya-machado-poluchila-nobelevskuyu-premiyu-mira>

³³⁰ Музей жіночої та гендерної історії. URL: <https://tinyurl.com/ysuh9pm2>

³³¹ Те саме джерело.

ального насилля як зброї війни та збройних конфліктів. Вона розробила глобальні правила для ефективного та етичного документування злочинів сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, (СНПК) та спілкування з постраждалими від нього – так званій «Кодекс Мурад». *«Цей Кодекс заснований на міжнародному праві, зокрема на основоположних правах людини – правах потерпілих на гідність, приватність, здоров'я, безпеку, доступ до правосуддя, правду та на ефективний юридичний захист»*, – наголошується у вступній частині цього документу³³². Його підходи сьогодні застосовуються українськими правоохоронцями під час фіксації та розслідування воєнних злочинів росії на території України, а також допомагають функціонуванню дієвої системи підтримки осіб, які зазнали СНПК, як одній із форм миротворчої діяльності.

2022 року Нобелівську премію миру отримала українська правозахисна організація «Центр громадянських свобод», яку очолює відома громадська активістка Олександра Матвійчук. *«Люди в Україні як ніхто хочуть миру. Але мир не настає, коли країна, на яку напали, складає зброю. Тоді це не мир, а окупація»*, – підкреслила Олександра в своїй промові під час урочистої церемонії вручення нагороди.

Така позиція не випадкова: часто мир доводиться відстоювати зі зброєю в руках і жінки також беруть на себе цю місію. Міністерство оборони України оприлюднило дані про те, що в центрах рекрутингу української армії побільшало звернень від жінок. Найчастіше потенційні кандидатки зверталися в Чернівецькій, Хмельницькій

³³² ГО «СЕМА Україна».

URL: <https://semaukraine.org.ua/menu/view?slug=kodeks-nadiyi-murat>

та Тернопільській областях – відповідно 43 %, 42 % та 37 % від загальної кількості звернень. *«Частка жінок серед кандидатів до Сил оборони, які долучаються до війська, збільшилася до 21 %»*. За наведеною інформацією, серед всіх звернень найбільший попит мають посади операторів безпілотних літальних апаратів (БПЛА), водіїв та стрілецькі спеціальності.

Більшість жінок, які долучилися до відомої в Україні мобільної вогневої групи «Бучанські відьми», до таких дій спонукало бажання захистити свої родини та відновити мир на рідній землі. Добровольчий підрозділ, який на 90 % сформований із жінок, патрулює території, охороняє критично важливі об'єкти, але найголовніше – виявляє та знищує ворожі безпілотні системи, зокрема іранські дрони-камікадзе «Shahed-136», «Гербера» під час небезпеки у повітрі³³³. Жінки працюють за вахтовим методом: доба – на службі, три – у цивільному житті. Їхні мирні професії – вчительки, виховательки дитячих дошкільних закладів, є навіть лікарка ветеринарної медицини. *«Я все своє життя присвятила дітям і родині. А коли прийшла війна – взяла до рук зброю. Вона здавалася мені страшенно важкою. Я не знала, як її тримати, крутити... Але мене навчили»*, – розповіла одна з бойчинь підрозділу з позивним «Валькірія». Його командир зазначив, що в разі, якщо командування вирішить передати добровольцям ПЗРК, жінок навчатимуть і збивати ракети³³⁴.

³³³ THEBUCHACITY, 14 березня 2025 року.

URL: <https://thebuchacity.com/bojovi-vidmy-buchi-zhinky-yaki-staly-na-zahyst-gromady/>

³³⁴ Вечірній Київ, 6 жовтня 2025 року.

URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/118183/>

«Що тобі потрібно в армії як жінці?» – наводить у Facebook запитання опонентів одна з українських феміністок. І відповідає: «Мені потрібна зброя». Така позиція йде врозрід з переконаннями деяких західних феміністок, які ще на початках широкомасштабного вторгнення Росії наполягали на тому, щоб Україні не давали зброї, бо це лише розпалить конфлікт. Класична феміністична зовнішня політика підтримує роззброєння і заохочує жінок до мирних методів боротьби. Але українські феміністки мають власні погляди стосовно такої «миротворчості». Зокрема, їх висловлюють дослідниця Дар'я Цимбалюк і художниця та публіцистка Ірина Замуруєва: «Наше розуміння фемінізму – це активна інтерсекційна боротьба за усунення усіх видів пригнічення. Наше розуміння фемінізму полягає у тому, аби допомогти пригніченим (ви)жити. Війна в Україні являє собою особливий вид пригнічення: російський імперіалізм представляє екзистенційну загрозу для нашої вітчизни. Для нас подолання російського пригнічення починається із опору³³⁵». Вони також пояснюють: «Як феміністки ми критично ставимося до мілітаризації. Ми не підтримуємо воєнно-промисловий комплекс і міжнародну торгівлю зброєю. Але у війні Росії проти України єдиним етичним феміністським вибором для нас – є лобювання надання більшої кількості зброї для нашої країни. Воєнні злочини Росії не залишили нам іншого вибору, окрім як вести кампанію за додаткову військову допомогу, аби мати можливість захистити себе та вижити. Навіщо нам більше зброї? Наш дім в небезпеці...»³³⁶. Активність українських жінок

³³⁵ Гендер в деталях, 13 травня 2022 року.

URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/chomu-mi-yak-feministky-povynni-lobiyuvati-zbroyu-dlya-ukraini.html>

³³⁶ Те саме джерело

у війні проти російської агресії вже сьогодні позначається на розвитку світового фемінізму та осучасненні підходів до процесів миротворення.

«Як феміністка я кажу #ArmUkraineNow. А потім буду розробляти феміністичну міжнародну політику, розраховану на реальність, якою вона є, а не фантазії про рожевих єдинорогів. Яка буде визнавати наявність проблем і загроз, буде чутливою до визвольних війн і спонукатиме уряди надавати негайну допомогу тим, хто захищається, тим, хто бореться за свободу».

**Тамара Злобіна,
філософиня, культурологиня й головна
редакторка науково-популярного ресурсу
«Гендер в деталях»³³⁷**

Факти показують зростання ролі жінок у секторі безпеки та оборони. Водночас в аналітичному брифі підкреслюється, що їхня участь у формальних процесах ухвалення рішень на всіх рівнях залишається обмеженою та несистемною. Вони недостатньо представлені на ключових керівних посадах у 15 структурах безпеки та оборони. Серед військовослужбовиць, попри їхню значну кількість у лавах сил безпеки й оборони, високі військові звання присвоюються рідко. *«Це свідчить про структурні бар'єри, що обмежують просування жінок у керівних ролях у сфері оборони та безпеки»³³⁸*. А це відповідним чином звужує їхній вплив на ефективність миробудування.

³³⁷ Texty.org.ua, 5 грудня 2025 року.

URL: <https://texty.org.ua/fragments/106662/zahidni-feministky-zaklykayut-ne-davaty-ukrayini-zbroyu-chomu-ce-slipa-ta-hanebna-pozyciya-pohlyad/>

³³⁸ URL: <https://jurfem.com.ua/uchast-zhinok-analitychnyy-bryf/>, стор. 15-16.

З 1992 року Україна бере участь у міжнародних миротворчих операціях. «Українські миротворці виконували завдання під егідою ООН та НАТО в країнах колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Східна Славонія, Македонія, Сербія і Чорногорія, Хорватія), на Африканському континенті (Ангола, Сьєрра-Леоне, Судан, Лівія та Кот-д'Івуар), у країнах Близького і Середнього Сходу (Ліван, Таджикистан, Кувейт, Ірак) та інших регіонах світу»³³⁹. За 27 років у цих миротворчих операціях взяли участь 45 тис. військовослужбовців ЗСУ, серед них – зовсім обмаль жінок. Приміром, 2019 року лише «...троє жінок-військовослужбовців проходять службу на посадах миротворчого персоналу. Спостерігачами – в складі Місії ООН у Демократичній Республіці Конго та в Республіці Південний Судан. Штабним офіцером – у Спільних миротворчих силах у зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдова»³⁴⁰.

Майор Інна Заворотько із січня 2021 року проходила службу у складі національного персоналу України в Місії ООН на посаді офіцера штабу сил MONUSCO. Брала участь в евакуації місцевого населення під час вищезгаданого вулкана Ньїрагонго, що знаходиться поблизу міста Гома у Конго³⁴¹. За її словами, «попередня ротація 18-го окремого вертолітного загону була першою ротацією за всю історію України в складі місії в Конго, яка мала у своєму особовому складі одну жінку». Вона була на бойо-

³³⁹ Армія Inform, 9 липня 2019 року.

URL: <https://armyinform.com.ua/2019/07/09/u-lavah-ukrayinskyh-mirotvorcziv-sluzh/>

³⁴⁰ Те саме джерело.

³⁴¹ НАКО, 10 грудня 2021 року.

URL: <https://nako.org.ua/news/eksklyuzivne-intervyu-z-odnijeyu-z-ukrayinskix-mirotvoric>

вій посаді – зв’язківцем. У нинішній ротачії таких жінок вже двоє, і обидві вони офіцерки. «Звісно, що дві особи з 250-ти – це абсолютно недостатньо, – підкреслила миротвориця. – Про це завжди говорять представники інших держав, які є в штабі місії. Наприклад, перевірки, які приїжджають в контингент, наголошують, що це абсолютно неприйнятний процент участі жінок в складі національного контингенту. І Україна не єдина держава, яка має національний контингент у складі MONUSCO. Ми маємо і уругвайців, і індусів, і їхній процент участі жінок набагато більший». Про таке свідчать й інші факти: наприклад, 2018 року В’єтнам направив першу жінку-миротворицю в міжнародну місію у Південному Судані. «Станом на травень 2023 року з 529 солдатів, розгорнутих у миротворчій місії Організації Об’єднаних Націй, 81 були жінками, включаючи 12 жінок-офіцерів, розгорнутих окремо, 21 жінку-солдатку Інженерної групи № 1 та 48 жінок-солдатів польових шпиталів 2-го рівня В’єтнаму»³⁴².

Тривалий час участь українських місій у міжнародних миротворчих операціях розглядалася як перспективи набуття сучасного досвіду організації армії та ведення бойових дій. Сьогодні Україна вже сама ділиться тактичним і стратегічним досвідом бойових операцій з іншими країнами, наприклад, навчає поляків і данців збивати дрони, адже подібні невідомі за походженням об’єкти дедалі частіше з’являються у небі західноєвропейських країн. Але миротворчі операції – це також налагодження співпраці з іноземними колегами і така

³⁴² Vietnam.vn, 5 грудня 2023 року.

URL: <https://www.vietnam.vn/uk/cac-nu-quan-nhan-viet-nam-tich-cuc-tham-gia-gin-giu-hoa-binh>

форма миротворення не втрачає своєї актуальності. Так само, як і залучення українських жінок у ці місії. Тим паче, що під час російсько-української війни вони набувають дедалі більших навичок протистояння у бойових операціях, опановують уміння та практики відстоювати державницькі позиції для майбутніх переговорних процесів. У післявоєнний період вони можуть скласти серйозний кадровий ресурс для участі в міжнародному миротворенні.

Як стати переговорницею?

Згідно зі щорічним звітом Глобального індексу миру (Global Peace Index, GPI³⁴³), 2025 року в світі нараховувалося 59 активних збройних конфліктів – найбільше з часу Другої світової війни. *«Усі вони призводять до значних людських втрат – за даними GPI 2024, минулого року через війни у світі загинуло близько 152 тис. людей»*³⁴⁴. Серед них – і жінки, і чоловіки. Водночас дослідження показують, що в мирних переговорах останніми роками продовжують домінувати саме чоловіки: серед переговорників було лише 9,6 % жінок, вони становили 13,7 % медіаторів і 26,6 % підписантів³⁴⁵. В Україні впродовж 12 років російської агресії жінки лише один раз входили до складу офіційної делегації на переговорах стосовно залагодження конфлікту. Складається

³⁴³ URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2025/06/GPI-2025-web.pdf>

³⁴⁴ Chas.News, 18 вересня 2025 року.

URL: <https://chas.news/current/den-miru-pid-chas-viini-skilki-zbroinik-konfliktiv-trivae-u-sviti>

³⁴⁵ Гендер в деталях, 21 травня 2025 року.

URL: <https://tinyurl.com/mcmv52y4>

парадоксальна ситуація: гендерні стереотипи вдалося подолати в питаннях мобілізації жінок, їхньої участі у бойових діях, опануванні військовими спеціальностями (є жінки-танкістки, снайперки, розвідниці, операторки дронів, розміновувачки територій тощо), але не в питаннях укладення миру, підготовки гендерно чутливих мирних документів.

Чому участь жінок у переговорних процесах є вкрай важливою? Насамперед через те, що разом із чоловіками вони спроможні зробити тематику перемовин і домовленостей більш повною та різноплановою, яка поєднає інтереси та потреби різних груп населення. Особливо тих, які постраждали від злочинів агресорів, – серед них зазвичай найбільше саме жінок, дітей, літніх людей. Жінки мають ширший доступ до громад, можуть краще подавати настрої та прагнення, які в них побутують. Водночас вони більше налаштовані на відновлення громад, відшкодування різних збитків, завданих конфліктом. Авторитет у громадах посилює вплив жінок на реінтеграцію військовослужбовиць і військовослужбовців у ці спільноти. Тому участь жінок у мирних переговорах розширює спектр обговорюваних питань і можливостей ефективної реалізації ухвалених рішень. Згідно з даними Peace Research Institute Oslo (2015), мирні угоди, укладені за участю жінок, на 35 % частіше залишаються чинними понад 15 років.

Попри те, що в світовій практиці існують лише поодинокі приклади участі жінок у мирних перемовинах, вони засвідчують успішність таких підходів. Скажімо, до фінального етапу мирних діалогів, які мали покласти край війні в Конго (2003 рік), були допущені 40 жінок (11 % від загальної кількості делегатів). Жінки добилися, щоб мирна угода містила конкретні гендерні положення, зо-

крема створення реабілітаційних центрів для постраждалих від війни жінок і дівчат, запровадження 30 % квоти для жінок у всіх державних структурах, зміни законів, які дискримінували жінок, підвищення мінімального шлюбного віку для дівчат до 18 років³⁴⁶. Філіппінка Міріам Коронель-Феррер, очолюючи урядову команду, 2013 року стала першою жінкою, яка керувала мирними переговорами з іншою стороною конфлікту – Ісламським визвольним фронтом Моро і підписала мирний договір з повстанською групою. Причому саме жінки наполягли на присутності в угоді важливих положень, які забезпечили політичні права жінок та механізми їхнього захисту в післяконфліктному суспільстві³⁴⁷.

В Україні вивчають практики інших країн, а водночас готують власне бачення перспектив стосовно участі жінок у переговорному миротворенні. *«Суспільне прагнення полягає у забезпеченні безпосередньої та реальної участі українських лідерок у миротворчих процесах регіонального, національного та міжнародних рівнів, у тому числі у ролі переговорниць, а також посилення необхідних для цього їм компетенцій»*, – підкреслюється в аналітичному брифі. Найважливіший крок у цьому напрямку – налагодження співпраці у цих питаннях між владою, громадськими та міжнародними організаціями.

³⁴⁶ Гендер в деталях, 21 травня 2025 року.
URL: <https://tinyurl.com/mcmv52y4>

³⁴⁷ Гендер в деталях, 21 травня 2025 року.
URL: <https://tinyurl.com/mcmv52y4>

«Я мала дуже важкий досвід мирних переговорів з росіянами. І хочу сказати, ... що жінка, можливо, більш уважна до деталей, і у виборі між собою і країною завжди обере країну. У виборі між власним «его» і рішенням, яке має дати результат для тих, заради кого ти ведеш перемовини, буде обирати це, забувши про себе».

***Ірина Геращенко,
з виступу під час панельної дискусії «Жінки
у місцевому самоврядуванні: роль та
вплив на політику» Українського Жіночого
Конгресу в Черкасах 28 березня 2025 року³⁴⁸***

Навесні 2025 року директорка ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр» Анастасія Ненька звернулася до Президента України з листом щодо залучення жінок до переговорного процесу (лист Офісу Президента України № 43-01/140 від 20.03.2025 р.). Таке подання було не випадковим: перспективи та формати можливої українсько-російської мирної зустрічі обговорювалися досить активно, громадянське суспільство прагнуло долучитися до цих процесів. Апарат Урядової уповноваженої з питань гендерної політики підтримав таку ініціативу і вже невдовзі кандидатури потенційних перемовниць розглядали під час експертного обговорення «Участь жінок у процесі досягнення сталого та справедливого миру». Якими мають бути критерії їхнього відбору?

На думку експертки, в першу чергу необхідно зважати на фаховий рівень. Перемовниці повинні мати досвід правозахисної, юридичної діяльності, управління чи самоврядування, або служби чи роботи в безпековому

³⁴⁸ URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=643115395243788>

секторі. Водночас важливими є їхні компетенції – практика антикризового управління, гендерної експертизи та експертизи в галузі права, міжнародного права та правосуддя, уміння аналітично мислити, а також знання англійської мови, яке сьогодні є необхідним під час міжнародного спілкування. Позитивними є і навички стосовно посередництва, ведення діалогу, комунікацій, а також психологічна стійкість. Виходячи з таких вимог, учасниці експертних обговорень визначили коло потенційних учасниць мирних переговорів – пропозиції за підписом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики передали в листі до Секретаря Ради національної безпеки і оборони України Рустема Умерова.

Серед запропонованих кандидаток – міжнародна експертка з виборчих процесів, прав людини та розробки законопроектів, голова правління Громадянської мережі ОПОРА Ольга Айвазовська, яка в 2016-2018 роках брала участь у роботі Тристоронньої контактної групи з врегулювання конфлікту на Донбасі; письменниця, правозахисниця Лариса Денисенко – одна з адвокатів, які представляють інтереси громадян в Європейському суді з прав людини (Страсбург); голова Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» Христина Кіт; фахівчиня з міжнародних відносин і міжнародної безпеки, співзасновниця та директорка аналітичного центру Sahaidachnyi Security Center Леся Огризко; голова правління Центру прав людини ZMINA Тетяна Печончик; директорка Rasmussen Global Ukraine, радниця Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Олена Сотник. *«Залучення жінок – це не просто прояв рівності, а стратегічна потреба нашої держави, яка прагне будувати стійке майбутнє, засноване на принципах демократії, інклюзивності та гідності»,* – йдеться в листі.

«Попередній досвід включення жінок у переговорні формати в Україні вже мав місце. Зокрема, Указом Президента України від 19 травня 2020 року №167/2020 до складу делегації у Тристоронній контактній групі було включено заступницю Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Юлію Свириденко (як представницю в робочій групі з соціально-економічних питань) та голову Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Галину Третякову (як представницю в робочій групі з гуманітарних питань). Проте з 2022 року ця позитивна практика не була продовжена. Зокрема, Укази Президента України від 15 травня 2025 року №306/2025, від 1 червня 2025 року №359/2025 та від 22 липня 2025 року №539/2025 «Про делегацію України для участі в переговорному процесі з міжнародними партнерами України, а також із представниками Російської Федерації щодо досягнення справедливого і сталого миру» засвідчили повну відсутність жінок у складі делегацій».

***Катерина Левченко,
Урядова уповноважена з питань
гендерної політики***

Попри те, що жодна з запропонованих кандидаток на потрапила до складу офіційної делегації на переговорах у 2025 році, сьогодні є підстави сподіватися на наступне вирішення цього питання. Українське суспільство змінюється, і російська агресія значною мірою прискорила процеси його осучаснення та підтримки європейських цінностей. Долучення жінок до миротворчих процесів

стало невідкладним суспільним запитом і жінки-лідерки, активістки вже готові до такої діяльності. Жіночі та правозахисні організації обговорюють порядок денний переговорних процесів і вносять до нього свої пропозиції. Вони мають власні позиції стосовно укладення стійкого та справедливого миру та готові їх відстоювати. А також долучаються до консультативної та тренінгової роботи, яка допоможе підвищити компетенції жінок-перемовниць та сформуванню переговорну позицію України під час наступних мирних перемовин із росією та інших заходах, які максимально захищатимуть українські інтереси.

Надійний партнер України – Джорджтаунський інститут «Жінки. Мир. Безпека», який створено в Університеті Джорджтауну (Вашингтон, США) і який багато років очолює Мелан Вервієр, Посолка США зі спеціальних доручень з питань прав жінок у світі (2009-2013 рр.) та Спеціальна представниця ОБСЄ щодо протидії торгівлі людьми (2015-2020 рр.), у співпраці з лідерками українського громадянського суспільства в межах саміту «Коаліція жінок-лідерок за майбутнє України», розробив аналітичний документ «10 ключових положень для справедливого і сталого миру в Україні»³⁴⁹. Документ окреслює десять критично важливих дій, які міжнародна спільнота повинна вжити для забезпечення сталого та справедливого миру в Україні. До них належать підтримка суверенітету України над окупованими територіями, конкретні та комплексні гарантії безпеки, забезпечення повноцінної участі України в політичних

³⁴⁹ 10 ключових положень для справедливого і сталого миру в Україні. URL: https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2025/04/10-Point-Compact_Ukraine_4Page_Ukrainian.pdf

переговорах, захист цивільного населення, притягнення РФ до відповідальності юридично та фінансово за скоєні воєнні злочини, врахування участі жінок у мирних процесах, забезпечення справедливого, інклюзивного та гендерно орієнтованого відновлення, а також протидія дезінформації та зміцнення незалежних медіа.

Потреба в принципових глобальних діях ще ніколи не була такою нагальною, і запропоновані підходи можуть бути використані як керівні принципи для міжнародної спільноти у досягненні справедливого, міцного та інклюзивного миру в Україні.

РОЗДІЛ 23. СВІТОВА ФЕДЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) часто називають голосом українського жіноцтва й представницями українського інтересу в світі. Обіймаючи високі посади в урядах і парламентах своїх країн, працюючи в бізнесі, в медіа, присвячуючи себе науковій праці та реалізуючись у інших сферах, українки за кордоном впливають на створення позитивного іміджу нашої країни, на міжнародну підтримку її позицій, зокрема під час російсько-української війни, на ухвалення доленосних рішень світового політикуму на користь України. Їхня роль у процесах миротворення також є суттєвою.

Так сталося, що у перші роки незалежності України на рідну землю своїх батьків першими приїхали саме українські діаспорянки. У Києві були акредитовані американські та канадійські журналістки та громадські діячки. З ними можна було зустрітися в ложі преси Верховної Ради України та на щотижневих пресконференціях, організованих Народним рухом України: вони готували матеріали для своїх медіа і висвітлювали думки та погляди, які вирували у тодішній молодій незалежній державі. А разом активно контактували з українськими журналістами та журналістками, депутатами, громадськими діячами, допомагаючи прокладати місточки у вільний світ.

Між такими були Марта Коломиєць, Христина Лапичак, Марта Дичок, Марія Мицьо, Христина Фріланд і її

мама Галина Хомяк Фріланд, Наталка Федущак, Христина Демкович, Ірена Яросевич, Надія Дюк.

Більшість із цих жінок жили та живуть з любов'ю до України в серці. Марта Коломиєць представляла в Україні американське видання *The Ukrainian Weekly* («Український тижневик»), а також записувала свідчення тих, хто пережив Голодомор, – згодом вони були передані до Конгресової бібліотеки США і 2018 року відіграли важливу роль в ухваленні резолюції Сполучених Штатів про Голодомор. Залишаючись в Україні, вона працювала директоркою Програми імені Фулбрайта, стала співзасновницею та головою правління Українського Жіночого Фонду, очолювала освітні проекти, підтримувала Помаранчевий майдан і Революцію Гідності. 2002 року презентувала хронікально-документальний фільм «Патріарх Йосип Сліпий», одним з продюсерів якого вона була. *«Згодом Марта Коломиєць визнає, що Патріарх Йосиф неначе сформулював і її власне життєве кредо: «Зло довго не може існувати, добро завжди перемає»³⁵⁰.*

У Києві Ірена Яросевич стала директоркою з публічних відносин американсько-німецько-голандсько-українського спільного підприємства UTEL, де керувала багаторічною рекламною кампанією з метою популяризації зміни телефонного коду України з 07 на 380. В результаті цієї зміни всі міжнародні дзвінки до України та з України більше не мали проходити через Москву, що стало важливим символічним і фінансовим кроком на шляху до незалежності України.

Христя Фріланд стала міністеркою міжнародної торгівлі Канади, а згодом – очільницею МЗС. Приймаючи

³⁵⁰ Український католицький університет, 17 серпня 2020 року.
URL: <https://tinyurl.com/cyf6x9z2>

присягу на цю посаду, вона поклала руку на українське Євангеліє, а наприкінці сказала українською «Дякую!». У листопаді 2019 року була призначена заступницею прем'єр-міністра, міністеркою міжурядових справ Канади. У листопаді 2025 року приїжджала в Київ як спецпредставниця Канади у питаннях відбудови України, мала зустрічі з Президентом Володимиром Зеленським, іншими високими посадовцями, під час яких обговорювали підтримку прифронтових регіонів і реабілітацію ветеранів. 5 січня 2026 року Христя Фріланд була призначена позаштатною радницею Президента України з питань економічного розвитку³⁵¹.

Інші представниці діаспори також виявили вплив не лише на розвиток політичних процесів в Україні, але й на утвердження її позицій в світі. *«Я вперше була в Україні 1992 року, коли ми з мамцею і сестрою відвідали родину, – розповіла членкиня Союзу Українок Америки та докторка антропології Марта Кічоровська Кебало. – А 1998 року я мала нагоду побувати в Україні на конференції з усної історії в Черкасах, тоді й народилася у мене ідея про дослідження, яке я хотіла провести на матеріалах Черкаської області. У 2000 році я жила в Черкасах, їздила по селах, районних центрах, містечках, брала інтерв'ю в жінок, які провадили активну діяльність по жіночій лінії. У моїй дисертації я старалася описати, як розвивався жіночий рух у ті часи. (Дисертаційне дослідження «Особисті розповіді про жіноче лідерство та громадський активізм у Черкаській області» Марта Кебало захистила 2011 року*

³⁵¹ Указ Президента України № 15/2026 від 5 січня 2026 року.

URL: https://president.gov.ua/documents/152026-57925?fbclid=IwY2xjawPIZcdleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAEwAAEeR6YfinZW6KCBHvu8_0wCjoFBKk7Jo5VE8iqLQZ1T3YsYIFgZ-d4NHQ3ZW7Y_aem_HgHfRucUCeGYgsAYBxT0GQ

в Graduate Center Міського університету Нью-Йорка – авт.). *Після цього я, на жаль, не часто бувала в Україні, але мені приємно, що й досі у мене гарні зв'язки з жінками, які були тоді активістками жіночого і навіть феміністичного руху і з якими я мала тоді нагоду познайомитися»³⁵².*

Марта Кебало плакає ці зв'язки і знайомства й донині в своїй діяльності як головна представниця СФУЖО в ООН (Економічної та Соціальної Ради (ЕКОСОР)). Вона є авторкою столітньої історії Союзу Українок Америки, яка нещодавно видана англійською мовою (*A Century of Commitment: The UNWLA Story 1925-2025*³⁵³).

Союз Українок Америки, найбільша українська жіноча організація у США, була заснована ще 1925 року. Нині вона згуртовує понад 1 700 членкинь по всій території Сполучених Штатів. Понад 100 років тому СУА об'єднав жінок-емігранток, які прагнули не лише підтримати представниць громади за кордоном, але й зберегти культурні традиції та національну ідентичність загалом. Подібні українські жіночі організації створювалися і в інших країнах, де гуртувалися ті, хто з різних причин – соціально-економічних чи політичних – опинявся далеко від рідної землі.

Вже в 1948 році вони створили нову потужну структуру – Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій³⁵⁴, яка не лише впродовж десятиліть працює для утвердження незалежності України, але й знаходить

³⁵² Гендер в деталях, 31 травня 2019 року.

URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-martoyu-kebalo-pro-feministichniy-aktivizm-v-ukrainskiy-diaspori-1341066.html>

³⁵³ *A Century of Commitment: The UNWLA Story, 1925-2025* by Martha Kichorowska Kebalo, 2025. See UNWLA.org.

³⁵⁴ URL: <https://tinyurl.com/3469zxwf>

місце в новій системі історичних координат, допомагаючи розвивати жіночий рух в нашій країні, виховувати жінок-лідерок у громадському секторі, напрацьовувати механізми впливу для підтримки українського інтересу владою своїх країн, координувати спільні зусилля в таких питаннях з українськими урядовими структурами та з колежанками в інших країнах.

Сьогодні голос цієї організації є потужним голосом українських жінок за межами України. 19-21 вересня 2025 року в Малазі (Іспанія) пройшла Міжнародна європейська конференція СФУЖО під гаслом «Голос українок світу за Україну: адвокація, правда, єдність», участь у якій взяли українки з понад 20 країн світу. *«Потенціал нашої співпраці з українськими жіночими організаціями, партнерства зі СФУЖО і закордонним українством дуже високий. Жіночі організації в Україні до цього готові»*, – зазначила одна з учасниць конференції, директорка Українського Жіночого Фонду Олеся Бондар. Така співпраця світового українського жіноцтва сьогодні важить дуже багато в контексті майбутнього України.

Репрезентантка українського жіноцтва в світі

Світова Федерація Українських Жіночих Організацій стала першим міжнародним об'єднанням українок за кордоном.

«Що нас спонукає об'єднуватися? Коли ми об'єднуємося, то ми сила. Нас тоді тяжко розтроцити, розумієте? Об'єднуючись, українські жінки хочуть бути причетними до великих справ не лише в своїй країні, а до масштабних, світових».

Ярослава Хортяні,
голова СФУЖО

Відтак СФУЖО як світове об'єднання українок у 1967 році була одним із засновників Світового Конгресу Українців (СКУ), який на сьогодні є найпотужнішою структурою, що представляє інтереси понад 20 млн українців у діаспорі. Більше того, представниця СФУЖО має право обіймати посаду другого заступника СКУ без виборів.

«СФУЖО була амбітним задумом та унікальною структурою, першою міжнародною мережею української глобальної діаспори».

**Марія Фінів,
друга заступниця голови СФУЖО,
Велика Британія**

Створення СФУЖО під час Світового конгресу українського жіноцтва 1948 року у Філадельфії (США) справді було надзвичайною подією. Людство оговтувалося після трагедій Другої світової війни, мільйони мігрантів шукали нової долі в інших країнах. Здавалося б, українців і українок за кордоном мали більше хвилювати питання виживання та адаптації в нових умовах, пошук роботи та утримання родин, а вони дбали про взаємну підтримку і – про Україну. Старалися триматися купи та допомагати одне одному, щоб не «розчинитися» в іншому суспільстві, зберегти національні традиції, віру, не забути рідну мову. Тому відкривали українські школи, кооперативи, гуртки, літературні клуби, громадські організації, і жінки в усіх цих справах виявляли особливу активність. *«Жіночий рух після Другої світової війни набрав такої сили, що довгий час випереджав чоловічі ініціативи»*, – зазначає Ярослава Хортяні³⁵⁵.

³⁵⁵ Rfi, 20 вересня 2025 року. URL: <https://tinyurl.com/4ymatxbj>

Організації українок відстоювали права жінок, порушували питання захисту від непосильної праці тощо. І спочатку вони діяли переважно в межах окремих країн і не мали системної координації зусиль з іншими подібними організаціями за кордоном. Відтак ситуація змінилася: СФУЖО стала центром, який міг узгоджувати спільну роботу, реагувати на поточні виклики, допомагати ділитися досвідом, впливати на політики у своїх країнах і на міжнародній арені. Засновницями СФУЖО були 10 жіночих організацій, які представляли не просто різні країни, але й континенти. Це Союз Українок Америки, Український Золотий Хрест (США), Організація українок Канади ім. О. Басараб, Ліга українських католицьких жінок Канади, Об'єднання українських жінок Німеччини, Союз українок Франції, Організація Українських Жінок Великої Британії, Об'єднання українок Бельгії, Союз українок Аргентини, Організація Українських Жінок Бразилії. Сьогодні СФУЖО згуртовує 47 українських жіночих організацій на всіх континентах – 25 складових організацій та 22 організації прихильників. У журналі «Українка в світі», який СФУЖО видає з 1963 року, можна побачити карту³⁵⁶, де позначені теперішні складові структури – зі США (2 орг.), Канади (4 орг.), Великої Британії, Франції, Австралії, Німеччини, Італії (3 орг.), Аргентини (3 орг.), Бельгії, Бразилії, Естонії, Литви, Нідерландів, Польщі, Туреччини, Швеції та структури-прихильниці міжнародного об'єднання – з Молдови, ОАЕ, ПАР, Румунії, Словенії, Туреччини, Угорщини, Швейцарії, Азербайджану, Індії, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Йорданії, Казахстану, Латвії, Лівану. 1983 року Екзекутива – виконавчий орган СФУЖО – була перенесена до Канади, працює в Торонто.

³⁵⁶ «Українка в світі», № 216-217, 2024 рік.

СФУЖО репрезентує та узагальнює діяльність локальних українських жіночих спільнот в усьому світі та представляє їх у найпотужнішій міжнародній структурі – Організації Об'єднаних Націй. Голова Федерації – Ярослава Хортяні, яка народилася на Тернопільщині, чотири роки представляла українців в Угорському парламенті, 15 років була головою Державного самоврядування українців в Угорщині, очолювала Європейський Конгрес Українців. Нині – голова Товариства української культури в Угорщині, другий віцепрезидент СКУ. *«У 2016 році я добилася слухання Тернопільської області в Угорському парламенті. Тут ніколи не презентувалася жодна угорська область, а в нас було все на найвищому рівні»*³⁵⁷, – згадує вона.

Марта Коломиєць, яка народилася в Чикаго, розповідала, що свого часу її рідні та друзі дуже заздрили представникам інших діаспор, які мали «за спиною» власні країни, а української держави тоді ще не було. Про незалежність України не просто мріяли – на це спрямовували зусилля українці за кордоном, їхні громадські організації, зокрема і СФУЖО.

³⁵⁷ Про te.UA, 12 лютого 2025 року.

URL: <https://pro.te.ua/2025/02/12/svitovu-federatsiyu-ukrayinskyh-zhinochyh-organizatsij-ocholyuye-urodzhenka-ternopilshhyny-yaroslava-hortyani/>

«...Олена Киселівська, перша голова СФУЖО, писала, що новостворена Федерація «міцно тримає нитки жіночої праці та посилює її на користь нашої найбільшої ідеї – визволення української нації та виборення належного місця українській жінці в нашому житті!»

**Євгенія Петрова,
почесна голова СФУЖО, кандидатка
філологічних наук (Канада)³⁵⁸**

СФУЖО ініціювала та підтримувала проведення різноманітних міжнародних акцій, зокрема відзначення пам'ятних дат, пов'язаних з українською історією та культурою, феміністичним рухом. СФУЖО доносила правду про Голодомор в Україні в 1932-1933 роках, брала участь у діяльності міжнародних організацій – як активний осередок світового українства. Використовувала різноманітні медійні ресурси, щоб голос українських жінок був чулим у світі. Зокрема 1957 року було видано коротку історію українського жіночого руху «На громадський шлях» Ірини Павликовської.

Започаткування зв'язків та підтримка українського жіночого руху в Україні розпочалися вже після здобуття державної Незалежності. 1992 року голова «Союзу українок», першої відновленої в Україні жіночої організації, Алена Пашко взяла участь у роботі 6-го конгресу СФУЖО. Відтак співпрацю налагодили з Національною Радою жінок України та її головою, докторкою медичних наук, професоркою Людмилою Порохняк-Гановською – впродовж років вона брала участь в різноманітних заходах СФУЖО. Таке взаєморозуміння та поєднання зусиль

³⁵⁸ «Українка в світі», № 216-217, 2024 рік.

було не випадковим: обидві структури вважають важливою справою досягнення гендерної рівності в глобальному вимірі, долучення жінок до процесів миротворення та розвитку, розширення участі жінок в управлінні державними справами та ухваленні рішень.

СФУЖО вдалося налагодити тісну співпрацю і з Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою (МІОК) університету «Львівська політехніка». Вони реалізують спільні проекти, обмінюються досвідом. У «Львівській політехніці» неодноразово проводилися Річні наради СФУЖО – це своєрідне визнання зв'язків жіночого руху в Україні та за її межами. На думку представниць МІОК – його директорки Ірини Ключковської та провідної філологині Ольги Руснак, український жіночий глобальний світ вбирав основні засади міжнародного феміністичного руху, але пріоритетом мав національно-визвольний напрямок, просвітництво та комплекс освітніх питань: *«Це унікальний світ, який упродовж історії діяв за власними законами: як тільки на матірній землі система репресувала людей, їхні ідеї, справи і навіть інституції емігрували за кордон із тими, хто лишився живим, вкорінюючись у нові середовища. Але на всіх етапах для СФУЖО були дві домінанти – Бог і Україна, якими жила, які давали силу і наснагу, чи в часи нашої бездержавності, чи в часи побудови української держави, чи то в ковідні роки, чи сьогодні у надскладний час війни росії проти України»*³⁵⁹.

У березні 2015 року в Нью-Йорку проходила 59-та сесія Комісії ООН зі становища жінок. Участь у ній брала делегація з України – урядовці, народні депутатки, дипломати, представниці громадського сектору. У межах

³⁵⁹ «Українка в світі», № 216-217, 2024 рік.

сесії відбувся «паралельний захід», присвячений праву українських жінок на мир і захист в умовах російської агресії та окупації рф частини українських територій. Його організували Постійне представництво України при ООН, правозахисні українські громадські організації «Ла Страда-Україна», Інформаційно-консультативний жіночий центр та СФУЖО. Подія відбувалася в штаб-квартирі ООН і викликала такий інтерес, що для всіх охочих взяти в ній участь бракувало місць – учасники сиділи навіть на підлозі. Особисті контакти, які на той момент вдалося налагодити та зміцнити, посприяли подальшій активній співпраці Світової Федерації з жіночим рухом в Україні: обидві сторони почали тісніше спілкуватися, надавати взаємну експертну допомогу, проводити спільні заходи.

Зміцнили контакти і з українськими урядовими структурами, зокрема з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики. СФУЖО слідкує за розвитком гендерної політики в Україні та інтерпретує у своєму контексті Національні плани дій з реалізації положень Резолюції 1325, розроблені українським Урядом, – і перший, ухвалений 2016 року, і другий – 2020 року.

«Українки та українці за кордоном – це цільова група нового третього НПД 1325 на період до 2030 року. І працювати з ними мають не лише дипломатичні, консульські установи, але і громадські організації, такі як СФУЖО».

**Катерина Левченко,
Урядова уповноважена з питань
гендерної політики**

Важливою була і підтримка ратифікації Україною Стамбульської конвенції, яку висловила СФУЖО: позитивна думка з цього приводу стала додатковим аргументом на користь ухвалення відповідного рішення в 2022 році.

На міжнародній арені

Сучасний український жіночий рух у світі досить розмаїтий. Зокрема у США та Канаді він ґрунтується на досвіді та традиціях, а в Європі останнім часом з'являється багато нових структур. На думку Ярослави Хортяні, СФУЖО разом з СКУ є не лише голосом українства за кордоном, але і його консолідуючими чинниками: *«Такої мобілізаційної хвилі української діаспори, яка склалася за роки широкомасштабної війни, не бачив світ і не бачила Україна»*³⁶⁰. Одним із завдань є адвокація українського інтересу на міжнародній арені, донесення правди про Україну.

Для такої роботи СФУЖО активно використовує співпрацю з Організацією Об'єднаних Націй, де має представництво. У грудні 1990 року СФУЖО отримала акредитацію в Департаменті громадської інформації ООН, а в березні 1993 року – консультативний статус в Економічній та Соціальній раді ООН (ЕКОСОР), в 1997 році – членство при ЮНІСЕФ. З 2014 року відновлено діяльність СФУЖО при ООН у Женеві. Наприкінці 2025 року було створено представництво при ЮНЕСКО. Слід зважити на те, що ЕКОСОР – головний орган, який координує економічну діяльність провідної міжнародної

³⁶⁰ Про те. UA, 12 лютого 2025 року.

URL: <https://pro.te.ua/2025/02/12/svitovu-federatsiyu-ukrayinskyh-zhinochyh-organizatsij-ocholyuye-urodhenka-ternopilshhyny-yaroslava-hortyani/>

структури та пов'язаних із нею установ, у ньому зосереджується 70 % бюджетних ресурсів і співробітників ООН. Участь у роботі відповідних структур не лише додає СФУЖО вагомому авторитету, але й відкриває багато можливостей. Через власних представників Світова Федерація має змогу порушувати питання гуманітарного характеру, захисту прав людини, протидії торгівлі людьми, насильству та дотримання гендерної рівності. Під час російсько-української війни СФУЖО на теренах ООН висвітлює, зокрема й питання воєнних злочинів росії на території України, викрадення людей, насильного вивезення дітей, спричинення гуманітарних катастроф.

«Завдяки консультативно-дорадчому статусу в ЕКОСОП СФУЖО має можливість брати участь у роботі різних структур і організацій ООН. Це Комісія зі становища жінок, Рада ООН з прав людини та інші майданчики, де ми можемо доносити правду про ситуацію в Україні і таким чином впливати на процеси прийняття рішень з тих чи інших питань».

***Д-р Марта Кічоровська Кебало,
голова представництва СФУЖО при ООН
(ЕКОСОП) від 2013 року й дотепер***

У березні 2025 року в Українському інституті Америки в Нью-Йорку відбулася презентація книги «Україна не мовчить: хроніка протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною (2022-2024 рр.)», яка щойно перед тим була видана в Харкові. Учасники зустрічі обговорювали непросту тему, адже СНПК використовується агресорами як жорстока зброя війни, цивілізований світ повинен протидіяти таким злочинам, приверта-

ти увагу громадськості до підтримки постраждалих від нього, переважна більшість серед яких – жінки, а також добиватися покарання винних. У заході як модераторка взяла участь головна представниця СФУЖО при ООН в Департаменті глобальної комунікації Ірена Ярославич, яка підкреслила, що раніше постраждали від СНПК отримували репарації лише після висновку міжнародного трибуналу з воєнних злочинів. В Україні інші підходи: тут постраждалим уже почали виплачувати невідкладні проміжні репарації. Це новий досвід, вартий уваги. І важливо, що його оприлюднюють жіночі організації, які працюють з ООН. Їхня підтримка дуже потрібна: саме в цей час українська делегація на 69-ій сесії Комісії зі становища жінок порушувала питання про внесення росії до «списку ганьби» ООН за вчинення російськими військовими СНПК³⁶¹.

У межах сесії в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй також відбувся захід на підтримку гендерно чутливого відновлення України, організований Постійним представництвом України при ООН та ООН Жінки у партнерстві зі СФУЖО. До участі в ньому були запрошені представники урядів різних країн, міжнародного дипломатичного корпусу, громадянського суспільства, експерти. У вступній промові модераторка зустрічі – (головна представниця СФУЖО при ООН (ЕКОСОР)) Марта Кебало підкреслила: *«Коли ми зібралися тут, в Організації Об'єднаних Націй, Україна продовжує боротися не лише за свій суверенітет, але й за право відно-*

³⁶¹ Детектор медіа, 21 березня 2025 року.

URL: <https://detector.media/infospace/article/239271/2025-03-21-ukrainska-delegatsiya-v-oon-zaklykaie-vnesty-rosiyu-do-spysku-ganby-za-seksualni-voieni-zlochyny-gerasymyuk/>

вити справедливе, інклюзивне та стійке суспільство»³⁶². Україна сьогодні відстоює свою незалежність у воєнному спротиві агресорці росії і отримує допомогу демократичного світу. Але така саме підтримка потрібна й на майбутнє: для забезпечення системної відбудови, яка враховуватиме принципи рівності та спільних інтересів. Віцепрезидентка СФУЖО Маріанна Заяць прокоментувала результати дискусії: «Під час цієї війни українські жінки показали свою видатну здатність керувати. Українські жінки, як в Україні, так і ті, котрі живуть за кордоном, будуть важливими для відбудови України. Наша організація СФУЖО готова брати участь у повенному відродженні»³⁶³.

У вересні 2025 року Ірена Ярославич отримала спеціальну відзнаку Фонду HUCUS (Help Ukraine Center US) «За вірність Україні» – за багаторічну професійну та волонтерську діяльність на підтримку України³⁶⁴, а ще одна представниця СФУЖО при ООН та голова Референтури СФУЖО з питань культури Софійка Зелик була відзначена МЗС України.

Не менш активними є й представниці СФУЖО при ООН у Женеві – докторка Катерина Бондар і Катерина Дашевська. Зокрема 3 жовтня 2025 року СФУЖО виступила із заявою під час інтерактивного діалогу з приводу оновленої інформації Верховного комісара щодо України в Раді ООН з прав людини, в якій рішуче засудила зло-

³⁶² Український погляд, 21 березня 2025 року.

URL: <https://ukrpohliad.org/ukrayintsi-v-sviti/v-shtab-kvartyri-oon-u-nyu-jorku-10-bereznya-vidbuvsya-vysokorivnevij-zahid-building-back-better.html>

³⁶³ Те саме дерело.

³⁶⁴ Гомін України, 3 жовтня 2025 року.

URL: <https://www.homin.ca/dvi-predstavnyci-sfuzho-pri-oon-otrymaly-nagorody/>

чини росії проти українських дітей. Катерина Дашевська нагадала висновки міжнародних експертів про те, що росія реалізує програму, яка передбачає примусове переміщення, перевиховання та мілітаризацію українських дітей – вони визначили щонайменше 210 установ, де утримуються такі діти. *«У звіті робиться висновок, що ця система перевиховання має на меті стерти українську ідентичність та «русифікувати» десятки тисяч дітей, – підкреслила представниця СФУЖО. – Злочин викрадення дітей та насильницька русифікація мають бути припинені. Ті, хто винен у крадіжці тіл і душ українських дітей, мають бути притягнуті до відповідальності, а всі українські діти мають бути повернуті додому»*³⁶⁵.

Головна представниця СФУЖО при ООН у Женеві – докторка Катерина Бондар, використовуючи майданчик ООН, привернула увагу до незаконного утримання та тортур щодо українських цивільних на тимчасово окупованих росією територіях України і нагадала, що сьогодні 37 тис. українців зареєстровані як зниклі безвісти, а 16 тис. українських цивільних осіб утримуються росією – часто без суду, в нелюдських умовах та знущаннях. *«Ми наголошуємо, що цивільні особи не повинні бути залучені до обміну полоненими. Вони повинні бути негайно та беззастережно звільнені»*³⁶⁶, – зазначила вона.

Серед інших питань, які порушують представниці СФУЖО в ООН у Женеві, – забезпечення справедливості для жертв сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, притягнення росії до відповідальності за

³⁶⁵ Асоціація «Українки Швейцарії», 3 жовтня 2025 року.
URL: info@femmes-ukrainiennes.ch

³⁶⁶ Асоціація «Українки Швейцарії», 3 липня 2025 р..
URL: info@femmes-ukrainiennes.ch

воєнні злочини проти мирних українців і українок, а також військовополонених, за екоцид, насильницьку депортацію та усиновлення українських дітей тощо.

«Головна жертва будь-якої війни – це насамперед діти. Навіть швидкі перемоги не змінюють того факту, що страждають саме діти, а через них – і все суспільство»³⁶⁷.

**Сергій Кислиця,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
Постійний представник України при ООН
(2020-2025 рр.)**

Хотілося б зауважити, що всі заяви та проекти представницької команди Світової Федерації Українських Жіночих Організацій при ООН в Женеві, починаючи з 1 січня 2022 року, розміщені на сайті Асоціації «Українки Швейцарії», яка в 2020 році стала асоційованим членом СФУЖО, а в липні 2025-го увійшла до структури як складова організація. Документуючи роботу СФУЖО на теренах ООН у Женеві, вона дбає про піднесення авторитету української жінки на світовому рівні, утвердження та захист прав українського жіноцтва. І це важливий чинник для світового українського жіночого руху. Активна співпраця налагоджена також з Постійним Представництвом України в Женеві, Постійними Представниками Євгенією Філіпенко (2020-2025 рр.) та Євгеном Цимбалюком. Не можна не погодитись із словами Євге-

³⁶⁷ Славінська Ірина, Громоцька Іринка. Мова дипломатії та перемоги. Сергій Кислиця, Постійний представник України при ООН, — про логічний та подекуди революційний розвиток української дипломатії. The Ukrainians. 21 серпня 2023 р.
URL: <https://theukrainians.org/sergiy-kyslytsya/>

нії Філіпенко про те, що *«наша зброя – це слово, вміння переконувати, доводити, захищати інтереси держави дипломатичними шляхами. І всі жінки, які працюють чи то в посольствах, чи в міжнародних представництвах, займаються цим на щоденній основі»*³⁶⁸.

Маріана Євсюкова започаткувала українську жіночу ініціативу в Об'єднаних Арабських Еміратах. В Україні багато років працювала в правозахисній жіночій організації «Ла Страда-Україна», відстоювала права жінок і дітей. А відколи вийшла заміж і опинилася в ОАЕ, вирішила використати свій досвід на користь українкам і українцям, які там мешкають. *«Люди, які туди переїжджали, часто стикалися з проблемами через адаптацію, нерозуміння законів, релігій, традицій, культури. Потрібна було просвітницька робота в громаді. Розуміла, що краще це робити колективно, що є чимало жінок, які живуть в Еміратах багато років і можуть допомогти дізнатися про країну для того, щоб краще освоїтися в ній»*. На її думку, сестринство, дружба, взаємопідтримка є дуже важливими для жінок, які опиняються за кордоном, тому не випадково, що вже невдовзі коло однодумиць в жіночій ініціативі ОАЕ розширювалося, вони налагоджували контакти з іншими українськими жіночими організаціями у світі – не лише для того, щоб ділитися досвідом, але і щоб робити спільну справу щодо підтримки України, популяризації її культури, збереження традицій та мови.

Маріана Євсюкова долучилася до Комісії СФУЖО з протидії насильству, яку від її заснування у 2020 році

³⁶⁸ Гендерна революція в українській дипломатії: зміни, поступ і зрушення. 50 %. 29 березня 2019 року.

URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/genderna-revoljutsiya-v-ukrayinskij-diplomatiji-zmini-postup-i-zrushennya/>

очолоє колишня заступниця голови СФУЖО Олександра Фарима. До цієї структури входять представниці членських організацій та організацій-прихильниць із різних країн і регіонів. *«На початках робота Комісії була спрямована на поінформування наших громадян за кордоном щодо небезпеки насильства і його превенцію. Для цього ми почали створювати відеоролики»*, – розповідає Олександра Фарима. Перший ролик – *«Мовчазний сигнал про допомогу»*³⁶⁹ стосовно подолання насильства в сім'ї був перекладений майже 20-ма мовами, зокрема європейськими, арабською, хінді. У відео розповідалося про простий жест, яким жінка може повідомити, що перебуває в небезпеці. Такі безпечні звернення спроможні знизити рівень насильства в суспільстві, додати жінкам впевненості у власних силах. Водночас це і сигнал для оточення скривджених жінок, яке має розуміти, наскільки важливою для них може бути чужа підтримка.

Відтак ця Комісія СФУЖО підготувала два відеоролики стосовно торгівлі людьми: *«Пастка: не стань живим товаром!»*³⁷⁰ та *«Маркери. Ознаки сучасного рабства»*³⁷¹. Сьогодні це дуже важливі питання, особливо в контексті повномасштабного вторгнення росії, адже ризик торгівлі людьми значно зріс від початку війни, коли жінки, на жаль, потрапляли в тенета торговців. І ділки цим дуже вмילו користувалися, тому ці ролики також є вельми актуальними. Така просвітницька продукція залишається вкрай запитаною під час міжнародних кампаній, присвячених боротьбі з насильством, СФУЖО також про-

³⁶⁹ СФУЖО, 10 липня 2021 року.

URL: https://www.facebook.com/watch/?ref=embed_video&v=354163466252328

³⁷⁰ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ukVBJXfNwjo>

³⁷¹ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KEvxZdqu8-A>

силь свої організації розміщувати ролики у своїх інформаційних ресурсах і вказувати, куди можна звертатися по допомогу в конкретній країні.

Але Комісія привертає увагу не лише до домашнього насильства, але й до інших видів таких злочинів, зокрема до насильства над жінкою у воєнному конфлікті. Маріана Євсюкова, вступивши в члени Комісії, допомогла налагодити її контакти з Медіагрупою «Накипіло!» з Харкова. Тепер разом записують інтерв'ю з українськими жінками-військовополоненими, які страждали від насильства в російському полоні, піддавалися приниженням і катуванню. *«Такий інформаційний продукт – це дуже суттєвий адвокаційний інструмент. Це донесення правди про війну в Україні, бо в нас є можливість працювати на рівні ООН, на міжнародному рівні, на рівні країн»*, – підкреслює вона.

Коли розпочалося повномасштабне вторгнення, в Комісії додалося фахівчинь, які мають безпосередній досвід роботи з жінками в Україні, але під час війни опинилися за кордоном. Вони спроможні запропонувати сучасне бачення та нові підходи в діяльність українських громадських організацій в світі.

Для СФУЖО осінь 2025 року стала насиченою на міжнародні події. 24 вересня представниці цієї організації при ООН були серед учасників П'ятого саміту Кримської платформи «Майбутнє свободи», який проходив у межах 80-ї сесії Генасамблеї ООН у Нью-Йорку. Варто нагадати, що в цій зустрічі брали участь 19 глав держав, міністрів та представників 34 країн світу, а також низка міжнародних організацій – маючи таку зацікавленість, вони підтвердили солідарність із Україною, якій сьогодні доводиться боротися за відновлення територіальної цілісності.

4-6 листопада 2025 року СФУЖО також взяла участь у Другому Світовому саміті ООН із соціального розвитку, який проходив у столиці Катару Досі. СФУЖО на цьому заході представляла Маріана Євсюкова, яка долучилася до пленарного засідання та заходу високого рівня під патронатом шейхи Мози «Освіта як основа нового соціального договору», семінару «Вона буде: жінки, які створюють соціальні рішення для інклюзивного майбутнього», круглого столу високого рівня «Посилення трьох стовпів соціального розвитку: подолання бідності, повна та продуктивна зайнятість і гідна праця для всіх, а також соціальна інклюзія». А напередодні події вона також мала зустріч з громадськими активістками Катару, які заохочені долучитися до українського жіночого руху. Таке спілкування мотивує жіночу спільноту не лише для вирішення практичних питань в організації їхніх ініціатив та конкретних заходів, але й згуртовує для спільних справ з іншими жіночими організаціями у світі, збагачує взаємним досвідом, посилює голос українського жіноцтва на різних континентах.

Підтримуючи мову, культуру, ідентичність

Будь-які військові конфлікти у світовій історії супроводжувалися потужними міграційними процесами. Таку саме ситуацію спостерігаємо і зараз: за даними ООН, у листопаді 2025 року в Європі перебуває 6,53 млн біженців із України. Ярослава Хортяні говорить про те, що 80 % серед них – жінки: *«З початку повномасштабної війни більшість людей, які рятувалися за кордоном, були жінки з дітьми. І першими, хто їм допомагав, були також жінки – наші посестри. Ми мали інформацію, що всюди на вокзалах, у центрах допомоги вони зустріча-*

ли українців, шукали житло, супроводжували до лікарів, збирали кошти. І роблять це досі»³⁷².

Уже самий факт, що українки наважилися на рішучий крок і залишили рідні домівки, говорить про те, що такі жінки мають бути заповзятливими та активними. Чимало з них знайшли роботу, адаптувалися до нових умов життя. А водночас – почали створювати нові українські жіночі організації, щоб підтримати Україну, зберегти в новому осередку рідну мову, культуру та традиції. Багато таких структур уже виникло в Польщі, Чехії, інших країнах. Чи співпрацюють вони зі СФУЖО? Зараз про це зарано говорити, але певний інтерес до загального згуртування таки виникає: Маріана Євсюкова зустрічалася під час саміту ООН у Катарі з представницями жіночої організації, що допомагає українкам, які працюють в Італії, отримати італійську пенсію. Підтримка зазвичай виникає з вирішення практичних питань, але згодом, повіривши у власні сили, українські жінки знаходять застосування власним здібностям й інтересам на загальну користь.

Які питання українському жіночому руху доводиться вирішувати в сучасних умовах, коли, зокрема йдеться про нову міграційну хвилю? Для СФУЖО питання відстоювання незалежності України залишається в пріоритетах. Федерація та її складові структури продовжують працювати на Перемогу. Вони збирають гроші для гуманітарної допомоги найбільш нужденним особам, які через російську агресію втратили житло, здоров'я, роботу. Допомагають військовослужбовцям і військовослужбовицям, ветеранам і ветеранкам, а також родинам полеглих Героїв, зниклих безвісти. Часто таке сприяння додає постраждалим тепла та надії. Медикаментами та ліка-

³⁷² Rfi, 20 вересня 2025 року.

URL: <https://tinyurl.com/4ymatxbj>

ми підтримують лікувальні заклади, надають стипендії українським студенткам. Дуже важливо, щоб в Україні знали про таку допомогу та цінували її.

Але не менш активною є і робота з тими українками, які зараз опинилися за кордоном. У травні 2024 року в Будапешті відбулася Європейська конференція СФУЖО «Вимушена міграція української жінки: тенденції та перспективи». Під час її проведення обговорювалися питання захисту прав, соціальної підтримки, працевлаштування українських переселенок, а також можливості залучення до активного жіночого руху. Чимало з вимушених переселенок виїхали зі східних і південних регіонів України, які тривалий час піддавалися впливу російської пропаганди, говорили російською мовою. Щоб вони почувалися українками та дбали про українську ідентичність за кордоном, до них треба виявляти належну увагу та турботу. І такі зусилля СФУЖО справді дають результати: деякі з жінок за кордоном починають ґрунтовніше вивчати українську мову, дотримуватися національних звичаїв. Багато з них знаходять власні мотивації долучатися до роботи української спільноти.

Станом на початок 2024 року, в Австрії було офіційно зареєстровано приблизно 81 тис. українських громадян, причому дві третини серед них – це жінки³⁷³. Керівниця Українського жіночого союзу в Австрії Світлана Савельєва, яка вже 15 років проживає в цій європейській країні, розповідає, що побачила унікальну можливість краще познайомити тих жінок, які приїхали зі східної частини України, з українською культурою. Світлана називає себе «українсько-австрійським нутріціологом» – навчає людей правильному харчуванню. Свого часу зацікави-

³⁷³ РБК-Україна, 4 вересня 2024 року.

URL: <https://tinyurl.com/2hd7sd6w>

лася старовинною українською кухнею та з'ясувала, що багато подібних книжок написали відомі українські громадські активістки. Наприклад, кулінарне видання Осипи Заклинської «Нова книга вітамінова», надрукована у Львові 1928 року, знайомить із тодішньою гастрономічною культурою України у її поєднанні з кращими зразками кухні європейської. *«Вона була вчителькою, письменницею, громадською активісткою, – пояснює Світлана Савельєва. – Вона писала, що своєю книжкою збереже українське слово. І я зараз його доношу навіть нашим школярам, тому що дуже багато українських кулінарних слів були забуті».* Жінка зацікавилася роботами й інших активісток українського жіночого руху і, допомагаючи переміщеним особам, які потребували підтримки в Австрії, зрозуміла, що *«ми, в принципі, робимо те саме, що робили українські громадські активістки 100 років тому. Знаходили людям житло, допомогу, роботу. Бо серед переселенок були і вагітні жінки».* Така активність допомогла відродити і саму жіночу організацію в Австрії.

СФУЖО заохочує навчання українських дітей за кордоном у суботніх і недільних українських школах. І кількість таких навчальних закладів насправді невпинно зростає. *«До війни українська школа в Австрії нараховувала 30 дітей, а сьогодні ми вже маємо чотири школи. Навчається в них приблизно 600 дітей, тобто кількість учнів і учениць зросла у 20 разів», –* поінформувала Світлана Савельєва. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, з яким співпрацює СФУЖО, має портал «Український освітній всесвіт»³⁷⁴ на допомогу українським освітянкам і педагогогиням шкіл вихідного дня за кордоном. На ньому розміщена інтерактивна

³⁷⁴ <https://miok.lviv.ua/projects/portal-ukrayinskyj-osvitnij-vsesvit/>

онлайн-карта, де позначені українознавчі навчальні заклади світу³⁷⁵, зокрема 271 в Європі та 90 – у США та Канаді. Результати дослідження МІОК³⁷⁶ показали, що понад 84 % учнів, завдяки яким зростає кількість учнів у цих школах, це діти з України, які приїхали після повномасштабного вторгнення росії. З цієї ж причини більше ніж наполовину побільшало вчителів. Сьогодні цим навчальним закладам доводиться вирішувати чимало питань, пов'язаних із приміщеннями, навчальною програмою, забезпеченням посібниками, вирішенням фінансових питань тощо – жіночі організації багато в чому допомагають із їхнім розв'язанням.

СФУЖО у співпраці з МІОК та за спонсорства компанії Meest започаткувала для молодих українок із діаспори стипендію імені Анни Кисіль – колишньої голови СФУЖО та віцепрезидентки СКУ, засновниці корпорації Meest Corporation Inc., меценатки, яка мешкала в Торонто й підтримувала фінансово різноманітні проекти в Україні та діаспорі. Стипендія надається для онлайн-курсів у межах Міжнародної школи україністики «Крок до України», організованої МІОК.

«Українська мова у світі сьогодні – це вже необхідність, вимога часу. Що більше буде охочих вивчити її, то більше буде тих, хто пізнаватиме нашу правдиву історію, багату, давню і модерну культуру. Це ще один шлях відкрити себе для світу».

**Ірина Ключковська,
директорка МІОК, засновниця школи
«Крок до України»**

³⁷⁵ URL: <https://vsesvit.miok.lviv.ua/schools#0.2/0.000000/21.154175>

³⁷⁶ URL: <https://miok.lviv.ua/events/ukrayinske-shkilnyctvo-za-kordonom-yak-vplynula-vijna-v-ukrayini/>

«Культурна дипломатія» – так само важливий напрямок діяльності СФУЖО. Мисткиня і представниця СФУЖО в ООН Софійка Зелік, яка провадить діяльність референтки культури при СФУЖО, відкрила інсталяцію Писанки Надії в Українському Інституті в Нью-Йорку, де сотні дипломатів та громадян світу вже зложили писанку у вірі за майбутнє України. Вона провела вже низку виставок, які висвітлюють життя і творчість таких визначних українок, як Соломія Крушельницька і Софія Яблонська.

Також СФУЖО у 2024 році спільно з МІОК та за спонсорської підтримки Союзу Українок Америки провела вже XXXIII Літературний конкурс імені Марусі Бек – української американки, активістки жіночого руху, першої жінки в Раді Детройта й на посаді мера Детройта та засновниці цього творчого змагання. У конкурсі, який проходив під гаслом «Об'єднані любов'ю до України – для її перемоги та відновлення!», взяли участь українки з Норвегії, Казахстану, ОАЕ, Польщі, Австралії, США, Бельгії, Канади та різних куточків України – всього було представлено 131 роботу. Тематика багатьох творів була пов'язана з війною, що триває в Україні, особистим досвідом, набутим під час неї, а також з українською культурою, видатними українками³⁷⁷. Серед членкинь журі конкурсу – Наталія Пошивайло-Таулер, очільниця Освітньої референтури СФУЖО, віцепрезидентка СКУ в країнах Південної, Південно-Східної Азії, Австралії, Нової Зеландії, Туреччини та Лівану, голова Союзу Українок штату Вікторія (Австралія). Походячи з відомої гончарської родини Пошивайлів з Полтавщини, сьогодні вона є амбасадоркою з питань української культури

³⁷⁷ Українка в світі, № 216-217, 2024 рік.

ри в світі. У серпні 2025 року Наталія Пошивайло-Таулер реалізувала масштабний проєкт – проведення Першого українсько-австралійського літературного фестивалю у Мельбурні. Цей захід справді особливий: він мав благодійну мету – підтримку Збройних Сил України. Організаторка фестивалю повідомила: *«Ще до відкриття офіційної реєстрації письменники вже почали купувати квитки. Це свідчить про величезний інтерес до події»*³⁷⁸.

За словами Марти Кебало, СФУЖО є федерацією, «парасольковою організацією». Тому кожна організація, що входить до її складу, відіграє вагомий роль у загальній діяльності. Союзянки в Австралії активно допомагають новим українським переселенкам. Вони організовували житло, надавали правову та психологічну підтримку, допомагали з працевлаштуванням та адаптацією в австралійське суспільство. Союз Українок Америки впродовж століття активно працює в гуманітарній, освітній, культурній та правозахисній сферах та в умовах війни в Україні відіграє важливу роль у миробудівництві через дипломатичну активність, гуманітарну допомогу та просвітницьку роботу. Зокрема США допомагає шпиталю, переселенцям, дітям і жінкам, які постраждали від війни. У 2022-2025 роках США зібрав понад \$10 млн для підтримки України. А разом доносить правду про війну в Україні до американського суспільства.

³⁷⁸ МІОК, 24 липня 2025 року.

URL: <https://miok.lviv.ua/events/z-ukrayinoyu-v-serczi-zustrich-iz-nataliyeyu-poshyvajlo-tauler/>

*«Україна там, де б'ється українське серце.
Сьогодні українські серця об'єдналися по
всьому світу у боротьбі за Україну, набли-
жаючи нашу омріяну перемогу – УКРАЇН-
СЬКУ ПЕРЕМОГУ».*

*Любов Любчик,
членкиня правління СФУЖО,
голова культурно-просвітницької
референтури Союзу українок Франції,
очільниця СКВОР СКУ³⁷⁹*

СФУЖО готується до реалізації нових проєктів і планів – на користь України та українства, подальшого розвитку українського жіночого руху в світі. Обговорюються й інші важливі питання, зокрема про можливість призначення представниці СФУЖО в Україні, а також підписання Меморандуму про співпрацю СФУЖО з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики. Обидві сторони вважають це цікавими та перспективними ініціативами.

³⁷⁹ Українка в світі, № 216-217, 2024 рік.

РОЗДІЛ 24. ЖІНКИ В МЕДІА

В Україні стало звичним навіть уночі переглядати стрічки новин на смартфонах. У нас триває війна, ну хіба можна заснути без інформації!? Медіа – один із важливих провідників у повсякденному житті й вони мають працювати цілодобово. При цьому мало хто замислюється, що сьогодні більшість редакційних матеріалів готують жінки. Журналістика стала переважно жіночою професією. 2024 року громадською організацією «Жінки в медіа» було проведено дослідження «Гендерний профіль українських медіа»³⁸⁰ спільно з Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики в межах проекту «Мережа гендерних аналітичних центрів: посилення спроможності задля розробки передових політик, оцінки впливу, стратегічної адвокації та сфокусованих комунікацій щодо політик», що виконується МБФ «Український Жіночий Фонд» за підтримки Європейського Союзу. Згідно з його результатами, у цей період у редакційних колективах працювало 58 % жінок і 42 % чоловіків. При цьому у творчому процесі показники ще виразніші: серед фрілансерів 62 % жінок, 69 % їх серед ведучих і аж 75 % серед журналістів (уявляєте – три репортерки проти одного репортера!). Таким чином жінки суттєво впливають на перебіг суспільних процесів і формування громадської думки.

Резолюція 1325 не обмежується військовими чи дипломатичними процесами, вона охоплює весь спектр

³⁸⁰ URL: <https://wim.org.ua/materials/gender-profile-2024/>

участі жінок у запобіганні конфліктам, їхньому розв'язанні, відновленні миру та в розбудові демократичної держави. Медіа в цьому контексті – не просто інформатори, а формувачі суспільного порядку цінностей і норм. Саме через медіа суспільство бачить (або не бачить) жінок як учасниць процесів відновлення, безпеки та політики.

Сьогодні медійниці відповідають на виклики російської агресії проти України. Вони супроводжують військових на передовій, працюють у прифронтових містах і селах, спілкуються з очевидцями атак, висвітлюють гуманітарні кризи. Часто створюють репортажі в умовах ворожих ударів, браку зв'язку, мінімального захисту. Часом – серед уламків і диму, коли ще лунають вибухи.

«Якось їхали у Миколаїв через Вознесенськ, а там якраз прилетіла ракета, і ми зняли наслідки обстрілу й зразу вийшли в ефір. Ми часто знімаємо сюжети у Миколаєві, а потім їдемо на передову».

Наталія Нагорна,
спеціальна кореспондентка ТСН 1+1³⁸¹

У кожному з таких редакційних завдань – ризик для життя та необхідність швидко ухвалювати рішення в умовах небезпеки. І водночас – професійна відповідальність: бути там, де відбувається найголовніше. Матеріали багатьох журналісток стають джерелом інформації для української та міжнародної аудиторії, допомагають

³⁸¹ Онлайн-медіа «Українки».

URL: <https://ukrainky.com.ua/lyudyna-vijny-intervyu-z-voyennoyu-korespondentkoju-nataliyeyu-nagornoyu/>

транслявати реальність і щодня нагадують: російська війна в Україні досі триває.

За даними Інституту масової інформації (ІМІ)³⁸², за три з половиною роки повномасштабного вторгнення росія вбила 108 медійників, серед них – десятеро жінок. Вони загинули під час виконання журналістських завдань, унаслідок російських обстрілів або катувань, чи як учасниці бойових дій.

Серед них – Олександра Кувшинова, фіксерка і журналістка, яка загинула 14 березня 2022 року разом із оператором Fox News П'єром Закжевскі під час артилерійського обстрілу в селі Горенка на Київщині³⁸³. Ірина Цибух – репортерка Громадського радіо і менеджерка Суспільного, яка була парамедикинею медичного батальйону «Госпітальєри» та загинула 29 травня 2024 року під час ротації на Харківському напрямку³⁸⁴. Тетяна Кулик – журналістка Укрінформу, яка загинула у ніч на 26 лютого 2025 року внаслідок атаки дронів на Київщині³⁸⁵.

Крім того, деякі журналістки зазнали поранень під час виконання професійних обов'язків. 5 квітня 2024 року під час зйомок у Запоріжжі постраждала журналістка ТСН Кіра Овес³⁸⁶ та власна кореспондентка

³⁸² ІМІ. URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i45958>

³⁸³ Вечірній Київ, 15 березня 2022 року.
URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/62942/>

³⁸⁴ Суспільне Новини, 30 травня 2024 року.
URL: <https://suspilne.media/757281-na-vijni-zaginula-zurnalistka-suspilnogo-ta-paramedikina-irina-cibuh/>

³⁸⁵ Укрінформ, 26 лютого 2025 року.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3964633-cerez-rosijsku-ataku-droniv-na-kiivsini-zaginula-nasa-kolega-zurnalistka-ukrinformu-tetana-kulik.html>

³⁸⁶ ТСН, 5 квітня 2024 року.
URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zhurnalistka-tsn-otrimala-poranennya-pid-chas-zniman-u-zaporizhzi-2551336.html>

Укрінформу в Запорізькій області Ольга Звонарьова³⁸⁷. 19 липня 2024 року неподалік лінії фронту на Торецькому напрямку під обстріл потрапила харківська журналістка Ольга Ковальова разом із командою³⁸⁸. Медійниця отримала осколкове поранення та перелом грудної клітини.

Ці історії – лише частина великої картини, у якій робота журналісток означає щоденний ризик. При цьому вона супроводжується додатковими викликами. Жінки в медіа часто стикаються з недовірою, знеціненням, упередженнями – як з боку окремих колег, так і з боку аудиторії. У соцмережах вони зазнають нападів, дискредитації, погроз. Деякі змушені блокувати коментарі, обмежувати присутність онлайн або навіть змінювати тематику своїх матеріалів.

Громадські організації, що працюють на перетині тем медіа та прав жінок, виконують унікальну функцію: вони не лише документують порушення, а й формують спільноти підтримки, розробляють політики, проводять навчання, адвокатують зміни. Серед них чільне місце посідає ГО «Жінки в медіа». Організація позиціонує своє завдання як «Підсилюємо одна одну, протидіємо сексизму в редакціях та контенті».

³⁸⁷ Детектор медіа, 5 квітня 2024 року.

URL: <https://detector.media/community/article/225126/2024-04-05-pid-chas-obstrilu-zaporizhzhya-otrymaly-poranennya-zhurnalistka-ukrinformu-olga-zvonarova-ta-zhurnalistka-11-kira-oves/>

³⁸⁸ НСЖУ, 26 липня 2024 року.

URL: <https://nsju.org/novini/olga-kovalova-poranena-harkivska-zhurnalistka-hoche-znovu-praczuvaty-ale-poky-poranennya-ne-daye-vzyaty-do-ruk-fotoaparat/>

Як жінки-журналістки висвітлюють війну

Уперше журналістку hromadske та позаштатну авторку «Української правди» Вікторію Рошину³⁸⁹ захопили в полон у березні 2022-го. Тоді російські окупанти тримали її в Бердянську десять днів. Після повернення вона не зупинилася – знову вирушила на тимчасово окуповану територію готувати новий репортаж. У серпні 2023-го Вікторія зникла безвісти. У квітні наступного року стало відомо: вона знову в російському полоні. А 10 жовтня – що вона загинула.

Це не просто трагедія. Це межа, до якої доходить журналістська робота під час війни. І водночас – приклад того, як жінки в медіа беруть на себе найнебезпечніші завдання: працювати там, де будь-яке запитання може стати підставою для арешту, а будь-який запис – доказом «ворожої діяльності». Для багатьох українських журналісток це не виняток, а будні.

Медійниці їздять у зону бойових дій, працюють на деокупованих територіях, розповідають про евакуацію цивільного населення. Їхні матеріали – це хроніка втрат, виживання й опору. І водночас – спроба зберегти людське обличчя війни. Як це – бути воєнною кореспонденткою під час повномасштабного російського вторгнення? Про це троє із них розповіли в серії інтерв'ю ГО «Жінки в медіа».

«За програмою мала зобов'язання повернутися в Україну після її завершення. Коли почалося повномасштабне вторгнення, деякі студенти, які навчалися зі мною, подавалися на візи для біженців. Тобто, в принципі, способи залишитися в США були. Але я спостерігала за тим, що

³⁸⁹ «Українська правда».

URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/10/11/7479270/>

відбувається тут, в Україні, і подумала, що дивно бути журналісткою, і бути в Америці. Я ж хотіла висвітлювати війну, хотіла проживати історичні моменти з країною. Мені хотілося бути тут, бачити це на власні очі, писати власну історію», – розповідає репортерка hromadske Діана Буцко³⁹⁰.

Вона згадує про кримінальне переслідування з боку російського ФСБ за роботу на Курщині. І про гендерні упередження, коли відмовляли в доступі до позиції, називаючи «маленькою дівчинкою», або репліку співрозмовника під час репортажу: «Що ти тут робиш, тобі б дітей рожать».

Про подібне говорить і Альона Яцина³⁹¹ – співзасновниця онлайн-видання «Кордон. Медіа» на Сумщині, яка працює в регіоні під постійними обстрілами: *«Тривалий час служба зв'язків Цивільно-військового співробітництва в Сумах мала дуже жахливого очільника. Казав: «Ви ж дівчата, маєте вже вечерю готувати чоловікам вдома, а не їхати знімати наслідки [обстрілів]». І реально не пускав. Ми на нього навіть заяву в поліцію писали, але це не скасовувало такого ставлення. Згодом ми поговорили з командиром, і його прибрали з відділу комунікації з журналістами».*

При цьому її досвід співпраці з військовими засвідчив, що під час роботи на бойових позиціях немає жодних «знижок» для жінок. Навпаки – є повага, розуміння, співпраця та побратимство. У 2025 році до Дня журналіста Альону Яцину відзначили Орденом «За заслуги» III ступеня – за роботу в найнебезпечніших умовах і наполегливість у висвітленні війни на прикордонні.

³⁹⁰ ГО «Жінки в медіа». URL: <https://wim.org.ua/stories/diana-butsko/>

³⁹¹ ГО «Жінки в медіа». URL: <https://wim.org.ua/stories/alyona-yatsyna/>

Журналістка «Бутусов Плюс» і шеф-редакторка новин Громадського радіо Ірина Сампан³⁹² – ще одна з тих, хто працює з темою війни. Вона створює репортажі та не соромиться добре виглядати в кадрі, навіть коли це комусь здається недоречним. А ще вона неодноразово стикалася з онлайн-атаками: російська пропаганда називала її «ескортницею», «нацисткою» та «коханкою Залужного».

«Коли вбиваєш моє ім'я і прізвище в Google, саме ці матеріали – у перших рядках результатів. Моя сторінка у ФБ, далі ще щось, а потім – про ті мої нагороди, якими мене «удостоює» російська пропаганда. Тож через це прошу людей гуглити не мене, а краще мої репортажі», – коментує Ірина Сампан.

Повномасштабне вторгнення змінило не лише окремих журналісток, а й цілі редакції³⁹³. Деякі з них були змушені евакуюватися – і саме жінки взяли на себе відповідальність за збереження команд.

Головна редакторка 0629.com.ua Анна Мурликіна виїхала з Маріуполя 25 лютого 2022 року. Команда евакуювалася за три дні. Офіс розграбували, техніку знищили. Журналіст Олександр Гуділін одразу приєднався до війська, а в квітні 2022-го потрапив у полон. Ще одна колежанка – Марина Молошна – теж підписала контракт після виїзду з Маріуполя.

Наприкінці 2023 року команда 0629.com.ua вперше після початку повномасштабного російського вторгнення провела стратегування та визначила цілі на рік. Так з'явилася ідея стати платформою, яка об'єднує розкиданих по всьому світу маріупольців.

³⁹² ГО «Жінки в медіа». URL: <https://wim.org.ua/stories/sampan/>

³⁹³ ГО «Жінки в медіа». URL: <https://wim.org.ua/stories/occupation/>

Головна редакторка «Северодонецьк онлайн» Яна Чумаченко – з тих, хто вже вдруге втратив дім. Після 2014-го вона переїхала з Луганська до Северодонецька, а після 2022-го – до Івано-Франківська. Тепер її команда працює для аудиторії з окупованих Лисичанська, Рубіжного та Сіверськодонецька.

«Зараз жінки все намагаються витягувати на собі. Можливо, це простіше з тієї точки зору, що жінка жінку краще розуміє, але загалом я би, звісно, прагнула до гендерної збалансованості», – каже вона.

«Северодонецьк онлайн» фокусується на темах ВПО: від історій про новий бізнес – до питань житла, соцвиплат і базових потреб. Окремий напрям – робота з історичною пам'яттю та фіксація досвіду.

К. – редакторка і журналістка із селища на Херсонщині. Їй не вдалося виїхати одразу після окупації, тож вона намагалася передавати інформацію підконтрольним Україні територіям, а згодом евакуювалася до Києва. Працює з темами війни, орієнтуючись на людей, які залишилися в окупації, стали ВПО або виїхали за кордон.

«Люди не мають почуватися кинутими напризволяще – хоч вони в окупації, хоч виїхали. Але як можна кинути людей? Я знаю, що крім мене цю роботу ніхто не зробить. Люди щодня чекають новин», – пише журналістка К.

28 серпня 2024 року Громадське радіо розпочало мовлення в Покровську Донецької області невдовзі після того, як на місто розпочався активний наступ російських військ. За словами журналістки та ведучої Громадського радіо Анастасії Багаліки, мотивацією було те, що для людей на прифронтових територіях радіо часто стає єдиним способом дізнатися новини. *«Ми керувалися потребою людей у достовірній інформації...»*, – підкреслює

вона. На думку медійниці, «в контексті війни, що триває, треба завжди звертати увагу на ціну, яку ми платимо весь час за це «перенародження нації». Не говорити про перемогу не можна, бо для чого ми ведемо цю війну? Щоб вижити, і вижити не просто як окремі індивіди, а як спільнота, як країна, українські медіа не повинні рити поміральної ями. Зберегти баланс між відсутністю поміральної ями, тверезим баченням дійсності та баченням майбутнього – в цьому наразі і є головний біль редакторів українських медіа»³⁹⁴.

Ці історії показують, як журналістки впливають на наше уявлення про війну. Їхні матеріали насичені досвідом, емоціями та пам'яттю про повсякденне життя прифронтових сіл і містечок, їхніх мешканців і тих, хто нас захищає. Присутність жінок у цій сфері – це не лише питання видимості, а й участі та впливу.

«Якщо жінок не видно в медіа, – їх немає в уявленні про відновлення. Якщо вони присутні лише як жертви, – суспільство не уявляє їх як творчинь рішень».

*Ліза Кузьменко,
голова ГО «Жінки в медіа»*

Як жінок у медіа намагаються змусити мовчати

Боротьба в Україні триває не лише на фронті – вона охоплює й інформаційний простір, де журналістки щодня стикаються з новими формами насильства. Будучи публічними особами, вони нерідко зазнають онлайн-

³⁹⁴ Детектор медіа, 25 вересня 2024 року.

URL: <https://detector.media/community/article/232596/2024-09-25-anastasiya-bagalika-gromadske-radio-mozhe-v-ukraini-shche-zaprovadyat-voiennu-tenzuru-ale-poky-tsogo-ne-stalosya-my-vsi-v-media-trokh-shybanulylya/>

атак, дифамації, погроз, сексуалізованого цькування – усе це стало частиною їхньої професійної реальності. І хоча переслідування переважно відбувається в цифровому середовищі, наслідки – цілком фізичні: тривожність, самоцензура, емоційне вигорання.

За даними дослідження «Її голос – мішень для них: гендерно зумовлене онлайн-насильство щодо українських журналісток»³⁹⁵, яке ГО «Жінки в медіа» провела у 2024 році за підтримки ЮНЕСКО, 81 % українських медійниць стикалися з онлайн-насильством. Лише 19 % зверталися до правоохоронців, а 14 % повідомили, що цифрові погрози перейшли у фізичну площину.

«У нас крадуть особистість, ламають сторінки і паролі, підпалюють двері, кидають у вікна камені з погрозами. Але мене це не зупинить, хоча мама сильно переживає, щоб не було як з Гонгадзе», – каже одна з респонденток.

«Мені здається, якщо більш видима журналістка у соцмережах та своєму медіа, то, на жаль, більший ризик для неї бути постійним об'єктом насильства в онлайні», – ділиться ще одна медійниця.

Найпоширеніші форми атак на жінок, які працюють у медіа, – мізогінні коментарі, приниження зовнішності, знецінення професійної репутації. Важливість їхньої роботи відверто применшують, а саму професійність беруть під сумнів.

У серпні 2024 року репортерка hromadske Діана Буцко опублікувала матеріал із взятого під контроль ЗСУ російського міста Суджа. Під репортажем з'явилися десятки образливих коментарів, відтак вона почала от-

³⁹⁵ ГО «Жінки в медіа».

URL: <https://wim.org.ua/materials/study-online-violence/>

римувати відверті погрози стосовно розправи з нею. Воєнкорка Андріана Кучер після репортажу про наступ ЗСУ на Курщину теж стала об'єктом атак. Її зовнішність висміювали, сексуалізували, погрожували смертю. Журналістку «Української правди» Ольгу Кириленко після матеріалу із Суджі звинувачували в піарі, знецінюючи і підготовлений нею репортаж, і саму авторку.

Нерідко такі атаки є частиною добре спланованих нападів російської пропагандистської машини. У держбюджеті рф на 2024 рік на пропагандистські проекти виділялося 58 млрд рублів (\$500 млн), а в 2025 році апетити зросли до понад 137 млрд рублів (\$1,4 млрд)³⁹⁶. Фінансовані російською державою медіа зосереджуються на дискредитації українців і українок. В російському інформаційному просторі дедалі більше загострюється негативне ставлення до ідей фемінізму та гендерної рівності. Наприклад, російські медіа закріплюють асоціативний ряд: «фемінізм – сексуальні збочення – проукраїнські погляди (націоналізм) – тероризм». У російських медіа процвітає «інформаційний домострой». Щоб нівелювати авторитет і вплив українських медійниць, політтехнологи країни-агресорки росії цілеспрямовано експлуатують гендерні упередження. Про це йдеться в дослідженні «Недооцінена загроза: гендерна дезінформація щодо українських журналісток»³⁹⁷, проведеному ГО «Жінки в медіа» в межах проекту «Голоси України», зокрема Лізою Кузьменко та Ларисою Компанцевою,

³⁹⁶ ІМІ, 2 грудня 2024 року.

URL: <https://imi.org.ua/monitorings/demonizatsiya-prostyutitsiya-ta-genotsydnarytoryka-yak-propagandysty-stvoryuyut-obraz-ukrayintsiv-v-i65195>

³⁹⁷ Гендер в деталях, 13 грудня 2023 року.

URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/genderna-dezinformatsiyaschodo-ukrainskyh-zhurnalistok.html>

докторкою філологічних наук, професоркою, завідувачкою кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики Національної академії СБУ, в якому виведені зв'язки між фейками проти жінок у медіа і російською пропагандою. Росія використовує стратегію гендерної дезінформації в Україні, щоб примусити журналісток замовчати та сформувати певне негативне уявлення про гендерну рівність і роль жінок у демократичних суспільствах. Контент-аналіз інфопростору України та росії за період від лютого 2022 до серпня 2023 року, проведений через сервіс Attack Index, розроблений досвідченою фахівчицею в галузі інформаційних технологій та телекомунікацій, журналісткою Елліною Шнурко-Табаковою, виявив системні кампанії проти українських медійниць.

У ГО «Жінки в медіа» вважають, що важливо на всіх рівнях (держава – поліція – редакція медіа – громадські організації) подбати про створення атмосфери та системи, в яких жінки-журналістки могли б розрізняти факти гендерної дезінформації та повідомляти про них, не боячись відсторонення від виконання майбутніх завдань, та бути впевненими, що зможуть отримати необхідну допомогу та підтримку.

Діалог із громадянським суспільством

Є й інші виклики, які супроводжують роботу українських медійниць. Наприклад, у вже згаданому дослідженні *«Гендерний профіль українських медіа»* показано, що для багатьох із них досі ускладненим може бути кар'єрне просування: попри більшу кількість жінок у редакційних колективах, менша частина з них доходять до посад топ-керівників і впливає на ухвалення рішень. Не в усіх колективах редакційна політика зорієнтована на підтримку родин захисників і ветеранів, ВПО серед

колег і колежанок. Лише 17 % редакцій повідомили, що надають допомогу у пошуку житла для колег, які були змушені переїхати через війну, 11 % редакцій підтримують співробітників у навчанні, підвищенні кваліфікації чи перекваліфікації, що сприяє адаптації та професійному розвитку вимушено переміщених осіб³⁹⁸.

З іншого боку, Інститут масової інформації (ІМІ) простежує стійку тенденцію низької представленості жінок як експертток і героїнь публікацій. За підсумками щорічного моніторингу ІМІ, у 2025 році жінки як експертки траплялися у 21 % матеріалів, а як героїні – у 16,5 %. Це суттєво нижчі показники, ніж 2021 року (до повномасштабного вторгнення), коли експертки з'являлись у 30 % матеріалів, а героїні – у 22 %»³⁹⁹. Так, найчастіше жінки стають героїнями матеріалів на теми шоубізу, де нерідко обговорюється їхнє приватне життя, зовнішність, вбрання, а також криміналу, де їх зображують жертвами злочинів тощо. Наступними є теми суспільства, міжнародної політики та війни (на шоубіз припадає 31,5 %, а на війну – 6 %). Це показує сучасне ставлення суспільства до ролі жінок.

Щоб змінити такі підходи, медійниці йдуть на активний діалог із громадянським суспільством. Ініціативу «Жінки в медіа» Ліза Кузьменко та Вікторія Єрмолаєва, які на той час працювали на Громадському радіо, започаткували в квітні 2019 року, а вже у вересні було офіційно зареєстровано громадську організацію з такою ж

³⁹⁸ Гендерний профіль українських медіа.

URL: <https://wim.org.ua/materials/gender-profile-2024/>, стор. 34.

³⁹⁹ ІМІ, 7 березня 2025 року.

URL: <https://imi.org.ua/monitorings/try-roky-stagnatsiyi-yak-ukrayinski-media-zberigayut-gendernyj-dysbalans-doslidzhennya-imi-i67060>

назвою. Якщо на початках мали лише невелику групу однодумців у Facebook, то згодом сформували потужну спільноту, що згуртувала понад 1 700 журналісток, редакторок, продюсерок та інших медійниць з усіх регіонів України та різних типів медіа⁴⁰⁰.

Взаємна підтримка їм потрібна для того, щоб відстоювати рівність у редакційних колективах, де внутрішня політика має забезпечувати рівні можливості, доступ до керівних посад і справедливої оплати праці для жінок і чоловіків. А також дбати про рівність у медійному контенті та протидіяти виявам сексизму, підтримувати жіноче лідерство та розвивати ресурси, щоб захищати права жінок⁴⁰¹.

Організація проводить серйозні аналітичні дослідження, які насамперед стосуються ролі жінок в медіа, їхньої участі у просуванні гендерної рівності в суспільстві, а також зовнішнього впливу, спрямованого проти повноцінної професійної самореалізації та розвитку українських журналісток, посилення їхньої видимості в демократичних процесах. Результати досліджень допомагають подальшому просуванню гендерно чутливих політик у державі, залученню жінок у медіа до програм відновлення України. Здійснювати таку роботу неурядовій структурі сприяє співпраця з іншими організаціями громадського сектору, зокрема з МБФ «Український Жіночий Фонд» (УЖФ), який системно підтримує розвиток феміністичних активностей. ГО «Жінки в медіа» увійшла до Мережі гендерних аналітичних центрів, започаткування якої ініціював УЖФ.

⁴⁰⁰ Жінки в медіа. URL: <https://wim.org.ua/>

⁴⁰¹ Те саме джерело.

«Для новостворених та невеликих громадських організацій, таких як ГО «Жінки в медіа», підтримка УЖФ стала джерелом ресурсів, а також платформою для зростання, мережування та впливу. Фонд надає не лише фінансову, а й інституційну підтримку, ділиться експертизою, підсилює глобальне бачення локальних дій і допомагає реалізовувати політики, зокрема у сфері «Жінки. Мир. Безпека».

*Ліза Кузьменко,
голова ГО «Жінки в медіа»*

Також діяльність громадської структури зосереджена на наданні організаційної, психологічної та фінансової підтримки жінкам, які працюють у медіа. І це не випадково. Одна з форм такої підтримки – протидія онлайн-насилльству щодо них. Організація здійснила масштабне дослідження «Її голос – мішень для них» (2025 рік), у межах якого проаналізовано понад 180 анкет і задокументовано кейси цілеспрямованих атак на журналісток, включно з доксингом, дифамацією, погрозами сексуального насильства, імперсоналізацією тощо. Ці дії не лише порушують право жінок на безпечну працю, а й спрямовані на придушення їхнього голосу в публічному просторі.

На сайті організації розміщена карта онлайн-атак⁴⁰² на медійниць, де різним кольором позначені випадки таких нападів – залежно від рівня небезпеки. Тут також розповідається про зафіксовані випадки таких атак, станом на 30 липня 2025 року їх вже нараховувалося 68. Реагування відбувається в кілька етапів: моніторинг

⁴⁰² URL: <https://wim.org.ua/attack-map/>

онлайн-атак – верифікація – класифікація атаки – аналіз і фіксація в базі – надання допомоги.

Ще один із напрямків роботи – групи самопідтримки для жінок у медіа.

«Журналістки щодня пропускають через себе багато болі, важких історій та втрат. Під час війни це стало набагато складніше, бо кількість втрат довкола перебільшує здатність людини впоратись із цим самотійно. Група самопідтримки дає змогу почути одностудійницю та бути почутою натомість. Нагадати собі, що ти не наодинці з проблемами і емоціями, через які проходиш, що поруч є ті, хто тебе зрозуміють та підтримають. Це безпечний простір для почуттів, за які ніхто не засуджує, та навпаки знайде потрібні слова. Фахова психотерапевтка дає дієві поради, які дійсно працюють», – зазначає Вікторія Єрмолаєва. Вона називає ці групи «ковтком повітря під час задухи» та справді унікальною можливістю для медійниць⁴⁰³.

ГО «Жінки в медіа» також допомагає редакціям формувати внутрішні політики, які враховують гендерні аспекти та принцип «не нашкодь». Разом із Комісією з журналістської етики та представництвом ОБСЄ в Україні організація розробила типову Політику гендерної рівності в медійному контенті⁴⁰⁴. У ній – рекомендації щодо збалансованого представництва чоловіків і жінок у матеріалах, уникнення ретравматизації та етичного висвітлення сексуального насильства, пов'язаного з війною. Цю політику вже інтегрували в багатьох редакціях, серед яких «Українська правда», «Лівий берег», «Еспресо», «Громадське радіо», «Київ24», 5 канал та інші.

⁴⁰³ URL: <https://wim.org.ua/projects/groups/>

⁴⁰⁴ URL: <https://wim.org.ua/materials/gender-policy-for-media/>

«Оновлені гендерні політики ґрунтовно відповідають викликам сьогодення... Ми не женемося за сенсаціями, бо спочатку зважуємо, який вплив матиме публікація. Один з ключових стандартів для нас – «не нашкодь», – зазначає головна редакторка Громадського радіо Вікторія Єрмолаєва.

ГО «Жінки в медіа» є активною учасницею ключових платформ і дорадчих органів у сфері гендерної політики та свободи слова в Україні. Організація входить до Платформи «Рівні права і можливості» у комунікації з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики; Громадської ради при Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова, Альянсу з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення в Україні та інших.

2024 року ГО за підтримки IMS ініціювала створення Коаліції «Гендерна рівність в українських медіа», щоб просувати гендерну рівність, інклюзивність і нестереотипне висвітлення тем у журналістиці. Коаліція працює над посиленням гендерного мейнстрімінгу в медіа, зокрема наголошує на важливості чутливого висвітлення тем сексуального насильства, пов'язаного з війною, та уваги до вразливих груп: людей з інвалідністю, осіб старшого віку, внутрішньо переміщених осіб (переважно жінок), маломобільних мешканців прифронтових територій.

До складу ініціаторів також увійшли громадські медійні та правозахисні організації: Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», Центр прав людини ZMINA, Інститут розвитку регіональної преси (кампанія «Повага») та Центр демократичних реформ і медіа. Також – незалежні медіа: Громадське радіо, Рубрика, Східний Варіант, Детектор медіа, Медіагрупа «Накипіло», Дівоче

медіа, Укрінформ, Суспільне мовлення і ГО «Українська правда». З боку держави до коаліції долучилися Урядова уповноважена з питань гендерної політики та Міністерство культури та стратегічних комунікацій України.

У 2024 році ГО «Жінки в медіа» увійшла до шорт-листа престижної міжнародної премії IPI-IMS Free Media Pioneer Award, яка відзначає організації, що захищають свободу преси та впроваджують інновації у медіасфері.

Залучення медіа до гендерно чутливого відновлення

Чи будуть у програмах повоєнного відновлення України достатньою мірою враховані гендерні та інклюзивні підходи? Сьогодні це питання є актуальним для суспільства і його просування значною мірою покладається на медіа.

«На етапі повоєнного відновлення особливо важливою є суспільна довіра – як до державних інституцій, так і до процесів, що відбуваються. Медіа можуть або зміцнювати цю довіру, або підривати її. Гендерно чутливий підхід у журналістиці – запорука того, що жінки не лише згадуватимуться в новинах як жертви, а й будуть представлені як експертки, активістки, учасниці процесів прийняття рішень, – говорить голова ГО «Жінки в медіа» Ліза Кузьменко. – Жінки не лише виживають у війні – вони творять зміни. А медіа – це інструмент, який або посилює ці зміни, або робить їх невидимими».

Вона розповідає, що в 2025 році організація підготувала аналітичний матеріал «Залучення медіа до гендерно відповідального та інклюзивного підходу у програмах відновлення України», в якому наголошується, що в умовах повномасштабної війни медіа в Україні виконують критично важливу роль не лише як джерело інформації, а й як активні учасники процесів документування, моніто-

рингу, захисту інтересів громад і формування довіри до державних та міжнародних інституцій. Особливу увагу в цьому контексті має отримувати підтримка контенту, що сприяє гендерній рівності та інклюзивності.

Аналітичний документ містить низку практичних рекомендацій для міжнародних організацій і донорів щодо того, як ефективно взаємодіяти з українськими медіа у сфері відбудови країни. Серед ключових:

- інтегрувати медіа у стратегії відновлення України, зокрема передбачити участь журналістів у URC2025 як повноцінних учасників, а не спостерігачів;
- просувати гендерно відповідальний та інклюзивний підхід у медіапроєктах, підтримуючи ініціативи, що включають голоси жінок, ветеранів, ВПО, ЛГБТК+ та людей з інвалідністю;
- забезпечити медіа доступ до системної інформації про відбудову – створити відкриті платформи з даними про бюджети, підрядників і реалізовані проєкти;
- інвестувати в сталі освітні формати включно з менторськими програмами й тематичними редакційними хабами;
- спрощувати бюрократичні процедури в грантових конкурсах і забезпечувати гнучкість для покриття базових потреб редакцій – від страхування до підтримки батьківства;
- підтримувати партнерські проєкти між медіа та організаціями, які працюють із вразливими групами, формалізуючи такі співпраці;
- сприяти розвитку аналітичної журналістики, що висвітлює процеси відновлення глибоко й критично. Фінансувати медіаініціативи, які працюють «пліч-о-пліч» з громадами у контексті відбудови;

- підсилювати внутрішню сталість редакцій у питаннях гендерної рівності, рівного представництва та інклюзії.

10-11 липня в Римі відбулася четверта Міжнародна конференція з відновлення України. В межах цього заходу пройшов сайд-івент «Сильні медіа, прозоре відновлення: Як журналістика будує майбутнє України»⁴⁰⁵. Під час зустрічі директорка Інституту масової інформації Оксана Романюк оголосила про запуск Медійного партнерства заради відновлення Media Recovery Partnership Track. У межах ініціативи розпочнуть системний діалог як про відновлення медіа, так і роль медіа у відновленні України. На думку першої заступниці міністра культури та стратегічних комунікацій України Галини Григоренко, *«...підтримка стійких та етичних медіа — це основа нашого відновлення. Ми повинні забезпечити наших журналістів ресурсами, навчанням та захистом, необхідними для продовження їхньої місії»*.

⁴⁰⁵ ІМІ, 11 липня 2025 року.

URL: <https://old.imi.org.ua/news/media-vidigrayut-strategichnu-rol-u-vidnovlenni-ukrayiny-yak-projshla-rozмова-pro-media-na-urc-2025-i69297>

РОЗДІЛ 25. УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПРАЦІВНИЦЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Реформування роботи правоохоронних органів України зумовило суттєвий приплив жінок і дівчат на посади в цьому секторі та їхнє просування кар'єрними сходами. Для цього на законодавчому рівні було знято чимало обмежень, які зумовлювали особливості цієї служби та посилювали в ній «чоловічу монополію». Але чи легко бути поліціантками чи представницями інших підрозділів сектору безпеки в реальному житті? Чи можуть вони використати свій потенціал для наступного розвитку? На жаль, і досі багатьом доводиться виборювати фактичну рівність у своїх правах, стикаючись із наявними в суспільстві стереотипами, з нерозумінням колег-чоловіків, з браком необхідного професіоналізму та навичок, а також із надмірними навантаженнями, адже переважно саме жінки поєднують службові обов'язки та догляд за родинами. Декому складно налагодити стосунки з керівництвом, бо воно розглядає підлеглих-жінок як слабших співробітників, у інших залишається острах сексуальних домагань на робочому місці, коли не знаєш, як правильно діяти в такій складній ситуації.

Для того, щоб подолати подібні труднощі та отримати необхідну підтримку в службовому середовищі, правоохоронниці об'єдналися в громадську організацію – Українську асоціацію представниць правоохоронних органів (УАППО)⁴⁰⁶. Її можна вважати своєрідним май-

⁴⁰⁶ URL: <https://uawle.org/>

данчиком для пошуку важливих рішень, обміну досвідом, навчання, психологічної підтримки, а також для адаптації в українських органах правопорядку найкращих практик країн ЄС, США та Канади з утвердження рівності жінок і чоловіків.

Передумови та історія створення

Ідея нового осередку з'явилася ще у 2015 році, коли розгорнулося реформування органів безпеки, зокрема Національної поліції, і жінки та дівчата почали шукати підтримки у самореалізації в незнайомих для них умовах служби. Але всерйоз про створення громадської організації заговорили в березні 2017 року під час семінару з гендерних аспектів у діяльності поліції, організованому Проектом підтримки підготовки поліцейських (РТАР), який впроваджувався за сприяння уряду Канади. Насправді питання вже набуло особливої актуальності, тому швидко знайшло відгук і у активістів, і у донорів. Вже невдовзі була сформована робоча група з 15 представниць різних підрозділів МВС, яка мала запропонувати концепцію нової неурядової структури, визначити її цілі та завдання стосовно просування гендерної рівності в правоохоронних органах.

За взірць обрали Міжнародну асоціацію жінок-поліцейських (МАЖП), яку заснували в Лос-Анджелесі ще 1915 року з метою об'єднання та розвитку потенціалу жінок у поліції. У США жінки почали працювати в поліції ще 1845 року, але справа не набула повсюдної підтримки, тому на початку головною метою МАЖП було стимулювання роботи жінок у правоохоронних органах. Згодом визначилися нові завдання: з 1963 року Асоціація почала проводити триденні семінари та активно заявила про себе. *«Наступний етап – це поява розуміння*

того, що професіоналізм, комунікація мають бути не лише у жінок, а й між жінками та чоловіками за всіма аспектами правоохоронної діяльності»⁴⁰⁷. Сьогодні в поліції США служить 9,5 % жінок. Щоправда, в деяких штатах їхня представництво є значно вищим, приміром, у Маямі-Біч (штат Флорида) працює 28 % поліціанток, у Мадісоні (штат Вісконсін) – 26 %, у Пітсбурзі (штат Пенсільванія) – 22 %, у Бірмінгемі (штат Алабама) – 19 %⁴⁰⁸.

Досвід такої роботи в США, Канаді, країнах ЄС та інших видався українським активісткам із робочої групи вкрай цікавим і позитивним. Його ретельно вивчали, проводили консультації з експертами та експертками, навіть зустрічалися з тодішньою міністеркою закордонних справ Канади Христею Фріланд. На користь була й участь у 7-ій щорічній конференції «Жінки в поліції», що проходила 2018 року в Тбілісі (Грузія) та до якої долучились 250 поліціанток із різних країн світу.

У березні 2018 року УАППО була зареєстрована як громадська організація зі статусом неприбутковості та розпочала свою діяльність. Варто додати, що уряд Канади надавав всебічну підтримку неурядовій структурі від початку та на всіх наступних етапах її розвитку. Того ж року був ухвалений і перший стратегічний план УАППО на 2018-2020 роки.

Головою Правління УАППО була обрана тодішня заступниця начальника Департаменту патрульної поліції, а нині – заступниця міністра внутрішніх справ України Катерина Павліченко, яка очолює організацію і донині.

⁴⁰⁷ Жінки в органах внутрішніх справ України, Київ, 2008 рік, стор. 13.
URL: https://gender.org.ua/images/lib/zhinky_v_organah_vnutrishni.pdf

⁴⁰⁸ Те саме джерело, стор. 12

У 2019 році представниці УАППО взяли участь у конференції Міжнародної асоціації жінок-поліцейських у США, а сама громадська організація отримала статус афілійованого члена МАЖП.

Практична діяльність

Громадська організація УАППО, що допомагає впроваджувати гендерні принципи в секторі безпеки, є унікальною. Зазвичай такими питаннями займаються саме жіночі осередки – вважається, що вони не лише краще знають проблематику, але й достеменно розуміють її різноманітні нюанси через власний досвід і випробування. Однак до Асоціації вже впродовж першого року її діяльності долучилися дев'ятеро чоловіків. Це позитивний досвід, бо чоловіки допомагають жінкам працювати й почуватися «на рівних» – «він працює для неї». А з іншого боку, це також говорить про сучасні підходи до втілення гендерної рівності, які є однаково важливими і для жінок, і для чоловіків. «Жіноча відокремленість» проблеми може зумовити нові проблеми та труднощі, тому необхідно працювати над пошуком паритетних рішень. УАППО започаткувала впровадження ініціативи HeForShe у поліції. Це кампанія, організована ООН Жінки, яку 2014 року запустили тодішній Генсек ООН Пан Гі Мун та амбасадорка доброї волі ООН – британська акторка Емма Вотсон (виконавиця ролі Герміони Грейнджер із «Гаррі Поттера») – чоловіки підтримують гендерну рівність. Характерно, що 2020 року відзнаку HeForShe отримав представник УАППО – перший заступник начальника Департаменту патрульної поліції Олексій Білошицький⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ Патрульна поліція України, 10 липня 2020 року.

URL: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2645535352381649&id=1605714813030380&set=a.1606117876323407&locale=uk_UA

Асоціація зосередилася у своїй діяльності на тих напрямках, які є актуальними для впровадження та адвокації гендерних підходів у роботі правоохоронних органів і можуть позитивно впливати не лише на формування комфортного робочого середовища, але на діяльність сектору безпеки загалом.

Зокрема йдеться про законодавчі ініціативи – після консультацій з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики і у співпраці з народною депутаткою Мариною Бардіною УАППО ініціювала зміну назви державного свята «День захисника України» з огляду на те, що в ньому необхідно врахувати й роль жінок, які боронять рідну землю нарівні з чоловіками. 3 серпня 2021 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон «Про внесення зміни до статті 73 Кодексу законів про працю України» № 1643-IX⁴¹⁰, який парламент ухвалив 14 липня 2021 року. Відтак 1 жовтня ми відзначаємо свято, яке збалансовано символізує роль і захисників, і захисниць нашої країни.

Активну увагу УАППО спрямувала на розробку стратегії імплементації Стамбульської конвенції⁴¹¹ та адаптації до її положень національного законодавства з протидії гендерно зумовленому насильству. Зважаючи на важливість цього документу, громадська організація у 2022-2024 роках долучалася до інформаційної кампанії щодо роз'яснення норм Конвенції, протидії маніпуляціям окремими її положеннями та термінологією, боротьби з міфами, які збурювали українське суспільство і використовувалися як зброя під час пропагандистських нападів консервативних сил.

⁴¹⁰ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1643-20#Text>

⁴¹¹ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

Розповіді про роль жінок, які проходять службу в правоохоронних органах, та підвищити її вагу в суспільстві були покликані й інші інформаційні та просвітницькі кампанії. УАППО реалізувала низку комунікаційних ініціатив, серед яких, зокрема проект «Очі війни»⁴¹² – відеоролик про відважність правоохоронниць у період російської агресії проти України; подкаст «УАППО. Голоси»⁴¹³ – серія аудіоматеріалів, у яких жінки сектору безпеки діляться набутим досвідом та думками про уроки історії, котрі важливі для виховання наступних поколінь, про українську Незалежність та вільне теперішнє й майбутнє життя, яке варто захищати.

Пріоритетним у роботі УАППО також є прагнення посприяти професійному зростанню жінок сектору безпеки, поглибленню їхніх знань у гендерній тематиці. Така обізнаність є необхідною в повсякденному житті і під час служби – щоб відстоювати свої права, розуміти важливість власної ідентичності та можливості реалізації як особистості. Багато правоохоронниць долучилося до сектору вже під час російсько-української війни, вони не завжди мають ґрунтовну підготовку та навички роботи в силових структурах. Багато питань доводиться опановувати, що називається, «по ходу», теоретичних знань і практичного вміння бракує. Під час служби з'являються й нові виклики: наприклад, поліціантки входять до спеціалізованих мобільних груп з виявлення випадків сексуального насильства, пов'язаного з війною, та допомоги постраждалим від цього виду злочину. *«Дві третини складу групи – це жінки-поліцейські. Так передбачено з метою налагодження ефективної комунікації з*

⁴¹² URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YiYRXz94DLw>

⁴¹³ URL: https://www.youtube.com/watch?v=_uNKN2Znl3Y

потерпілими, якими є здебільшого жінки або діти. Вони зазвичай не бажають розповідати про те, що трапилось, чоловіку-поліцейському», – зазначив Голова Національної поліції України, генерал поліції третього рангу Іван Вигівський⁴¹⁴. Для контактування з травмованими особами потрібні особливі підходи, поради фахівців, психологів. Щоб посприяти в такій підготовці, УАППО організувала спеціальні навчання з питань виявлення, документування та розслідування злочинів СНПК, а також низку зустрічей між правоохоронними агентствами з приводу реагування на домашнє та сексуальне насильство під час війни.

Асоціація проводить тренінги, семінари, круглі столи з питань гендерної рівності, тактичної медицини, лідерства та самооборони. Також тут долучаються до розробки внутрішніх інструкцій та навчальних матеріалів, моніторингу ефективності того, наскільки вдало гендерна політика імплементується в діяльність того чи іншого підрозділу. УАППО взяла участь у розробленні спільно з Міністерством внутрішніх справ України та Канадсько-українським проектом розвитку поліції (CUPDP) «Інформаційної пам'ятки щодо запобігання дискримінації»⁴¹⁵. Асоціація стала ініціатором дослідження «Сексуальні домагання в поліції: запобігання та протидія», яке включає аналіз міжнародного досвіду та розробку механізмів протидії таким випадкам у правоохоронних структурах України.

Окремий напрямок – менторство для жінок у правоохоронних органах, УАППО допомагає розбудові системи наставництва, відкритому спілкуванню й обміну досвідом.

⁴¹⁴ Україна не мовчить, ФОЛІО, Харків, 2024 р. С. - 200.

⁴¹⁵ URL: https://hsc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/inf_pamiatka_descr.pdf

Психосоціальна підтримка – не просто сучасний тренд, але й необхідна вимога для роботи правоохоронниць. Маючи постійну справу з чужим болем, проблемами, негараздами, відчаєм і ненавистю, більшість із них зазнає професійного вигорання, що позначається не лише на подальшій ефективності їхньої роботи, але й на повсякденному житті. УАППО спільно з Міжнародною асоціацією жінок-поліцейських реалізує Програму психологічної підтримки правоохоронців під час війни, що включає консультації та взаємодію з іноземними колегами.

«Особливе значення для мене має той факт, що навіть під час війни ми не спостерігаємо відкату назад у питаннях гендерної рівності. Навпаки, жінки активно долучаються до роботи в поліції, прикордонній службі, Національній гвардії та ДСНС, займаючи різні посади і виконуючи ключові завдання в ці складні часи».

**Катерина Павліченко,
голова Правління УАППО⁴¹⁶**

Під час російсько-української війни УАППО почала активніше розвивати ще один напрямок – гуманітарну та кризову допомогу. На початках широкомасштабної агресії Асоціація долучилася до евакуації сімей правоохоронців до безпечних місць України та за кордон (в Естонію, Німеччину, Фінляндію, Нідерланди, Ірландію). Вона бере участь у забезпеченні гуманітарною допомогою військових, переселенців та вразливих груп населення. А також координує доставку амуніції, медикаментів

⁴¹⁶ МВС України, 14 грудня 2024 року.

URL: <https://mvs.gov.ua/news/katerina-pavlicenko-vziala-ucast-u-zaxodishhodo-dosiagnen-gendernoyi-rivnosti-v-sektori-bezpeki-i-oboroni>

та інших необхідних ресурсів для працівників правоохоронних органів.

Співпраця з урядовими структурами, громадськими та міжнародними організаціями

Інформацію про діяльність УАППО можна знайти на сайті МВС України. І це не випадково – Асоціація створена для підтримки державної гендерної політики і водночас – для поліпшення роботи сектору безпеки. Тому співпраця з державними органами, зокрема з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, є однією з характерних рис осередку. Ділові стосунки мають конкретне наповнення.

Так, спільно з МВС УАППО бере участь у розробці заходів щодо втілення Національного плану дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325.

Разом із Національною поліцією України впроваджуються механізми психологічної підтримки поліціанток, які проходять службу в Нацполіції.

Взаємодія з Державною прикордонною службою України та Державною академією прикордонної служби України забезпечує участь у програмах менторства та підтримки прикордонниць за участі радниць з гендерних питань Олесі Клименко та Олени Волобуєвої. З Національною гвардією України здійснюється підготовка військовослужбовиць до лідерських ролей у межах сектору безпеки. Гендерні тренінги проводяться з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, рятувальницям надається різнопланова підтримка.

Не менш вагомою є співпраця УАППО з недержавним сектором. Асоціація співпрацює з понад 20 українськими громадськими організаціями, зокрема з ГО «Ла-Страда Україна» (адвокація протидії домашньому насильству та

сексуальним домаганням); Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» (юридичний захист жінок-правоохоронниць); Українським Жіночим Фондом (підтримка освітніх ініціатив для жінок у секторі безпеки).

Ділову взаємодію УАППО встановила і з міжнародними партнерами, такими як UNOPS, ООН Жінки, Консультативна місія ЄС, Механізм координації канадської поліції та іншими. Представниці Асоціації беруть участь у міжнародних конференціях та інших заходах, де презентують український досвід впровадження гендерної тематики, розширення прав жінок і запобігання дискримінації в правоохоронних органах, розповідають про роль українських правоохоронниць у спротиві російському вторгненню.

Перетворення, яких вдалося досягти

Робота жінок у секторі безпеки України стає звичним явищем. Навіть їхні колеги-чоловіки визнають, що в певних випадках саме участь жінок допомагає розібратися зі складними справами. Насамперед це стосується домашнього насильства, а під час збройної агресії росії проти України – сексуального насильства, скоєного військовослужбовцями рф. Поліціантки допомагають ідентифікувати та фіксувати випадки такого насильства, бо мають більшу довіру постраждалих жінок. Жінки у формі менше схильні застосовувати силові методи впливу, частіше вдаються до переговорів і вмиротворення під час контактування з громадянами. Вони рідше за чоловіків прагнуть нав'язати власне бачення розв'язання ситуації, бо стараються дослухатися до думки всіх сторін конфліктів та шукати компромісні рішення.

Напрацювання таких підходів значною мірою завдячує роботі УАППО. Організація відкрита до приєднан-

ня та готова активно ділитися своїм досвідом. Сьогодні в ній нараховується 613 учасниць і учасників, серед них 559 жінок і 49 чоловіків різних рангів, звань і посад. Вони сповідують цінності та практики Асоціації та впроваджують їх у життя.

Звичними стали щорічні конференції УАППО, де не просто звітують про зроблене, але й обмінюються досвідом роботи на центральному рівні та в регіонах країни. Проведені регіональні конференції «Правоохоронці України – сила в єдності» в Полтаві, Дніпрі та Рівному підвищили кваліфікацію понад 700 представників і представниць сектору безпеки щодо принципів гендерної рівності та розширення можливостей жінок у правоохоронних органах. Загалом уже було проведено 96 різноманітних заходів, участь у яких взяли 2 553 особи. Завдяки таким зусиллям впровадження політики гендерної рівності в правоохоронних органах відбувається набагато успішніше.

Станом на березень 2024 року у патрульній поліції служили близько 25 % жінок. Таку інформацію повідомив перший заступник начальника Департаменту патрульної поліції України Олексій Білошицький: це понад 4 000 осіб від усього особового складу. *«Вони носять погони, володіють зброєю, виконують свою роботу – вірно служать на благо нашої України та її людей!»*⁴¹⁷

Водночас Голова ДСНС Андрій Даник зазначив, що в системі Державної служби з надзвичайних ситуацій працює понад 12 тис. жінок⁴¹⁸.

⁴¹⁷ Укрінформ, 8 березня 2024 року.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3837125-zinki-stanovlat-cvert-osobovogo-skladu-patrolnoi-policii-bilosickij.html>

⁴¹⁸ Те саме джерело.

Начальниця відділу моніторингу питань гендерної рівності та координації протидії домашньому насильству Управління дотримання прав людини Нацполіції Ірина Залялова також поділилася даними, що понад 16 % жінок обіймають керівні посади в Національній поліції. За її словами, *«в структурі Нацполіції України є Управління дотримання прав людини, в якому створено відділ моніторингу питань гендерної рівності та координації протидії домашньому насильству. Ми є основними виконавцями, ми підтримуємо всі ініціативи уряду, ми також є співвиконавцями Національного плану дій Резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека». Ми також брали активну участь в оновленні цього плану. Ми маємо свій внутрішній відомчий наказ із завданнями, заходами, стратегічними, оперативними цілями»*⁴¹⁹.

Наприкінці 2023 року в Києві за підтримки посольства США та посольства Канади в Україні розпочав роботу ресурсний центр для правоохоронців «Hub УАППО» – неформальний майданчик для розвитку правоохоронців з інших відомств і поглиблення співпраці поліцейських з громадянським суспільством і цивільним населенням⁴²⁰.

⁴¹⁹ Медіацентр Україна, 20 квітня 2023 року.

URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/27-zhinok-politsejskih-služhat-v-lavah-natspolitsiyi-ukrayini-irina-zalyalova/>

⁴²⁰ Укрінформ, 14 грудня 2023 р..

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3799852-u-kievi-vidkrivsa-resursnij-centr-dla-pravoohoronciv-hub-uappo.html>

«Хаб УАППО» – це не просто простір, це можливість для проведення різноманітних тренінгів, консультацій та підвищення професійного рівня. Ми запускаємо цей центр як осередок обміну досвідом та розвитку поліцейських».

***Катерина Павліченко,
голова Правління УАППО⁴²¹***

2024 року Україна очолила 15-й регіон Міжнародної асоціації жінок у поліції, до складу якої також входять Молдова, Сербія та Косово⁴²². Це свідчить про те, що досвід нашої країни щодо впровадження гендерної рівності в правоохоронні органи визнаний на міжнародному рівні та може бути запозичений іншими країнами.

⁴²¹ УАППО.

URL: <https://www.uawle.org/project/u-kievi-rozpocav-robotu-resursnij-centr-dla-pravoohoronciv-hab-uappo>

⁴²² Zmina, 10 вересня 2024 року.

URL: <https://zmina.info/news/ukrayina-ocholyla-15-j-region-mizhnarodnoyi-asocziacziyi-zhinok-u-policziyi/>

ЩИРО ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Книга «Навігатор 1325» готувалася в рекордно стислі терміни і значною мірою стала можливою завдяки колективній праці наших колег і колежанок. Це багато важить, оскільки її зміст особливий: ми хотіли розповісти про те, які зміни відбуваються в Україні у зв'язку з вибором європейського вектору розвитку, як втілюються в повсякденне життя нові стандарти дотримання прав людини, зокрема рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, якою є практика реалізації положень Резолюції 1325 «Жінки. Мир. Безпека». Такі процеси перебувають в постійному розвитку, тому мали на меті не просто прозвітувати про зроблене, але й зацікавити наших читачів, дозволити їм ширше понайтиватися з українським досвідом і скористатися ним. Підготовча робота потребувала широкої інформаційної підтримки, експертної допомоги, висновків і пропозицій. І ми отримали таке необхідне сприяння в пошуку та розробці матеріалів від широкого кола небайдужих людей: політиків і політикинь, народних депутаток України, представників міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, обласних адміністрацій, активісток та активістів громадських організацій, Коаліцій 1325, експертів і експерток, наших захисників і захисниць, волонтерів і волонтерок, аналітиків і аналітикинь, науковців і науковиць, партнерів і партнерок з міжнародних організацій, чия активна життєва позиція та діяльність, чії роздуми, професійні спостереження,

напрацювання та оцінки склали зміст цього видання. Загалом у книзі згадується близько 250 прізвищ жінок і чоловіків, понад 70 організацій, завдяки яким гендерна рівність та порядок денний «Жінки. Мир. Безпека» є не лише складовою стратегій і нормативно-правових документів, але й частиною нашого життя, ціллю для досягнення, щоденною роботою та шляхом до справедливості. Автори книги висловлюють всім щиру подяку за змістовне спілкування, інтерв'ю, думки та надані матеріали. Ми знаємо, що багато з вас відклали іншу роботу, щоб оперативно відгукнутися на наші звернення, використовували різні форми зв'язку, навіть перебуваючи за кордоном, щоб відповісти, розповісти, порадити. На нашу думку, саме завдяки такій взаємодії завжди вдається досягти позитивних результатів.

Щиру подяку висловлюємо Українському Жіночому Фонду – саме завдяки його фахівчиням Наталії Карбовській, Олесі Бондар, Олені Панченко та Олені Бордюковій вдалося реалізувати авторський задум книги, організувати роботу та комунікацію з учасниками й учасницями проекту «Жінки. Мир. Безпека: діємо разом». Ваша підтримка дуже багато для нас важить!

Окрема вдячність – фахівчиням і консультантам Апарату Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Надії Зосим, Галині Жуковській, Катерині Кузик, Емілії Ніцевич, Анатолію Досичу, Любові Гордієнко, Олександрю Остапенку, Олександрю Александрову, Іллі Лісогору, Михайлу Корюкалову, Марині Сопилко, Валентині Александровій, Юлії Абраменко за допомогу в доборі матеріалів, фахові поради та консультації.

Важливою для нас у роботі над книгою була експертиза та комунікація з радницями Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції

Оленою Сотник, Євгенією Лук'янченко, Анною-Марією Чайковською, а також консультантками Каріною Литвинюк та Марією Желтухою. Дякуємо за таку щирю підтримку!

Встановилися плідні контакти з нашою перекладачкою Наталією Сліпенко – завдяки її праці з «Навігатором 1325» зможуть познайомитися й англomовні читачі. А отже світ зможе дізнатися правдиву інформацію про те, що відбувається в Україні під час збройної агресії рф, які виклики доводиться долати українкам і українцям, щоб не просто вижити, а стати сильнішими для перемоги та подальшого розвитку. Тому висловлюємо їй велику подяку, вона розширила наші горизонти, коло читачів і друзів. І також красно дякуємо нашій американській колежанці пані Ірені Яросевич за допомогу в редагуванні англomовного видання книги.

Працюючи над збірником, ми нерідко користувалися публікаціями та відео українських медійників. Журналісти мають високий професіоналізм та самі виступають експертами в багатьох питаннях, які також нас цікавлять. Знайомлячись із їхніми статтями, репортажами та спеціальними інтерв'ю, ми отримували нову інформацію, занурювалися в оригінальні дослідження та аналітичні роздуми. Дякуємо за такі можливості та відкриття.

Вже не вперше успішну роботу нашого авторського колективу зумовлює підтримка Андрія Дунебабіна. Часто саме він стає нашим першим читачем і поціновувачем, його ідеї щодо розробки теми надають творчого натхнення, а експертні оцінки допомагають чіткіше розібратися в багатьох питаннях, з якими працюємо. Дякуємо йому за терпіння та допомогу, яка дозволила зробити книгу більш ґрунтовною.

Ми презентуємо «Навігатор 1325» як спільну працю широкої команди однодумців і однодумиць і сподіваємося, що видання неодмінно знайде своїх читачок і читачів і в Україні, і за кордоном.

*Олена Губіна,
Сергій Губін,
Катерина Левченко*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Олена ГУБІНА – заслужена журналістка України, письменниця, співавторка книги «СНПК: воєнний злочин без терміну давності», упорядниця книги «Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною (2022-2024 рр.)», впродовж багатьох років висвітлює теми захисту прав людини, гендерної рівності, протидії торгівлі людьми та домашньому насильству.

Сергій ГУБІН – журналіст, керівник Національного пресклубу «Українська перспектива», автор посібника з PR-технологій, співавтор книги «СНПК: воєнний злочин без терміну давності», упорядник книги «Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною (2022-2024 рр.)», автор численних інтерв'ю на тему захисту прав людини та формування сучасної гендерної політики в Україні.

Катерина ЛЕВЧЕНКО – Урядова уповноважена з питань гендерної політики, докторка юридичних наук, кандидатка філософських наук, професорка, заслужена юристка України, правозахисниця, активна учасниця жіночого руху в Україні та на міжнародній арені. Авторка книг «Гендерне тяжіння» та «Гендерне тяжіння: виклики та рішення», співавторка книги «СНПК: воєнний злочин без терміну давності», упорядниця книги «Україна не мовчить. Хроніка протидії сексуальному насильству, пов'язаному з війною (2022-2024 рр.)», авторка багатьох наукових праць і досліджень з питань гендерної рівності.

2025 року виповнилося 25 років Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека». Для України вона набула особливої актуальності після початку російської агресії: нові виклики, зумовлені війною, стали складним випробуванням для більшості жінок і дівчат, які шукають різноманітні шляхи для їхнього подолання. Завдяки новачійним підходам Україна вже має чималий досвід у реалізації положень цього важливого міжнародного документу. Книга «Навігатор 1325» узагальнює такі надбання та розповідає про позитивні практики, які зумовили їхнє просування, зокрема в секторі безпеки. Її героїнями та героями стали жінки та чоловіки, які розробляють і впроваджують державну політику гендерної рівності в Україні як складову сучасного виміру цивілізації, які служать у ЗСУ, обіймають посади в Нацполіції, ДСНС, навчаються у військових вишах, займаються волонтерством, надають допомогу родинам військовослужбовців і військовослужбовиць, шийють однострій для жінок у ЗСУ, які дбають про гендерні аудити безпеки громад і територій, розробляють законодавчу базу для допомоги постраждалим, зокрема – стосовно невідкладних проміжних репарацій і реалізують проекти з виплати компенсацій тим, хто зазнав сексуального насильства в результаті війни, а також ті, хто захищає «український інтерес» на міжнародному рівні.

Книга також відтворює технологію та методологію цих успішних історій – знайомство з нею допоможе багатьом активістам і активісткам, лідерам і лідеркам скористатися таким досвідом не лише в українському контексті, але й на користь тих країн, які зазнають військових конфліктів і розуміють важливість участі жінок у вирішенні питань безпеки, миротворення і подальшого розвитку.

Видання розраховане на фахівців і фахівчинь, які займаються питаннями формування та реалізації гендерної політики, політиків і політикинь, державних службовців і службовиць, науковців і науковиць, представників і представниць громадських організацій, місцевих органів влади, а також на міжнародну аудиторію, яка цікавиться реальною ситуацією в Україні та підтримує її боротьбу за незалежність.

Навігатор 1325

Дизайн обкладинки: Тілікіна Наталя
Комп'ютерна верстка: Бурий Сергій

Формат 84x108/32

Ум. друк. арк 28,02

Тираж 625 прим. Замовлення № 20/4

ФОП Мороз А. Т.

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 265 від 30.11.2000 р.

